

ZGODOVINSKI ČASOPIS

HISTORICAL REVIEW
ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

leto 1988 2 letnik 42

ZGODOVINSKI ČASOPIS

HISTORICAL REVIEW
ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

UDK 949.712(05)
UDC

YU ISSN 0350-5774

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Uredniški odbor: Bojan Balkovec (tehnični urednik)
dr. Bogo Grafenauer
dr. Vasilij Melik (glavni in odgovorni urednik)
Janez Stergar (namestnik glavnega urednika)
dr. Miro Stiplovšek
Peter Štih

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 1. 8. 1988.

Izdajateljski svet: Dr. Milica Kacin-Wohinz, Zdravko Klanjšček, dr. Jože Koropec, Samo Kristen, dr. Vasilij Melik, dr. Darja Mihelič, dr. Janko Pleterški, Janez Stergar, Prvenka Turk

Prevodi: Cvetka Vode (angleščina), Madita Šetinc (nemščina), Janez Zor (ruščina), Luka Sienčnik (nemščina), Sergij Vilfan (nemščina)

Zunanja oprema: Neta Zwitter

Upravnica revije: Majda Čuden

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, tel.: (061) 332-611, int. 210

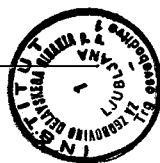
Letna naročnina: za nečlane in ustanove 12.000 din, za društvene člane 8000 din, za društvene člane-upokoјence 6000 din, za društvene člane-študente 4000 din (vse cene za letnik 42/1988, veljavne do 30. 9. 1988).
Cena tega zvezka v prosti prodaji je **4800 din**

Tekoči račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 50101-678-49040

Sofinancirajo: Raziskovalna skupnost Slovenije
Kulturna skupnost Slovenije
Izobraževalna skupnost Slovenije
Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani
Znanstveno-raziskovalni center SAZU

Tisk: Tiskarna Slovenija, Ljubljana, september 1988

Naklada: 1750 izvodov

KAZALO – CONTENTS – СОДЕРЖАНИЕ

IN MEMORIAM – IN MEMORIAM – В ПАМЯТЬ

- Fran Zwitter (Bogo Grafenauer) 159–163
 Fran Zwitter
 Фран Цвиттер

RAZPRAVE – STUDIES – СТАТЬИ

- Sergij Vilfan, Organizacija sodišč leta 1849 in narodnostne meje (zlasti na Štajerskem in Koroškem) 165–188
 Organisation of Courts in 1849 and Nationality Borders (Particularly in Styria and Carinthia)
 Организация судов в 1849 г. и национальные границы (особенно в Штирии и Каринтии)
- Janez Cvirn, Politična orientacija celjskega nemštva 1861–1907 (drugi del) 189–228
 Political Orientation of the Celje Germans 1861–1907
 Политическая ориентировка немцев из Целье с 1861–го по 1907-ой годы

ZAPISI – NOTES – ЗАПИСИ

- Luka Sienčnik, Volitev županov v Dobrli vasi koncem prejšnjega stoletja 229–233
 Elections of Mayors in Dobrli vas/Eberndorf at the End of the Previous Century
 Выборы старост в Добрлой Васи под конец прошлого столетия

PROBLEMI IN DISKUSIJA – PROBLEMS AND DISCUSSION – ПРОБЛЕМЫ И ДИСКУССИЯ

- Lujo Margetič, Još o pitanju vremena dolaska Hrvata 234–240
 More on Question of Arrival of Croats
 Еще к вопросу о времени прихода Хорват

JUBILEJI – ANNIVERSARIES – ЮБИЛЕИ

- Jože Kastelic – petinsedemdesetletnik (Rajko Bratož) 241–242
 Seventy-five Years of Life of Jože Kastelic
 Йоже Кастелицу семьдесят пять лет
- Bogdan Žolnir – osemdesetletnik (Marjan Linasi) 242–243
 Bogdan Žolnir – Octogenarian
 Богдану Жолниру восемьдесят лет

BIBLIOGRAFIJA – BIBLIOGRAPHY – БИБЛИОГРАФИЯ

- Eva Holz, Bibliografija slovenske zgodovine IX (Publikacije iz let 1982–1986) 245–292
 Bibliography of the Slovene History IX (Publications from 1982 to 1986)
 Библиография словенской истории IX (публикации 1982–1986)

KONGRESI IN SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE – CONGRESSES AND SYMPOSA,
 SOCIETY EVENTS – СЪЕЗДЫ И СИМПОЗИУМЫ, ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ

- Mednarodni simpozij: Narodno revolucionarne ideologije in gibanja v jugozahodni Evropi v 19. stoletju, Dunaj, 2.–4. marca 1988 (Franc Rozman) 293–294
 International Symposium: National Revolutionary Ideologies and Movements in South-East Europe in 19-th Century, Vienna, 2nd-4th March 1988
 Международный симпозиум: национально-революционные идеологии и движения в юговосточной Европе в 19-ом столетии, Вiena, 2–4 марта 1988
- Le Cinquantenaire de L'Anschluss, Paris–Rouen, 29. 2.–4. 3. 1988 (Dušan Nečak) 294–297
 Пятидесятилетие аншлюсса, Париж–Руэн, 29. 2.–4. 3. 1988
- Poročilo o delu »Sekcije mladih zgodovinarjev« (Andrej Studen – Bojan Balkovec) 297–298
 Report on Work of the "Section of Young Historians"
 Отчет о работе „Секции молодых историков“

OCENE IN POROČILA – REVIEWS AND REPORTS – РЕЦЕНЗИИ И КРИТИКА

Imre Boba, Novi pogledi na povijest Moravie (Peter Štih)	299–303
Nada Klaić, Povijest Zagreba (Flavij Bonin)	303–305
Pietro Zovatto, La stampa cattolica italiana e slovena a Trieste (Branko Marušič)	305–306
Vincenzo Marini, Fondo archivistico Leopoldo Gasparini Regesto (Branko Marušič)	307
Trieste religiosa nel 25° di sacerdozio di Pietro Zovatto (Branko Marušič)	307–308
Lujo Tončić-Sorinj, Erfüllte Träume, Kroatien–Österreich – Europa (Samo Kristen)	308–310

OBVESTILA – INFORMATION – СООБЩЕНИЯ

Obvestilo o pripravah na 24. zborovanje slovenskih zgodovinarjev (Jasna Horvat)	311
Information on Preparations for the 24th Meeting of Slovene Historians Сообщение и подготовке 24-го совещания словенских историков	
Obvestila o izhajanju Zgodovinskega časopisa (Janez Stergar)	311–312
Information about the Issuing of Zgodovinski časopis (Historical Review) Извещение о выходе в свет Исторического журнала	

IZVLEČKI – ABSTRACTS – РЕЗЮМЕ

Izvečki razprav in člankov v Zgodovinskem časopisu 42, 1988, 2	V–VIII
Abstracts from Papers and Articles in Historical Review 42, 1988, 2 Резюме статей и сообщений в Историческом журнале 42, 1988, 2	

IN MEMORIAM

AKADEMIK PROF. DR. FRAN ZWITTER

Bela Cerkev, 24. 10. 1905 — Ljubljana, 14. 4. 1988

Govor na žalni seji SAZU 19. 4. 1988

Današnje zadnje slovo Slovenske akademije znanosti in umetnosti ni samo slovo od enega izmed njenih danes najstarejših članov (le štirje med živečimi so bili izvoljeni kaka leta pred njim), marveč slovo od znanstvenika in človeka, ki je bistveno spremenil smeri slovenskega zgodovinskega raziskovanja zadnjih stoletij naše preteklosti, ki je po rezultatih znanstvenega dela spadal v svetu med najbolj ugledne in v krogu domače znanosti med najbolj upoštevane znanstvenike in ki je vselej v svojem življenju ostro opazoval vse bistvene stvari

sodobnega življenja, vselej sprejemal naloge, ki so se mu kazale potrebne zaradi slovenske narodne usode in imel tudi pogum do kritičnih besed o stvareh, ki jih je presodil kot zgrešene ali za sodobno življenje v pomembni meri nevarne. V slovenski znanosti in v delu naše akademije se ob temi slovesu zavedamo odprte vrzeli, ki je ni mogoče z ničemer zapolniti.

Fran Zwitter je bil rojen 24. oktobra 1905 v Beli cerkvi na Dolenjskem, v zakonu dveh izobražencev, ki pa sta bila oba potomca trdnih kmečkih družin: v Zahomcu ob spodnji Zilji so imeli 1937 v očetovi rojstni hiši diplomo o »dedni kmetiji« kot dokaz o dolgem prebivanju Zwitterjeve družine na njej, ded po materi pa je bil mogočen gospodar na dvojnem gruntu v Zwitterjevem rojstnem kraju. Oče Martin se je med študijem prava toliko angažiral pri slovenskem življenju v domačem kraju in okolici, da so mu koroški Nemci in domači zadrtni strankarji po diplomi zaprli možnost zaposlitve v domači deželi — odšel je na Kranjsko v Novo mesto, toda z zagrenjenostjo slovenskega Korošca, ki je moral zdoma in mu je obsodbo Avstrije še zaostrovalo spoznavanje moči vse-nemške stranke na Koroškem pod vodstvom Wolfa in Doberniga in zatiranje koroških Slovencev med prvo svetovno vojno. Oče je umrl, ko je imel Fran šele 13 let, toda še mladi sin si je vtišnil v spomin razgovore z očetom, ki so obsojali Avstrijo in gledali slovensko rešitev le v zvezi z drugimi južnoslovanskimi narodi. Ta nauk je ohranil vse svoje življenje, čeprav združenega z obsojanjem jugoslovenarstva v smislu slovenske samobitnosti. In vse življenje je ravnal tudi svoje delo po njem.

Navzven je bilo to življenje dosti preprosto: srednjo šolo je opravil v Novem mestu na tedaj še »klasični« gimnaziji in ob tem doživel znamenito »novomeško pomlad« z njenimi pobudami za mlade ljudi. Že tedaj se je odločil za zgodovino in prinesel na univerzo toliko znanja, da so mu takoj priznali prvo mesto med starejšimi kolegi. Dve leti je dopolnjeval študij na Dunaju, toda z izpiti (1928) in doktoratom (1929) dokončal študij doma. Po dveh letih asistentstva na geografiji je dopolnjeval svoj študij v Parizu (1930—32) in prinesel domov objavljeno razpravo o Ilirskih provincah, za katero je bil tudi še pozneje prepričan, da bi mu lahko odprla pot na univerzo kot habilitacijsko delo. Pa je moral za pet let kot profesor v srednjo šolo in šele z novim habilitacijskim delom — znamenito knjigo »Prebivalstvo na Slovenskem od srede XVIII. stoletja do današnjih dni« (1936), ki je pomenila pravi preobrat v obravnavanju slovenske zgodovine zadnjih dveh stoletij — je dosegel 1937 pravico do predavanj kot privatni docent in 1938 prešel kot univerzitetni docent za občo zgodovino novega veka s srednje šole na univerzo; tu je ostal (od 1948 kot redni profesor) do svoje upokojitve 1975. Edini premor je v tem pogledu pomenilo šest let od februarja 1942 do konca 1947 — do septembra 1943 pod prisilo zaradi konfinacije v Alpah ob švicarski meji, nato pa po lastni preudarni in pogumni odločitvi zaradi odhoda v partizane preko vse severnoitalijanske ravnine in nato težaškega dela v zvezi s pripravljanjem na boj za slovenske meje po koncu bojev druge svetovne vojne in boja za združitev vseh Slovencev v svobodni domovini na ministrskih sestankih in pariški mirovni konferenci.

V nekem smislu spadajo v to življenjsko pot seveda tudi tako številne naloge, ki si jih je prof. Zwitter nalagal tudi sicer ob različnih organizacijah: gradil je temelje naše zgodovinarske organizacije kot predsednik Zgodovinskega društva za Slovenijo (1948—1966), skupne organizacije jugoslovanskih zgodovinarjev kot prvi predsednik njihove zveze (1954—1956), urejal predstavništvo našega zgodovinopisja v svetu trideset let (1955—1985) kot član nacionalnega komiteja za zgodovinske vede in šest let kot njegov predsednik (ko je pripravil tudi jugoslovansko udeležbo na dveh svetovnih kongresih za zgodovinske vede — 1970 v Moskvi in 1975 v San Franciscu), od 1972 z vodstvom Zgodovinskega inštituta Milka Kosa, med poveljnimi odborniki z najdaljšim »stažem« pri Slo-

venski matici (1950 do letos) in skoraj štiri leta kot njen dejanski predsednik, čeprav tega položaja ni hotel formalno prevzeti (1975—1978), kot rektor — čeprav ne popolne — slovenske univerze (1952—1954) prav v času, ko je nastajal prvi povojni zakon o univerzah in je njegovo sodelovanje ob tem preprečilo nekaj nesrečnih odločitev; ki so nas doletele šele z večjo zakasnitvijo nameranih »reform«, in še in še. Ko smo ob sedemdesetletnici našeli vso vrsto teh zadolžitev in nalog, se je eden izmed političnih gostov zavzel, kako je bilo vse to mogoče in zatrdil, da bi že to zagotovilo Zwitterju mesto med našimi najpomembnejšimi kulturnimi delavci.

V resnici pa je bila to le spremljava mnogo pomembnejše in trajnejše strani njegovega življenja: njegovega znanstvenega dela. V njem se kaže z ene strani izredna širina interesov, z druge izjemna kakovost. Ne moremo naštevati, saj gre za okrog 300 publikacij (od tega 11 knjig in okrog 100 pomembnejših razprav). Vendar ga je vsako vprašanje, ki se mu je zapisal s pomembnejšim delom, spremljalo vse življenje: tako vprašanje zgodovine srednjeveških mest na Slovenskem, čeprav se mu je po disertaciji (1929) na povsem nov način odprlo ob seznanjenju s francoskim zgodovinopisjem in je zaradi tega pozneje posvetil svoje proučevanje posebej vprašanju nastanka srednjeveških mest pri nas (1953 v ZČ in tipologija v ZNJ I, 1953); nato razmerje Slovencev do velike francoske revolucije (predmet prve zaradi razmer v času pojanuarskega režima neuspele habilitacijske razprave), ki ga je spremljalo vse življenje že samo na sebi (še lani nas je pri Slovenski matici opozarjal na dolžnost, da se primerno spomnimo dvestoletnice tega velikega zgodovinskega dogodka in njegovega pomena za Slovence), hkrati pa tudi z dejstvom, da je bilo to prvo delo, s katerim se je posvetil zgodovini političnih idej in programov pri Slovencih, kar je postalo osrednje vprašanje njegovega dela zlasti po 1948; vprašanje razvoja prebivalstva na Slovenskem, toda ne samo na sebi, marveč ker »spada prav razvoj prebivalstva za sociološko usmerjenega historika med najbolj zanesljive dokaze, kakšne so resnične najgloblje tendence zgodovinskega razvoja«. Vse to je proučeval v širokem evropskem okviru in tako je bilo njegovo delo naravna podlaga, zaradi katere so mu zaupali za mednarodni kongres zgodovinskih ved v Stockholmu (1960) kot enega izmed poglavitnih referatov obravnavo »Nacionalni problemi v habsburški monarhiji«, iz česar je zrasla v francoščini in slovenščini objavljena knjiga, ki je še danes med najbolj upoštevanimi deli o tej problematiki. Naloga je pomenila — tudi po obsežni diskusiji na kongresu — izredno priznanje tako za avtorja kot tudi za jugoslovansko zgodovinopisje nasploh. Ob tem delu je treba vsekakor poudariti Zwitterjevo delo pri Zgodovini narodov Jugoslavije, zlasti še njegovo obdelavo zgodovine Slovencev od srede 17. do konca 18. stoletja, ki je pomenila prvo znanstveno sintezo slovenske zgodovine v tem obdobju. Za širino znanstvenega dela pa je vendar značilno, da je bil Zwitter eden izmed avtorjev, ki so dali tudi celovit pregled vse slovenske zgodovine: najprej je storil to za potrebe partizanske slovenske srednje šole (Osnutek zgodovine Slovencev v okviru Južnih Slovanov, 1944), hkrati pa v veliki širini tudi v na Rogu napisanem osnutku Narodnost in politika pri Slovencih (obj. v 1. letniku ZČ 1947).

Rekel sem že, da je Zwitterjevo znanstveno delo prineslo preobrat v naše obravnavanje zadnjih stoletij zgodovine Slovencev. To se je zgodilo — pod vplivom francoske zgodovinske šole (zlasti pod vplivom Simianda) že s knjigo o »Prebivalstvu«, katere metodološka spoznanja je tudi načelno opredelil v nastopnem predavanju Sociologija in zgodovina (1937), kjer je ostro poudaril potrebo po najožji metodološki povezavi obeh teh strok v delu znanstvenika ene ali druge; to je teza, ki bi jo bilo gotovo treba poudarjati brez prestanka tudi v našem času. Na potrebo preusmerjanja slovenskega zgodovinopisja od opisovanja zgolj političnih sporov med strankami na analizo kvantitativno

merljivih političnih, gospodarskih in družbenih sprememb (in podobno) nas je tudi neprestano opozarjal pri predavanjih in na to navajal pri seminarjih. Po usmerjenosti velikega dela disertacij je treba reči, da to ni bilo brez uspeha. Še bolj po usmerjenosti poznejšega dela številnih Zwitterjevih učencev. In prav zaradi tega govorimo o preusmeritvi slovenskega zgodovinopisja glede zadnjih stoletij, ki se je začelo s Zwitterjevim prihodom na univerzo.

Ob znanstveniku ni mogoče spregledati človeka. Pri tem ne mislim le na razmerje do svojih nekdanjih študentov, za katere se je vselej zanimal, pa tudi vselej pomagal pri njihovem delu in jim npr. ob prevzemu nekdanjih njegovih nalog na fakulteti dal na razpolago tudi svoje izpiske o teh stvareh kot pomoč za pripravljanje predavanj. Mislim na človeka v širšem smislu — na Zwitterjevo razmerje do življenja slovenskega naroda in Evrope v vsakokratnem času. Izraža ga že dejstvo, da je imel 1941 »beg« v tujino za nečastno dejanje in je takšne ponudbe odklonil, enako kot se je po kapitulaciji Italije odločil — ko bi se mogel umakniti preko le 10 kilometrov oddaljene in tedaj nezastražene meje v Švico — za pot k več kot 300 kilometrov oddaljenim slovenskim partizanom preko ravnine, ki so jo postopno vse močnejše nadzirali Nemci. Seveda to ni bilo naključje: že pred vojno je bilo po Zwitterjevem znanstvenem delu očitno, kako študira vprašanja, ki bodo postala aktualna ob bližajoči se krizi slovenskega narodnega obstoja (Koroško vprašanje, 1937, Nemci na Slovenskem, 1938 itd.); hkrati pa se je videlo, kako se ob tem oblikuje metoda znanstvenega dela, ki je postala najpotrebnejše orožje pri znanstvenem boju za združitev Slovencev po koncu vojne vihre, ob bojih za zeleno mizo okrog mejnih vprašanj. Tako tudi ni bilo naključje, da je že januarja 1944 postal Zwitter direktor edinstvenega partizanskega Znanstvenega inštituta na osvobojenem ozemlju in da je tu zbiral gradivo za bodoče diplomatske boje, enako kot je pozneje nadaljeval to delo kot sekretar Inštituta za proučevanje mednarodnih vprašanj pri Ministrstvu za zunanje zadeve v Beogradu (1945—1947) in kot ekspert na sestankih zunanjih ministrov ter na mirovni konferenci v Parizu 1946. Resnično je bilo to njegovo delo po svojem pomenu enkratno in neprimerljivo z delom kogarkoli drugega, celo dr. Čermelja, ki se je na to nalogo pripravljal že mnogo dlje. Pa se je pridružila tej pozneje še druga naloga s podobnim značajem. Ko se je po 1958 postavilo vprašanje vrnitve slovenske kulturne dediščine iz Avstrije na podlagi arhivskega sporazuma iz leta 1923 in dodatnega protokola iz leta 1958, je vnovič Zwitter organiziral pripravo knjige jugoslovanskih »zahtev« (do aprila 1960) in nato vodil slovenske eksperte pri tem delu zlasti od 1975 do začetka lanskega leta pri vseh teh pogajanjih. K tej zavzetosti za naloge sodobnega časa, ki ni bila niti malo lahka in se tudi ni ozirala na meje delovne dobe do upokojitve, spadajo seveda tudi Zwitterjeva javno izražena mnenja ob vseh mogočih vprašanjih, ko so šle reforme in drugačne spremembe življenja v nevarne smeri. Pogosto je dvignil svoj glas — tako ob prvem razbitju gimnazije 1958 kot ob drugem uničenju resnične srednje šole pred desetimi leti in tudi pri namerah ponižanja univerze na položaj srednje šole, kar se je zgodilo šele pozneje z zakonom o usmerjenem izobraževanju konec prejšnjega in uresničeno v tem desetletju. Posebej se je seveda vedno in vedno zavzel za pomen zgodovine in škodljivost njene odstranitve iz splošne izobrazbe. Zadnjič še ob svoji osemdesetletnici, ko je sklenil svoj »filmski portret« z besedami, ki si jih je poprej za svojo izjavo zapisal: »Historik ne živi v izoliranem svetu... Ne sme se vdati iluzijam, da nam vsi žele samo dobro. Prepričan sem, da obstaja tudi v družbenih vedah zakonitost, ki se maščuje tistemu, ki jo prezira. Lahko je biti nasprotnik historizma človeku, ki mu obzorje obsega le nekaj let. To je nevarno, posebno v času, ko človeštvu grozi prvič v njegovem razvoju nevarnost samouničenja.« Sklenimo naš spomin s tem zadnjim profesorjevim in akade-

mikovim naukom. Posnemajmo ta njegova dejanja bodisi v znanosti, bodisi v boju za naš sodobni svet prav v njegovem smislu.

Hkrati pa nam ostaja pomembna naloga, da z vnovično objavo Zwitterjevih za naše življenje najpomembnejših del, ki je že nekaj časa v pripravi, čim prej vsaj premostimo z njegovo smrtjo nastalo veliko vrzel z najbolj trajno obliko tega, kar nam je zapustil, prav v smislu Horacovega verza »Exegi monumentum aere perennius«.

* * *

Ob objavi spominskega govora v Zgodovinskem časopisu se želim dotakniti še nekaterih strani Zwitterjevega dela v njem in posebej pri njegovem urejanju. Član uredništva je bil od začetka tega časopisa do svoje smrti. Pri prvem letniku, ko je bil še v Beogradu, je bilo to res večinoma formalnega značaja, saj je poglavitni Zwitterjev prispevek (Narodnost in politika pri Slovencih), ki sem ga našel v gradivu Znanstvenega inštituta, nekako nerad odstopil za objavo, ker je želel dati sintezi popolnejšo obliko — danes vemo, da ni imel časa, da bi izpolnil v tem pogledu svoje načrte. Pa vendar je ob dveh drugih programskih razpravah (mojem nastopnem predavanju in Škerljevem prispevku) dodal še tretjo, »Obračun in program«, ki jo je podpisalo »Uredništvo«, ki pa je bila v glavnem njegova.

Od drugega letnika naprej — ko se je 1. januarja 1948 vrnil iz Beograda v Ljubljano na Univerzo — pa je bil ves čas, dokler je uredništvo delalo kot kolektiv (recimo do okrog 1975), med najbolj vestnimi sodelavci na uredniških sejah in v mojih zapiskih s teh sej so mnogi njegovi predlogi in mnoge naloge, ki jih je ob tem sam prevzemal. To velja tudi za mnoge težke in neprijetne polemike, v katerih je bil prizadet bodisi kdo drug bodisi on sam, pa je predlagal modre možnosti razpletov ali omejitvenih izjav s strani uredništva (npr. med Udetom in Slobodnikom) ali pristal na odložitev lastnega odgovora (npr. Kermavnerju). Dvakrat je prevzel celo moje naloge urejanja — v zimi 1951/52, ko sem bil dva meseca zaposlen z urejanjem Zgodovine narodov Jugoslavije, delno pa tudi pri Kosovem zborniku, kjer je oblikoval tudi izjavo odbora Zgodovinskega društva (str. 3) in sodeloval pri označbi Kosovega empiričnega načina dela (str. 17). Z druge strani seveda ni sodeloval pri urejanju dvojnega letnika 1965/1966, ki je bil posvečen njemu samemu, hkrati pa je od 1975 naprej navedba o članstvu v uredništvu bolj formalnega značaja.

Poglavitno Zwitterjevo sodelovanje v časopisu je bilo zajeto seveda z razpravami iz problematike 19. stoletja (bodisi pri nekrologih, bodisi pri razpravah o problematiki slovenskega narodnega vprašanja, bodisi pri poročilih o znanstvenih sestankih). Od srede sedemdesetih let naprej je sodelovanje postopno usihalo, čeprav je tudi pozneje posebej pri različnih znanstvenih razpravah (npr. v ZČ 33/1979 o problemu jugoslovansko-avstrijske meje, 39/1985 o oblikovanju spoznanja o obstoju slovenskega naroda, 41/1987 o historiografiji o letu 1848) prispeval zelo profilirano in ostro svoje stališče. Poprej je bilo v njegovih prispevkih podobnih bistvenih spoznanj o naši zgodovini seveda nepregledna množica.

Bogo Grafenauer

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I, tel.: (061) 332 611, int. 210

vas vabi, da kot redni član vstopite v eno izmed slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev

Društveni člani po nižji ceni prejema osrednje glasilo slovenskih zgodovinarjev »Zgodovinski časopis«, imajo popust pri nabavi knjig iz zaloge zveze, lahko sodelujejo pri strokovnih in družabnih prireditvah društev (zborovanja, predavanja, strokovne ekskurzije in podobno), brezplačno prejmejo zvezino značko in izkaznico ter uporabljajo zvezino knjižico. Potrjena izkaznica ZZDS omogoča brezplačen ali cenejši vstop v številnih domačih in tujih muzejih ter galerijah. Člani slovenskih društev s popustom kupujejo knjige »Slovenske matice«, občasno pa tudi publikacije drugih slovenskih založb.

Za leto 1988 znaša društvena članarina 1000 din, članarina z naročnino na »Zgodovinski časopis« pa 8000 din. Za študente je društvena članarina z naročnino polovična — 4000 din. Popust imajo tudi upokojenci, dolgoletni člani društva, za katere naročnina s članarino znaša 6000 din. Člani pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društev upravi »Zgodovinskega časopisa« poravnava le naročnino v višini 7000 (upokojenci 5250 din), če so članarino za tekoče leto že vplačali pri matičnem društvu.

Članarino in naročnino lahko vplačate vsako dopoldne (od ponedeljka do petka) na zvezinem sedežu ali pa s položnico na žiro račun: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, Aškerčeva 12, 50101-678-49040.

Vplačilo vseh članskih obveznosti je možno tudi pri vseh matičnih pokrajinskih zgodovinskih in muzejskih društvih. Tu so njihovi naslovi:

Zgodovinsko društvo Ljubljana, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Zgodovinsko društvo v Mariboru, Muzej narodne osvoboditve, 62000 Maribor, Heroja Tomšiča 5

Zgodovinsko društvo v Ptuj, Pokrajinski muzej, 62250 Ptuj, Muzejski trg 1

Zgodovinsko društvo v Celju, Muzej revolucije, 63000 Celje, Trg V. kongresa 1 (63001 Celje, pp. 87)

Zgodovinsko društvo za Gorenjsko, Gorenjski muzej, 64000 Kranj, Tavčarjeva 43

Zgodovinsko društvo za severno Primorsko, Pokrajinski arhiv, 65000 Nova Gorica, Trg Edvarda Kardelja 1/III

Zgodovinsko društvo v Novem mestu, Zavod za šolstvo SR Slovenije — organizacijska enota, 68000 Novo mesto, Glavni trg 7

Muzejsko društvo v Škofji Loki, Muzej na gradu, 64220 Škofja Loka, Grajska pot

Belokranjsko muzejsko društvo, Belokranjski muzej, 68330 Metlika

Zgodovinsko društvo v Slovenskih Konjicah, 63210 Slovenske Konjice
Klub slovenskih zgodovinarjev in geografov na Koroškem, Postf. 38. 9020 Celovec/Klagenfurt, Avstrija

Zgodovinsko društvo za Pomurje, Pokrajinski muzej, 69000 Murska Sobota, Trubarjev drevored 4

Zgodovinsko društvo za Koroško, Koroški pokrajinski muzej revolucije, 62380 Slovenj Gradec, Glavni trg 24

Zahtevajte prijavnico za vpis pri enem izmed pokrajinskih zgodovinskih društev ali na sedežu osrednje zveze!

Sergij Vilfan

ORGANIZACIJA SODIŠČ LETA 1849 IN NARODNOSTNE MEJE (zlasti na Štajerskem in Koroškem)

Gradivo, uporabljeno v tej razpravi, sem zbral že pred kakimi petnajstimi leti. Povod za njegovo obdelavo v tej razpravi je dalo moje sodelovanje kot koordinator skupine za jezikovno pravo pri raziskovalnem projektu Evropske znanstvene ustanove o nevladajočih etničnih skupinah.

1. Povzetek stanja raziskav. Znano je, da je ustavni odbor avstrijskega parlamenta po marčni revoluciji obravnaval več načrtov za notranjo razdelitev monarhije. Nekateri so izhajali iz nacionalnega načela, drugi iz zgodovinskega, tretji so bili kompromisni. »Končno je bil, v glavnem zaradi moči nemškega centra, z večino sprejet predlog razdelitve po starih kronovinah, toda z okrožji, katerih meje naj bi se kar najbolj ozirale na narodnostne meje. Vendar so bila od vseh narodnostno mešanih dežel na Slovenskem taka okrožja določena samo za Štajersko.«¹ »Leta 1849 je bila uvedena nova upravna razdelitev ... Na Štajerskem so na novo uredili tri okrožja, ki so odgovarjala poimenovanju Zgornje, Srednje in Spodnje Štajerske. Meje zadnjega, mariborskega okrožja so bile urejene glede na nemško-slovensko narodnostno mejo. V podrobnostih je bila mejna črta potegnjena v slovensko škodo.« Nasprotno je utemeljitev sodne razdelitve za Koroško izhajala iz trditve, da v tej deželi ni moč postaviti določne jezikovne meje, kar se je izražalo tudi v novi sestavi okrajev, ta pa je »imela precejšnjo vlogo pri ponemčevanju slovenske Koroške.«²

V nadaljnjem naj v širšem okviru in na podlagi doslej neobjavljenega arhivskega gradiva v povezavi z ustreznimi besedili v avstrijskem Državnem zakoniku sledi nekoliko podrobnejši prikaz, kako je bilo z upoštevanjem narodnostnega načela ob sodnih in od njih odvisnih upravnih reformah po marčni revoluciji.

2. Ozemeljska razdelitev po zgodovinskih ali narodnostnih kriterijih? V marčni revoluciji so leta 1848 nastali socialni, gospodarski, nacionalni in državnopravni programi, katerih uspeh je bil odvisen od razmerja moči med različnimi političnimi grupacijami, to pa je precej oviralo njihovo realizacijo. Posebno raznoliki so bili nacionalni programi številnih narodov, ki so se razcveteli v »pomladi narodov«, temu pa je ustrezala različnost zaželenih ustavnopravnih sprememb. Ker so mogli nacionalni programi računati na uspeh le na ravni ustavne ureditve, sta bili obe plati zahtev, ki jih je rodila revolucija, tesno med seboj povezani. Narodom, ki so se imeli za nosilce državnosti, je bolj ustrezala centralistična koncepcija, tistim, ki so imeli v centru manj besede, pa federalistična. To pa zdaleč ni bila edina alternativa.

Centralističnim željam bi bila ustrezala obsežna pristojnost upravnih okrožij, ki bi bila, podobno kot francoski departmaji, striktno podrejena centralnim upravnim organom. Do tega v Avstriji sicer ni prišlo, pač pa je okrožjem pri-

¹ V. Melik v: F. Gestrin - V. Melik, Slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do 1918, Ljubljana 1966, 121 sl. — Idem, v: Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1979, 460. — M. Straka, Verwaltungsgrenzen und Bevölkerungsentwicklung in der Steiermark 1770—1850 (Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark XXXI.), Graz 1978, zlasti str. 36. — S. Vilfan, Sprachgrenzen und Kreisgrenzen nach 1848, besonders in der Steiermark, v: Recht und Geschichte, Festschrift Hermann Balil ..., Graz 1988, 593—609.

² Melik (kot v op. 1).

padla drugačna vloga, kolikor so pripomogla k začasnemu kompromisu med zahtevami po ohranitvi historičnih ozemeljskih tvorb (dežel) na eni strani in zahtevami po napravi narodnostnih ozemelj na drugi strani. Kompromis naj bi bil v tem, da bi se znotraj dežel ustvarila, ozemlja po narodnostnem načelu. Vnaprej naj povemo, da so v tej, kompromisni obliki ustvarili okrožja samo na Štajerskem in Tirolskem.

Najdlje segajoča zahteva po prestrukturiranju zgodovinskih dežel na nacionalnih podlagah je bil program Zedinjene Slovenije.

Poskus, doseči v štajerskem provizoričnem deželnem zboru priključitev Spodnje Štajerske Kranjski, v tem zboru seveda ni našel na ugoden odziv. Že v razpravah o deželni ustavi pa je bil govor o napravi treh okrožij, med njimi enega slovenskega.³

Program Zedinjene Slovenije je vsaj v adaptirani obliki in ne kot formalen predlog prišel pred ustavni odbor avstrijskega državnega zbora.⁴ Med tridesetimi člani odbora, ki je bil izvoljen dne 1. 8. 1848, je bilo kar pet Slovencev⁵ — dva Štajerca (Fran Miklošič in pravnik Jožef Krajnc/Krainz,⁶ ki je postal pozneje znan kot pisec prvega sistema avstrijskega civilnega prava), dva poslanca iz kranjsko-koroškega gubernija (okrajni komisar v Radovljici Miha Ambrož⁷) in odvetnik Matija Kavčič,⁸ slednjič na Primorskem delujoči okrajni komisar Anton Gorjup.⁹ Pri posvetovanjih ustavnega odbora sta izmed Slovencev najbolj vidno nastopala Kavčič in Krajnc. Enotnega, vnaprej dogovorjenega stališča ni moč pričakovati.

V pripravljanih posvetovanjih ožjega odbora so obravnavali dva osnutka. Mayerjev osnutek je vseskozi temeljil na načelu historičnih dežel, Palackýjev bolj na nacionalnem načelu. Le prvi osnutek je bil predložen širšemu odboru.¹⁰ Kavčič, ki je bil že 24. 8. 1848 v državnem zboru nastopil v prid razdelitve historičnih dežel,¹¹ se je tudi takoj na začetku debate v odboru izrekel proti ohranitvi takih dežel¹² in je predložil načrt za razdelitev avstrijskih dežel (ne pa dežel krone Svetega Štefana) v štirinajst enot, oblikovanih po narodnostnih merilih. Tako je hotel na primer Češko razdeliti na Češko–Češko (»Čechisch–Böhmen) ali Čehovijo (Czechowien) in Nemško–Češko ali »Bojerheim«. Predlagal je tudi, naj se Laška Tirolska (Welschtirol) loči od Nemške Tirolske, ta pa naj bi se združila s Vorarlberško; Galicija naj bi se razdelila v poljski in rutenški del.¹³

V svojem načrtu je Kavčič predvideval tudi Združeno Slovenijo. Po zapisniku ustavnega odbora naj bi se bili ustrezni točki po Kavčičevem predlogu glasili: »4. Deutsch–Steiermark und Kärnten, 5. Slawisch–Steiermark, Krain

³ J. A p i h, Slovenci in 1848. leto, Ljubljana 1888, 169–172. O nastopu Jakoba Krefta v štajerskem deželnem zboru navaja: Grazer Zeitung 19. 8. 1848.

⁴ A. S p r i n g e r, Protokolle des Verfassungs-Ausschusses im österreichischen Reichstage 1848–1849, Leipzig 1885. V uvodnem delu pravi avtor na strani XV: »Slovenci so (1848) S. V.) veščidel še živeli v rajju nacionalne nedolžnosti in niso stlutili, do kakšnih zahtevkov so upravičeni.« Nedvomno so zlasti kmetje imeli v prvi vrsti interes do zemljiške odveze, toda zavestna in profitirana nacionalna zavest se je tudi pri drugih narodih sprva pojavljala predvsem v intelektualnih krogih.

⁵ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 4. — Prim. Lj. A. V e l i d o v a, Volitve v avstrijski državni zbor v slovenskih deželah v letu 1848, v: Zgodovinski časopis 40 (1986), 431–440.

⁶ Krajncjev glavni biograf Janko Polec se je z navedbo razlogov odločil za obliko imena »Krajnc«. Kdor v novejšem času uporablja druge oblike (Kranjc, celo Kranjec), bi moral svojo izbiro utemeljiti ali pa uporabljati obliko, ki jo je uvedel Polec in ki se je tudi sicer v literaturi že uveljavila. J. P o l e c, s. v., v: Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1925 —. — I d e m, Slovenski pravni znanstveniki v tujini, v: Pol stoletja društva »Pravnik«, Ljubljana 1939, 185–189.

⁷ D. L o n č a r, s. v., v: SBL.

⁸ Prim. J. P o l e c, s. v., v: SBL. — F. S k a b e r n e, Slovenski advokati in javni notarji v književnosti, znanosti in politiki, Ljubljana 1936, 24–25. — A. K a n n, Die Habsburgermonarchie und das Problem des übernationalen Staates, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, II. Wien 1975, 35, označuje Kavčiča za pionirja etničnega nacionalizma (poleg češkega Nemca Ludwiga v. Löhner). »Nasprotno pa ni moč dokazati vpliva Kavčičevih natančno izdelanih načrtov, ki pa nikakor niso brez protislovij, na izoblikovanje etničnega faktorja v ustavnem načrtu.«

⁹ O njem prim. A. P i r j e v e c, s. v., v: SBL.

¹⁰ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 5–6, 23–24, 26.

¹¹ Apih, Slovenci (kot v op. 3), 188.

¹² Springer, Protokolle (kot v op. 4), 12–13. Kavčič se je pri tem med drugim skliceval na Hrvate in Slavonce, na Srbe (na Ogrskem), na položaj na Češkem, na Tirolskem in v Dalmaciji.

¹³ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 23–24.

und slawisches Küstenland als »Slawonien«.¹⁴ Presenetljivo je pač, da bi bil Kavčič Koroško tako zlahka črtal iz programa Zedinjene Slovenije. Danes sicer ni več dvoma o tem, da so zapisniki, ki jih je objavil Springer, avtentični,¹⁵ to pa še ne pomeni, da bi bil zapisnikar vse podrobnosti tudi prav zapisal. Če se razločka med Slovenijo in Slavonijo ni zavedal, tudi marsičesa drugega ni mogel prav razumeti. Poleg tega je bila formulacija »Deutsch-Steiermark und Kärnten« v ustni izreki že sama po sebi dvoumna, saj bi pred Kärnten lahko tudi stal neslišen vezaj. Deutsch- bi se tako lahko nanašal na obe deželni imeni in če tega zapisnikar ni prav razumel, je prav lahko mogoče, da je svoji interpretaciji prilagodil še točko 5. To je tem bolj verjetno, ker je manj radikalni Krajnc izrecno izjavil, da podpira Kavčičev predlog, »kolikor zadeva slovenski del« (namreč Štajerske, S. V.), da pa ne bo glasoval za delitev Koroške, ker je tu ločitev narodnosti teže izvedljiva kot na Štajerskem, kjer je jezikovna meja precej določna.¹⁶ Na kateri načrt naj bi se bil Krajnc pridržek glede Koroške nanašal, če ne na Kavčičevo razdelitev?

Krajnc se je zavzemal za narodnostno načelo v okviru primernosti (»so weit es wenigstens die Convenienz gestattet«) in je treba v tem smislu razložiti njegovo stališče glede Koroške. Glede Štajerske je nasprotno poudarjal »željo, ki živi med spodnještajerskimi množicami, da bi si pustile vladati Ljubljani«. Dokler pa Spodnja Štajerska ostaja združena z Gornjo, pravi Krajnc nadalje v zvezi z uradnim in učnim jezikom, ni upanja na spremembo, saj je nemški element v večini.¹⁷

Zamisel, naj bi se narodnostno načelo upoštevalo pri ustvarjanju okrožij, se je v ustavnem odboru čedalje bolj utrjevala.¹⁸ V eni izmed svojih variant se je Palacký zavzel za »nacionalno-historične skupine dežel« in je predlagal, naj se ustanové »državna okrožja kot manjši nacionalni oddelki«.¹⁹ Ob tem ne gre pozabiti dejstva, da so se glede historičnega načela slovenski in češki interesi razhajali. Debata v ustavnem odboru je kljub vsemu na koncu privedla do zahteve, »da je treba varovati zgodovinske spomine«²⁰ in da je treba za varstvo nacionalnega elementa oblikovati avtonomna okrožja. Čeprav je Kavčič še pozneje (6. 2. 1849) upal, da bo prišlo do Zedinjene Slovenije,²¹ je ostalo v nadaljnjih debatah pri tem, da je treba nacionalno vprašanje rešiti s pomočjo razdelitve na okrožja. Na Krajncovo izrecno vprašanje o namenu okrožij je Brestel zelo odločno odgovoril, naj služijo varovanju narodnosti.²²

Z glasovanjem dne 25. 1. 1849 je ustavni odbor sprejel tale načrt za razdelitev avstrijskega dela monarhije: 1. Češka, 2. Galicija in Bukovina, 3. Avstrija pod Anižo, 4. Avstrija nad Anižo brez Innske četrti, 5. Salzburška z Innsko četrtjo, 6. Štajerska, 7. Koroška, 8. Kranjska, 9. Šlezija, 10. Moravska, 11. Nemška Tirolska s Vorarlberško, 12. Laška Tirolska, 13. Primorska vključno z Goriško, 14. Dalmacija.²³

Če izvzamemo Tirolsko, je torej v tej fazi posvetovanj prišel do veljave izključno zgodovinski princip na škodo narodnostno-jezikovnemu. S tem pa se je

¹⁴ V Springerjevi objavi zapisnikov (kot v op. 13) je zapisano »Slawonien« — Slavonija. Tudi sicer je videti, da zapisnikar ni imel pojma o razločku med Slovenci in Slavonci.

¹⁵ O pristnosti zapisnika prim. F. Z w i t t e r, Les problèmes nationaux dans la Monarchie des Habsbourg. Beograd 1960, 75–76, I d e m, Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji, Ljubljana 1962, 120–121. Pristnost in natančnost pa sta seveda dve zelo različni reči.

¹⁶ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 37–38.

¹⁷ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 37, 40.

¹⁸ Springer, Protokolle (kot v op. 4), npr. 43.

¹⁹ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 16. — Prim. Kann (kot v op. 8), 34.

²⁰ Formulacija je Brestlova. Springer, Protokolle (kot v op. 4), 38.

²¹ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 124.

²² Springer, Protokolle (kot v op. 4), 125. — Prim. G. S t o u r z h, Die Gleichberechtigung der Volksstämme als Verfassungsprinzip, v: Die Habsburgermonarchie 1848–1918, III, Wien 1980, 985 sl., 1148. — I d e m, Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in der Verfassung und Verwaltung Österreichs 1848–1918, Wien 1985, 27, 190 (ponatis pravkar navedenega dela z dodanim izborom gradiva, tudi s prejšnjo paginacijo).

²³ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 45.

tudi težišče upoštevanja narodnostnih mej dokončno premaknilo na področje okrožne razdelitve,²⁴ hkrati se je med pristojnostmi okrožnih zastopov začelo varstvo narodnosti umikati pred drugimi nalogami.

Osnutek ustave, ki ga je odbor izglasoval dne 4. 3. 1849, je prav tako kot januarski načrt predvideval štirinajst dežel, pri čemer pa so opustili zamisel o razdelitvi Tirolske, zato pa so kot posebno enoto hoteli priznati Bukovino (§ 2). S tem so odpadle še zadnje koncesije narodnostnemu načelu pri sestavu dežel in historično načelo je prišlo do polne veljave.

V § 3 je osnutek precej izčrpno obravnaval razdelitev na okrožja, ki pa naj bi obstajala le v šestih deželah, pri čemer narodnostni razlogi deloma (kot v Avstriji pod Anižo) niso imeli nikakega pomena, deloma pa so bili odločilni, in to predvsem na Tirolskem in na Štajerskem. »Razmejitev teh okrožij bo določil državni zakon, ozirajoč se kolikor mogoče na narodnost. Vse druge dežele obsegajo po eno okrožje.«²⁵ Na Štajerskem naj bi nastali dve okrožji in iz prejšnjih diskusij je jasno razvidno, da so bili pri tem odločilni narodnostni razlogi.²⁶ Potem ko je § 122 še predvideval, naj se volilni okraji oblikujejo z upoštevanjem narodnosti, pa predlagana določila §§ 125 in 126 o delokrogu okrožnih zborov nikakor niso bila tako zelo izrecno posvečena varovanju narodnosti, kot bi to mogli pričakovati na podlagi prejšnjih diskusij. Le posredno je bilo rečeno, naj bi okrožni zbori urejali »učni jezik in jezikovne zadeve, vendar z enako pravičnim upoštevanjem jezikov v okrožju.«²⁷

3. Marčna ustava in drugi temeljni akti. Že tri dni po izglasovanju ustavnega osnutka je bil kromejški državni zbor razpuščen, hkrati pa je cesar 7. 3. 1849 oktroiiral ustavo, datirano nazaj na dan, ko je bil izglasovan osnutek.²⁸ Besedilo marčne ustave je pripravil notranji minister grof Stadion.

Marčna ustava je pustila pri življenju zgodovinsko nastale dežele. Njen § 5 se je glasil: »Vsa ljudska plemena (Volksstämme) so enakopravna in vsako ljudsko pleme ima neprekršljivo pravico do varovanja in nege svoje narodnosti in jezika.«²⁹ Patent o političnih pravicah, zavarovanih z ustavno državno obliko,³⁰ datiran prav tako kot ustava s 4. 3., je nadalje določal v § 4: »V tistih delih dežel, v katerih prebiva mešano prebivalstvo, se skrb za splošno ljudsko izobrazbo . . . izvaja tako, da tudi tista ljudska plemena, ki so v manjšini, prejmejo potrebna sredstva za nego svojega jezika in za izobraževanje v njem.«

»Del dežele« pa je bil kaj nedoločen pojem, kajti glede oblikovanja posebnih narodnostnih ozemeljskih enot, kakršna bi morda lahko bila okrožja, je bila oktroiрана marčna ustava še bolj zadržana kot kromejški osnutek ustavnega odbora. V § 34 je marčna ustava določala samo, da bo ustanovitev okrajnih in okrožnih občin urejal poseben zakon in § 77 je predvideval »posebne deželne ustave« posameznih kronovin. Skratka: Načela o varstvu »manjšin« so bila na videz obetajoča, toda za njihovo uresničitev potrebna organizacijska struktura v tej zvezi sploh ni bila nakazana.

Poleg obeh ustavnih listin so bili temeljni akti nove državne strukture zlasti naslednji: patent o zemljiški odvezi z dne 4. 3. 1849, ki je potrjeval med

²⁴ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 206.

²⁵ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 365 sl. — Prim. Fr. Walter, Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte von 1500—1955, Wien—Köln—Graz 1972, 158. — Stourzh, Gleichberechtigung (kot v op. 20), 27.

²⁶ Ta motiv je formuliral zlasti poslanec Brestel iz Dolnje Avstrije: Springer, Protokolle (kot v op. 4), 115—116.

²⁷ Springer, Protokolle (kot v op. 4), 377—378.

²⁸ Drž. zak. 150/49.

²⁹ Podobno formulacijo je vsebovala že mrtvorojena ustava z dne 23. 4. 1848. Prim. Walter (kot v op. 25), 149.

³⁰ Drž. zak. 151/49.

drugim že prej sklenjeno odpravo patrimonialnih gosposk; provizorični občinski zakon z dne 17. 3. 1849; temelji nove organizacije sodišč z dne 14. 6. 1849; temelji organizacije politično-upravnih oblastev z dne 26. 6. 1849.

Medtem ko provizorični občinski zakon, ki je bil v slovenski literaturi že izčrpno obravnavan,³¹ nima neposredne zveze z oblikovanjem okrožij, je patent o zemljiški odvezi z odpravo patrimonialnega sodstva vsaj povečal potrebo po uvedbi novih sodnih organizacijskih struktur:

Že zakon o zemljiški odvezi z dne 7. 9. 1848 je odpravil podložništvo »z vsimi postavami, ki to zavezo zadevajo«, zemljiška gospostva pa naj ne bi dobila odškodnine za dajatve, ki so jih prejemale iz »sodniških opravil«. »Grajšinske gosposke imajo sodniško in politiško vladbo za ta čas od speljanja cesarskih gosposk na državne stroške še dalje peljati« (9. čl.).³² Marčna ustava je v § 100 določala: »Vse sodstvo izhaja iz države. V prihodnje naj ne bo patrimonialnih sodišč«.

Alfons Huber povzema ta določila takole: Patrimonialno sodstvo je že zakon z dne 7. 9. 1848 podržaval, ustava z dne 4. marca 1849 pa ga je odpravila.³³ Razločevanje med podržavljenjem in odpravo ponazarja do neke mere nejasnost izražanja izvirnih prepisov.

Kako je bila ta globoka sprememba izvedljiva v praksi? Nikakor ne tako preprosto, kot bi po gornjem pričakovali. Od načel je bilo mogoče preiti k res uspešnim dejanjem le potem, ko so bile ustvarjene potrebne organizacijske podlage.

Ko so pripravljali te podlage, so v osnutkih in obrazložitvah opisovali tudi dejanski položaj: Potem »ko je zakon z dne 7. 9. 1848 načeloma odpravil sodstvo patrimonialnih oblasti, pa je bilo glede uradovanja določeno, naj ga provizorično še naprej opravljajo te oblasti do uvedbe deželnoknežjih oblastev.«³⁴ V poznejši formulaciji se ta rešitev označuje kot »klavrn in drag provizorij« (mißliches und kostspieliges Provisorium), ki le mukoma (mühsam) zagotavlja uradno dejavnost dosežanih organov.³⁵ V nadaljnjem referatu je povedano še jasneje: od zakona o zemljiški odvezi naprej so delovala patrimonialna oblastva »provizorično na državne stroške«,³⁶ kar pa je le povzetek določila in pove malo o praksi. Da so bile še druge možnosti, je moč sklepati iz odredbe z dne 10. 7. 1849, ki jo je Notranje ministrstvo objavilo za Avstrijo pod Anižo: Dominiji (= zemljiška gospostva s pravico do izvrševanja sodstva), ki hočejo še naprej izvajati sodne opravke brez zahtevka na odškodnino in zato prejemajo takse, naj bodo oproščeni davčne prijave in periodičnega obračunavanja sodnih strokov.³⁷

Prehod na državna sodišča je bil bistveno lažji v tistih pokrajinah, ki so nekdanj bila del Ilirskih provinc. Kolikor tu ob uvašanju novih organizacijskih oblik govoré o »patrimonialnem sodstvu«, je mišljeno delegiranje oblasti okrajnim gosposkam, ki niso bile državne, ki pa oblasti tudi niso izvajale v lastnem imenu.³⁸

4. Bachove priprave za »temeljne poteze« (Grundzüge) sodne ureditve. Drugeče kot na splošno velja v literaturi, je prve korake za novo organizacijo

³¹ J. Polec, »Zupan« in »občina« v novejšem slovenskem izrazoslovju, v: Zgodovinski časopis 5 (1951), 222 sl. — I d e m, Uvedba občin na Kranjskem 1849/50, v: Zgodovinski časopis 6–7 (1952–53), 686 sl.

³² Prim. A. Krošl, Zemljiška odveza na Kranjskem, Ljubljana 1941, 98–99.

³³ A. Huber, Österreichische Reichsgeschichte, Wien 1895, 256. — Prav tako A. Huber - A. D o p s c h, Österreichische Reichsgeschichte 1901, 341–342.

³⁴ AVAW/JM, Karton 1875, nedatiran dopis.

³⁵ Prav tam, k aktu No 635 de praes. 24. 1. 1849, datum koncepta 8. 6. 1849.

³⁶ HHStA, KabA MR, Karton ŠMR 1849, Nr MRZ 1856/1849, Ministerrath 8. 6. 1849. To besedilo ni identično z Bachovim poročilom, objavljenim v Drž. zak. (gl. spodaj op. 50).

³⁷ Drž. zak. 321/49.

³⁸ J. Polec, Kraljestvo Ilirija, Ljubljana 1925, zlasti 73, 248–249 (op. 2).

državnih organov v deželah — posebno na stopnji okrožij — storilo Pravosodno ministrstvo pod Alexandrom Bachom.³⁹

Ohranjenih je več osnutkov v raznih fazah, včasih datiranih, včasih tudi ne.⁴⁰ Različne verzije se deloma med seboj ujemajo, deloma dopolnjujejo, ni jih pa moč vseskozi razporediti po enotnih merilih.

Pod naslovom »Temeljne poteze prihodnje ureditve pravosodstva v avstrijskih državah« (Grundzüge der künftigen Organisierung der Justizpflege in den österreichischen Staaten) je eden izmed teh osnutkov izšel tiskan na Dunaju v septembru 1848. Razvrstitev sodišč v stopnje je po tem osnutku le deloma podobna tisti, ki je bila uzakonjena v naslednjem letu. Redna sodišča naj bi bila ckraina, kolegijska, višja deželna sodišča in vrhovno sodišče.⁴¹ Še bolj se osnutek razločuje od pozneje uzakonjenega besedila po svojih formulacijah.

Nadaljnji osnutek ima naslov »Prvi osnutek zakona o organizaciji sodišč« (Erster Entwurf des Gerichtsorganisationsgesetzes) in je datiran januarja 1849.⁴² Drug koncept, nastal pod Bachovim ministrovanjem v pravosodnem ministrstvu,⁴³ navaja obsežen historiat pravosodnih reform po marčni revoluciji, začeni s časom prejšnjega pravosodnega ministra Sommaruge in cesarja Ferdinanda I., na primer: 25. 5. 1848 odlok o odpravi telesnih kazni v preiskovalnem zaporu, vžiganja znamenj in izpostavljanja na sramotilnem odru;⁴⁴ akt z dne 12. 7. 1848 proti prenašanju izpustitvi iz preiskave; 20. 12. 1848 poenostavljenje delovanja apelacijskih sodišč. Dne 4. 5. 1848 je bila postavljena komisija za študij ustnega in javnega postopka; take komisije so pozneje postavili tudi po deželah. Tako je galicijska komisija predložila obsežen operat o francoskem civilnem postopku. Na splošno vsebuje obravnavani koncept povzetek idej, na katerih naj bi temeljila nova organizacija sodišč, pa tudi načrt prihodnje zakonodaje, posebno o sodnem postopku. Zato vsebuje tudi utemeljevanje novih struktur pravosodja.

Eden izmed zadnjih konceptov obsežno opisuje priprave za novo ureditev in njihove temeljne ideje. Stara ureditev leži od 7. 9. 1848 v razvalinah. Zato je (Bach) takoj po prevzemu pravosodnega ministrstva⁴⁵ poslal v dežele Komisije za lokalizacijo in organizacijo (Localisirungs- und Organisations Commissionen), ki so morale po prejetih splošnih navodilih izdelati operate o organizaciji (sedežih itd.) sodišč. Na višji stopnji so za organizacijo sodišč delovale posebne komisije na Dunaju, v Pragi, Lvovu in justični komisar v Lombardsko/Benečijskem kraljestvu. Večina teh težavnih operatov (mühevoller Operate) je po tem poročilu končana, drugi bodo vsak čas končani. V utemeljevanjih predlagane nove sodne ureditve je razvidno, da so do neke mere upoštevali razvoj v Nemčiji. Nadaljnja utemeljevanja so v konceptu prečrtana, saj so zahajala v podrobnosti; so pa vseeno zanimiva kot ilustracija inspiracij: Kot literatura sta navedena Puchta, Dienst der deutschen Justizämter I, p. 205 in Archiv für Civilpraxis XIV, 398.⁴⁶ Primerjalno gradivo je iz Francije, Belgije (glede sodni-

³⁹ Walter (kot v op. 25) ima v mislih predvsem upravno strukturo, tako da pri njem skoraj ne prihaja do veljave dejstvo, da je temeljna reorganizacija izhajala iz priprav za ureditev sodišč. Popraviti je treba pri Walterju trditve, da pod Francom II. (mišljen je tudi čas, ko je bil I.) niso prišli naprej od stanja uprave, kakršna je bila pod Marijo Terezijo in Jožefom II. (str. 170). Za tista ozemlja, ki so bila 1809–1813 del Ilirskih provinc, to tudi za čas po vzpostavitvi avstrijske oblasti ne drži. Prim. zlasti Potec, Ilirija (kot v op. 38), passim. Tu patrimonialnega sodstva niso obnovili in izraz patrimonialno sodišče, ki so ga tu občasno uporabljali, je tu pomenil okrajno gosposko pod upravo zemljiškega gospodarstva, ki mu je država poverila (delegirala) sodno oblast.

⁴⁰ AVAW/JM, Karton 1875. Nedatiran je npr. osnutek sodne organizacije v obsegu 45 paragrafov.

⁴¹ Naslov kot v besedilu. AVAW/JM, Karton 1875.

⁴² Prav tam. Referent je bil Berthaler. Osnutek vsebuje 60 paragrafov (pisan na modrem papirju).

⁴³ AVAW/JM, Karton 1875. Osnutek, označen kot »früheres Konzept«, je podpisal Pratobevera, pripiši ob robu pa so datirani z 28. 2. 1849. V kartonu je ohranjen tudi nekoliko spremenjen čistopis.

⁴⁴ V kartonu (kot v op. 43) je tiskan odpravek odloka z dne 29. 5. 1849.

⁴⁵ Bach je nastopil 21. 11. 1848. Koncept njegovega predloga z dne 8. 6. 1849, ki ga je stavil kot justični minister (AVAW/JM, Karton 1875 II/1 pri spisu št. 635) omenja delovanje »lokalizacijskih in organizacijskih komisij« (Localisirungs- und Organisations Commissionen). — Prim. E. P l a n e r , Recht und Richter in den innerösterreichischen Landen Steiermark, Kärnten und Krain, Graz 1911, 245–246.

⁴⁶ Citata navajam samo za ilustracijo načina, kako so se tudi s teoretično-primerjalne plati lotili dela; ko to pišem, mi deli nista brez težav dostopni, vsebinsko pa v dani zvezi nista bistveni.

kov-posameznikov v civilnih zadevah prve stopnje), Anglije itd. Na splošno izhaja iz operata in v njem prečrtanih pasusov, da so se pozanimali o lokalnih razmerah po deželah, o skušnjah v drugih državah in o tedaj modernih teorijah. Površnosti tem pripravam pač ne bi smeli očitati. Operat vsebuje tudi načrt za razvoj zemljiške knjige in za doseg njene skladnosti s katastrofom, kar so dosegli šele veliko pozneje.⁴⁷

Tako je na podlagi ugotovitev o lokalnih okoliščinah, toda tudi ob upoštevanju primerjalnega gradiva in teoretičnih razmišljanj nastalo dne 8. 6. 1849 podpisano poročilo (Vortrag) Alexandra Bacha cesarju o »temeljnih potezah, po katerih bi bilo treba izvesti organizacijo sodnih oblastev v duhu državne ustave« (Grundzüge, nach welchen die Organisation der Gerichtsbehörden im Sinne der Reichsverfassung durchzuführen wäre).

Prvotni koncept z dne 8. 6. 1849 se sklicuje na znanstveno ugotovljena načela, ki da jih je prevzela tudi ustava: varstvo svobode, osebne enakopravnosti in lastnine, neodvisnost sodišč, udeležba ljudstva pri izvajanju kazenskega sodstva, ločitev sodstva in uprave.⁴⁸ Osnutek je še istega dne očitno obdelal (črtal in dopolnjeval) Bach osebno in tako je iz njega nastalo v brošuri tiskano besedilo.⁴⁹ Še istega dne je Bach ta koncept predložil na seji ministrskega sveta, kjer so verjetno še to ali ono izpili. Čistopis Temeljnih potez in obrazložitve je cesar Franc Jožef podpisal 14. 6. 1849. Odobritev je hkrati z Bachovo utemeljitvijo (Vortrag v pomenu predstavke ali ekspozicije) izšla v Državnem zakoniku.⁵⁰

5. »Temeljne poteze« sodne ureditve in »Temeljne poteze« upravne ureditve. Temeljne poteze sodne ureditve z dne 14. 6. 1849 so v 40 paragrafi določale naslednje vrste sodišč: okrajna sodišča, okrajna kolegijska sodišča, deželna sodišča, kavzalna sodišča (t. j. trgovinska, menična in pomorska sodišča), višja deželna sodišča in vrhovni sodni in kasacijski dvor (Bezirksgerichte, Bezirks-Collegialgerichte, Landesgerichte, Causalgerichte = Handels-, Wechsel- und See-gerichte, Oberlandesgerichte, der Oberste Gerichts- und Cassationshof).

Deželna sodišča se pojmovno niso v celoti ujemala z deželnimi sodišči, ki so jih uvedli nekaj let pozneje in ki so na Slovenskem doživela še eno desetletje v Jugoslaviji. Leta 1849 uvedena deželna sodišča so po § 12 obsegala dele dežel oziroma po nekaj okrajev. Pojem je torej obsegal tako poznejša deželna sodišča (zborna sodišča prve stopnje na sedežih dežel) kot tudi poznejša okrožna sodišča. Območja deželnih sodišč po Temeljnih potezah iz 1849 so bila torej prava sodna okrožja in so jih tudi tako obravnavali.⁵¹ Območja višjih deželnih sodišč (naslednic apelacijskih sodišč) naj bi bila sestavljena iz »primerne števila« deželnosodnih območij (§ 23) in se torej — kot tudi pozneje — niso nujno pokrivala z obsegom dežel. Razmejitev okrajev in sodnih območij naj bi se izvedla »v skladu z novo občinsko in politično razdelitvijo« (§ 31).

O zamisli ustavnega odbora, po kateri naj bi se okrožja ujemala z jezikovnimi mejami, v Temeljnih potezah seveda ni sledu, vsaj ne v izrecnih formulacijah. Pri uvajanju nove sodne strukture v nekaterih deželah pa so jezikovne meje vendarle imele precej večji pomen, kot bi pričakovali po Temeljnih potezah.

Uskladitev sodne in upravne razdelitve pa je potekala takole: Še preden so bile izdelane in potrjene Temeljne poteze sodne ureditve, je Bach aprila 1849

⁴⁷ AVAW/JM, Karton 1875, koncept 8. 6. 1849 k št. 635. — HHSIA (kot v op. 36 in MRZ 1857/1849). V drugem delu zapisa je Bach razpravljal o zakonodaji, ki naj bi sledila novi ureditvi sodišč: kazenski zakonik, kazenski postopnik, zaporni red, nekateri deli Občega državljanskega zakonika (prim. tudi Wiener Zeitung 19. 6. 1849).

⁴⁸ AVAW/JM, Karton 1875 II/1, 8. 6. 1849.

⁴⁹ Allerunterthänigster Vortrag des treuehorsaamen Ministers der Justiz Alexander Bach, betreffend die Genehmigung der Grundzüge, nach welchen die Organisation der Gerichtsbehörden im Sinne der Reichsverfassung durchzuführen wäre. AVAW/JB, Karton 1962.

⁵⁰ HHSIA, MRZ 1856, Kt 5 MR 1849. — Drž. zak. 278/49.

⁵¹ Nomenklatura sodišč, ki jo navaja knjiga W. Brauneder - F. Lachmayer, Österreichische Verfassungsgeschichte, Wien 1976, 127—128, ni veljala že od 1849, temveč šele od 1853/54.

kot namestnik obolelega ministra Stadiona prevzel vodstvo Notranjega ministrstva.⁵² Pod njegovim vodstvom so zdaj dokaj naglo pripravili tudi »Temeljne poteze za organizacijo političnih upravnih oblastev« (Grundzüge für die Organisation der politischen Verwaltungsbehörden). Že 21. 6. je Bach predložil njihovo osnutek na seji ministrskega sveta in razložil bistvena vodila, kot na primer tristopenjskost političnih (= upravnih) instanc. Organizacijski operati za posamezne kronovine naj bi bili v »stalnem soglasju z novo sodno ustavo, da bi mogle deželne komisije, ki jih bo treba postaviti za podrobno izvedbo teh operatov, povsod začeti s svojo dejavnostjo hkrati s komisijami za uvedbo sodišč.«⁵³ Že v naslednjih dneh je cesar potrdil tudi te Temeljne poteze. Drugače kot pri objavi Temeljnih potez sodne organizacije pa objava Temeljnih potez za upravna oblastva z dne 26. 6. 1849 ni obsegala tudi motivov iz ministrovega ekspezeja, temveč se je omejevala na normativni del, ki je bil s svojimi XIX. členi kar obsežen.⁵⁴

V organizaciji upravnih oblastev so naziv in pojem okrožja (Kreis), kakor se je uveljavil najpozneje sredi 18. stoletja, ohranili, predstojniki okrožij so dobili naslov okrožnih predsednikov (Kreispräsident). V zvezi s svojo temo naj omenimo tale določila: Struktura okrožij in okrajev naj bi se držala razmejitev občin in sodnih območij, posebej pa okrajnih kolegijskih sodišč (XIII. čl.). Upravna oblastva naj bi praviloma začela delovati hkrati s sodišči (XVIII. čl.).

Ko Temeljne poteze govore o pristojnostih in nalogah upravnih organov, ne omenjajo posebej jezikovnih in narodnostnih pravic (IX. čl.).

Določilom o strukturi sledi v objavi Instrukcija, ki vsebuje napotke o postopku, po katerem naj bi se izvedla organizacija upravnih organov. Tudi v tej zvezi opazamo, da je moralo imeti organiziranje sodišč precejšen naskok, tako da je gotovo odločilno vplivalo tudi na ustvarjanje upravnih območij. To pa izhaja tudi iz tega, da so Temeljne poteze za upravo nastale v naglici in v času, ko je organiziranje sodišč že bilo v končnih stopnjah.

6. Izvedba v sodstvu. Hkrati s pravili, ki so urejala ureditev upravnih organov, so že 26. 6. 1849 sledile cesarske uredbe o organizaciji sodišč v obeh Avstrijah (pod in nad Anižo), na Salzburškem, Češkem, Moravskem, v Šleziji in na Vorarlberškem.⁵⁵

V Bachovih ekspezejih (Vorträge) se za vsako deželo posebej uvodoma med drugim omenja dotedanja razdelitev v okrožja. Število novih deželnih sodišč je bilo v splošnem nekoliko nižje kot število prejšnjih okrožij, v nekaterih deželah (Avstrija pod Anižo, Moravska in Šlezija) pa je bilo po novem prav toliko deželnih sodišč, kot je bilo prej okrožij. Nacionalne meje znotraj neke historične dežele so v tej skupini izrecno upoštevali na Tirolskem.

V ekspezeju za Češko je govor o »različnih narodnostih«, zaradi česar »je bilo treba pri iskanju prihodnjih sodnih okrajev najskrbneje presojati jezikovno razmerje.« Po »obstoječih statističnih ugotovitvah« je na Češkem bilo »več kot tretjina Nemcev in malo manj kot dve tretjini Slovanov« in v večini izmed dotedanjih šestnajstih okrožij (poleg Prage) je bilo prebivalstvo mešano. Med okoliščinami, ki jih je bilo treba upoštevati pri novi razmejitvi sodnih organov je — toda le na četrtem in zadnjem mestu — omenjena jezikovna meja, »ki je bila glede območij okrajnih sodišč skoraj brez izjeme upoštevana«; pri razmejitvi ozemelj kolegijskih okrajnih sodišč so po navedbah ekspezeja od tega odstopili le toliko, kolikor je bilo to upravičeno zaradi tehtnih interesov

⁵² Ali je moral pri tem res najprej ubrati pot, ki jo je začrtal Stadion (Walter, kot v op. 25), se mi vsaj glede okrožne razdelitve ne zdi ravno gotovo.

⁵³ HHStA/KabA, Karton 5, MRZ 2056/849, prim. Fr. Walter, Die österreichische Zentralverwaltung (Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, 50), Wien 1964, 51–59.

⁵⁴ Cesar, odlok 26. 6. 1849, Drž. zak. 295/49 s priloženimi Temeljnimi potezami in Instrukcijo o ukrepih, ki jih je treba izvesti po potrditvi organizacije političnih oblastev v posameznih kronovinah.

⁵⁵ Drž. zak. 288–292/49.

ali zato, ker so udeleženi jurisdicenti sami s tem soglašali.⁵⁶ Skratka: upoštevanje jezikovnih meja, ki ga je hotel ustavni odbor izvesti na ravni okrožij, je ob organizaciji sodišč na Češkem zdrknilo na raven okrajev, tako da ozemlja novih deželnih sodišč — bilo jih je zdaj trinajst, torej manj kot nekdanj okrožij — niso bila v narodnostnem pogledu zaključene enote.

Dosti bolj sumarno se »nacionalne različnosti« v ekspoziciji omenjajo kot kriterij pri preureditvi dotedanjih šestih moravskih in dveh šlezjskih okrožij v osem deželnih sodišč s skupnim višjim deželnim sodiščem.⁵⁷

Glede Tirolske in Vorarlberške beremo v ekspoziciji, da so »različne nacionalnosti« zahtevale »skrbno upoštevanje«, kar je omogočala »dobra geografska razmejitev«. Število okrožij so znižali od sedmih na pet območij deželnih sodišč, od katerih sta bili dve postavljeni za italijanski del dežele.⁵⁸

Notranjeavstrijske dežele so prišle na vrsto šele nekoliko pozneje, najbrž zato, ker so bile tu razmere nekoliko bolj zapletene. Bachove predloge za te dežele je cesar potrdil med 14. julijem in 1. avgustom 1849.

O okoliščinah, ki so bile odločilne za novo organizacijo sodišč v notranjeavstrijskih deželah, je zlasti za Štajersko in Koroško ohranjeno precej obsežno gradivo, med njim tudi statistični podatki o prebivalstvu. Da so zbiranje podatkov jemali resno, je videti že iz tega, da ohranjeni akti sami govore o »s trudom izdelanih operatih« (mühevollte Operate).

7. Sodna struktura na Štajerskem. V pripravah za organizacijo sodišč se je tako nabrala zbirka gradiva o »organizaciji sodišč v kronovini Štajerski« (Organisirung der Gerichte in dem Kronlande Steiermark).⁵⁹ Gre za obsežno statistično gradivo, ki naj bi služilo kolikor mogoče enakomerni ozemeljski razdelitvi sodnih območij glede na geografske okoliščine in zlasti glede na število prebivalstva.⁶⁰

Število prebivalstva je navedeno posebej za vsako območje po posamičnih katastrskih občinah in sumarno, pri čemer so razvidni tudi razločki med ozemlji dotedanjih okrajnih komisariatov in sodnimi ter upravnimi entotami, ki naj bi se na novo ustvarile.⁶¹ Jezikovni sestav prebivalstva posameznih ozemeljskih enot žal ni naveden, morda zato, ker se je štelo, da nova razmejitev okrožij (in za okrožne meje je pri upoštevanju jezikovnih mej na Štajerskem predvsem šlo) že tako predpostavlja dovolj znano jezikovno razmejitev.

Na podlagi obsežnega statističnega gradiva so sestavili tabelo nove ozemeljske razdelitve. Deželno sodišče (Landesgericht) Celje naj bi kot apelacijsko in porotno sodišče obsegalo območja 22 imenoma navedenih okrajnih sodišč, med katerimi je bilo pet sodišč prvega razreda, druga pa so označili kot sodišča drugega razreda. Vsa ta sodišča so bila na ozemlju današnje SR Slovenije.

V glavnih potezah gre pri tej razdelitvi na sodne okraje za strukturo, kakršna se je potem držala skoraj sto let. Hkrati gre za prvo uradno opredelitev slovenskega ozemlja na Štajerskem. To izhaja tudi iz celotnega konteksta, v katerem so bile zbrane statistične preglednice.

Objavljeni ekspozice z dne 14. 7. pravi v bistvu tole: »Kronovina Štajerska obsega po svoji dosedanji upravni razdelitvi pet okrožij — Graško, Bruško, Judenburgsko, Mariborsko in Celjsko okrožje s skupno površino 390 kvadratnih milj in prebivalstvom 996.800 duš.

»Glede na talne razmere, pridobitne panoge in narodnost (Nationalität) prebivalcev je moč deželo primerno porazdeliti na tri glavne oddelke, na se-

⁵⁶ Drž. zak. 290/49.

⁵⁷ Drž. zak. 291/49.

⁵⁸ Drž. zak. 292/49.

⁵⁹ Zbirka je na nekem mestu datirana z 2. 8. 1849, bila pa je že podlaga ekspoziciji z dne 14. 7. 1849. AVAW/JM, Karton 1992 II, genus 14 (Kärnten, Krain und Steiermark), IM/5693—849, 2. 8. 849.

⁶⁰ Za podlago so imeli t. i. Czörnigovo etnografsko statistiko. O tem prim. zlasti spodaj op. 75.

⁶¹ Podobne podatke navaja tudi Straka (kot v op. 1), za Maribor 212 sl., za Celje 266 sl. Primerjava obeh zbirk podatkov ni naloga pričujoče razprave.

Preurejena v nekoliko preglednejšo in preprostejšo obliko vsebuje tabela v glavnem tele podatke:

NACRT ORGANIZACIJE SODIŠČ NA OBMOČJU DEŽELNEGA SODIŠČA CELJE
Z DNE 2. AVGUSTA 1849,⁹⁹ KI JE BIL TUDI POTRJEN

	Površina kv. milj	Prebivalcev	Površina kv. milj	Prebivalcev	Politični okraj
A)					
Deželno sodišče Celje, hkrati kazensko sodišče za prekrške za območja tehle okrajnih sodišč:					
1. Celje	5	23.930			Celje
2. Vrnsko	6	18.744			Celje
3. Gornji Grad	7 9/10	11.528			Celje
4. Jelše	2 4/10	12.880			Celje
5. Konjice	6 3/10	22.058			Celje
6. Laško	5 9/10	15.002	33 5/10	104.142	Celje
B)					
Okrajna sodišča I. razreda, hkrati okrajna kolegijska kazenska sodišča za prekrške:					
I. 7. Maribor	8 9/10	41.162			Maribor
8. Šentlovrenc	4 8/10	7.740			Maribor
9. Šentlenart	3 9/10	18.499			Maribor
10. Slovenska Bistrica	5 1/10	18.700	22 7/10	86.101	Maribor
II. 11. Ptuj	9 4/10	40.451			Maribor
12. Rogatec	2 9/10	12.621	12 3/10	53.072	Maribor
III. 13. Ljutomer	3	12.662			Ljutomer
14. Gornja Radgona	2 6/10	13.034			Ljutomer
15. Ormož	3 9/10	18.499	9 5/10	44.195*	Ljutomer
IV. 16. Slovenj Gradec	4 8/10	13.688			Slovenj Gradec
17. Marenberk	4 3/10	11.102			
18. Šoštanj	4 8/10	13.284	13 9/10	28.074	
V. 19. Brežice	4 1/10	18.379			Brežice
20. Kozje	3 4/10	14.127			Brežice
21. Sevnica	2 7/10	9.723			Brežice
22. Podčetrtek	1 9/10	10.920	12 1/10	53.149	Brežice
			104	378.733**	

* V aktu je seštevek 43.793.

** V aktu je seštevek 378.331.

vern, visokogorski del, katerega najimenitnejše središče leži v Leobnu, na srednji, manj gorati, porečje Mure tvoreči, vseskozi z Nemci poseljeni in glavno mesto vsebujoči del, in slednjič na južno, večidel s Slovani (Slovenci ali Vendi) poseljeno ozemlje Drave in Save.«

Sodstvo je bilo večidel patrimonialno, sklenjene sodne okraje je bilo treba šele ustvariti, pri čemer je bilo treba upoštevati množico okoliščin, »slednjič različnost v deželi prebivajočih plemen (Volksstämme)«. Zato so tudi »dodelili več sodnih okrajev, ki so bili doslej del Mariborskega okrožja, deželnemu sodišču Gradec, saj je bilo le tako mogoče priti do kolikor mogoče dosegljive skladnosti sodnih in jezikovnih mej«. Tako so iz dotedanjega Mariborskega okrožja izločili in pridružili Graškemu deželnemu sodišču tele na novo načrtovane (in kmalu tudi ustanovljene) sodne okraje: Deutsch-Landsberg, Lipnica (Leibnitz), Eibiswald in Arnfels.

V skladu s temi načrti so predvideli tri deželna sodišča: Leoben, Gradec in »tretje za obseg dosedanjega Celjskega okrožja in skoraj izključno s Slovenci (Vendi) poseljeni del Mariborskega okrožja, s sedežem v Celju«. O tem beremo nadalje: »Izbira tega mesta, v katerem se nahaja največje zastopstvo slovanske narodnosti, za sedež deželnega sodišča, je nujna posledica načela enakopravnosti

nosti narodnosti; hibo, da nima centralne lege pa večidel odtehta dobra zveza, ki jo omogoča skozi deželnosodno območje potekajoča železnica.«

Načrt je bil sestavni del ekspozicije, ki ga je pravosodni minister Bach dne 14. 7. 1849 predložil na seji ministrskega sveta⁶² in ki ga je cesar potrdil 25. 7. 1849. Sledila je objava v Državnem zakoniku.⁶³ Kot pri objavljenih ekspozicijah za druge dežele se je naslov glasil »Allerunterthänigster Vortrag des treuehorsaamen Ministers der Justiz Dr. Alexander Bach«. V objavi so statistične podatke skoraj v celoti izpustili, besedilo pa le neznatno spremenili. Zanimivejša sprememba zadeva narodnostno ime. Medtem ko interni osnutki v splošnem označujejo Slovence kot »Wenden«, so pri objavi opisa deželnega sodišča Celje nadomestili to oznako z besedo »Slovenen«, »Wenden« pa dodali v oklepaju.⁶⁴

Že 2. 8. so nastali koncepti dopisov, ki naj bi služili izvedbi nove organizacije. Prezidij C. kr. notranjeavstrijsko-primorskega apelacijskega sodišča v Celovcu so zaprosili, naj da na razpolago apelacijskega svetnika Vincenca viteza v. Pitreich. Temu je bilo namreč kot ministrskemu komisarju z ministerialnim pismom zaupano predsedstvo in vodstvo Komisije za uvedbo sodišč, ki naj bi se v Gradcu postavila za Štajersko. Najprej naj bi se podal na Dunaj, kjer naj bi prevzel instrukcije, spise, tabele, peticije in reklamacije. Predvideno je nadalje bilo, da bosta člani komisije imenovali tako Pravosodno kot tudi Notranje ministrstvo.

Ureditev treh deželnih sodišč na Štajerskem in 22 zgoraj navedenih okrajnih sodišč na območju Deželnega sodišča v Celju je bila s tem sklenjena in se je mogla začeti.⁶⁵

8. Sodna struktura na Koroškem in Kranjskem. Deželi so obravnavali skupaj, saj sta bili dotlej obe podrejeni Ljubljanskemu guberniju in tudi apelacijsko sodišče v Celovcu je bilo (s še širšo ozemeljsko pristojnostjo) skupno.

Za Koroško je organizacijski komisar, apelacijski svetnik v. Bitterl predložil poročilo o organizaciji pravosodstva (Justiz-Organisirungs-Bericht). Priložen je bil zemljevid sodišč, ki pa v spisu, ki ga uporabljam, ni ohranjen. Poročilo je obravnavalo apelacijsko sodišče v širokem sestavu.⁶⁶ Tako je nastal operat z dne 3. 4. 1849.⁶⁷ Glavne navedbe v opisnem delu so tele:

Kronovina Vojvodina Koroška je del kronovine Kraljestva Ilirije. Sklicujoč se na »konskripcijo iz leta 1846« (t. j. na tako imenovano Czörnigovo etnografsko statistiko) operat navaja število 306.292 prebivalcev na 179 8/10 kvadratnih miljah. Sledi geografski opis dežele in navajajo se glavne gospodarske panoge (poljedelstvo, živinoreja, tovarne, rudarstvo — zlasti kopanje železne in svinčene rude), kakor tudi dotedanja razdelitev na dve okrožji. Podatki o narodnostnem sestavu so navedeni takole: v deželi je »193.609 Nemcev, 98.576 Slovencev in 14.107 mešanih Nemcev in Slovencev, od katerih jih velik del govori in razume tudi nemški. Čisto slovenski so okraji Pliberk, Podjuna, Kapla in Spodnji Rož, in Spodnja Labotska Dolina; okraj Velikovec obsega popolnoma slovenske občine, ki jih je najti tudi v Podklostru, Trbižu, Šmohorju in Ro-

⁶² HHStA/Kaba MR Karton 5, MR 1849, MRZ 2428.

⁶³ Kaiserliche Verordnung vom 25. Juli 1849, womit die Organisation der Gerichte in dem Kronlande Steiermark genehmigt wird, Drž. zak. 339/49. — Statistike niso bile objavljene v Državnem zakoniku. Prim. tudi Planer, Recht (kot v 45), 106—109.

⁶⁴ Kot v op. 59 in 63.

⁶⁵ Kot v op. 59. Izčrpano s personalne plati: Planer, Recht (kot v op. 45), 246—254. Za Spodnjo Štajersko imenovana organizacijska komisarja Kalchberg in Moritz v. Kaiserfeld-Blagatinšek sta baje odklonila imenovanje, sklicujoč se na neznanje slovensčine: Apih, Slovenci (kot v op. 3), 175, op. 3 ob sklicevanju na Kronesa-Kaiserfelda.

⁶⁶ Podpredsednik apelacijskega sodišča dr. Raicich, apelacijski svetnik dr. Buzji, Haag, predsednik kolegija Sirk, apelacijski svetniki Štöckl, Villefort, grof Echeli, dr. Laschan, Bohata, Iosch, Snoy, Strobel, Tschopp, dr. Aussez, dr. Reiner, Restiferrari, Chimani, referent dr. Zima. Delež slovenskih imen je kar znaten.

⁶⁷ Bericht des K. k. innerösterreichisch-küstenländischen Appellations- und Criminal-Obergerichtes über die Justiz-Organisation für Kärnten; operat z dne 3. 4. 1849, ki je naslovljen na Justično ministrstvo na Dunaju, je v odsotnosti predsednika podpisal podpredsednik Rajčič (gl. op. 66). O predsednikih sodišč in sodnikih, ki so pozneje delovali na Koroškem in Kranjskem prim. Planer, Recht (kot v op. 45, 246—254).

žeku, kjer predvsem starejše ženske govore samo slovenski. Sploh so Slovenci ob Dravi, ki teče skozi vso Koroško in ki je plovna od Beljaka, s splavi pa od Möllbrückena (okraj Spittal, S. V.) navzdol.⁶⁸

Dotedanja organizacija sodišč na Koroškem je bila, kot beremo dalje v operatu, različna: Beljaško okrožje je prišlo leta 1809 pod Francijo in je bilo del kraljestva Ilirije(!),⁶⁹ vendar Francozi niso uvedli porotnih sodišč. Po »reokupaciji« je bilo okrožje razdeljeno na okraje in v njih je bila »sodna uprava prenesena na večje dominije iure delegationis,⁷⁰ ki pa so izvajali tudi politično upravo«. Večina teh dominijev je medtem jurisdikcijo vrnilo in so na njihovo mesto stopila deželno knežja okrajna oblastva . . ., ki so imela sodstvo in upravo, pri čemer je sodstvo trpelo. V Beljaškem okrožju je 14 okrajnih sodišč, 302 zemljiški knjigi in 272 davčnih občin.

V Celovškem okrožju obstajajo vseskozi patrimonialna sodišča, ki jih je 497, k temu 36 deželskih sodišč in 535 davčnih občin z vsemi slabostmi, ki so posledica mešanih pristojnosti in patrimonialnega sodstva. Le mesto Celovec nima lastnega sodstva, ker je to v rokah C. kr. mestne in deželne pravde (Stadt- und Landrecht). Med pristojnostmi tega sodišča se navajajo štiri zemljiške knjige svobodnikov za Beljaško okrožje. V Celovcu je tudi rudniško sodišče, v Pliberku substitucija rudniškega sodišča.

V operatu sledi utemeljevanje predlogov za novo organizacijo sodišč, pri čemer se narodnostno načelo izrecno ne navaja kot kriterij za razmejevanje okrajev. Pač pa je povedano, da so v Beljaškem okrožju gledali tudi na obstoječe okraje in njihove uradne prostore. Farna razdelitev se pogosto ni mogla upoštevati, ker se ne ujema z občinsko, davčnih občin pa niso nikjer delili.

Apelacijsko sodišče v svojem operatu povzema predlog komisarja Bitterla, ki predlaga ustanovitev 28 posamičnih sodišč, in sicer 14 v Celovškem in 14 v Beljaškem okrožju. Odstopa pa od njegovega predloga, po katerem naj bi bila na Koroškem štiri kolegijška sodišča, in sicer Spittal z nemškimi prebivalstvom, Beljak z več kot polovico nemškega prebivalstva, pri čemer velik del drugega, mešanega prebivalstva govori tudi nemški, Celovec z več kot polovico nemškega prebivalstva, pri čemer je ostanek slovenski (windisch), del tega pa mešan, in slednjič Velikovec s polovico nemškega prebivalstva. Po mnenju apelacijskega sodišča naj bi namreč zadoščali dve kolegijški sodišči: Celovec in Beljak.⁷¹ Operat vsebuje tudi vrsto tehničnih in personalnih podrobnosti, ob koncu pa še pripombo: »Glede jezika je pri celovškem kolegijškem sodišču potrebno, da zna polovica osebja slovenski jezik (der windischen Sprache kundig). Predsednik ali podpredsednik naj bi znal oba deželna jezika.«

Sledi pregled enot, ki naj bi bile v prihodnje podlaga sodni organizaciji, s pripombami glede etnične sestava. Pregled je gotovo sestavil komisar Bitterl. Na ta pregled se bomo povrnili ob sestavi tabele, v kateri bomo morali upoštevati še drugi pregled, v katerem je organizacijski sestav bližji tistemu, ki je bil nazadnje sprejet. Ta drugi pregled in predlog je nastal na Justičnem ministrstvu (v juniju 1849) in je v bistvu predelani operat Apelacijskega sodišča oziroma Bitterlovega poročila:

V zvezi z gradivom in predlogi celovškega apelacijskega sodišča glede organizacije sodišč na Koroškem je namreč po posvetovanju z zaupniki⁷² dne 20. 6.

⁶⁸ Nemško besedilo se glasi: aus . . . 193.609 Deutschen, 98.576 Wenden und aus 14.107 gemischt-Deutschen und Windischen, von welchen aber ein großer Theil auch deutsch spricht und versteht. Ganz windisch sind die Bezirke Bleiburg, Jaunthal, Kappel und Unterrosenthal und das untere Lavantthal, der Bezirk Völkermarkt hat ganz windische Gemeinden, welche auch in Arnoldstein, Tarvis, Hermagor und Koseck sich vorfinden, wo vorzüglich die älteren Weiber nur windisch sprechen. Überhaupt befinden sich die Wenden an der Drau, welche ganz Kärnten durchströmt, und von Villach und mit Flössen von Möllbrücken angefangen schiffbar ist.

⁶⁹ »machte einen Theil des Königreichs Illyrien«. Očitno tedaj že niso več dobro ločili med Hirske provinci in Kraljestvom Ilirija, kar se v tuji literaturi še danes dogaja.

⁷⁰ O pojmu delegacije gl. zlasti Polec, Ilirija (kot v op. 38 in passim).

⁷¹ O tem, kako so sklenili ustanoviti samo dve kolegijški sodišči, primerjaj zapisnik seje 3. 4. 1849 (AVAW/JM, Karton 1992).

⁷² Vertrauensmänner: apelacijski sodnik Rave (Rack), dr. Rulitz (Ralitz ?), dr. Benedikt, dr. v. Aichegg in dr. Wurth.

1849 Fliesser v imenu Justičnega ministrstva sestavil noto notranjemu ministru.⁷³ V uvodu beremo, da je sodna organizacija, ki so jo predlagali organizacijski komisarji in notranjeavstrijsko apelacijsko sodišče po načelih z dne 14. junija, izvedena. Mišljeno je pač, da je praktično izdelana, saj so bili načrti potrjeni šele v juliju. Zato se sporoča opis te organizacije, da bi se dosegla že večkrat načelno zahtevana skladnost med sodnimi in političnimi oblastvi. Glavna vsebina note je tale:

Koroška ima površino 180 kvadratnih milj in prebivalcev 316.898 (torej 10.600 več kot po celovškem operatu), od katerih sta več kot dve tretjini Nemci in ostali Slovenci (Wenden). Predvidena organizacija se ravna po geografskih pogojih: Poselitev je redka v gorskih dolinah, gostejša na razširjenih mestih, poti so slabe in pogosto izpostavljene rušenju, promet je slabo razvit, prevladujeta poljedelstvo in živinoreja. Zato je treba predvideti sodišča tudi v oddaljenih in redko naseljenih dolinah. Natančno upoštevanje jezikovne meje ni bilo izvedljivo, ker celo v južnih delih dežele, kjer imajo Slovenci (Wenden) pravzaprav svoja bivališča, obe narodnosti pogosto živita mešano druga poleg druge. Je pa tudi na Koroškem le malokrat prišlo do trenj med obema plemenoma in iz te kronovine ni prišla nobena peticija in reklamacija, ki bi zahtevala ločitev, kakršne so bile tako pogoste v drugih deželah z mešanim prebivalstvom.⁷⁴ Sledi utemeljevanje, zakaj je predvideno le eno deželno sodišče, in to v Celovcu, ne v Beljaku.

Dodana sta pregled 29 okrajnih sodišč, ki naj bi se ustanovila, in njihova razporeditev pod okrajna sodišča I. razreda, oboje s podatki o površini in številu prebivalstva.

Posameznim okrajnim sodiščem so po navedbi note dodeljevali občine na podlagi poizvedb na samem mestu in upoštevaje vse interese in želje. Nota je obetala, da bodo tabele o tem predložene notranjemu ministrstvu.

Okrajna kazenska sodišča (predvidenih je bilo šest) naj bi bila podlaga za odmero ozemelj (upravnih) okrajnih glavarstev.

V zvezi s temi reorganizacijami sta ohranjeni dve, že omenjeni, tabeli: prva je bila priložena operatu apelacijskega sodišča (v nadaljnjem: celovška tabela), druga je del note dunajskemu notranjemu ministrstvu (v nadaljnjem: dunajska tabela). Razpored okrajnih sodišč po obeh tabelah je različen: celovška navaja okrajna sodišča po abecednem zaporedju posebej za beljaško in posebej za celovško okrožje (14 + 14), za vsako okrajno sodišče označuje narodnostni sestav, tu in tam pa tudi navaja kako geografsko opredelitev. Dunajska tabela v skupnem seznamu navaja 29 okrajnih sodišč, razporejenih po nedoslednem kriteriju, pri vsakem pa navaja površino in število prebivalstva; v drugem delu navaja šest sodišč prvega razreda (hkrati kazenskih sodišč za prekrške), pri vsakem pa samo imena podrejenih okrajnih sodišč in sumarno površino in število prebivalstva za sodišča I. razreda.

Nobenega dvoma ni, da vsi številčni podatki slone neposredno ali posredno na tako imenovani Czörnigovi etnografski statistiki, ki jo je za slovenski del Koroške že zelo nadrobno analiziral Bogo Grafenauer.⁷⁵

Da ne celovski operat ne dunajska nota nista v vseh podrobnostih natančna, dokazuje že razlika v seštevku števila prebivalstva za vso deželo: seštevke po Bitterlovi tabeli znaša 308.706, po celovškem operatu, sestavljenem

⁷³ Fliesserjeva nota Dunaj 20. 6. 1849, AVAW/JM, Karton 1992/II Kärnten/Krain, vloženo pod i. M. 3001/inh. pr. 13. 4. 1849 (kar je številka, pod katero je dospel celovski operat).

⁷⁴ »Ein genaues Einhalten der Sprachgrenze war nicht durchführbar, da selbst in den südlichen Landestheilen wo die Wenden eigentlich ihre Wohnsitze haben, beyde Nationalitäten häufig gemischt nebeneinander wohnen. Es haben sich aber auch in Kärnthen nur wenige Reibungen zwischen beyden Stämmen ergeben und es lief aus diesem Kronlande keine auf Separation hinzielende Petition und Reklamation ein, wie solche in anderen Ländern mit gemischter Bevölkerung so häufig waren.

⁷⁵ B. Grafenauer, Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes, v: Koroški zbornik, Ljubljana 1946, 117–248. — I dem, Czörnigova etnografska statistika in njena metoda, v: SAZU, I. razred, Razprave I, Ljubljana 1950, 117–164.

NA JUSTIČNEM MINISTRSTVU SKLENJENA RAZDELITEV KOROSKE NA OKRAJE

Dunajski tabeli (DT) so v zadnjih dveh kolonah dodane navedbe celovškega apelacijskega sodišča (CT), v opombah pa so navedeni dostopi v številčnih podatkih.

N = nemško; S = slovensko; M = mešano ozemlje

Okrajna sodišča I. razreda, hkrati za prekrške	Okrajna sodišča	Obseg kv. milj	Prebivalcev	Skupaj kv. milj	Skupaj prebivalcev	Narodnostni sestav	Prejšnje okrožje
1. Beljak		6 3/10	18.355			N	Beljak
2.	Rožek	4 8/10	13.218 ^{a)}			M ^{aa)}	
3.	Podklošter	2 8/10	7.416			M ^{bb)}	
4.	Trbiž	5 7/10	6.601			M ^{cc)}	
5.	Paternion	5 5/10	6.821			N	
6.	Šmohor	6	10.041	31 1/10	62.514 ^{b)}	M ^{dd)}	
7. Šentvid		4 7/10	11.581 ^{c)}			N ^{ee)}	Celovec
8.	Krka	8 6/10	11.216			N	
9.	Eberstein	3	6.154 ^{d)}			N	
10.	Althofen	4	7.270 ^{d)}			N	
11.	Breže	6 9/10	8.854	27 2/10	45.075 ^{e)}	N	
12. Velikovec		6	14.662 ^{f)}			S ^{ff)}	Celovec
13.	Kapla	6	5.289 ^{g)}			S	
14.	Pliberk	8 3/10	16.366			S	
15.	Dobrla vas	4	8.962	24 8/10 ^{h)}	45.668 ⁱ⁾	S	
16. Wolfsberg		6 7/10	17.004 ^{j)}			N	Celovec
17.	St. Leonhard	5 3/10	9.028			N	
18.	Sentpavel	5 4/10	12.766 ^{k)}	17 4/10	38.798 ^{l)}	M ^{gg)}	
19. Spittal		4 8/10	8.684 ^{m)}			N	Beljak
20.	Gmünd	12	8.195			N	
21.	Millstatt	4 8/10	5.449			N	
22.	Greifenburg	8 2/10	6.536			N	
23.	Kötschach	8 3/10	8.229			N	
24.	Gred. Bele	9	9.309 ⁿ⁾			N	
25.	Winklern	10	6.977	57 1/10	53.379	N	
26. Celovec		3/10	10.352			M	Celovec
27.	Cel. — okolica	10 8/10	37.252				
28.	Feldkirchen	8	15.586			M ^{hh)}	
29.	Borovlje	4 3/10	8.563	22 9/10 ^{o)}	71.364 ^{p)}	S ⁱⁱ⁾	
				180 5/10	316.898 ^{r)}		

a) CT: 13.280. — b) seštevek je pravilen, saj se ujema s popravkom pod a. — c) CT: 12.177. — d) CT navaja še oba kraja skupaj pod Althofen s 13.324 prebivalci, kar je 100 več in verjetno pravilneje. — e) Če bi veljali podatki iz CT, bi bilo prav 45.571. — f) CT: 13.427. — g) CT: 4670. — h) Prav: 24 3/10. — i) Pravilni seštevek bi bil 45.279, torej 389 manj; seštevek podatkov po CT pa bi dal 43.425, torej 2243 oziroma 1854 manj od obeh drugih seštevkov. — j) CT: 17.133. — k) CT: 13.855. — l) CT bi dal seštevek 40.016, torej 2218 več kot DT. — m) CT: 8307. — n) CT: 6036. — o) Prav: 23 4/10. — p) 71.753; podatkov za Celovec s prvotnimi številkami v CT ni moč primerjati, ker ta namesto Feldkirchena in Borovelj navaja Možberk in Košentavro. — r) Seštevek po CT znaša 308.706 (8192 manj).

aa) Rožek: »Ima slovenske (windische) občine, toda večina, zlasti moški, govori tudi nemški; bb) Podklošter: »Jezik je mešan, slovenski in nemški, vendar prevladuje prvi (doch ist die erste die herrschende), mnogi znajo tudi nemški jezik; cc) Trbiž: »V tem okraju so tudi slovenske občine; dd) Šmohor: »Prebivalstvo je mešano nemško in slovensko, vendar govore moški tudi nemško; ee) Šentvid: »Če bi se občina St. Janž na Mostiču s 596 dušami in 2873 oralni odkazala velikovškemu sodišču, bi bilo vse prebivalstvo čisto nemško. Ta občina pa je mešana nemška in slovenska . . . Za njeno oddelitev govori jezik; ff) Velikovec: »Prebivalstvo je slovensko, del pa je mešan slovenski in nemški; gg) Sentpavel: . . . majhen del slovenski; hh) Operat navaja za Možberk: »Del prebivalstva je slovenski; ii) Operat navaja za Košentavro: »Prebivalstvo je slovensko.«

na njeni podlagi, 306.292, po dunajski noti 316.898. Če upoštevamo nedvomne tehnične slabosti tedanjih (in ne samo tedanjih) statističnih metod, je razlika dobrih 3 % zanemarljiva.

Zato tudi številka 98.576 Slovencev in 14.107 mešanih Nemcev in Slovencev (po celovškem operatu) gotovo ni pretirana. Je pa celo višja, kot jo navajajo

(s številom okrog 95.000) nekateri drugi viri. Grafenauer popravlja take račune tako, da ceni število Slovencev v slovenskem delu Koroške leta 1846 na 113.125,⁷⁶ kar je zelo blizu seštevku Slovencev in »mešanih« po celovškem operatu (112.683). Navedba dobrih dveh tretjin Nemcev v dunajski noti je očitno le brez računov izrečena približna cenitev.

Navedba o številu prebivalstva po sodnih okrajih, kakor ga navajata tu uporabljeni tabeli, se ne ujema s števili, ki jih po sodnih okrajih rekonstruira Grafenauer.⁷⁷ Tabeli sta namreč sestavljeni za okraje v ustanavljanju (ki so se najbrž že med celovškim operatom in dunajsko noto po obsegu spreminjali), Grafenauerjeva rekonstrukcija pa sloni na poznejši, že ustaljeni razdelitvi. To ne zmanjšuje dokazne vrednosti nobeni izmed teh navedb.

Drugače kot na Štajerskem in Koroškem se vprašanje nove sodne organizacije na Kranjskem, ki je nesporno imela skoraj izključno slovensko prebivalstvo, ni postavljalo v obliki nacionalne razmejitve. Tako glede na manjši obseg in pomen meni za zdaj razpoložljivega gradiva kot tudi glede na tematiko te razprave, se torej glede Kranjske omejujem na končni uradni povzetek motivov.

Po obsežnih, pravkar le v kratkem povzetih pripravah, ki so bile razmerno zelo naglo opravljene, je nastal za Koroško in Kranjsko Bachov ekspozé, datiran 5. 7. 1849. (Končan je bil torej že pred ekspozéjem za Štajersko.) Predloge pa je cesar potrdil 26. 7., nakar je bila cesarska naredba objavljena v Državnem zakoniku.⁷⁸

Ekspozé za Koroško sicer v mnogem povzema doslej opisane ugotovitve, je pa v nekaterih pogledih popolnejši, v drugih pogledih pa se v odtenkih od njih tudi razlikuje; zato ga je treba (tudi če pride do te ali one ponovitve že znanega) kot končno, tako rekoč uradno potrjeno izhodišče reform vendarle povzeti:

Koroška obsega 180 1/3 kvadratnih milj, je v glavnem gorata z ostro ločenimi dolinami, ki se le v notranjščini pri Paternionu, Beljaku in Celovcu razširijo v večje ravnine. Prebivalcev je 311.440 (spet nov seštevek!), od teh je približno dve tretjini Nemcev, tretjina pa je Slovencev, od katerih velik del razume in govori tudi nemški. Drugače kot doslej obravnavana nemška besedila, ki so dosledno uporabljala besedi Wenden in windisch (vendar brez poslabševalnega pomena!), uporablja v Državnem zakoniku tiskani Bachov ekspozé besedo Slovenen. O Slovencih pravi, da prebivajo ob obalah Drave, ostre jezikovne meje med Nemci in Slovenci pa da ni, ker obe plemeni (Volksstämme) nista ločeni niti geografsko, niti prometno, ne po siceršnjih interesih in dajeta »razveseljivo podobo miroljubnega sožitja, ki ga le malo motijo separatistična stremljenja, nasprotujoča načelu enakopravnosti.«⁷⁹

Koroška je prej obsegala dve okrožji, v celovškem je bilo okrog 497 patrionialnih sodišč, beljaško pa je obsegalo 14 deželnoknežjih okrajnih oblastev, ki so hkrati imela v rokah upravo. Celovška Mestna in deželna pravda je bila hkrati kazensko-preiskovalno in izrekajoče (Spruchgericht), merkantilno in mejnično sodišče za vso deželo. Rudniško jurisdikcijo sta imeli Rudniško sodišče v Celovcu in njegova izpostava (substitucija) v Pliberku.

Z reorganizacijo sodišč je bilo torej treba v Beljaškem okrožju ločiti sodstvo od uprave, v Celovškem okrožju pa ustvariti nove okraje.

O Kranjskem je povedano, da so bila doslej v tej deželi tri okrožja: ljubljansko, novomeško in postojnsko. Kranjska obsega 173 2/10 kvadratne milje in ima 474.525 prebivalcev. Je gorata in težko je najti primerno razmejitev sodnih

⁷⁶ Npr. Hainova (1852) navedba števila 95.544, ki jo omenja Grafenauer, Czörnigova (kot v op. 75), 148; Grafenauerjeva lastna cenitev je na str. 155.

⁷⁷ Grafenauer, Narodnostni razvoj (kot v op. 75), 140/141, 154/155.

⁷⁸ Drž. zak. 340/49. Prim. Polec, Ilirija (kot v op. 38), 250–251.

⁷⁹ »erfreuliche Erscheinung eines friedlichen, durch separatistische, den Grundsatz der Gleichberechtigung verkennende Bestrebungen nur wenig gestörten Zusammenlebens darbieten.«

ozemelj. V zahodnem delu, t. j. v dotedanjem ljubljanskem in postojnskem okrožju potekajo glavne doline in prometne smeri od severa proti jugu, v vzhodnem delu, t. j. v prejšnjem novomeškem okrožju pa v smeri vzhod—zahod.

Mesti Ljubljana in Novo Mesto, najpomembnejši v vsej deželi, sta središči ustreznih delov. V jezikovnem pogledu je treba to kronovino imeti za celoto, ker se pojavljata vseskozi pri kmetu slovenščina (die Slovenische), pri izobražencu tudi nemščina kot ljudski jezik (Volkssprache). Izjemi sta le mala občina Sorica v okraju Loka in okraj Kočevje, katerega prebivalci — pred stoletji priseljeni Franki — se po svojem staronemškem narečju, kot tudi po svoji noši in po mnogih šegah razločujejo od drugega prebivalstva, s katerim pa živijo v iskrenih in miroljubnih stikih.

Sodstvo je bilo na Kranjskem deloma v rokah deželnoknežjih, deloma patrimonialnih⁸⁰ sodišč. Potem ko so bila razpuščena v času francoske vlade obstoječa mirovna sodišča, ki jih je bilo 23, je bila dežela razdeljena na 38 okrajev in je bilo pravosodstvo kot tudi upravno poslovanje provizorično in s prepustitvijo vseh sodnih taks preneseno na gosposke (Dominien) v obliki deželnoknežje delegacije. Ker so se mnogi teh dominijev odpovedali pravosodstvu, so bila ustanovljena deželnoknežja okrajna sodišča⁸¹ in tako je nazadnje bilo 18 deželnoknežjih okrajnih uradov, ki sta jim bila zaupana sodstvo in uprava. V preostalih 20 okrajih so te opravke izvajale gosposke (Dominien) iure delegationis.

Za plemstvo, duhovščino in druge, deželni pravdi podsodne osebe in zadeve, prav tako tudi za prebivalce mesta Ljubljane, je v Ljubljani obstajala Mestna in deželna pravda, ki je bila hkrati kazensko, izrekovalno, merkantilno in menično sodišče za vso deželo.

Obstoječa razdelitev na okraje je nudila novi organizaciji uporabno podlago in izvedenih je bilo le nekaj smotrnih zaokroženj in razpustitev nepotrebnih sodišč. Območja okrajnih kolegijskih in deželnih sodišč pa je bilo treba na novo ustvariti. Glavne okoliščine, ki jih je bilo treba upoštevati pri teh delih, so bile: sestav tal, potek reke Save (prek katere je pri višjem stanju vode težko priti), razne deželne meje in promet, ki je že pokazal svojo smer, deloma pa ga bo preusmerila pričakovana železnica, in ki je pomemben spričo sosesčine z Italijo, Trstom in avstrijsko obalo, kakor tudi število prebivalstva.

V sporazumu z notranjim ministrstvom je zato Bach kot pravosodni minister predlagal, naj bi se ustanovila tale sodišča:

Višje deželno sodišče za obe deželi v Celovcu.

	Na Koroškem	Na Kranjskem
Deželna sodišča	1	2
Okrajnih sodišč I. razreda (= okrajnih kolegijskih kazenskih sodišč)	5	7
Skupaj okrajnih kolegijskih kazenskih sodišč	6	9

Deželno sodišče v Celovcu naj bi bilo pristojno za vso Koroško.

Deželno sodišče v Ljubljani naj bi delovalo za ozemlji dotedanjega ljubljanskega in postojnskega okrožja.

Deželno sodišče v Novem mestu naj bi bilo pristojno za dotedanje novomeško okrožje in za nekaj občin, ki so jih temu okrožju pridružili iz ljubljanskega okrožja.

Sestav okrajnih sodišč je bil tale:

⁸⁰ V resnici ne gre za patrimonialno, temveč za delegirano sodstvo. Prim. zg. op. 39.

⁸¹ Po Polcu, ki je zadevo nedvomno pravilneje razumel, gre za to, da so prenesli sodstvo na eno izmed deželnoknežjih gosposk, t. j. na deželnoknežjega uradnika, kar seveda ne pomeni ustanovitve novih sodišč.

Deželno sodišče	Okrajno kolegijsko kazensko sodišče za prekrške	Okrajno sodišče
Celovec	Celovec	= Celovec okolica Feldkirchen Borovlje
	Beljak	= Rožek Podklošter Trbiž Paternion Šmohor
	Šentvid	= Krka Eberstein Althofen Breže
	Velikovec	= Kapla Pliberk Dobrla vas
	Wolfsberg	= Šentpavel St. Leonhard
	Spittal	= Gmünd Millstatt Greifenburg Kótschach Gred. Bele Winklern

Skupaj je bilo torej 29 sodnih okrajev, od katerih je eden bil hkrati sedež deželnega sodišča, v petih pa so imela sedež okrajna sodišča I. Razreda, t. j. okrajna kolegijska sodišča za prekrške. Ta sestav torej ni bil zelo različen od tistega, ki ga je na podlagi Bitterlovega poročila v svojem operatu predlagalo celovško apelacijsko sodišče, ujemal pa se je popolnoma s sestavom, ki smo ga spoznali po noti Justičnega ministrstva.

Za Kranjsko je bil določen tale sestav:

Deželno sodišče	Okrajno kolegijsko kazensko sodišče za prekrške	Okrajno sodišče
Ljubljana	Radovljica	= Kranjska gora
	Kranj	= Tržič Škofja Loka
	Postojna	= Planina Senožeče Lož Bistrica
	Vipava	= Idrija

Deželno sodišče	Okrajno kolegijsko kazensko sodišče za prekrške	Okrajno sodišče
	Ljubljana	= — Okolica Vrhnika Kamnik Brdo nad Podpečjo Zalog
Novo Mesto	Kočevje	= Ribnica Velike Lašče
	Črnomelj	= Metlika
	Trebnje	= Stična Žužemberk Mokronog Šmartno pri Litiji Višnja Gora
	Novo Mesto	= Kostanjevica Krško

Skupaj je bilo torej 32 sodnih okrajev, 18 na območju ljubljanskega in 14 na območju novomeškega deželnega sodišča.⁸²

9. Sodna struktura na Primorskem. Za Goriško z Gradiško, Istro in mesto Trst je Bachov ekspozice datiran z 18. 7. 1849, cesar pa je predloge potrdil 1. 8. 1849.⁸³

Jezikovne razmere so podane zelo približno: Na Goriško-Gradiškem je od 193.263 prebivalcev okoli 122.400 slovanskih in 70.800 italijansko-furlanskih prebivalcev. Od 230.523 prebivalcev Istre sta več kot dve tretjini slovanski, slaba tretjina, zlasti v mestih in ob obali, pa govori italijanski. Mesto Trst ima 56.000 prebivalcev in v njem prevladuje italijanski jezik, okoliško prebivalstvo šteje 25.500 oseb in govori slovansko na slovenski način (slavisch nach Art der Slovenen), vendar razumejo in govore mnogi tudi italijanščino.⁸⁴ (Tržaško ozemlje je štelo skupaj kakih 81.500 prebivalcev.)

Nastanek in podrobna vsebina ekspozice, ki sega tudi v razne vrste gospodarskih sodišč, bi bila vredna posebne obravnave, ki bi segala tudi na Kvarnerske otoke.

Glede na tu obravnavano osrednjo temo naj zadošča tale povzetek: »Ker v teh predelih prebivajo Slovani in Italijani pomešani med seboj, ni bila izvedljiva razmejitev sodnih območij po jezikovnih mejah; le pri ustvarjanju prvostopenjskih sodnih okrajev se je po možnosti upoštevala različnost narodnosti.« To naj bi najbrž pomenilo, da deželnih sodišč niso razmejevali po narodnostnem načelu, pač pa okrajna sodišča. Rešitev je bila torej podobna kot na Češkem.

Na tej podlagi nastala sodna struktura je bila v strnjeni obliki naslednja:

	Okrajna sodišča I. razreda	Vseh sodnih okrajev
Deželno sodišče Gorica	3	11
Deželno sodišče Trst	4	8
Deželno sodišče Rovinj	3	11
Skupaj 3 deželna sodišča, 10 okrajnih sodišč I. razreda, 20 drugih okrajnih sodišč = 30.		

⁸² Med drugim: Planer, Recht (kot v op. 45), 112, 113 in Polec, Ilirija (kot v op. 38), 250–251.

⁸³ Drž. zak. 343/49.

⁸⁴ K tem navedbam prim. zlasti Istra i Slovensko Primorje, Beograd 1952, str. 96; Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953, str. 65.

10. Ureditev upravnih okrožij. Ko so bile priprave za novo sodno ureditev že v polnem teku, je Bach v aprilu 1849 kot namestnik obolelega grofa Stadionna prevzel tudi notranje ministrstvo. Tako so kmalu, konec junija nastale tudi »Temeljne poteze za organizacijo političnih upravnih oblastev«,⁸⁵ iz katerih je razvidno, da je bila nameravana skladnost z že nekoliko bolje pripravljeno sodno strukturo.⁸⁶ Izraz Kreis (okrožje) v pomenu upravnega območja znotraj dežele je ostal v — vsaj omejeni — rabi.⁸⁷

28. 7. 1849 je bil Bach razrešen položaja justičnega ministra in imenovan za notranjega ministra. Sele nekoliko pozneje je izšla njegova programska izjava, v kateri je razložil namen pričakovane »organizacije političnih oblastev« in pri tem poudaril nove, lepše naloge javnega uradnika — dokument, ki spominja na znano »pastirsko pismo« Jožefa II. Vsebuje pa vendarle neko mesto, ki se ga Jožef II. gotovo ne bi bil domislil: »Bistveno sredstvo za doseg tega cilja je v skrbi za to, da se v tistih kronovinskih ozemljih, ki zajemajo več narodnosti, vsak uradnik seznanj s krajevno običajnimi jeziki in si sploh prizadeva, posredovati enakopravnost vseh plemen in jo v resnici uveljaviti.«⁸⁸

Načela nove upravne razdelitve je Bach in extenso razložil samo enkrat, in sicer v ekspoziciji za Češko z dne 31. 7. 1849,⁸⁹ na to razlago pa se je v ekspozicijah za druge dežele ob priložnosti skliceval. Splošni razlogi in kriteriji za predlagano razdelitev na okraje in okrožja so bili za Češko navedeni v obliki teoretičnega traktata: zemljepisni položaj, zgodovinski razvoj, šege in jezik, »družbene produkcijske in kulturne razmere, pridobivanje in promet«. Jezik kot kriterij vsekakor ni bil postavljen v ospredje, in tako sta bili izmed sedmih okrožij, ki naj bi se ustanovila na Češkem (dotlej jih je bilo, kot že omenjeno, 16), po Bachovih izvajanjih dve čisto nemški, dve skoraj čisto češki, tri pa so bila jezikovno mešana. Ta razdelitev na okrožja naj bi večidel ustrezala stari, že eno stoletje obstoječi razdelitvi Češke. Za Moravsko sta bili brez navedbe konkretnih kriterijev namesto dotedanjih okrožij predvideni le še dve.⁹⁰

Izrecno je bila »jezikovna različnost« prebivalcev poudarjena v primeru Tirolske, kjer so od prejšnjih šestih okrožij nameravali ohraniti le še tri, in sicer severno Nemško Tirolsko, južno Nemško Tirolsko in vso Laško Tirolsko (Wälschtirol).⁹¹

Podobno na Štajerskem. Ekspoze notranjega ministra Bacha o organizaciji politične uprave v tej deželi je bil dne 6. 8. 1849 predložen kot nujen ministrskemu svetu: Že glede sodstva sklenjena in zdaj tudi za upravo predvidena tridelba dežele je po besedah ekspozeja slonela na »raznoličnosti ozemeljskih razmer, jezika in materialnih interesov«. Ker naj bi se tudi tukaj upravna struktura kolikor mogoče naslonila na sodno, so območje Deželnega sodišča Celje (»Spodnja Štajerska, v kateri večinoma prebivajo Vendi«) razglasili hkrati za upravno okrožje, le da so iz praktičnih razlogov izbrali za sedež okrožne vlade Maribor. Podobno so za območje deželnega sodišča Leoben v nemškem delu dežele izbrali za sedež okrožne vlade Bruck na Muri. »Kar zadeva sedeže okrožnih vlad, so bili nagibi, zaradi katerih sta bili izbrani dosedanji okrožni mesti Bruck in Maribor, deloma zlasti v lastnem pomenu teh mest in v njuni legi ob glavnih rekah in ob stikališčih pomembnih cest z železnico, deloma v tem, da so v njih bili na razpolago ustrezni uradni prostori, medtem ko de-

⁸⁵ Prim. zg. besedilo nad opombama 52 in 53 ter opombi sami.

⁸⁶ Kot v op. 53.

⁸⁷ Prim. tudi zg. op. 54.

⁸⁸ Odlok notranjega ministra z dne 15. 8. 1849, Drž. zak. 362/49.

⁸⁹ Drž. zak. 352/49.

⁹⁰ Drž. zak. 355/49.

⁹¹ Drž. zak. 356/49.

želni sodišči, določeni za sosedni mesti Leoben in Celje, zahtevata tamkaj razpoložljive prostore.« Cesar je predloge potrdil 13. 8. 1849.⁹²

Za večje število dežel, med njimi tudi za Koroško in Kranjsko, je veljalo, da so upravna okrožja nepotrebna.⁹³

Upravne okraje so praviloma naslonili na območja okrajnih sodišč I. razine.

11. Izvedba reform in njihova usoda po odpravi marčne ustave. Kolikor moremo presoditi po nekaterih podatkih, je bila reorganizacija na terenu izvedena razmeroma hitro. Njene rezultate prikazuje — praktično v popolnem skladu z gradivi, objavljenimi v Državnem zakoniku — zemljevid, ki ga je objavil geograf Franz Raffelsperger.⁹⁴ Čeprav so v naslovu tega zemljevida na prvem mestu navedena okrožja, gre v resnici v prvi vrsti za zemljevid sodišč, na katerem je le na robu povedano, da graško okrožje ustreza območju deželnega sodišča v Gradcu, bruško okrožje območju deželnega sodišča Leoben, mariborsko okrožje pa je identično z območjem celjskega deželnega sodišča. Koroška ni imela več ne razdelitve na dve okrožji ne razdelitve na deželna sodišča, ker je bilo le še eno tako sodišče. Na Kranjskem pa gre le še za območji dveh deželnih sodišč, torej ne za prava okrožja. Naziv »okrožno sodišče« v tej strukturi še ni bil v rabi.

Marčno ustavo so odpravili 31. 12. 1851 s Silvestrskim patentom. Hkrati so izšla določila o reorganizaciji oblastev.⁹⁵ Potem ko so v letu 1852 storili šele prve, neodločne korake,⁹⁶ so bile 30. 12. 1852 za pripravo reorganizacije imenovane organizacijske komisije za posamezne kronovine.⁹⁷ Aprila 1853 je mogel notranji minister Bach že poročati o napredku posvetovanj, ki so zadevala zlasti območja okrajev in okrožij.⁹⁸ Organiziranje (upravnih) okrožij je potekalo vzporedno z organiziranjem sodnih dvorov prve stopnje (Gerichtshöfe erster Instanz),⁹⁹ ki so stopili na mesto leta 1849 ustvarjenih deželnih sodišč in ki so se po novem ločili na deželna sodišča v glavnih mestih dežel in okrožna sodišča s sedežem zunaj teh mest.¹⁰⁰

Bach se je v svojem ekspezoju z dne 5. 6. 1853 izrekel za ohranitev delitve Štajerske na tri okrožja. Zelo obsežno je zopet razložil, zakaj je treba v dveh okrožjih namestiti upravne organe v enem, sodne pa v drugem mestu, čeprav naj bi sicer veljalo po cesarju postavljeno načelo, po katerem naj bodo (deželno oziroma okrožno) sodišče, okrožni urad in finančna uprava nameščeni v istem mestu. »Kar zadeva postavitev okrožnega urada v Maribor, kjer se nahaja tudi finančna uprava, se poudarja okoliščina, da v Celju ni moč brez velikih stroškov spravit pod streho okrožnega sodišča in hkrati še okrožno oblastvo, da je nadalje Maribor veliko večji in pomembnejši od Celja, in slednjič da Maribor

⁹² HHStA/KaBA, MRZ 2707/849; Drž. zak. 373/49. Prim. Melik (kot v op. 1). — S. Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, 447. — I dem, Rechtsgeschichte der Slowenen, Graz 1968, 230, op. 3. — J. Mal, Zgodovina slovenskega naroda, Celovec—Celje 1911—1940, 934: Slovenci so zahtevali, naj bi se tudi okrožni urad namestil v Celju, minister Bach pa je deputaciji, ki je prišla k njemu v pozni jeseni 1849, to željo gladko odbil.

⁹³ HHStA, KaBA, MRZ 2708/849.

⁹⁴ Kreis-, Gerichts- (...) Karte der Herzogthümer Steiermark, Kärnthen, Krain, der Grafschaften Görz, Gradisca, Istrien und der Reichstadt Triest, Herausgegeben ... Franz Raffelsperger, Wien, 10. Aufl. 1852. Za opozorilo na ta zemljevid se zahvaljujem dr. Jožetu Zontarju. Prim. tudi: A. Fieker, Die Veränderungen in der Gliederung der Justizbehörden des österreichischen Kaiserstaates ... 1848—1857 (Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik VI. Jahrgang, 1. Heft).

⁹⁵ O sodstvu zlasti Planer, Recht (kot v op. 45), 115.

⁹⁶ V sodni strukturi, kakršno so 1852 določili za dežele ogrske krone, so se »deželna sodišča« še pojavljala v pomenu, kakršnega so imela v strukturi iz leta 1849; npr. Drž. zak. 103, 118—121, 186/52.

⁹⁷ Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848—1867, III. Abt., Bd. 1, Wien 1975, 202, 253, 302—312.

⁹⁸ Ibid., Bd. 2, Wien 1979, 87—89.

⁹⁹ Prim. poročilo pravosodnega ministra Krauša, ibid. 89—91.

¹⁰⁰ Ibid. 135. — Načrt, naj bi se oblikovala nova upravna in sodna struktura, je cesar potrdil že 14. 9. 1852, toda trije pristojni ministri so ga objavili šele 19. 1. 1853 v Drž. zak. 10/53. Ob tem so uvedli pojem sodnih dvorov prve stopnje (Gerichtshöfe erster Instanz) za deželna sodišča (ta so imela sedež le v glavnih mestih dežel) in za okrožna sodišča s sedežem zunaj teh mest. Konkretna organizacijska določila za posamezne dežele so bila postavljena pričeni s koncem leta 1853 (npr. Drž. zak. 250/53), za Štajersko dne 31. 1. 1854, Drž. zak. 27/54, za Dalmacijo 39/54, za Kranjsko in Koroško prim. spodaj, op. 105.

leži ob železnici ob stikališču glavnih cestnih povezav iz Ogrske, Hrvaške in Koroške.¹⁰¹ Referent organizacijske komisije, državni svetnik baron v. Krieg, je v svojem poročilu z dne 14. 6. 1853 poudaril, da s predlogom soglašajo deželna organizacijska komisija, predsednik višjega deželnega sodišča in cesarski namestnik za Štajersko, prav tako pa tudi pristojna ministrstva. Statistični summary so povzeti takole:

	Kvadr. milj	Prebivalcev
Bruško okrožje	167 8/10	177.521
Graško okrožje	118 9/10	453.196
Mariborsko okrožje	111 8/10	372.730

Ti podatki so nekoliko, vendar le nebitveno, različni od tistih, ki jih navaja Raffelsperger na svojem zemljevidu.¹⁰²

Franc Jožef je 19. 6. 1853 izrekel soglasje k Bachovim predlogom.¹⁰³ V septembru 1853 je bila potrjena struktura sodnih dvorov prve stopnje za Štajersko, Koroško, Kranjsko, Trst, Goriško-Gradiško in Istro.¹⁰⁴

Sklicevanje na jezikovno-narodnostno strukturo kot podlago za razmejitve znotraj dežele je ob pripravah te reorganizacije manj v ospredju,^{104a} a ni povsem odpadlo. Toda kjer so bili ob prejšnji organizaciji taki razlogi odločilni, razmejitve zdaj niso spreminjali. Kjer so jezikovne meje dotlej bile upoštevane v sodni in upravni strukturi, je vsaj glede okrožij pri tem ostalo. Ob naslonitvi na leta 1849 uvedeno razdelitev je torej še naprej ostalo pri posebnem okrožju za pretežno slovenski del Štajerske, le da je šlo (kot že od 1849) za mariborsko upravno okrožje in celjsko sodno območje, ki je šele 1853 iz »deželnosodnega« ozemlja postalo sodno »okrožje« Celje. V tem pogledu je bila sprememba le terminološka.

Kranjska je še naprej predstavljala eno samo upravno okrožje, deljeno na območje enega deželnega in enega (odslej naprej) okrožnega sodišča. Koroška je bila območje okrožja in deželnega sodišča.¹⁰⁵

Zahteva po jezikovno zaokroženih upravnih okrožjih se je pojavljala še pozneje. Postavil jo je npr. Andrej Einspieler, ki je gotovo pri tem mislil na Koroško.¹⁰⁶ Zahteve posameznih narodnostnih in političnih skupin pa so se glede ustvarjanja okrožij precej razlikovala. Tako je v literaturi govor o priznanju historično-političnih »individualitet« (dežel?) s strani Slovanov, medtem ko se je med njimi krepilo negativno stališče do »ustvarjanja narodnostno zaokroženih okrožij in okrožnih vlad, kakršne je bil predvideval kromefiški ustavni osnutek«, pri čemer so izrecno omenjeni Čehi.¹⁰⁷

12. Sklepni pregled. V ustavnem odboru se je glede delitve avstrijskega dela Habsburške monarhije na teritorialne enote v nasprotju z nacionalnim načelom (ki ga je v interesu Zedinjene Slovenije v odboru najbolj vztrajno zastopal prav Slovenec Kavčič) uveljavilo historično načelo, po katerem je ostalo pri dotedanji razmejitvi med deželami. Le v redkih izmed 14 oziroma 17 takih

¹⁰¹ HHStA/KabA, 10, 1853 MC Z 1839. — Protokolle (kot v op. 97), Bd. 2, 144, 218, 220. O napravi krajev na Primorskem 150—152.

¹⁰² Raffelsperger (kot v op. 94). Prim. tudi številke, ki jih navaja A. Mell, Grundriß der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark, Graz—Wien—Leipzig 1929, 657. Mellov prikaz razdelitve iz leta 1849, njenih ozadij in sprememb je precej pomanjkljiv.

¹⁰³ Kot v op. 100.

^{104a} Bach se je glede Štajerske izrekel za 1849/1850 uvedene meje, češ da so utemeljene v potekih meja, jezikovnih mejah, agrarnih razmerah in šegah (Gesittung) — HHStA, KabA (kot v op. 101).

¹⁰⁴ Protokolle (kot v op. 97), 346.

¹⁰⁵ Odredba 4. 2. 1854, Drž. zak. 34/54 in 5. 2. 1854, Drž. zak. 35/54. Prim. Tabellen der Verwaltungsorganisation v Protokolle (kot v op. 97), Bd. 2, LIX—LXVII.

¹⁰⁶ J. P l e t e r s k i, Die Slowenen, v: Die Habsburgermonarchie 1848—1918, III, Wien 1980, 804.

¹⁰⁷ B. S u t t e r, Die politische und rechtliche Stellung der Deutschen in Österreich 1848—1918, v: Die Habsburgermonarchie (kot v op. 106) 183, 333.

ozemelj je en narod v zadnjih desetletjih monarhije sestavljal več kot 90 % prebivalstva: v štirih nemških deželah, v Dalmaciji (Hrvatje) in — na Kranjskem.

Kompromis med nacionalnim in — v ustavnem odboru zmagovitim — historičnim načelom so v odborovih debatah izrecno iskali v notranji delitvi dežel na nacionalna okrožja. V samem ustavnem osnutku je to prihajalo do veljave le še pri nekaterih deželah, še najbolj glede Tirolske in Štajerske. Pri določanju nalog okrožnih zborov pa so prej toliko poudarjeno varstvo nacionalnih pravic izpustili.

Marčna ustava je sicer govorila o varstvu narodov in jezikov, vendar lepim načelom niso sledila nikaka določila o temu ustrezni organizacijski delitvi dežel. Ideja o nacionalnih okrožjih je občasno izginila s prizorišča in tudi Bachova načela sodne organizacije iz junija 1849 je izrecno ne obnavljajo.

V praksi pa so ob sestavi načrtov za novo sodno organizacijo — upravna ji je posebno v pripravah šele sledila — poizvedovali tudi o jezikovno-nacionalnem sestavu dežel in mu pripisovali kar precejšen pomen. Pri tem so se posluževali popisa iz leta 1846, ki je (morda ob tej ali oni neposredni poizvedbi na terenu) nedvomno precej vplival na razmejitve v letu 1849. Bach se je v ekspozicijah za posamezne dežele (ob uporabi zbranega gradiva) s precejšnjim poudarkom skliceval na jezikovno strukturo, vendar ta zdaleč ni bila edina odločilna in tako je v pokrajinah s slovenskim prebivalstvom prišlo do zelo različnih razmerij med jezikovnim sestavom in sodnimi ter upravnimi ozemlji:

Kranjska je veljala za slovensko deželo.

Na Štajerskem je nastalo celjsko deželnosodno ozemlje (ki je kmalu postalo tudi mariborsko upravno okrožje), uradno priznано kot slovensko območje, ki so mu določili meje po jezikovnem kriteriju.¹⁰⁸ Te meje proti nemškemu območju je do 1918 ohranilo mariborsko okrožno sodišče (ustanovljeno šele pozneje z delitvijo celjskega območja).¹⁰⁹ V načelu je bila rešitev podobna tirolski.

Na Primorskem so »po možnosti«¹¹⁰ upoštevali nacionalni sestav pri razmejevanju sodnih okrajev. Rešitev je bila v načelu podobna češki.

Na Koroškem je le velikovško kolegijsko okrajno sodišče nastalo v celoti kot slovensko (kar po tedanjih uradnih podatkih predstavlja vendarle nad 45.000 strnjeno naseljenega prebivalstva), drugod pa so sodni okraji s slovenskim prebivalstvom veljali za mešane.¹¹⁰

Območjem okrajnih kolegijskih sodišč so bili praviloma prilagojeni upravni okraji.

Ureditev iz leta 1849 kot taka ni dolgo veljala. Zato jo literatura pogosto podcenjuje (ali jo meša z reorganizacijo iz 1853/54) in je njen nastanek v splošnem malo preučen. Gotovo bi se v arhivih na sedežih nekdanjih deželnih glavnih mest mogli najti nadaljnji podatki, ki bi dopolnjevali iz osrednjih arhivov zbrano gradivo. To bi pripomoglo tudi k boljšemu razumevanju sprememb v dobi neabsolutizma.¹¹¹

Preselitev sedeža lavantinske škofije v Maribor in preureditev te škofije v slovensko sta bila le logična posledica organizacijskih sprememb, ki jih je prvi začrtal ustavni odbor, izvedel pa s svojo birokracijo Alexander Bach, najprej kot pravosodni, nato pa kot notranji minister.

V razločkih med deželami, ki so se pokazali ali ki so jih ustvarili leta 1849, pa se je v mnogem že napovedoval prihodnji razvoj. Velika različnost organi-

¹⁰⁸ Prim. Melik (kot v op. 1).

¹⁰⁹ Primerjava poteka meje iz leta 1849 in današnje državne meje: Straka, Verwaltungsgrenzen (kot v op. 1), 36.

¹¹⁰ Prim. Melik (kot v op. 1).

¹¹¹ Tako je treba na primer omiliti Walterjevo (kot v op. 25) trditev, da neoabsolutizem ni spoznal pomena okrožij v smislu ustavnega osnutka (str. 158) in da so se odpovedali reševanju nacionalnega vprašanja s pomočjo velikih okrožij (str. 184). Sicer pa okrožja sama po sebi niso bila nikaka rešitev.

zacijskega okvira je imela za posledico, da so prizadevanja za uveljavitev slovenskega uradnega jezika potekala zelo diferencirano.¹¹² Nedvomno so razmejitve v letu 1849 imele usodne posledice za ohranitev narodne identitete v različnih območjih.¹¹³

Ob tem še dve obrobni ugotovitvi: V vseh doslej znanih uradnih aktih iz leta 1849 so v pripravah uporabljali izraza Wenden, windisch brez slabšalnega prizvoka. Tik pred končno formulacijo so namesto tega ali na prvo mesto vnesli naziva Slovenen, slovensch.

Ne Anton Kovačič ne Arnold Luschin v. Ebengreuth se v svojih polemičnih spisih o razmejitvi Štajerske po prvi svetovni vojni nista sklicevala na razmejitve leta 1849.¹¹⁴

Kratice

AVAW/JM	Allgemeines Verwaltungsarchiv, Wien — Justizministerium
Drž. zak.	Državni zakonik — Reichsgesetzblatt
HHStA	Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien
KabA	Kabinettsakten
SBL	Slovenski biografski leksikon

Zusammenfassung

DIE GERICHTSORGANISATION VON 1849 UND DIE NATIONALGRENZEN (besonders in der Steiermark und in Kärnten)

Sergij Vilfan

Im Verfassungsausschuß und in der Märzverfassung kam 1849 in bezug auf die Territorialeinteilung Österreichs im Gegensatz zum nationalen Grundsatz der historische zur Geltung. Da es auch später dabei blieb, befanden sich in den letzten Jahrzehnten der Monarchie unter den 17 cisleithanischen historischen Territorialeinheiten nur sechs solche, in denen eine Nation mehr als 90 % der Bevölkerung ausmachte: vier deutschsprachige Länder, ein slowenisches (Krain) und ein kroatisches (Dalmatien).

Ein Kompromiß zwischen dem nationalen und dem historischen Grundsatz wurde im Verfassungsausschuß in der Teilung der Länder in Nationalkreise gesucht, doch bereits im Verfassungsentwurf kam dies nur noch in der beabsichtigten inneren Einteilung der Steiermark und Tirols zur Geltung, wobei die Wahrung der nationalen Rechte in der Beschreibung des Wirkungskreises der Kreisversammlungen nicht zum Ausdruck kam.

Während die Märzverfassung grundsätzlich die Wahrung der Nationen und Sprachen statuierte, fehlte es darin an jeglichen Normen, die eine entsprechende Organisationsstruktur vorgesehen hätten. Noch als auf Vorschlag des Justizministers Bach im Juni 1849 die Grundsätze der Einteilung der Länder in Gerichtssprengel festgesetzt wurden, war von Sprachgrenzen nicht ausdrücklich die Rede.

Dagegen wurde in der Praxis bereits seit die ersten Vorbereitungen für die neue Gerichtsstruktur begannen, besonderes Gewicht auf die sprachliche Struktur der Länder gelegt. Dabei bediente man sich der sogen. ethnographischen Statistik von 1846, die (vielleicht neben einigen unmittelbar eingeholten Gutachten) für die Grenzbeziehungen innerhalb der Länder im Jahr 1849 von Bedeutung war. In seinen »Vorträgen« über einzelne Länder beruft sich Bach mit ziemlichem Nachdruck auf die

¹¹² Nekaj primerov zlasti: S. Vilfan, *Odvetništvo na Slovenskem in ljubljanska odvetniška zbornica*, v: *Pravnik* 23 (1968), 373–448. I d e m., *Die österreichische Zivilprozessordnung von 1895 und der Gebrauch der slowenischen Sprache vor Gericht*, Kleine Arbeitsreihe 2, Graz 1970. — T. Zorn, *Odmevnost jezikovnega vprašanja v listu Slovenski Pravnik v letih 1871–1918*, *Kronika* 35 (1987), 146–155, ki obeh pravkar navedenih razprav ne navaja.

¹¹³ »Ta upravna razdelitev, ki je drobila slovensko ozemlje, je imela precejšnjo vlogo pri ponemčevanju slovenske Koroške.« Melik (kot v op. 1).

¹¹⁴ F. Kovacic, *La Styrie, v: La question du Prekmurje, de la Styrie et de la Carinthie*, Paris 1919, 23 strani + zemljevid. Prim. tudi: F. Kovačič, *Mariborsko vprašanje*, v: *Casopis za zgodovino in narodopisje* 16 (1920–21), 14–27, in I d e m., *Slovenska Štajerska in Prekmurje*, *Zgodovinski oris* (Slovenska zemlja VII), Ljubljana 1926, 349–352, kjer Kovačič opisuje pomen okrožnega sodišča v Celju in govori o premiku meje mariborskega okrožja proti jugu in njenem pomenu za zaokrožitev škofljskih mej. — A. Luschin, *Die Zerreißung der Steiermark*, Graz 1921. Očitno so razmejitve iz 1849 kot preudic imele nekaj slabih točk za vsako plat ali pa se jih nobena plat ni spomnila? Med drugim je šlo za Apaško kotlino, ki je od 1849 bila v graškem sodnem okrožju.

sprachlichen Verhältnisse, zieht jedoch daraus verschiedene Konsequenzen. So kam es in den Ländern mit slowenischer Bevölkerung zu sehr verschiedenen Beziehungen zwischen der sprachlichen Struktur einerseits und den Gerichts- und Verwaltungssprengeln anderseits:

Krain galt als slowenisches Land.

In der Steiermark entstand der Landgerichtssprengel Celje (der bald auch zum Verwaltungskreis Maribor wurde) als amtlich anerkanntes slowenisches Gebiet, dessen Grenzen im allgemeinen, wenn auch nicht immer genau gemäß dem sprachlichen Kriterium gezogen wurden. Diese Grenzziehung gegenüber dem deutschsprachigen Grazer Landgericht blieb dann bis 1918 als Grenze des (erst 1898 vom Kreisgericht Celje abgezweigten) Kreisgerichtes Maribor bestehen. Im Wesen war diese Lösung ähnlich derjenigen, die für Tirol gefunden wurde.

Im Küstenland wurde die nationale Struktur »nach Tunlichkeit« bei der Bildung von Gerichtsbezirken berücksichtigt. Die Lösung ähnelte jener für Böhmen.

In Kärnten entstand nur das Völkermarkter Kollegialbezirksgericht fast zur Gänze für slowenisches Gebiet, was nach den damaligen amtlichen Angaben immerhin mehr als 45.000 geschlossen siedelnde Einwohner bedeutet; sonst galten die Bezirksgerichtssprengel mit slowenischer Bevölkerung als gemischtsprachig.

Den Sprengeln der Kollegialbezirksgerichte entsprachen in der Regel die politischen Bezirke.

Die im Jahr 1849 eingeführte Organisation blieb als solche nicht lange in Geltung. Daher wird sie in der Literatur oft unterschätzt oder mit der Reorganisation von 1853/54 vermenget; so ist ihre Entstehung im allgemeinen wenig erforscht. Gewiß sind in Archiven am Sitz einstiger Landesbehörden weitere Angaben zu erwarten, die das obige, aus Zentralarchiven bekannte (und nur zum Teil erschöpfte) Material vervollkommen könnten. Dies würde auch zum besseren Verständnis jener Änderungen verhelfen, zu denen es im Neoabsolutismus kam.

Die Übersiedlung des Sitzes des Bistums Lavant nach Maribor und die Anpassung der Diözese dem slowenischen Gebiet in der Steiermark waren nur logische Folgen jener Organisationsstrukturen, die zuerst vom Verfassungsausschuß in Aussicht genommen und dann von Alexander Bach als Justiz- bzw. Innenminister realisiert wurden. Aus den Unterschieden zwischen den Ländern, die 1849 zum Ausdruck kamen oder geschaffen wurden, war in manchen Hinsichten bereits die künftige Entwicklung vorprogrammiert: Die großen Unterschiede im organisatorischen Rahmen hatten zur Folge, daß die Bemühungen um die Durchsetzung der slowenischen Amtssprache recht differenziert und mit sehr unterschiedlichem Erfolg verliefen. Zweifelsohne hatten die Grenzziehungen im Jahr 1849 schwerwiegende Folgen für die Erhaltung der nationalen Identität in verschiedenen Gebieten.

Hiezu noch zwei Randbemerkungen: In allen bisher bekannten amtlichen Schriftstücken aus dem Jahr 1849 wurden während der Vorbereitungen der Reformen die Ausdrücke Wenden, windisch ohne peiorativen Beigeschmack verwendet. Knapp vor der endgültigen Formulierung wurden stattdessen oder an erster Stelle die Bezeichnungen Slovenen, slowenisch eingeführt.

Weder Anton Kovačič noch Arnold Luschin v. Ebengreuth beriefen sich in ihren polemischen Schriften über die Zerteilung und Abgrenzung der Steiermark auf die Grundlagen der Grenzziehungen von 1849.

ČASOPIS ZA ZGODOVINO IN NARODOPISJE

Revija z najdaljšo tradicijo med slovensko zgodovinsko periodiko objavlja prispevke, ki niso zanimivi le za bralce iz severovzhodne Slovenije, saj posegajo tudi v širši okvir slovenske zgodovine.

ČZN izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru s sodelovanjem mariborske univerze. Naročiti ga je moč pri Založbi Obzorja, YU-62001 Maribor, Partizanska 5.

Janez Cvirn

POLITIČNA ORIENTACIJA CELJSKEGA NEMŠTVA
1861—1907

(1. nadaljevanje)

POLITIČNA ORIENTACIJA CELJSKEGA NEMŠTVA
OD KONCA SEDEMDESETIH DO SREDE DEVETDESETIH LET

IV.

Taaffejeva politika »sporazuma in sprave« pospeši že v prejšnjem obdobju začeto notranjo diferenciacijo v nemškem liberalnem taboru. Stari liberalizem vse bolj peša, krepijo pa se nemške nacionalne sile, ki postavljajo narodnost pred svobodo in gledajo na vsa politična vprašanja le skozi prizmo nemških interesov. Ta razvoj je viden tudi v Celju, pri čemer velja poudariti, da opazimo prve večje spremembe v politični orientaciji celjskega nemštva že v času priprav na državnozbornske volitve leta 1879, ko se po besedah Cillier Zeitung liberalna stranka razcepi na dva sovražna si tabora, ki si stojita nasproti zlasti pri vprašanju okupacije Bosne in Hercegovine, imata pa tudi glede drugih vprašanj svoje posebne interese.⁷⁷ V tej situaciji, ki je po mnenju Cillier Zeitung bistveno drugačna kot ob prvih direktnih državnozbornskih volitvah leta 1873, ko sta si stali nasproti le dve stranki, katerih programa sta si bila diametralno nasprotna (na eni strani ustavoverna stranka, na drugi pa njeni nasprotniki, ki jih Cillier Zeitung označi za klerikalce, nacionalklerikalce, fevdalce in pravno stranko),⁷⁸ se mora celjsko nemštvo v kratkem času jasno opredeliti in premagati oportunistem in indiferentem v lastnih vrstah, kot se je pokazal ob polemikah o političnem profilu Ustavovernega društva.

Ko Cillier Zeitung opisuje dalekosežne politične spremembe, do katerih je prišlo v zadnjih šestih letih in novo politično grupiranje v okviru liberalnega tabora (na eni strani opozicijska stranka, ki prisega na program »stodvanajsterice«,⁷⁹ na drugi pa vladajoča, zmerno liberalna stranka), se odločno opredeli za opozicijo in njen program (»Die Fortschrittspartei ist unsere Partei, ihr Programm ist unser Panier«)⁸⁰ ter z navdušenjem pozdravi ustanovitev posebne štajerske Napredne stranke z baronom Walterskirchnom⁸¹ na čelu (njen član je seveda tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger),⁸² še bolj pa njen program, ki je še radikalnejši od programa Napredne stranke v Avstriji.⁸³ Zato celjsko nemštvo na volilnem zborovanju dne 29. maja 1879 enoglasno potrди ponovno kandidaturo poslanca Foreggerja na podlagi že navedenega programa štajerske Napredne stranke in ga v volilnem boju tudi odločno podpira.⁸⁴ Na istem zbo-

⁷⁷ Cillier Zeitung 18. 5. 1879. Politische Rundschau.⁷⁸ Cillier Zeitung 22. 5. 1879. Unsere Partei.⁷⁹ O interpelaciji »stodvanajsterice« glej: D. H. Müller, n. d., str. 84.⁸⁰ Cillier Zeitung 22. 5. 1879. Unsere Partei.⁸¹ Baron Robert Walterskirchen (1839—1920), je bil izvoljen v državni zbor leta 1873 in bil med vidnejšimi posilniki naprednega kluba, v letih 1879—1881 pa vodja štajerskega Naprednega kluba. V začetku leta 1882 je izstopil iz kluba Združene levice in poskušal z Adolfom Fischhofom ustanoviti Nemško ljudsko stranko. To mu je prineslo ostre napade liberalnega tabora, zato se od tega časa dalje ni več politično udeleževal.⁸² Cillier Zeitung 22. 5. 1879 (V njej so še: baron Walterskirchen, dr. Heilsberg, Posch, baron Zschok, dr. Magg, Duchatsch in Seidl.)⁸³ D. H. Müller, n. d., str. 35; Cillier Zeitung 12. 6. 1879. Der Parteitag der steirischen Fortschrittspartei. (V poročilu s strankinega dne štajerske Napredne stranke, ki je bil 8. 6. 1879 v Gradcu, je med drugim zapisano: »Das Programm der Fortschrittspartei ist ein eminent österreichisches, deutsches und patriotisches.«.)⁸⁴ Cillier Zeitung 1. 6. 1879.

rovanju izvoljeni agitacijski komite, v katerem srečamo vse najpomembnejše celjske meščane, se agilno vključi v predvolilne boje in organizira več volilnih zborovanju v Celju in okolici. V predvolilno gibanje se aktivno vključi tudi Cillier Zeitung, ki že 12. junija 1879 v posebni prilogi objavi celoten Foreggerjev program.⁸⁵ V njem celjski kandidat najprej poudari, da je njegov program indentičen s programom Napredne stranke in da se zavzema za močno Avstrijo, duhovni napredek, resnične ustavne svoboščine in materialno blagostanje celotnega prebivalstva. Zato predlaga obsežne reforme na vseh področjih družbenega življenja. Po njegovem mnenju bi bilo potrebno spremeniti sistem delegacij, ki je nepravilčen do Cislitvanije in favorizira Madžare. Prav tako se zavzema za razvoj društvene in zborovalne zakonodaje, za reformo zakonodaje o tisku in svobodnjaškem smislu, za nadaljni razvoj šolstva in za enakopravnost vseh narodov monarhije. Na gospodarskem področju je pristaš nadaljnega intenzivnega razvoja monarhije, h kateremu lahko prispeva tudi država in sicer s tem, da pokrije svoj deficit z varčevanjem (manj uradništva, centralnih organov, vojske . . .). Na področju sociale pa se zavzema za davčno reformo v smislu pravičnejše porazdelitve davkov (progresivna obdavčitev), za spremembo obrtnega reda v korist malemu obrtniku, za ustanavljanje produktivnih zadrug in posojilnic, ki jih naj podpira država, ter za izboljšanje položaja uradništva.

Foregger, ki s tem programom nastopa na številnih volilnih zborovanjih v Celju in okolici, v volilnem oklicu neposredno pred volitvami doda še oster napad na Pravno stranko: »Wähler Bedenket! Hohenwart und Genossen sind in Anzug. Unter dem Scheine nationaler Versöhnung wollen sie deutscher Kultur und Sitte den Krieg auf Leben und Tod erklären . . . Die Verfassung ist in Gefahr!«. Ta oklic, ki vsebuje že stare Foreggerjeve teze, je v glavnem naperjen proti konservativnemu kandidatu vitezu Berksu,⁸⁷ proti kateremu uprizori Cillier Zeitung pravo gonjo,⁸⁸ čeprav ga je še leto poprej, ob deželnozborskih volitvah, priporočala kot povsem primerne kandidata za deželnega poslanca.⁸⁹ Proti njemu pa ostro nastopi tudi celjski opat Vrečko, ki dan pred volitvami (3. julija 1879) v Cillier Zeitung izjavi, da vitez Berks debelo laže svojim volilcem, ko na volilnih zborovanjih trdi, da je katolik, saj je leta 1875 na okrajnem glavarstvu uradno izjavil, da je »confessionslos«, kasneje pa trdil, da je staroverec.⁹⁰ Opatova intervencija ne vpliva bistveno na izid volitev, na katerih zmaga dr. Richard Foregger s 305 glasovi proti 261 za Berksa.⁹¹ Dobi pa precej glasov manj kot pred šestimi leti, opozicija pa se močno okrepi.⁹²

Čeprav Foregger na volilnih zborovanjih pred volitvami izjavlja, da se bo v državnem zboru zavzemal za enakopravnost narodov in za dosledno izpolnjevanje čl. XIX državnih osnovnih postav,⁹³ Cillier Zeitung pa v vabilu na naročbo zapiše, da ne bo hujskala proti Slovincem (nikakor pa ne bo trpela neupravičenih slovenskih napadov na svoje težnje),⁹⁴ v tem času opazimo tudi že prve spremembe v odnosu celjskega nemštva do slovenskih zahtev in Slovencev samih. Sprememba se zlasti kaže v tem, da se začenja Cillier Zeitung spuščati v ostre polemike s slovenskim časopisjem (kar prej ni bila njena na-

⁸⁵ Cillier Zeitung 12. 6. 1879. (Priloga k 47. številki.)

⁸⁶ Cillier Zeitung 3. 7. 1879.

⁸⁷ Vitez Hugo Berks (1841–1906). Leta 1870 je zapustil vojaško službo in večinoma živel na svoji graščini na Blagovni pri Sentjurju. Leta 1876 je postal član celjskega okrajnega zastopa in se ukvarjal predvsem z gospodarskimi vprašanji. Četudi ni bil slovenske narodnosti, se je prilagodil svoji okolici in se zainteresiral za nacionalne, gospodarske in politične potrebe štajerskih Slovencev. Ti so ga že 1879 kandidirali za državnega poslanca (proti Foreggerju), vendar brez uspeha. V državni zbor je bil izvoljen šele 1897 (kot naslednik M. Vošnjaka) in v njem deloval v prid slovenskih zahtev.

⁸⁸ Cillier Zeitung je priobčila v juniju 1879 veliko člankov, napetjenih proti Berksu, npr. 29. 6. 1879 itd.

⁸⁹ Cillier Zeitung 8. 9. 1878.

⁹⁰ Cillier Zeitung 3. 7. 1879.

⁹¹ Cillier Zeitung 4. 7. 1879, posebna številka; Foregger dobi večino svojih glasov v Celju (249), medtem ko jih dobi Berks v Celju le 48.

⁹² V. Melik: Volitve na Slovenskem, str. 53, 64, 233, 234.

⁹³ Cillier Zeitung 12. 6. 1879.

⁹⁴ Cillier Zeitung 22. 6. 1879.

vada), ki je v predvolilnem obdobju, pa tudi po volitvah, polno različnih insinuacij na račun celjskega nemštva in njegovih političnih voditeljev, ter je še posebej ostra do nekaterih člankov v Slovenskem narodu. Tako npr. poslanec Foregger 9. junija 1879 sam zavrača »podtikanja« Slovenskega naroda, da je Cillier Zeitung njegova last,⁹⁵ celjski odvetnik dr. Edvard Glantschnigg pa mesec dni kasneje trditve istega časopisa (»organ rusofilov na Kranjskem«) oziroma njegovega celjskega dopisnika, da je na Koroškem rojeni slovenski renegat, ki je zatajil slovensko mater in svojo narodnost.⁹⁶ Pri tem poudarja, da sicer noče polemizirati z »ruskim glavnim stanom v Celju«, da pa se čuti dolžnega zavrnuti navedeno trditev kot golo neumnost, saj bi moral biti po priimku potemtakem tudi dr. Bleiweis Nemeč in torej nemški renegat.

Drugačen odnos celjskega nemštva do Slovencev pa se na drugi strani kaže tudi v tem, da začenja Cillier Zeitung enostavno ignorirati slovensko družabno življenje v mestu. Medtem ko so do konca aprila 1879 poročila s prirediteljem čitalnice v Cillier Zeitung nekaj običajnega,⁹⁷ pa se po državnozbornskih volitvah ne da iz časopisa ničesar več izvedeti o celjskem slovenstvu. Seveda pa se s tem ne da spremeniti dejstva (kot je zapisal v anonimnem dopisu v Cillier Zeitung »ein die nationale Versöhnung freudig begrüßender Slave«), da slovenska stranka v Celju iz dneva v dan pridobiva na pomenu,⁹⁸ zato novo stališče časopisa in celjskega nemštva do Slovencev pospeši razbitje koeksistence med slovenskim in nemškim prebivalstvom v mestu.⁹⁹

Vidimo torej, da pride do pomembnih sprememb v politični orientaciji celjskega nemštva že v času pred Taaffejem, po njegovem prihodu na oblast pa se diferenciacija v celjskem nemškem taboru nadaljuje. Pri tem pa velja poudariti, da prehod v nacionalizem poteka postopoma, nekako vzporedno s spremembami v odnosu celjskega nemštva do nove vlade.

Taaffejev prihod na oblast celjsko nemštvo sprejme brez večjega nasprotovanja, saj podobno kot večina v liberalnem taboru meni, da se novi kabinet ne more dolgo obdržati. Zato Cillier Zeitung, ki sicer pravi, da se mora liberalno nemštvo odločno zoperstaviti novemu konservativnemu ministrstvu, komentira Taaffejev prihod na krmilo države več kot zadržano: »Kaj hoče, kaj more novo ministrstvo, to lahko odgovori samo prihodnost.«¹⁰⁰ To zadržanost vidimo zlasti iz odobravanja politike štajerske Napredne stranke, ki se noče udeležiti konference predstavnikov frakcij Ustavoverne stranke v Linzu, na kateri bi se naj nemški liberalci dogovorili za enoten nastop v parlamentu in zavzeli enotno stališče do novega kabineta,¹⁰¹ saj meni, da je mogoče izoblikovati pravičen odnos do nove vlade šele po prestolnem govoru.¹⁰²

Odnos celjskega nemštva do vlade se začenja spreminjati že v naslednjem letu, ko začne vladna večina s prvimi poskusi revizije ustave v konservativnem smislu in ko so tudi Slovenci deležni nekaterih koncesij.¹⁰³ Tako npr. ostro zavrača Lienbacherjev¹⁰⁴ predlog po skrajšanju obveznega šolanja z 8 na 6 let, saj meni, da so obstoječe šolske postave »najizvrstnejše, najgotovejše poroštvo resnične, blagor ljudstva utemeljujoče in človeštvo pospešujoče narodne prosvete.«¹⁰⁵ Medtem ko celjska okoliška občina »pozdravlja z veseljem nasvet g. dr. Lienbacherja in drugov, ki meri na to, da se 8 letno obiskovanje šole

⁹⁵ Cillier Zeitung 12. 6. 1879. (Dopis dr. Foreggerja z dne 9. 6. 1879.)

⁹⁶ Cillier Zeitung 13. 7. 1879.

⁹⁷ Cillier Zeitung 27. 2. 1879.

⁹⁸ Cillier Zeitung 26. 10. 1879.

⁹⁹ Kljub temu pa diferenciacija poteka postopoma in je dokončana šele sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja.

¹⁰⁰ Cillier Zeitung 17. 8. 1879.

¹⁰¹ Cillier Zeitung 31. 8. 1879.

¹⁰² prav tam; Cillier Zeitung 4. 9. 1879.

¹⁰³ Na splošno o Slovencih za časa Taaffeja glej: V. Melik: Slovenska politika v Taaffejevi dobi, ZC 1975.

¹⁰⁴ Georg Lienbacher (1822—1896), državni poslanec 1873—1896.

¹⁰⁵ Slovenski gospodar 11. 3. 1880. Iz Celja. (Glede na šolstvo navzkriž.)

skrči za 2 leti«,¹⁰⁶ pa mestni zastop na seji 5. marca 1880 sprejme posebno resolucijo, v kateri zavrača vsakršno spreminjanje šolske zakonodaje: »Der Gemeinde-Ausschuss von Cilli sieht in dem neuen Volksschulgesetze die trefflichste und sicherste Gewähr für die Erzielung der wahren, den Volkswohlstand begründenden und die Humanität fördernden Volksbildung; er würde daher jede Verstümmelung, die das Gesetz im reactionären Sinne erfahren könnte, als eine arge Schädigung des höchsten Volksinteresses auffassen und mit allen gesetzlich erlaubten Mitteln bekämpfen«. ¹⁰⁷ Še ostreje pa celjsko nemštvo reagira na sprejetje dveh resolucij, s katerima je februarja 1880 v proračunskem odseku definiral slovenske zahteve dr. Josip Vošnjak,¹⁰⁸ saj jih smatra za poskus popolne slovenizacije osnovnega in srednjega šolstva na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem. Cillier Zeitung že med generalno debato o proračunu v začetku aprila 1880 zapiše, da priznava pravične zahteve vsakega naroda po varovanju svoje nacionalnosti (»Wir anerkennen vollständig die berechtigte Forderung jedes Volksstammes auf Achtung und Pflege seiner Nationalität«), obenem pa dodaja: »Wir erlauben uns aber, bevor wir Slovenen oder Deutsche sind, **Oesterreicher zu sein und wir fordern darum auch von jedem Slovenen, dass er zuerst Oesterreicher sei.** Und als Oesterreicher sagen wir: nicht bloss der Slovene, auch der Deutsche hat in Steiermark und Krain das Recht auf Unterricht in seiner Muttersprache«. ¹⁰⁹ Celjski občinski odbor pa na seji dne 9. aprila 1880 sprejme tudi posebno resolucijo, ki zavrača »poskus slovenizacije srednjih šol« kot strašen korak nazaj, škodljiv tudi slovenskim interesom:¹¹⁰ »Der Gemeinde-Ausschuss muss jeden Versuch, die Mittelschulen des steirischen Unterlandes zu slovenisieren, als einen ungeheuren Rückschritt in allen Zweigen des Unterrichtes bezeichnen, er muss in einem solchen Versuche einen Angriff auf die vitalen Interessen nicht bloss der Stadt und der Deutschen, sondern auch der Slovenen erblicken und müsste mit allen gesetzlichen Mitteln diesem Versuche entgegentreten«. Po sprejemu obeh Vošnjakovih resolucij v državnem zboru dne 23. aprila 1880,¹¹¹ pride med celjskim nemštvom še do ostrejših reakcij.

Cillier Zeitung že dva dni po glasovanju zapiše, da kaže sprejem slovenskih zahtev žalostno resnico, da ni v Avstriji ničesar več nemogoče (Die leuchtende Sonne deutscher Cultur soll mit dem Embryonal-Zustande slovenischer Erfindungen vertauscht werden), obenem pa za vladino politiko sprave, ki samo krepi nacionalna nasprotja, pravi, da je na škodo najbolj kulturnega naroda države upoštevala narodne utopije in s tem dosegla stagnacijo v splošnem razvoju.¹¹² S podobnimi argumenti pa zavrača sprejem resolucij tudi Foregger, ki z dolgim govorom v državnem zboru natančno definira gledanje celjskega nemštva na slovenske zahteve.¹¹³ Po njegovem mnenju nikakor ne gre zamenjevati slovenskega vprašanja s češkim, kajti »pri Čehih je stvar popolnoma drugačna. Čehi so narod (Nation), ki si lahko s polno pravico lasti to ime. Oni so narod, ki tudi v sedanjosti ustvarjalno posega v kulturno življenje, ki lahko kaže na bogato preteklost. Kdor zahteva, da se ga šteje za polnoveljavni narod, mora pokazati na samosvoje nacionalno delo, nacionalne pridobitve, na prispevke h kulturnemu razvoju. Čehi to zmorejo. Slovenci pa lahko pokažejo le na svoj lasten jezik. Vendar pa je jezik le znamenje, ne pa pridobitev ali delo nekega naroda. Bolj kot pri posamezniku se značaj naroda izraža skozi to, kar je storjenega, in narod, ki ne more pokazati originalnih prispevkov k razvoju

¹⁰⁶ prav tam.

¹⁰⁷ Cillier Zeitung 7. 3. 1880; T. Fürstbauer, n. d., str. 25.

¹⁰⁸ I. Prijatelj: Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, knj. 5, Ljubljana 1966, str. 64.

¹⁰⁹ Cillier Zeitung 8. 4. 1880.

¹¹⁰ Cillier Zeitung 11. 4. 1880; T. Fürstbauer, n. d., str. 26.

¹¹¹ Cillier Zeitung 25. 4. 1880. Also doch!

¹¹² prav tam.

¹¹³ Cillier Zeitung 9. 5. 1880 in 13. 5. 1880. (Foreggerjev govor je časopis priobčil v dveh nadaljeva-

njih.)

kulture, nima pravice do priznanja narodne samostojnosti (Volksthümliche Selbstständigkeit). S tem ničesar ne očitam slovenskemu narodu, ne zasramujem ga zaradi tega, ker ni v srečnem položaju, da bi lahko pokazal takšne lastnosti, ki bi mu zagotavljale samostojen, trajen narodni značaj (Volkspersönlichkeit). Podlegel je pač naravnemu zakonu, ki ga je Julius Braun izrazil z naslednjimi besedami: Vsak narod kopira od svojega kulturno naprednejšega sosedu kolikor le more, vendar originalna kultura nikoli ne more nastati tam, kjer je poleg nje že druga bolj razvita. Tako je bilo pred tisočletji in tako bo tudi v prihodnosti. Nauki zgodovine govore o tem povsem jasno. Tako je bilo v obdobju preseljevanja ljudstev in tako je bilo do današnjih dni. Kje so Bretonci, Irci, Baski in druga ljudstva, ki so nekoč igrala veliko vlogo? Kaj je nastalo iz severnoameriških Indijancev, ki so se stopili pod dihom belega človeka? Kaj je ta dihljaj drugega kot moč kulture? In, gospoda moja, da to ponazorim na slovenskem primeru: kaj je nastalo iz tistega velikega plemena Vendov, ki so pred stoletji gospodovali celotnemu področju do Rena, na začetku srednjega veka kot trgovci obhodili celo Evropo in bili eno izmed najmočnejših ljudstev Evrope? Pred 25 leti jih je bilo v Lužicah le še 200.000 in so imeli svojo izvirno narodnost; danes, po 25 letih, kaj so postali? Obstaja le še več malih rudimentov, obstaja komaj 30.000 ljudi, ki se ukvarjajo s kmetijstvom in drobno obrtjo.« Foregger opozarja na dejstvo, da so Slovenci produkt mešanja: »Slovenci niso sprejeli od nemškega kulturnega naroda le fizičnih elementov, temveč zlasti nemško omiko. To je pač usoda tega naroda, da se ne more izogniti in se ne bo izognil neizprosному zakonu. Končno gre le za to: narod, ki je močnejši, bolj zdrav in kulturno sposobnejši, bo drugega brez-pogojno pogoltnil«. Na koncu pravi Foregger, da je treba gledati na nacionalno vprašanje v Avstriji nasploh, še posebej pa na slovensko vprašanje, prav iz takega zornega kota: »Ne sprašujem se torej samo, ali je upravičeno, dajati nekemu jeziku več ali manj pomoči, temveč tudi, ali bo kulturni razvoj s tem pridobil ali trpel«. In če se na nacionalno (slovensko) vprašanje gleda s tega izhodišča, postane vsem popolnoma jasno: »Slovenizacija srednjih šol bi bila velikanski korak nazaj.«

Sprejem Vošnjakovih resolucij in vedno nove slovenske zahteve po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih,¹¹⁴ še zlasti pa udarci nemštvu na Kranjskem¹¹⁵ povzročijo med celjskimi Nemci ostre napade na vlado,¹¹⁶ ki po mnenju Cillier Zeitung s svojo politiko sprave in podeljevanja koncesij Slovanom samo povečuje njihove apetite.¹¹⁷ Pospešijo pa tudi diferenciacijo v celjskem nemškem taboru, ki od druge polovice leta 1880 dalje hitro napreduje, tako da je sredi leta 1881 prehod iz liberalizma v nacionalizem več ali manj dokončan.¹¹⁸

¹¹⁴ Uvodnik v Cillier Zeitung 23. 5. 1880. (Zur nationalen Gleichberechtigung) zavrača zahteve po uvedbi slovenskega jezika v šole in urade z naslednjimi argumenti: »Das grosse österreichische Vaterland besitzt trotz den verschiedenzüngigen Nationalitäten einen deutscher Character, deutsch ist sein Ursprung, deutsch seine Monarchie und Deutsche haben es zu einem Culturstaate gemacht. Es ist daher auch für Jeden, der im Staate ein Amt bekleiden will, in erster Linie die Kenntniss der deutschen Sprache geboten, während die landesübliche Sprache einzelner Provinztheile nur als Verständigungssprache erwünscht erscheint.« Temu dodaja, da pri oddajanju služb ne sme igrati glavne vloge nacionalnost aspiranta, ampak njegovo »duhovno premoženje«.

¹¹⁵ Cillier Zeitung pozorno spremlja dogodke na Kranjskem in ob vsaki slovenski pridobitvi ostro napada vlado. Razmeram na Kranjskem je posvečenih več uvodnikov (12. 8. 1880. Constitutionelle aus Oesterreich; 26. 8. 1880. Die Zustände in Krain; 16. 12. 1880. Auf administrativem Wege itd.) in nešteto krajših poročil, ki opisujejo »terrorizem« Slovencev in nazadovanje kranjskega, še zlasti ljubljanskega nemštva. Od avgusta 1880 dalje, ko postane ljubljanski nemški list tednik, se zlasti okrepijo napadi na Winklerja, ki je po mnenju časopisa glavni krivec za neugodne spremembe. Iz člankov pa veje tudi nekakšna solidarnost s kranjskim nemštvom, zato ni nič čudnega, če na poslovljnem večeru litijškega okrajnega glavarja Vestenecka (pred njegovim odhodom v Gradec aprila 1881) srečamo tudi predstavnike celjskih Nemcev.

¹¹⁶ Pri tem pa velja poudariti, da v časopisu še sedaj srečamo članke, iz katerih veje prepričanje, da bo vlada slej ali prej padla: »Der Versöhnung-Sport des Grafen Taaffe hat bereits die Einigung der liberalen Deutsch-österreichischer erzielt und über kurz oder lang wird die Politik des gegenwärtigen Cabinetes an den Klippen ihrer besten Anhänger stranden«. (Cillier Zeitung 19. 8. 1880.)

¹¹⁷ Cillier Zeitung 15. 8. 1880.

¹¹⁸ Okrepitev nacionalizma med celjskim nemštvom poteka v skladu z istimi trendi v nemškem liberalnem taboru v celoti.

Ko Cillier Zeitung komentira propad Laibacher Tagblatta, ki s 15. avgustom 1880 postane tednik, in odmeve slovenskega časopisja na njegov propad (Slovenski Narod je zapisal: »... das einzige deutsche Organ Krains ist kreipirt«), pravi, da so se nacionalna nasprotja v monarhiji že tako zaostrila, da je nemogoče ostati nevtralen, ampak se je potrebno opredeliti: »Man muss Hammer oder Amboss sein«.¹¹⁹ Obenem pa začenja poudarjati potrebo po enotnejšem in odločnejšem nastopanju Nemcev proti nacionalnim nasprotnikom in vladi. Zato časopis z veseljem pozdravlja priprave na IV. nemško-avstrijski strankin dan (Parteitag) na Dunaju, občinski odbor pa pošlje na shod tudi svoje predstavnike z županom Neckermannom na čelu,¹²⁰ ki z navdušenjem sprejmejo sklepno resolucijo,¹²¹ kasneje pa k sklepom shoda pristopi tudi občina kot celota.¹²² Oživiljeni nemški nacionalni duh po nemško-avstrijskem strankinem dnevu se po mnenju Cillier Zeitung kaže tudi v prebuditvi celjskega Nemškega društva, ki sredi decembra 1880 po skoraj štiriletnem premoru,¹²³ obnovi svoje delovanje, in že na prvem zborovanju sprejme dve pomembni resoluciji.¹²⁴ S prvo izraža svoje globoko strinjanje s sklepi nemško-avstrijskega dne na Dunaju (to izrazi tudi s podelitvijo častnega članstva dr. Sturm, ¹²⁵ dr. Schmeykalu¹²⁶ in dr. Koppu¹²⁷), z drugo pa pristopi v Deutscher Schulverein kot ustanovni član. Od tega časa dalje postane Nemško društvo¹²⁸ jedro političnega življenja v Celju in s svojim delovanjem odločilno pripomore k dovrstitvi diferenciacije v celjskem nemškem taboru in okrepitvi nemško-nacionalnih gledanj, ki že kmalu prevladajo.

Cillier Zeitung že v uvodniku ob Veliki noči leta 1881 ostro zavrne vladino politiko sprave in poudari, da se je treba postaviti na povsem nacionalno stališče: »Misel na paktiranje z našimi nasprotniki naj bo zapisana v knjigo basni. Od njihovega fanatizma ne moremo pričakovati nobene obzirnosti in prizanašanja, zato jim tudi javno in častno pokažimo, da se jih ne bojimo. Samo močno poudarjanje našega nemškega stališča lahko naredi konec neutrudnemu rovarjenju.«¹²⁹ Še natančneje opredeli novo politično orientacijo celjskega nemštva dr. Richard Foregger na volilnem zborovanju v Laškem, ko govori o dveh glavnih nalogah Nemcev:¹³⁰ »Pred nami sta dve nalogi. Mi, in predvsem vi, moja gospoda, imate kot volilci nalogo stati kot sklenjena falanga izurjenih orožnikov za našimi poslanci. Kot Nemci pa moramo izpolniti še drugo nalogo. Izjasnimo se za Nemece; recimo: nemštvo je za nas isto kot napredek; nemštvo je življenjski pogoj Avstrije; odpad od tega nazora je zločin proti državi; po-

¹¹⁹ Cillier Zeitung 12. 8. 1880.

¹²⁰ Cillier Zeitung 7. 11. 1880.

¹²¹ Cillier Zeitung 16. 12. 1880.

¹²² Cillier Zeitung 12. 12. 1880.

¹²³ Cillier Zeitung 16. 12. 1880 (glej op. 62).

¹²⁴ prav tam.

¹²⁵ Dr. Eduard Sturm (1830—1909), doktor prava, politik. Leta 1865 izvoljen v moravski deželni zbor, v letih 1867—1871, 1873—1889 državni poslanec. Kljub nemško-nacionalni usmeritvi se je pridružil Naprednemu klubu šele 1876 in v njem ostal do leta 1881. Nato je bil član kluba Združene levice (1881—1885), Nemško-avstrijskega kluba (1885—1888) in kluba Združene nemške levice (1888—1889). Do svojega umika iz političnega življenja v letu 1889 je bil ena izmed vodilnih političnih osebnosti v nemškem liberalnem taboru.

¹²⁶ Franz Schmeykal (1826—1894), voditelj nemške liberalne stranke na Češkem. V državni zbor je bil izvoljen 1861 in v njem deloval vse do svoje smrti. Zavzemal se je za delitev Češke po nacionalno zaokroženih okrožjih.

¹²⁷ Josef Kopp (1827—1907), doktor prava. Leta 1848 je bil član akademske legije na Dunaju, leta 1867 je bil izvoljen v dunajski občinski svet, leta 1868 pa v nižjeavstrijski deželni zbor. Leta 1869 je na Dunaju ustanovil Nemško društvo, ki ga je vodil do leta 1884. Bil je predsednik na nemško-avstrijskih strankin角度nih letih 1870, 1871, 1873 in 1880. Leta 1873 je bil izvoljen v državni zbor in bil njegov član do smrti. V letih 1873—1881 je bil eden izmed načelnikov Naprednega kluba, nato pa je bil član kluba Združene levice, Nemško-avstrijskega kluba in kluba Združene nemške levice. Leta 1897 se je pridružil Nemškemu naprednemu klubu in ostal njegov član do svoje smrti. Bil je tipičen predstavnik Naprednega kluba, vendar pa najprej radikalen, kasneje pa zmeren. Bil je nemško-nacionalno usmerjen, pa nasprotnik radikalnejših prijemov v nacionalnem vprašanju.

¹²⁸ Po statutu je bil namen društva naslednji: »Der Deutsche Verein erstrebt die Belebung und Pflege des nationalen Geistes unter der deutschen Bevölkerung in Österreich, sowie die freiheitliche Entwicklung auf politischem, religiösem und volkswirtschaftlichem Gebiete.« (ZAC, Zbirka dr. Brenčiča, Pravila Nemškega društva v Celju, 1886, čl. 1.)

¹²⁹ Cillier Zeitung 17. 4. 1881, Ostern.

¹³⁰ Cillier Zeitung 28. 7. 1881. (Zborovanje je bilo 24. 7. 1881 v Larischevi pivnici v Laškem).

vejmo: Kot Avstrijci moramo biti Nemci in nismo dobri Avstrijci, če nismo dobri Nemci (als Österreicher müssen wir deutsch sein, und wir sind keine guten Österreicher, wenn wir nicht gute Deutsche sind). Tesno se združimo in izobesimo prapor nemške nacionalnosti. Slovani na jugu in severu si na svoj prapor niso zapisali ne svobode, ne napredka, ne katerekoli druge politične pridobitve, temveč le svoje slovanstvo; zapišimo tudi mi na svojo zastavo nemški materin jezik, nemško besedo in nemško čast, in zmagali bomo. Kajti nemštvo pomeni pravičnost in pravičnost ter lepe nemške navade so vedno zmagale!«

Ob koncu leta 1881, ki prinese določene premike v političnem nastopanju nemškega liberalnega tabora v monarhiji,¹³¹ je nova politična orientacija celjskega nemštva že dejstvo, ki pride do polnega izraza ob polemikah glede političnega profila nove stranke, v katero bi se naj združile vse frakcije Ustavoverne stranke. Ko Cillier Zeitung, ki se od vsega začetka zavzema za reorganizacijo stare Ustavoverne stranke, govori o političnem profilu bodoče stranke, meni, da bi to morala biti stranka na izključno nemški podlagi. Zato ostro napada Herbst,¹³² ki je na volilnih zborovanjih v svojem volilnem okraju izjavil, da bo tudi nova stranka ostala na istih principih, kot stoji že dvajset let. Cillier Zeitung se ob tem sprašuje, kako lahko Herbst sploh govori o rekonstrukciji Ustavoverne stranke, če ne misli spremeniti njenega programa, in poudarja, da sprememba imena stranke še ne pomeni nobene spremembe, če program ostane isti: »Če torej pravi dr. Herbst, da se lahko Ustavoverna stranka postavi na nemško stališče, ne da bi morala spremeniti svoj program in dosedanje vedenje, je to le sofistika tajnega svetnika, nič več in nič manj. Če želi Ustavoverna stranka postati **resnično** nemško nacionalna, **mora** svoje dosedanje vedenje spremeniti, svoj program pa mora predvsem razširiti in v več točkah popolnoma reformirati.«¹³³ Cillier Zeitung meni, da bi novi program moral obvezno vsebovati tudi zahtevo po personalni uniji z Ogrsko, administrativni samostojnosti Galicije in trgovski uniji z Nemčijo in na koncu članka vzneseno zaključje: »Bodočnost pripada nemškim nacionalcem«.¹³⁴

Po ustanovitvi nove stranke Združene levice (Vereinigte Linke) 19. novembra 1881, ki jo dunajski dopisnik Cillier Zeitung najavi kot pomembno zmago v zgodovini parlamentarizma in nemštva v Avstriji,¹³⁵ opazimo v časopisu že na samem začetku globoko razočaranje. Celjsko nemštvo obžaluje, da se nova stranka ni osnovala na podlagi nemštva in napredka, ampak je le nekakšen kompromis, s katerim želi opozicija vreči Taaffejevo vlado. Cillier Zeitung sicer meni, da »se naš dunajski dopisnik ni preveč zmotil, ko je v svojem zadnjem telegramu označil združenje opozicije kot pomemben in zmago obetajoč dogodek«, vendar pa opozarja, da je (čeprav se je položaj opozicije nasproti vladi in federalistično-klerikalni državnozborni večini izboljšal) nespametno slaviti združitev opozicije kot nekakšno zmago, saj se je s tem zbrala komaj vojska.¹³⁶ Časopis meni, da je treba na novo stranko gledati tudi z drugega stališča: »S stališča, ki ga zavzemamo (in prepričani smo, da smo v polnem soglasju z našimi bralci), se tudi to združenje kaže čisto drugače, kot so ga velikokrat razumeli. Za nas ni bilo pomembno samo to, da do združenja sploh pride, ampak je bilo važno, na kakšni osnovi pride do njega. Ta osnova naj bi bila nacionalna in napredna, organizacija novega kluba pa urejena tako trdno, da v odločilnih trenutkih beg izpod zastave sploh ne bi povzročal skrbi. V obeh

¹³¹ D. H. Müller, n. d., str. 39–40.

¹³² Eduard Herbst (1820–1892), doktor prava, univerzitetni profesor, politik. Deželni poslanec v češkem deželnem zboru v letih 1861–1885 in 1889–1891, državni poslanec v letih 1861–1892. Bil je vodilna osebnost v nemški ustavovorni stranki. Od 30. 12. 1867 do 11. 4. 1870 je bil tudi avstrijski pravosodni minister.

¹³³ Cillier Zeitung 16. 10. 1881. Deutsch-national.

¹³⁴ prav tam.

¹³⁵ Cillier Zeitung 20. 11. 1881.

¹³⁶ Cillier Zeitung 24. 11. 1881. Die Vereinigte Linke.

teh smereh daje Združena levica le najskromnejši minimum, na čelu nosi preveč jasen pečat kompromisa in žal je bilo združitev mogoče speljati prav na škodo načel Napredne stranke.¹³⁷

Razočaranje za novo stranko,¹³⁸ v kateri obdržijo vodilne pozicije stare sile (Cillier Zeitung jih označi za »spolitizirane profesorje in politične doktrinarnarje«),¹³⁹ se že kmalu sprevrže v odkrito nezadovoljstvo. Cillier Zeitung zachenja že v prvih številkah leta 1882 z ostrimi napadi na Združeno levico, ki še vedno vztraja na starem programu »liberalizma«, s tem pa škoduje nemškemu narodu.¹⁴⁰ Celjski nemški list meni, da je prav oportunistična politika nove (stare) stranke glavni krivec za to, da je cilj vlade, s pomočjo klerikalcev in demokratov za vedno uničiti prejšnjo moč liberalcev, že skoraj uresničen.¹⁴¹ Vendar pa v nacionalnih zadevah ne sme biti nobenega oportunizma, da se tudi »pri nas« ne ponovijo žalostni dogodki s Češkega ali Ljubljane.¹⁴² V skladu s tem celjsko nemštvo zavrača kakršnokoli politiko sprave z vlado in nacionalnimi nasprotniki, kar še posebej pride do izraza ob poskusu ustanovitve Nemške ljudske stranke, ki sta jo v letu 1882 poskušala priklicati v življenje dr. Fischhof¹⁴³ in baron Walterskirchen.¹⁴⁴ Cillier Zeitung že ob prvem poročilu o porajajoči se stranki in njenem programu sprave zapiše, da vsebuje program le malo dobrega in novega. Vendar pa: kar je novega, ni dobro in kar je dobrega, ni novo.¹⁴⁵ Po neuspešnem zborovanju dne 18. julija 1882 na Dunaju, na katerem bi se naj nova stranka konstituirala,¹⁴⁶ se Cillier Zeitung z vso silo vrže na kritiko te stranke in njenih ustanoviteljev. Na udar časopisa pride zlasti baron Walterskirchen, nekdanji vodja štajerske Napredne stranke, ki je na že omenjenem zborovanju izjavil: »Zadovoljimo najprej vse jezikovne in druge nacionalne želje Slovanov v Avstriji, pa si bomo pridobili zveste zaveznike proti ultramontancem in fevdalcem. Avstrija bo tako dobila sicer federalistično, toda liberalno vladavino.«¹⁴⁷ Cillier Zeitung meni, da je napačna vsaka koncepcija federalizmu in slovanstvu, saj oboje vodi k slovenizaciji »naših vasi, trgov in mest«, in z veseljem pozdravlja resolucijo, sprejeto na zborovanju društva Fortschritt v Laškem, ki novo Fischhof-Walterskirchnovo stranko odločno zavrača.¹⁴⁸ Popolnoma pa se strinja tudi z besedami podnačelnika laškega društva Larischa (izrečenimi na omenjenem zborovanju), da liberalni Slovenci sploh ne obstajajo in da besed liberalizem in svoboda še ni bilo slišati iz slovenskih ust.¹⁴⁹

Poleg kritike Združene levice pa Cillier Zeitung že od vsega začetka glasno agitira za ustanovitev Nemškega kluba, ki bi moral povezati nemške liberalne

¹³⁷ prav tam.

¹³⁸ Razočaranje za novo stranko je razvidno tudi iz resolucije celjskega Nemškega društva z dne 3. 12. 1881, ki se glasi: »Der deutsche Verein von Cilli möge die Resolution sassen, dass wir die Vereinigung aller liberalen Abgeordneten in einem Club mit Freunden begrüßen, aber auch zugleich die Hoffnung aussprechen, dass dieser Club bei jeder Gelegenheit auf das kräftigste das deutsche Interesse wahren werde.« (Cillier Zeitung 4. 12. 1881.)

¹³⁹ Cillier Zeitung 16. 10. 1881. Deutsch-national.

¹⁴⁰ Cillier Zeitung (9. 4. 1882. Auserstehung) meni, da reorganizacija ustavoverne stranke ni izpolnila pričakovanj v nobenem pogledu, saj se z Združeno levico ni okrepila niti opozicija. Nova stranka je preveč oportunistična in ji manjka jasen program, ki bi moral biti nemško-nacionalen in svobodnjaški.

¹⁴¹ Cillier Zeitung 23. 3. 1882. Schach den Mameluken!

¹⁴² Cillier Zeitung 21. 5. 1882. Nur keine falsche Opportunität!

¹⁴³ Adolf Fischhof (1816–1893), zdravnik. S svojim govorom dne 13. marca 1848 na Dunaju je prispeval k izbruhu revolucije in bil v revolucionarnih letih predsednik dunajskega varnostnega odbora in kratek čas ministrski svetnik. Kasneje je deloval predvsem kot publicist in si prizadeval za demokratično rešitev nacionalnega vprašanja. Leta 1878 je poskušal doseči sporazum med Nemci in Čehi (Emmersdorf), leta 1882 pa skupaj z baronom Walterskirchnom ustanoviti Nemško ljudsko stranko, ki naj bi si prizadevala za narodno spravo. (O njem: D. Lončar: Adolf Fischhof. Veda II, 1912.)

¹⁴⁴ Cillier Zeitung 1. 5. 1882, 11. 6. 1882, 22. 6. 1882. (Poleg Fischhofa in Walterskirchna sta proponenta nove stranke tudi dr. K. Lueger in dr. Kronawetter.)

¹⁴⁵ Cillier Zeitung 1. 5. 1882.

¹⁴⁶ Cillier Zeitung 20. 7. 1882.

¹⁴⁷ Cillier Zeitung 24. 8. 1882. Politisch-volkswirtschaftlicher Verein Fortschritt in Tüffer. (Na zborovanju društva v Laškem 20. 8. 1882 je Larisch najprej citiral navedene Walterskirchnove besede, nato pa jih ostro skritiziral.)

¹⁴⁸ prav tam. (Resolucija meni, da pomeni Nemška ljudska stranka velik korak nazaj, saj je povzročila cepitev nemštva in daje koncesije Slovanom.)

¹⁴⁹ prav tam. (Na koncu je govoril še Foregger, ki je citiral besede lorda Beaconsfielda, izrečene na Berlinskem kongresu, da je slovska rasa najmanj pravična do drugih narodnosti.)

poslance na izključno nacionalni podlagi in se v boju proti konservativni državnozbornski večini posluževati tudi tako skrajnih korakov kot je abstinenca. Poleg strogo nemško-nacionalne politike bi se novi klub moral zavzemati za napredek, izobrazbo, resnico in svobodo, še zlasti pa za rešitev nakopičenih socialnih problemov, saj je Združena levica stranka velekapitala, ki si ne želi spreminjati obstoječe stanje.¹⁵⁰ Cillier Zeitung (od 1. januarja 1883 Deutsche Wacht)¹⁵¹ priobči v zvezi s tem več člankov, ki govore o potrebi rešitve delavskega vprašanja, zvišanja mezd, uvedbe progresivnega obdavčenja, izboljšanja položaja malega obrtnika, trgovca in uradnika ter ureditve kmečkega vprašanja.¹⁵² Pri tem se od leta 1882 dalje kaže močan vpliv idej Georga von Schönererja¹⁵³ in časopis objavlja (bodisi v celoti ali v izvlečkih) precej njegovih govorov, zlasti tistih, v katerih kritizira nastopanje Združene leveice, in se z njimi v veliki meri tudi strinja.¹⁵⁴ Cillier Zeitung meni, da ima Schönerer precizen političen program, ki je predvsem nacionalen in svobodomiseln (deutsch und freisinnig); Združena levica pa je nacionalna le, dokler ne pride pod vprašaj njena lojalnost do krone, in liberalna le tako daleč kot dopuščajo njeni interesi. Kakor njeno nacionalno mišljenje, tako je tudi njen liberalizem omejen z oportunistom, s tem pa seveda škoduje interesom nemštva.¹⁵⁵ Vendar velja poudariti, da večina celjskih Nemcev s Foreggerjem in Neckermannom na čelu ne sprejema vseh točk Schönererjevega programa. To velja zlasti za antisemitizem, ki ga celjski nemški list enostavno ignorira,¹⁵⁶ še bolj pa za zahtevo po državnopravni povezavi z nemškimi rajhom, ki jo celjski voditelji zavračajo z besedami: »Mi si želimo le Avstrijo pod nemškimi vodstvom.«¹⁵⁷ Kljub temu pa ima »Georgsritter«¹⁵⁸ tudi v Celju nekaj gorečih pristašev, ki se povsem strinjajo z njegovim programom in delovanjem. Takšen je npr. Anton Langgassner, urednik Cillier Zeitung,¹⁵⁹ ki po odhodu iz Celja sodeluje pri ustanovitvi Nemškega nacionalnega društva na Dunaju¹⁶⁰ in skupaj s Sylvestrom¹⁶¹ vztraja na Linškem programu in ob Schönererju¹⁶² ter postane prvi urednik

¹⁵⁰ Cillier Zeitung 16. 4. 1882. Die Stellung der National-Deutschen in Oesterreich.

¹⁵¹ S 1. januarjem 1883 se časopis preimenuje v Deutsche Wacht, kar je že posledica nove politične orientacije celjskega nemštva, ki jo lahko razberemo iz časopisa že v letih 1881/1882. Ob tem Deutsche Wacht (4. 1. 1883. Was wir wollen.) zapiše, da je njen program strogo nacionalen in izključno svobodomiseln (deutsch und freisinnig).

¹⁵² Npr. Cillier Zeitung 6. 8. 1882. Politik und Wirtschaft. (Članek pravi, da so nujno potrebne obsežne gospodarske reforme in da bi morala vsaka politična stranka varovati ne samo nacionalne, temveč tudi gospodarske interese ljudstva.); Deutsche Wacht 7. 1. 1883. Die Einkommensteuer. (Članek se zavzema za progresivno obdavčitev); Cillier Zeitung 1. 2. 1882. Schutz den Arbeitern. (Članek pozdravlja Schönerer-Fürnkranzov predlog v državnem zboru po sprejetju zakona, ki naj regulira delavsko vprašanje.); Deutsche Wacht 19. 4. 1883. Beschränkung der Arbeitszeit. (Članek se zavzema za omejitev delovnega časa.); Deutsche Wacht 29. 4. 1883. Die Lohnfrage. (Članek se zavzema za pravičnejše mezde.) itd.

¹⁵³ Vitez Georg Schönerer (1842–1921), vodilna osebnost vsenemškega in antisemitskega gibanja v Avstriji. Mladost je preživel v Nemčiji, kjer je tudi doštudiral. Leta 1873 je bil izvoljen v državni zbor in pristopil Naprednemu klubu. Leta 1882 je objavil t. i. linški program, ki ga je leta 1885 v zadnji točki dopolnil še z zahtevo po izločitvi židovskega vpliva iz javnega življenja. Ko je marca 1888 vdril v uredništvo Neue Wiener Tagblatta, ker je časopis objavil (napačno) vest o smrti cesarja Wilhelma, je bil obsojen na 4 mesece težke ječe, izgubo plemiškega naziva in poslanskega mandata. V državni zbor je bil ponovno izvoljen leta 1897 in bil njegov član do leta 1907, ko ni bil več izvoljen. V tem času je bil glavni propagator gibanja Los von Rom. Že leta 1883 je ustanovil list Unverfälschte Deutsche Worte, ki je izhajal do leta 1912. V zadnjem desetletju pred I. svetovno vojno je njegova popularnost hitro padala.

¹⁵⁴ Npr. Cillier Zeitung 5. 3. 1882. (Obsežen del Schönererjevega govora v državnem zboru v zvezi z izdatki za državno policijo.); Cillier Zeitung 15. 6. 1882. Schönerer in Breslau. (Celoten Schönererjev govor iz Breslaua, ki govori o nujnosti carinske unije z Nemčijo.) itd.

¹⁵⁵ kot v op. 150.

¹⁵⁶ Čeprav je slovensko časopisje dokaj antisemitsko usmerjeno in se od začetka osemdesetih let dalje pojavljajo protizidovski članki vse pogosteje tudi v nemškem časopisju (Oesterreichischer Volksfreund je 23. 4. 1882 objavil seznam domačih in tujih antisemitsko usmerjenih časopisov, ki obsega 14 avstrijskih in 4 nemške liste; o tem glej: I. A. Hellwing: Der konfessionelle Antisemitismus im 19. Jahrhundert in Oesterreich. Herder Wien–Freiburg–Basel 1972, str. 67/68), pa v Cillier Zeitung oziroma Deutsche Wacht vse do srede osemdesetih let ne najdemo nikakršnih člankov o židovskem vprašanju.

¹⁵⁷ Deutsche Wacht 27. 5. 1883. Der Untersteirische Fortschrittsverein. (Tudi v drugih člankih.)

¹⁵⁸ V takšni obliki navaja popularno ime za Schönererja hči dr. E. Glantschnigga Margarete Weinhandl v svojih spominih: Und deine Wälder rauschen fort. Leykam Graz 1943, 2. Auflage, str. 219.

¹⁵⁹ Anton Langgassner je bil urednik Cillier Zeitung od 3. 11. 1881 do 26. 2. 1882 in je torej nekako 4 mesece nadomeščal Maxa Besozija.

¹⁶⁰ Cillier Zeitung 8. 6. 1882. (Nemško nacionalno društvo se je ustanovilo na Dunaju dne 2. 6. 1882. Načelnik društva je postal E. Pernerstorfer, tajnik pa A. Langgassner.)

¹⁶¹ Julius Sylvester (1854–1944), doktor prava, odvetnik v Salzburgu. V osemdesetih letih je bil pristaš Schönererja, kasneje pa se je od njega oddaljil. Leta 1897 je bil izvoljen v državni zbor (v njem je bil do leta 1918) in pristopil Nemški ljudski stranki.

¹⁶² Deutsche Wacht 17. 4. 1904. Das Linzer Programm.

Schönererjevega antisemitskega lista Unverfälschte Deutsche Worte.¹⁶³ Odločen pristaš rosenauškega viteza je tudi dr. Edvard Glantschnigg, celjski odvetnik in idejni vodja štajercijanskega gibanja v osemdesetih letih, ki s Schönenerjem sodeluje še pred objavo linškega programa,¹⁶⁴ v drugi polovici osemdesetih let pa je najvidnejši predstavnik Schönenerijanskega gibanja v Celju in na Spodnjem Štajerskem.¹⁶⁵

Obenem z rastočim nezadovoljstvom s politiko Združene leve in neuspešno agitacijo za ustanovitev Nemškega kluba se v Cillier Zeitung pojavi ideja o samostojni politiki spodnještajerskega nemštva. Napredujoči slovenizaciji se lahko spodnještajersko nemštvo, ki je že potisnjeno v trge in mesta, upre le složno in na strogo nacionalni podlagi. Pri tem pa ne sme biti pasivno, ampak mora preiti v odločen napad, ki lahko edini prinese ustrezne rezultate: »Vendar ni dovolj le nemško čustvovati, nemško misliti in pri pivski mizi rezonirati o politiki; ni dovolj izobešati ob posebnih priložnostih črno-rdeče-zlato zastavo. Vse to ni dovolj v naši situaciji. Ne smemo ravnodušno gledati, kako Slovenci neutrudno širijo svoje gospostvo, ne smemo podcenjevati pomena nasprotnikove agitacije, ne smemo se omejevati na obrambo, če nočemo korak za korakom izgubiti pozicij, ki jih še danes imamo. Obstaja star pregovor, ki pravi: v življenju moraš biti kladivo ali nakovalo! **Bodimo torej mi kladivo!** Na plan, nemški Mihec, iz spanja! Ne bomo se oboroževali za obrambo, temveč za napad. Vsakdo izmed nas ve, da obstaja slovenska propaganda. Seveda se moramo proti njej boriti. Toda storimo več: **nasproti ji postavimo nemško.** Tako kot so se namenili naši nasprotniki slovenizirati Spodnje Štajersko, bomo mi zdaj poskušali **germanizirati.**«¹⁶⁶

Cillier Zeitung meni, da se spodnještajerski Nemci nimajo več kaj ozirati na Dunaj, ki je le lepa kozmopolitska prestolnica države,¹⁶⁷ ampak morajo ho-

¹⁶³ I. A. Hellwing, n. d., str. 62/63.

¹⁶⁴ Tako M. Weinhandl (n. d., str. 219) med drugim zapiše, da je Schönener obiskal njenega očeta v Celju na začetku osemdesetih let, še pred objavo linškega programa.

¹⁶⁵ Dr. Edvard Glantschnigg (27. 1. 1840, Celovec — 15. 8. 1907, Gradec), pravnik in politik. Zaradi narave dela očeta Thomasa Glantschnigga se je družina stalno selila. Ze nekaj mesecev po Edvardovem rojstvu je bil oče iz Celovca prestavljen v Beljak kot II. okrožni komisar. Januarja 1844 se je družina preselila v Postojno, kjer je oče služboval kot I. okrožni komisar, septembra 1847 pa v Ljubljano, kjer je do upokojitve v letu 1849 opravljal funkcijo okrajnega glavarja. Osnovno šolo je obiskoval Edvard v Postojni in Ljubljani, gimnazijo pa v Ljubljani (1849—1857). Po uspešno opravljeni maturi je nameraval študirati orientalistiko, vendar pa je na očetovo prigovarjanje odšel na Dunaj študirat pravo. Ob izbruhu vojne se je aprila 1859 kot prostovoljec javil k regimentu Constantin No. 18, ki je bil že sredi maja poslan v Trst. Vendar se mu želja, čimprej priti do sovražnika, ni uresničila, ker je bila vojna prehitro končana. Sredi avgusta je bila njegova enota prestavljena na Ogrsko, zato je zaprosil za odpust. Ker pa je v njegovi vojaški knjižici pisalo, da so ga sprejeli v vojsko za dobo 8 let, odpusta ni dobil. Tako je naslednji dve leti služboval po raznih krajih na Češkem in v severni Italiji, kjer je poučeval v kadetski šoli, dne 21. julija 1861 pa je zaradi boleznj končno dobil željeno odpustnico. Jeseni tega leta se je vpisal na graško univerzo in nadaljeval študij prava, ki ga je končal leta 1866. Vmes se je poskušal udeležiti vojne za Schleswig-Holstein, vendar ga zaradi lažje invalidnosti niso sprejeli, in pridružitvi ekspediciji v Mehiko, ki se je poleti 1866 odpravljala na pomoč cesarju Maksimilijanu, vendar pa je bila druga ekspedicijska enota, ki je bila stacionirana v Ljubljani, razpuščena, in Glantschnigg je v naslednjih mesecih opravil še doktorat. Od jeseni 1866 pa do 1873 je Glantschnigg opravil 7 let odvetniške prakse v Ljubljani. leta 1873 pa je odprl lastno odvetniško pisarno v Celju. V Celju se je začel ukvarjati tudi s političnim delom. Bil je član Ustavovernega in kasneje Nemškega društva in s svojimi dokaj radikalnimi stališči tudi vplival na njuno politično orientacijo. Leta 1882 je dal pobudo za ustanovitev spodnještajerskega Naprednega društva. Ko je bilo v naslednjem letu društvo končno ustanovljeno, je postal njegov predsednik. S pomočjo društva je poskušal v praksi uresničiti osnovne ideje štajercijanske ideologije, ki jo je teoretično utemeljeval v številnih člankih v Cillier Zeitung (Deutsche Wacht) in listu Kmetski prijatelj (1882—1884). Ze od vsega začetka je bil eden izmed najbolj vnetih pristaev Georga von Schönenerja na Spodnjem Štajerskem in leta 1885 je sodeloval pri ustanovitvi društva nemških nacionalcev na Štajerskem (Verein der Deutschnationalen in Steiermark), ki je sledilo linškemu programu v vseh njegovih zahtevah. Ko je Schönener leta 1886 ustanovil Schulverein für Deutsche s poudarjeno antisemitsko usmerjenostjo, se mu je Glantschnigg takoj pridružil in vse do razpustitve društva 1889 uspešno propagiral njegove cilje in sodeloval pri ustanovitvi več krajevnih skupin društva na celjskem območju. Z njegovim posredovanjem je Schulverein für Deutsche leta 1887 finančno podprl ustanovitev nemškega otroškega vrta v Celju ter z večjimi ali manjšimi zneski podpiral tudi obrtno nadaljevalno in glasbeno šolo. Jeseni 1889 se je Glantschnigg preselil v Maribor, kjer je deloval vse do svoje smrti kot odvetnik in eden izmed vodilnih propagatorjev schönenerijanskega gibanja. (Glej Margarete Weinhandl: Und deine Wälder rauschen fort. Kindheit in Untersteier. Leykam—Verlag, Graz, 1943, 2. Auflage, zlasti poglavja: Mein Vater in Vom Kampf unserer Väter; Deutsche Wacht 18. 8. 1907.)

¹⁶⁶ Cillier Zeitung 11. 12. 1881. Wacht Auf! (I)

¹⁶⁷ Cillier Zeitung 23. 3. 1882. Schach den Mameluken! (V podobnem smislu je objavljen v Cillier Zeitung ze 6. 11. 1881 kratek članek, ki opisuje nemštvo na Dunaju takole: »Es ist ein Irrthum, wenn behauptet wird, dass in Grosstädten der Radicalismus zu Hause sei. Paris allerdings ist seit je ein Herd

diti svojo lastno pot ter si ustanoviti stranko na nacionalni podlagi, kot so jo imeli pred ustanovitvijo Združene leve, ¹⁶⁸ ki je na Spodnjem Štajerskem ustvarila samo zmedo. ¹⁶⁹ Zato začenja od konca marca 1882 časopis z agitacijo za ustanovitev samostojne spodnještajerske Napredne stranke, ki bo z organiziranim političnim nastopanjem na nemško-nacionalni podlagi zaustavila napredujočo slovenizacijo. ¹⁷⁰ Za svojo zamisel pridobi tudi mariborsko in ptujsko nemštvo. ¹⁷¹ Že aprila 1882 se ustanovi poseben agitacijski komite, v katerem so poleg Celjanov tudi predstavniki mariborskih in ptujskih Nemcev, z nalogo organizirati v Celju, najjužnejšem nemškem mestu v monarhiji Partaitag, na katerem se naj ustanovi nova stranka. ¹⁷² Vendar pa zaradi prepovedi štajerskega namestništva, ki je bila verjetno posledica napovedanega slovenskega protizborovanja, ¹⁷³ do shoda ne pride, s tem pa se ponesreči tudi ustanovitev spodnještajerske Napredne stranke. ¹⁷⁴ Tako lahko celjsko nemštvo realizira svojo zamisel šele leto dni kasneje, ko je 20. maja 1883 na zborovanju v Celju ustanovljeno spodnještajersko Napredno društvo (Untersteirische Fortschrittsverein), ¹⁷⁵ ki postane v naslednjih letih pomemben političen dejavnik na slovenskem Štajerskem ¹⁷⁶ in igra glavno vlogo zlasti pri širjenju štajercijanstva. ¹⁷⁷

Ideologija štajercijanstva, posebna oblika štajerskega nemškega nacionalizma, ki obvladuje spodnještajersko nemštvo vse do razpada monarhije, pa tudi kasneje, ¹⁷⁸ poskuša s poudarjanjem štajerske regionalne zavesti in pomena stanovskih vprašanj širiti nemški liberalizem med slovenskim kmečkim prebivalstvom in zavreti razvoj slovenske narodne zavesti. ¹⁷⁹ Štajercijanstvo poudarja potrebo sloge med štajerskimi Slovenci in Nemci, med kmeti in meščani, ki je obstajala že od nekdanj in jo je prekinila šele nova slovenska narodnostna politika. Ta je privedla do razkola v nekdanjem složnem gospodarskem sodovanju Slovencev in Nemcev, ko je postavila na dnevni red narodnojeziškega vprašanja in popolnoma prezrla gospodarska, ki so življenjskega pomena tako za Nemce kot Slovence. Slovenska narodna politika je boj duhovnikov in advokatov za njihove koristi, z namenom, da bi prišel kmet v gospodarsko in duhovno odvisnost in se ponovno vrnil v podložništvo. ¹⁸⁰

der Revolution gewesen, Berlin ist die Centrale der deutschen Socialdemokraten, St. Petersburg ist die Hauptsitz der nihilistischen Revolutionspartei; aber Wien, die herrliche Stadt, die Metropole der habsburgischen Monarchie, darf nicht auf gleiche Stufe gestellt werden mit den genannten Städten und ein himmelschreiendes Unrecht würde seiner Bevölkerung zugefügt, wollte man dieselbe als radical denuncieren... Von einer nationalen Bewegung finden Sie in Wien kaum eine Spur, der Wiener ist völlig indifferent, in nationaler, wie überhaupt in politischer Beziehung... Wien ist wirklich keine deutsche Stadt, seine Bevölkerung ist durch und durch versetzt mit romanischen und slavischen Elementen und nur zufällig oder, wenn man will, einer traditionellen Gewohnheit zufolge ist das Deutsche die alleinige Umgangssprache in Wien. Dieses Gemisch von Nationalitäten aber, welches sich durch Generationen hindurch stabilisirt hat, bildet eben das spezifische Wienerthum und dieses Wienerthum ist völlig farblos in nationaler Beziehung und von einem Servilismus, über den man staunen muss. Wie einst die Römer während der Kaiserzeit nur »panem et circenses« verlangten, so bilden Schaulust und Genussucht die Grundzüge des heutigen Wiener Volkscharakters... Die Frage aber, welche Rolle Wien in der deutsch-nationalen Bewegung spielt, mögen Sie sich hienach selbst beantworten«.

¹⁶⁸ Cillier Zeitung misli s tem na štajersko Napredno stranko iz let 1879–1881, v kateri je bil tudi dr. Foregger.

¹⁶⁹ Cillier Zeitung 23. 3. 1882. Schach den Mameluken!

¹⁷⁰ Cillier Zeitung 26. 3. 1882. Aufruf an die Deutschen Untersteiermarks! (tudi v naslednji številki).

¹⁷¹ Cillier Zeitung 23. 4. 1882, 30. 4. 1882.

¹⁷² Cillier Zeitung 30. 4. 1882, 2. 7. 1882. (Strankin dan je bil sklican za 16. 7. 1882 v Celju.)

¹⁷³ Slovenski gospodar 15. 6. 1882, 6. 7. 1882, 13. 7. 1882.

¹⁷⁴ Cillier Zeitung 13. 7. 1882. Unsere Freiheit.

¹⁷⁵ Deutsche Wacht 27. 5. 1883. Der Untersteirischen Parteitag. (Poročilo o strankinem dnevu v Celju in ustanovitvi novega društva.)

¹⁷⁶ Društvo v naslednjih letih priredi več zborovanj po raznih krajih na Spodnjem Štajerskem, zavzema pa se za nemščino kot uradni jezik, centralistično urejeno državo, svobodo in enakost pred zakonom, zmanjšanje proračuna in stroškov za vojsko, davčne reforme, industrializacijo države, zaščitno carino proti kmetijskim pridelkom iz ZDA, carinsko unijo z Nemčijo, reformo valute, uvedbo davka na luksuz itd. (Deutsche Wacht 8. 11. 1883.) Po letu 1885 začne društvo hirati in že kmalu ne zasledimo več poročil o njegovem delovanju.

¹⁷⁷ Načelnik društva je dr. Edvard Glantschnigg (bil je tudi pobudnik njegove ustanovitve), ki poskuša preko njega uveljaviti štajercijanstvo na podeželju. To se npr. lepo vidi iz poročila o zborovanju društva v Slovenski Bistrici dne 29. 6. 1884, oziroma iz Glantschniggovega govora na tem zborovanju. (Deutsche Wacht 3. 7. 1884.)

¹⁷⁸ F. Baš: Okupatorska historiografija o Slov. Štajerskem, ZČ 1947, str. 222.

¹⁷⁹ F. Baš: Maribor v avstrijski ustavni dobi, ČZN n. v. 3, 1967, str. 220.

¹⁸⁰ prav tam.

Prve znake štajercijanstva opazimo v Cillier Zeitung že v letu 1880,¹⁸¹ zlasti pa v začetku leta 1881, ob debatah o novi regulaciji zemljiškega davka.¹⁸² Ob koncu leta 1881 v Cillier Zeitung najdemo že nekaj obsirnejših člankov, iz katerih je štajercijanska ideologija razvidna v vseh podrobnostih.¹⁸³ Decembra 1881 je v časopisu objavljen daljši prispevek (v dveh delih) z naslovom: Wacht auf!, iz katerega lahko razberemo vse glavne točke nove ideologije. Pisec pravi, da na Spodnjem Štajerskem slovenizacija iz dneva v dan napreduje in da je dolžnost vsakega Nemca, da se brani. Pri varovanju nemških interesov pa je potrebno mirno premotriti situacijo in najti prava sredstva, ki bodo vodila k cilju po najlažji poti. Po mnenju pisca se da veliko doseči že s tem, da se s slovenskimi delavci in hlapci Nemci ne pogovarjajo po slovensko, temveč nemško: »To skoraj izključno uporabo slovenskega jezika v občevanju z nižjimi razredi moramo označiti kot nenavadnost v našem socialnem življenju. Kajti to škoduje nemštvu in pospešuje slovenizem. Če se bodo Nemci v občevanju, kolikor je mogoče, omejevali na uporabo nemškega jezika, potem se bo nemški jezik gotovo kmalu širil tudi na podeželju.«¹⁸⁴ Prav tako je treba biti pazljiv pri vzgoji nemških otrok, ki se že v rani mladosti naučijo govoriti slovensko in kasneje slovenski jezik tudi uporabljajo. Največja nevarnost pa preti s strani duhovščine in prvakov, ki strastno propagirajo slovenizem. Zato mora biti težišče boja prav omejitev njihovega vpliva med kmečkim prebivalstvom: »Podeželskemu prebivalstvu moramo razjasniti, da ti lažni preroki nimajo z njim dobrih namenov in da kmetom samo škodijo, če jih prepričujejo, da ne potrebujejo nemškega jezika.«¹⁸⁵

Sredi julija 1882 začne pod uredništvom dr. Edvarda Glantschnigga izhajati v Celju časopis Kmetški prijatelj, ki poskuša uveljaviti novo ideologijo na podeželju s precejšnjo agresivnostjo. Pisan je v nemščini in slovenščini, »prav po celjsko-nemčurski šegi »pisel supen, pisel flajš, pisel bindiš, pisel dajč«,¹⁸⁶ njegova glavna vsebina pa so napadi, polni različnih insinuacij, na slovenske politične voditelje.¹⁸⁷ Vendar pa časopis že po dveh letih izhajanja zaradi pomanjkanja naročnikov ugasne, s tem pa začenja usihati tudi štajercijanstvo.¹⁸⁸ Zadnji večji nastop štajercijanstva v osemdesetih let so državnozbornske volitve 1885, ko Glantschnigg izda pred volitvami drobno, slovensko pisano brošuro z naslovom: »Miha Vošnjak v pravi postavi«, v kateri strastno napada slovenskega kandidata in ga predstavlja kot najhujšega sovražnika kmeta.¹⁸⁹ Glantschnigg pravi: »Če volijo kmetje Celjskega volilnega okraja Miha Vošnjaka za svojega poslanca v državnem zboru, izvolili so si za svojega zastopnika nar hujšega sovražnika, ki se sicer s sladkimi besedami misli vkrasti v serca kme-

¹⁸¹ Cillier Zeitung 12. 9. 1880. Noch ist es Zeit. (Članek pravi, da se liberalizem — kljub liberalni eri — med kmečkim prebivalstvom ni preveč (ali nič) razširil. Vpliv klerikalcev je vedno večji, liberalnega duha pa je čutili samo v mestih in nekaterih trgih. Za to pa so krivi meščani sami, ker niso delovali med podeželskim ljudstvom in ga pridobili za liberalizem. Seveda pa še ni povsem prepozno: »An den Liberalen liegt es daher auf die Landbevölkerung ungeachtet der gehässigen Gegenagitationen einzuwirken.« V članku: Zum Nationalitätsstreite (Cillier Zeitung 29. 8. 1880), ki napada Winklerja in stiskanje nemštva na Kranjskem, pa je zapisano, da se je treba boriti proti sovražnikom Nemcev z vsemi sredstvi, vendar pa: »Nicht gegen das Slovenische Volk, dass leider Gott fast willenlose Gefolgschaft seinen politischen Tyrannen leistet, kämpfen wir, sondern gegen letztere selbst. Mit dem Volke, sobald es von seinen gegenwärtigen falschen Propheten befreit ist, werden wir leicht Frieden schliessen. Tausende gemeinsame Berührungspunkte zwingen ja für Einigkeit.«

¹⁸² Cillier Zeitung 9. 1. 1881. Zur Wählerversammlung in Sachsenfeld. (Članek napada J. Vošnjaka, ki je na zborovanju v Zalcu prepričeval kmete, da je regulacija gruntnega davka, kot jo predlaga vlada, nujno potrebna.)

¹⁸³ Cillier Zeitung 10. 11. 1881.

¹⁸⁴ Cillier Zeitung 11. 12. 1881 in 22. 12. 1881.

¹⁸⁵ prav tam.

¹⁸⁶ Slovenski gospodar 20. 7. 1882. Iz Celja. Freimaurerska »Celjanka« je porodila mladiča.

¹⁸⁷ Pri tem je zanimivo, da je Cillier Zeitung 21. 8. 1881 zapisala, da se Nemci nikoli ne bodo borili z orožjem svojih nacionalnih nasprotnikov, ker ni častno, da bi se posluževali denunciacij in hujskanja: »Unsere schärfste Waffe ist die Superiorität der deutschen Race, unsere Cultur, unser Viedersinn und unsere Ehrlichkeit, mit diesen Waffen müssen wir siegen, in dieser Rüstung werden wir verzeihen, unsere Gegner verschonen, um vereint im friedlichen Wettkampfe, jede Nation in der ihr von ihrer Cultur zugewiesenen Sphäre, arbeiten und schaffen zum Wohl und Besten unseres gemeinsamen Vaterlandes.«

¹⁸⁸ Zasluge za to ima tako Slovensko društvo (ust. 1882) kot tudi Slovenski gospodar, ki posveča veliko pozornost napadom na Kmetškega prijatelja in štajercijanstvo.

¹⁸⁹ Dr. Edvard Glantschnigg: Miha Vošnjak v pravi postavi, Celje 1885.

tov, pri tem pak hoče kmete uničiti enako Horvatom leta 1848, koji rezali so glave sovražnikom z besedami: Ne bojaj se brate!« (str. 4). S številnimi konkretnimi primeri dokazuje Vošnjakove špekulacije pri celjski Posojilnici. »V Cेलji poročil se je z hčerjo premožnega mestjana, katerega pregovoril je za svoje denarne špekulacije, in ga potem tudi prevlekel v nacionalni tabor. Njegov posel, ali njegova naloga bila je samo ta, dobiti sredstev ali priložnosti, pomnožiti svoje in svojega svekerja premoženje kolikor bi bilo mogoče. Za to sredstvo izvolil si je lahkoverne kmete. — Da to je mogoče samo s pomočjo duhovščine je ročno sprevidel, zato zvezal se je preserčno z duhovščino in postal je nar hrabrejši vojak, ki bori se za katoliško vero, proti kateri na Štajerskem nikdo noče postopati ali borovati se. Ročno prišel je s tim med pervake, s tim pak tudi bila je pognojena in obdeljana njiva, na kateri izrastla je posojilnica, katero poveljuje Miha Vošnjak za nar večjo dobrotnico kmeta, katera pak v resnici ni čisto nič družega, kakor denarno ustanovilo, s katerim obogatela se bota Miha in njegov sveker« (str. 5). »Miha Vošnjak . . . hoče voljen biti v državni zbor samo zato, da bi si polnil svoj žep, ne pa, da bi zastopal v državnem zboru slovenske kmete, ter potegoval se za njihovo blagostanje. Če ne pride naše opominjanje uže prepozno, prosim Vas: Volite si moža iz Vaše srede, moža Vašega stanu, volite razumnega poštenega kmeta, ki ima pravo serce za Vas, ne volite pa nikdar Hmeljevega Miha! Bog Vas razsvetli, Bog Vas obvaruj!« (str. 12). Vendar je edini uspeh Glantschnigga, da zaradi izredno ostrega in tudi žaljivega odgovora v Südsteirische Post toži Miho Vošnjaka in tožbo tudi dobi,¹⁹⁰ medtem ko štajercijanstvo sredi druge polovice osemdesetih let preneha biti političen faktor, na katerega bi morali Slovenci resno računati. Seveda pa, kot bomo videli kasneje, le za kratek čas.¹⁹¹

Nasprotja v Združeni levici, ki marca 1885 pripeljejo do izstopa 22 poslancev iz stranke,¹⁹² in nadaljevanje oportunistične politike vodstva privedejo do tega, da postanejo zahteve po radikalnejši nacionalni politiki nemškega liberalnega tabora vedno glasnejše in zlasti pred državnozborskimi volitvami leta 1885 dobi ideja o nujnosti ustanovitve Nemškega kluba močno podporo. Deutsche Wacht skoraj v vsaki številki agitira za ustanovitev Nemškega kluba, Foregger, katerega kandidatura je enoglasno sprejeta na deželni konferenci štajerske Napredne stranke,¹⁹³ pa zahtevo po ustanovitvi poudarja na vseh volilnih zborovanjih.¹⁹⁴ Njegovo zmago celjsko nemštvo bučno pozdravi,¹⁹⁵ Deutsche Wacht pa zadovoljno zapiše, da povsod po državi prihajajo na volitvah v ospredje odločnejši možje, ki imajo polno zaupanje nemških volilcev in ki bodo ustvarili nov program na nacionalni podlagi ter se držali strankarske discipline (proti diktaturi Chlumecky-Herbst).¹⁹⁶ Ko pride po volitvah do razcepa v Združeni levici in se ustanovita Nemški in pa Nemško-avstrijski klub, se Deutsche Wacht odločno opredeli za prvega (v njem je tudi Foregger), čeprav šteje le 40 članov.¹⁹⁷ Po njenem mnenju je le Nemški klub tisti, ki se zavzema za resnične interese nemštva, saj bo v vseh vprašanih sledil le nemškimi nacionalnim interesom. Nemško-avstrijski klub pa izhaja iz starih tradicij Ustavoverne stranke in po mnenju celjskega nemškega lista je njegov obstoj anahronizem. V Taaffejevi dobi se namreč ne gre postavljati na iste pozicije (centralizma in doktrinarnega liberalizma) kot v času Auerspergove vlade. Prav tako se v notranji politiki ne sme gledati samo na državne interese, ampak

¹⁹⁰ Deutsche Wacht 15. 7. 1886.

¹⁹¹ Leta 1894 izda Wratschko brošuro Slovenski gospodar in slovenski kmet, leta 1900 pa se ustanovi Štajerc-Partei, ki doseže v desetletju pred I. svetovno vojno uspehe zlasti v severnejših predelih Spodnje Štajerske.

¹⁹² Deutsche Wacht 29. 3. 1885.

¹⁹³ Deutsche Wacht 7. 5. 1885.

¹⁹⁴ Deutsche Wacht 17. 5. 1885.

¹⁹⁵ Deutsche Wacht 7. 6. 1885. (Foregger je zmagal s 590 proti 369 glasovi za okr. komisarja Jermana.)

¹⁹⁶ Deutsche Wacht, 14. 6. 1885. Das neue Abgeordnetenhaus.

¹⁹⁷ Deutsche Wacht 25. 6. 1885. Der deutsche Club.

tudi in predvsem na nacionalne . . . Nemško-avstrijski klub hoče doseči v Avstriji nekakšno etnografsko enotnost; to pa je popolnoma zgrešeno, saj je Avstrija le zgodovinska in geografska enota in nič več.¹⁹⁸

Deutsche Wacht in celjsko nemštvo se že od vsega začetka indentificirata s programom Nemškega kluba, ki se zavzema za varovanje nemških nacionalnih interesov na vseh področjih družbenega življenja, obenem pa nastopa proti slavizmu, ultramontanizmu, absolutnemu (doktrinarnemu) liberalizmu in korupciji v vseh oblikah.¹⁹⁹ Celjsko Nemško društvo pozdravi ustanovitev Nemškega kluba s posebno resolucijo, s katero obenem tudi prosi poslanca dr. Richarda Foreggerja, naj si z vsemi močmi prizadeva za uresničenje klubovega programa.²⁰⁰ Kasneje Deutsche Wacht pozdravlja vsak nastop poslancev nemškega kluba v državnem zboru (zlasti v zadevah, ki se tičejo nemških nacionalnih interesov), se pridruži sklepu kluba, da se pošlje Bismarcku zahvala za njegov »epohalni«²⁰¹ govor v nemškem parlamentu, obenem pa se vseskozi zavzema za močno Avstrijo na nemški podlagi, ki naj bo tesno povezana z Nemčijo. Celjski nemški list meni, da pripada Nemcem v Avstriji vodilna vloga, saj so v kulturnem in gospodarskem oziru daleč najrazvitejši.

Ko pride marca 1886 z Dunaja novica, da je štajerski poslanec grof Wurmbbrand²⁰² v državnem zboru izjavil, da si njegova stranka (Nemško-avstrijski klub) ne želi »nemške Avstrije«²⁰³ (kasneje se izkaže, da je bila informacija napačna), Deutsche Wacht ogorčeno zapiše: »Da, gospod grof, mi si želimo nemško Avstrijo, v kateri bo našemu narodu, ki ostale v kulturi daleč presega, pripadalo prvo mesto . . . Želimo si, in to odkrito povemo, igrati prvo violino v Avstriji, ker smo le mi in samo mi za to sposobni in upravičeni.«²⁰⁴ Podobno tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger na zborovanju v Celju 10. julija 1886 poudarja, da je sožitje več narodov, ki so na približno enaki stopnji kulturnega razvoja, brez problemov uresničljivo (kot je primer v Švici), da pa je kaj takšnega v nacionalno heterogeni Avstriji popolnoma nemogoče, kajti »kjer biva takšna množica neenakomerno razvitih narodov in narodičev skupaj in med seboj, tam si miru ne da zamisliti. Iz Avstrije se nikoli ne bo posrečilo narediti idealne države, v kateri bi imeli vsi različni narodi svojo samostojnost za večno zagotovljeno. To bi bilo proti naravi . . . Narodi, ki so tako različni in deloma tako majhni, se morajo bojevati drug z drugim, močnejši bodo zmagali, ostali pa bodo deležni usode tistih narodov, ki so jih nazadnje posesali večji narodi.«²⁰⁴ Po njegovem mnenju se postavlja samo vprašanje, kateri narod v Avstriji je najmočnejši, seveda pa je zanj odgovor na to vprašanje popolnoma jasen: to so le Nemci in enolično Nemci, ki jim zaradi tega pripada vodilna vloga v Avstriji.²⁰⁵

Ko pride leta 1886 do prvih trenj v Nemškem klubu zaradi židovskega vprašanja in vpliva Schönererjeve agitacije,²⁰⁶ je celjsko nemštvo, ki sicer ves čas poudarja potrebo sloge, sprva bolj naklonjeno Schönererju. Deutsche Wacht v uvodniku z dne 9. septembra 1886 (»Schönerer«), ki vsebuje poročilo o Schönererjevem zborovanju v Mariboru, med drugim zapiše, da se nekateri sicer ne strinjajo s Schönererjevim antisemitizmom, da pa je ob tem treba poudariti, da

¹⁹⁸ Deutsche Wacht 24. 9. 1885. Deutsch und deutsch-österreichisch.

¹⁹⁹ Deutsche Wacht 27. 9. 1885. Der Aufruf des deutschen Club's.

²⁰⁰ Deutsche Wacht 18. 10. 1885.

²⁰¹ Deutsche Wacht 4. 2. 1886.

²⁰² Grof Gundaker Wurmbbrand-Stuppach (1838–1901), politik. Leta 1878 je bil izvoljen v štajerski deželni zbor, leta 1879 pa še v državni zbor, kjer je bil med aktivnejšimi liberalnimi politiki. Ze leta 1880 je v državnem zboru zahteval priznanje nemškega jezika za državni jezik in kasneje ta predlog večkrat ponovil. V letih 1884–1893 in 1896–1897 je bil štajerski deželni glavar, v Windischgrätzovem kabinetu pa je opravljal funkcijo trgovskega ministra.

²⁰³ Deutsche Wacht 21. 3. 1886.

²⁰⁴ Deutsche Wacht 15. 7. 1886.

²⁰⁵ prav tam.

²⁰⁶ Schönerer je leta 1885 dopolnil linški program z zahtevo po izločitvi židovskega vpliva v javnem življenju in prešel od antisemitizma iz gospodarskih in socialnih motivov (ki je bil v Avstriji vedno izredno prisoten) na rasni antisemitizem, obenem pa začel s strastno agitacijo proti židom. (O tem glej: F. L. Carstens: Faschismus in Oesterreich. Von Schönerer zu Hitler. Wilhelm Fink Verlag München, 1977, str. 14/15 in na drugih mestih v prvem poglavju.)

le-ta bazira na njegovi resnični ljubezni do lastnega naroda. Prav tako se Deutsche Wacht povsem strinja s Schönererjevimi besedami, da so prav Slovani najboljše bojni tovariši skorumpiranega židovstva in poudarja, da je Schönerer pravi ljudski tribun.²⁰⁷ Vendar pa v časopisu že kmalu zasledimo povsem drugačno stališče, ki pod vplivom dr. Foreggerja tudi prevlada. Celjski poslanec v polemikah vseskozi poudarja, da židovsko vprašanje ne sme igrati nobene vloge pri nastopanju Nemškega kluba, zato napada dr. Weitlofa in klubov organ Deutsche Zeitung, ki širita antisemitizem, ter izjavlja, da boj s korupcijo nikakor ni identičen z antisemitizmom.²⁰⁸ Njegova stališča so med veliko večino celjskega nemštva sprejeta brez večjih ugovorov, vendar pa lahko zasledimo tudi popolnoma drugačna gledanja, ki v celoti sprejemajo Schönererjev antisemitski program,²⁰⁹ a so v izraziti manjšini.

Trenja v Nemškem klubu in oblikovanje dveh frakcij, ki si stojita nasproti pri vprašanju odnosa do antisemitizma in Nemško-avstrijskega kluba, privedejo že februarja 1887 do izstopa 16 poslancev s Foreggerjem na čelu iz Nemškega kluba.²¹⁰ Šestnajsterica v proglasu pravi, da še vedno stoji na programu Nemškega kluba iz septembra 1885, glede židovskega vprašanja pa poudarja, da je to zadeva vsakega posameznika.²¹¹ Dr. Richard Foregger, ki ob izstopu iz kluba odloži tudi svoj mandat, pa svoje ravnanje obrazloži volilcem v Celju takole: Nemški klub, ki je ob ustanovitvi visoko povzdignil nemško nacionalno zastavo, ne sme biti antisemitsko usmerjen, saj boj proti korupciji ni identičen z antisemitizmom. Antisemitizem pa škoduje tudi nemškim interesom, saj se veliko Židov čuti za Nemce in v številnih volilnih okrajih so prav Židje odločilno pripomogli do nemških volilnih zmag.²¹² Celjsko nemštvo, ki se povsem strinja z njegovimi izjavami,²¹³ ga zato ponovno potrdi za svojega kandidata in na aprilskih volitvah Foregger z velikansko večino tudi zmaga,²¹⁴ pri čemer je deležen vse podpore celjskega Nemškega društva in časopisa Deutsche Wacht.²¹⁵ Strinja pa se tudi z njegovim vstopom v Deutschnationale Vereinigung, klub, ki ga maja 1887 ustanove iz Nemškega kluba izstopivši poslanci,²¹⁶ in vneto propagira njegov program, ki ga lahko povzamemo v štirih točkah: 1) združenje si bo prizadevalo za nemško prevlado v monarhiji, 2) borilo se bo proti sedanji vladi in slovanski večini v parlamentu ter si prizadevalo za nevtralno vlado, 3) prizadevalo si bo za socialne in gospodarske reforme in bo ščitilo interese dela, 4) odnos do židovskega vprašanja je zadeva vsakega posameznika, nikakor pa ni to stvar političnega nastopanja.²¹⁷

Foregger ostane v Nemško-nacionalnem združenju vse do začetka devetdesetih let in si aktivno prizadeva za uresničevanje njegovega programa, zlasti druge točke in ostro nastopa proti vsem, tudi najmanjšim slovenskim zahtevam. Zahteve Slovencev po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih za-

²⁰⁷ Deutsche Wacht 9. 9. 1886. Schönerer.

²⁰⁸ Deutsche Wacht 23. 9. 1886. Cilli, 21. September.

²⁰⁹ Tako se je septembra 1886 v Celju pojavil letak z naslovom: Politische Zwitter, ki je obtoževal Foreggerja zaradi zagovarjanja prosemitskega uredništva Deutsche Zeitung. Foregger je na ta letak odgovoril v posebnem dopisu Deutsche Wacht (23. 9. 1886) in v njem med drugim zapisal, da je v njegovih očeh veliko več vreden pošten Žid, ki se bori proti korupciji, kot pa anonimni pisec letaka, ki seje razpor med Nemce na Štajerskem.

²¹⁰ Deutsche Wacht 17. 2. 1887. An unsere Wähler.

²¹¹ prav tam.

²¹² Deutsche Wacht 3. 3. 1887. Dr. Foregger vor seinen Wählern.

²¹³ Vendar pa iz Slovenskega gospodarja (7. 4. 1887) izhaja, da se je pred volitvami znašlo celjsko nemštvo v dilemi: »Sedaj je nastal razpor med volilci. Nekateri bi ga, drugi pa, zlasti trezni obrtniki bi ga ne volili več radi, kajti mož (t. j. Foregger, op. J. C.) ni celih 13 let, kar jih je v drž. zboru »zastopa«, ničesar zanje storil. Za-nje tudi ni imel časa ter je tiral veliko-nemško politiko ali je pa — mož se tudi na to zastopi — »umetno« veslal. Za potrebo pa je še potlej tudi židovskim trgovcem pomagal s svetlom, kajti on je na Dunaji tudi advokat...»

²¹⁴ Deutsche Wacht 17. 4. 1887. (Foregger je dobil 514 glasov od 913 oddanih, od tega kar 268 v Celju. Gelingsheim je v Celju dobil le 31 glasov.)

²¹⁵ V predvolilnem boju označi Deutsche Wacht Gelingsheima takole: »Gelingsheim ist ein junger Mann, der um jeden Preis Carriere machen will. Dass ihm zum letzteren Zwecke die Tatsache, von der slovenischen Partei candidirt worden zu sein, auch dann sehr dienlich wäre, wenn er unterliegen würde, versteht sich selbst.« (Deutsche Wacht 27. 3. 1887. Ein Candidat?)

²¹⁶ Deutsche Wacht 26. 5. 1887. Der neue Club.

²¹⁷ prav tam.

vrača s svojimi starimi argumenti in poudarja, da je avstrijskim Slovanom prav nemški jezik most, ki jih povezuje z evropsko kulturo.²¹⁸ V njegovih protislovenskih nastopih prihaja do izraza vedno večja radikalizacija celjskega nemštva, ki se ob nenehnem napredovanju Slovencev vedno glasneje sprašuje »kako dolgo še bo lahko naše prijazno mesto, kulturna oaza v puščavi prvobitnega slovenstva, obvarovalo svoj nemški značaj, če se bo na vseh straneh z našim nasprotnikom lastnim fanatizmom, še naprej sloveniziralo,«²¹⁹ obenem pa stalno opozarja na žalostno usodo kranjskih Nemcev, ki se v Celju nikoli ne sme ponoviti.²²⁰ Seveda pa na okrepljeni občutek ogroženosti celjskega nemštva ne vplivajo več samo zunanji faktorji,²²¹ ampak predvsem občuten napredek Slovencev in okrepitev slovenskega meščanstva v Celju samem.

V.

Leta 1885 pride iz Maribora v Celje dr. Ivan Dečko, ki s požrtvovalnim narodnim delom oživi politično življenje Slovencev v mestu.²²² Kot odvetniški koncipient v Sernečevi pisarni vodi poseben nacionalni referat z nalogo pisanja slovenskih pritožb in borbe za pravice slovenskega jezika v šolah in uradih,²²³ obenem pa aktivno deluje na gospodarski krepitvi celjskih Slovencev in organizira akcijo za prihod slovenskih obrtnikov in trgovcev v mesto.²²⁴ Njegovo delovanje že kmalu prinese pomembne uspehe — leta 1887 doseže prvi slovenski vpis v zemljiško knjigo na Spodnjem Štajerskem,²²⁵ leta 1889 po njegovi zaslugi zmagajo Slovenci pri volitvah v celjski okrajni zastop,²²⁶ v istem letu se ustanovi Južnoštajerska hranilnica,²²⁷ leta 1890 dobe Slovenci koncesijo za Zvezno tiskarno²²⁸ in zmagajo na občinskih volitvah v okoliški občini,²²⁹ leta 1891 začne izhajati slovenski list Domovina²³⁰ itd. Ti uspehi sprožijo ostre reakcije celjskega nemštva, to pa v začetku devetdesetih let privede do izredne ostrine v nacionalnih bojih v Celju. Deutsche Wacht komentira vsako slovensko pridobitev kot napad na nemško posestno stanje²³¹ in v vsaki številki poziva v boj proti napredujoči slovenizaciji. Celjska mestna občina, ki je vse do razpada monarhije trdno v nemških rokah,²³² poskuša na vsak način zavreti slovensko napredovanje v mestu, pri čemer se poslužuje vseh dovoljenih in nedovoljenih sredstev. Kako sprejema celjsko nemštvo koncesije Slovincem, je najbolje raz-

²¹⁸ Npr. Deutsche Wacht 23. 6. 1887. Nationale Gleichberechtigung.

²¹⁹ Deutsche Wacht 7. 4. 1887.

²²⁰ Deutsche Wacht 6. 1. 1887. Bahn frei! (Casopis pravi: »Die Lage unserer Stammesgenossen in Krain ist auch in der That eine solche, dass der Gedanke an sie jedem Deutschen das Herz abdrücken möchte«.)

²²¹ Kljub temu pa so ti (zlasti dogodki na Kranjskem) še vedno pomembni tudi kasneje.

²²² Dr. Ivan Dečko in njegova doba, Maribor 1938 (založil in izdal V. Spindler), str. 34.

²²³ J. Serneč: Spomini, str. 61.

²²⁴ Dr. Ivan Dečko in njegova doba, str. 36.

²²⁵ prav tam, str. 35.

²²⁶ J. Serneč: Spomini, str. 64.

²²⁷ Dr. Ivan Dečko in njegova doba, str. 36.

²²⁸ prav tam, str. 50.

²²⁹ ZAC, Občina Celje-okolica, fasc. 18/sign. 10, fasc. 19/sign. 6.

²³⁰ O političnem profilu Domovine glej: France Jesenovec: Pogled v Hribarjevo celjsko Domovino, CZb 1964.

²³¹ Na splošno o tem: A. G. Whiteside: The Germans as an Integrative Force in Imperial Austria: The Dilemma of Dominance; v: Austrian History Yearbook III/1, 1967. (Zanimivo je tudi razmišljanje Leva Brunčeka v Slovenskem Braniku (1. 4. 1911. Poglavlja o manjšinah, III), ki med drugim zapiše: »Vsoto sil, moči in vpliva, katero je ta ali ona narodnost dosegla na gospodarskem, prosvetnem in sploh na družbenem (socialnem) polju, imenujemo navadno narodnostno posest. Število, razsežnost in protivajalna sila industrijskih in trgovskih podjetij, število šol in učilišč sploh, zemlja, uradi, pravice, to vse, spojeno v rokah ene narodnosti, tvori narodnostno posest. Docela naravno je stremljenje vsakega naroda, ohraniti svojo posest in jo po možnosti povečati. Zdrav narod se množi in raste; ozemlje, na katerem prebiva, mu polagoma ne zadostuje več, postaja mu preozko in ga sili iskati novo torišče za svoj prirastek. Ta naravni nagon in to stremljenje po razširjanju mej pa stavi zopet zapreke istovetnemu stremljenju drugega, sosednjega naroda. Ta se postavi v bran, odbija napade in kuje maščevalne nakepe. Tako nastaja narodnostni boj. Narodnostni boj je torej čisto naravna posledica razpenjavosti, ki jo razvija vsak narod, ta v večji, oni zopet v manjši meri, kakršna je pač njegova notranja sila.«

²³² Pri tem je seveda treba opozoriti na občinski volilni sistem, ki favorizira ekonomsko močnejše nemštvo. Zato celjsko nemštvo leta 1914 ostro reagira na predlog spremembe občinskega volilnega sistema, ki so ga v štajerskem deželnem zboru dali poslanci Resel, dr. Schacherl in tovariši, in celjski občinski odbor sprejme 20. 2. 1914 proti temu predlogu posebno resolucijo. (ZAC, MOC, fasc. 12, zapisnik seje občinskega odbora 20. 2. 1914.)

vidno iz reakcij mestne občine na t. i. jezikovno naredbo za Celje,²³³ ki pomeni prvo veliko zmago Slovencev na jezikovnem področju.

Ob slavnostni ustanovitvi celjskega Sokola dne 7. in 8. septembra 1890 je prišlo v Celju do hudih nacionalnih ekscesov,²³⁴ ki so privedli že tako napete nacionalne odnose v mestu do vrelišča. Ker je celjsko redarstvo (Sicherheitswache) ob napadih »nemške drhali« na člane sokolskega društva in njihove goste v glavnem mižalo, se je vodstvo društva pritožilo proti postopanju mestne policije na namestništvo v Gradec in zahtevalo, da se odvzame celjskemu mestnemu uradu nadzor nad policijo.²³⁵ Njihova pritožba ni rodila uspeha, zato je več članov društva demonstrativno zahtevalo od mestnega urada izdajo orožnega lista, ta pa je njihove prošnje enostavno zavrnil. Vendar se je ob tem slovenskim prvakom porodila misel, da bi kljubovali mestnemu uradu. Zato je tajnik Posojilnice Franc Lončar spomladi 1891 ponovil prošnjo za izdajo orožnega lista. Na negativno rešitev mestnega urada se je najprej pritožil na štajersko namestništvo, od katerega je zahteval tudi vročitev odločbe v slovenskem jeziku. Ker je namestništvo enostavno potrdilo odločbo na prvi instanci (23. maja 1891), se je junija 1891 pritožil na ministrstvo notranjih zadev in svoje zahteve argumentiral takole: »Ta slavni mestni urad odbil je mojo prošnjo za podelitev orožnega lista z dovoljenjem, da smem nositi puške, 1 enocevko in 1 dvocevko, potem 1 dvocevni samokres in 1 revolver brez vsakega postavnega vzroka. Edini razlog, kateri je pri tej odločitvi vodil slavni mestni urad, so bili škandali, katere je povzročila sodrga celjska zoper Sokole o priliki sokolske slavnosti v Celji dne 7. in 8. septembra 1890, kateri napadi so šli tako daleč, da je edino vojaški sili, katero je vlada postavila, zahvaliti, da ni prišlo do velikega kriprelivanja. Ti neosnovani napadi nemško misleče mestne sodrge bili so povod, da so Sokoli prosili za orožne liste, da smejo ne samo v Celji ampak v občeh za svojo telesno varnost nositi revolverje. Ker so temu slavnemu mestnemu uradu ti obžalovanja vredni izgredi in napadi na mirne »Sokole« bili popolnoma znani, bi vsakdo objektivno misleči pričakoval, da bode slavni mestni urad to uvaževal in brez vseh zavir dovolil orožni list, kajti že samo, če bi omenjena sodrga izvedela, da večina »Sokolov« sme nositi orožje, bilo bi pričakovati, da bi za bodoče slučaje njo to zadrževalo od enakih izgredov. Slavni mestni urad celjski podeljuje udom nemškega kolesarskega društva brez vsakih zavir orožne liste, tako da je vsak od nemškega kolesarskega kluba oborožen z revolverjem. Udi tega kolesarskega kluba so večinoma trgovski pomočniki (komiji), in če se takim dajajo orožni listi, bili so udje celjskega »Sokola«, terih velik del ima akademično omiko in akademično dostojanstvo, toliko bolj opravičeni pričakovati, da se jim bode dala pravica orožje nositi, posebno ker so bili predmet takih obžalovanja vrednih izgredov in napadov, katere vsak omikani človek, bodi si te ali one stranke, strogo obsoja . . . Visoko c. kr. namestništvo odbilo je moj rekurz zoper to krivično ravnanje slavnega mestnega urada ter upira svojo odločbo na to, ker sem prosil, da smem nositi dve puški: 1 enocevko in 1 dvocevko in pa 1 samokres in 1 revolver, češ, ta velika množina orožja dela me tako groznega in nevarnega, da nikakor ne bi kazalo podeliti orožni list. Ta razlog je pa naravnost smešen. Že v svoji prošnji sem navedel, da sem bil lovec in kot tak potrebujem vendar puške; kajti jaz mislim, da so tisti časi minuli, ko so ljudje divjačino s palicami pobijali. Vsak lovec pa mora imeti dve puški, kajti, če se mu ena pokvari, da ima drugo pripravljeno. Sicer pa ne vem, kako naj imenujem nazore visokega c. kr. namestništva, kateri menda misli, da se hočem oborožiti, kakor kak Črnogorec, ter morebiti z obema puškama na rami, s samo-

²³³ ZAC, MOC, fasc. 19, predsedstveni spisi za leto 1892. (Celotno gradivo o zadevi Lončar je zbrano v posebnem konvolutu, zato ne navajam posameznih spisov.)

²³⁴ ZAC, MOC, fasc. 19; pritožba sokolskega društva na namestništvo v Gradec 28. 9. 1890. (Društvo v 12 konkretnih primerih dokazuje pristranost mestnega redarstva in zahteva, da se mestne policijske oblasti nadomestijo s posebnim policijskim komisarjem.)

²³⁵ prav tam.

kresom in revolverjem za pasom, po ulicah celjskih se sprehajati. Če sem prosil orožnega lista za različno orožje, ni še s tem rečeno, da bi si s tem vse orožje naenkrat na rame obesil ali za pas utaknil, ampak da smem imeti eno ali drugo, kakor bo potreba nanosila . . . Prepričan sem toraj, da bo visoko c. kr. ministerstvo notranjih zadev to enostransko, protipostavno in nas Slovence globoko razžaljivo naredbo spremenilo, iz ktore se razvidi, da se hoče dvojna mera rabiti, ena za Nemce v Celji, druga za Slovence v Celji in da se pri tem gre uže tako daleč, da celjski Slovenci niti ne morejo udeležiti se kakega lova, ker ne dobe orožnega lista, da bi smeli nositi puške . . . Prošnjo za orožni list vložil sem v slovenskim jeziku, ta moja prošnja odbila se je v nemškem jeziku, kar je popolnoma protipostavno. Zoper tako rešitev v tujem nemškem jeziku sem se pritožil na visoko c. kr. namestništvo, a to ne samo, da ni moji pritožbi ustreglo, ampak tega v svoji naredbi ni niti z besedico omenilo in se mi je intimirala ta naredba **zopet u nemškem jeziku**, kar je tudi popolnoma protipostavno. Zoper to ravnanje visokega c. kr. namestništva vložim toraj tudi pritožbo in že sedaj naznam, da bodem, če se mojemu upravičenemu zahtevanju, da dobim na slovensko vlogo tudi slovensko rešitev, iskal pravico pri c. kr. državnem sodišču.«

Spretno napisani pritožbi Franca Lončarja (zastopal ga je dr. Ivan Dečko) je ministrstvo notranjih zadev ugodilo le deloma. Z odločbo z dne 28. oktobra je razveljavilo odločbo štajerskega namestništva z dne 23. maja 1891 in dovolilo podelitev orožnega lista za navedeno orožje, rešitev drugega dela Lončarjeve pritožbe pa je naložilo štajerskemu namestništvu. To pa je bilo mnenja, da celjski mestni urad ni dolžan odgovoriti na slovensko vlogo Franca Lončarja v slovenskem jeziku, in je svojo odločitev argumentiralo s tem, da je čl. XIX. državnih osnovnih postav zadoščeno že s tem, ko mestni urad sprejme slovensko vlogo, ter da je poslovni jezik mestnega urada nemški, poleg tega pa Franc Lončar popolnoma obvlada nemščino.

Ker takšna rešitev Franca Lončarja ni zadovoljila, se je na odločbo namestništva ponovno pritožil (23. novembra 1891) na ministrstvo notranjih zadev. V pritožbi je poudaril, da ta odločba »zadržuje jasen slučaj prekršenja člena XIX. državnih temeljnih postav«, ki »priznava enakopravnost vseh v deželi navadnih jezikov v **uradu**«, to pa pomeni, »da se vsaka v enem v deželi navadnem jeziku vložena vloga reši v **istem jeziku**«, kot je določilo že državno sodišče v svoji rzsodbi z dne 3. julija 1888 zoper odločbo istrskega deželnega odbora. »Nikakor toraj ni res, da je postavni določbi zadoščeno uže s tem, da je ta slavni mestni urad mojo slovensko vlogo **sprejel**, ampak jaz sem opravičen zahtevati, da se ta moja vloga tudi reši v tistem, to je slovenskem jeziku . . . V katerem jeziku slavni mestni urad izdaja svoja naznanila, to je, naznanila katera izdaja vsled lastnega sklepa, in ne rešujoč vlog kake stranke, me za sedaj ne briga; meni je samo za rešitev moje slovenske vloge; pri tem prašanju pa mene čisto nič ne briga, kak poslovni jezik si je določil mestni urad. Ta si lahko določuje svoj poslovni jezik, pa le v **okviru postav**; nikdar pa se s svojo odločbo, da je namreč njegov poslovni jezik nemški, nemore postaviti na **državne temeljne postav**e in mi vsiljevati rešitev v tujem nemškem jeziku; ampak on je — kakor vsak urad — dolžan vse postav **vestno** izpolnjevati. Da li jaz znam nemški, ali ne, to preiskovati ne pristoji ne slavnemu mestnemu uradu ne visokemu c. kr. namestništvu nobena pravica. S tem, če bi jaz znal nemški, **nisem še izgubil ne svoje narodnosti, ne pravic**, katere mi kot udu avstrijskega naroda priznaje in zajamčuje državna temeljna postava, pravic do spoštovanja enakopravnosti mojega maternege jezika.« Na koncu je Lončar od ministrstva za notranje zadeve zahteval, da »strezajoč pritožbi zaukaže, da ima slavni mestni urad celjski mojo napominano slovensko prošnjo za orožni list rešiti v slovenskem jeziku, in mi dostaviti tudi vse intimete višjih inštanc v tej zadevi takisto v slovenskem jeziku.« S pritožbo je uspel, saj je ministrstvo notranjih zadev

z odločbo z dne 1. aprila 1892 celjskemu mestnemu uradu zaukazalo, da rešuje slovenske vloge v slovenskem jeziku, ker sta v Celju običajna tako nemški kot slovenski jezik.

Navedena odločba ministrstva notranjih zadev je sprožila ostre reakcije celjskega nemštva in občinski odbor se je na predlog župana dr. Neckermanna na seji dne 22. aprila 1892 odločil, da se bo nanjo pritožil, obenem pa sprožil postopek pred državnim sodiščem. Tako je mestni urad že 23. aprila 1892 poslal ministrstvu za notranje zadeve obsežen dopis, v katerem je opozoril, da izhaja odločba iz napačnega izhodišča, da sta v Celju običajna tako nemški kot tudi slovenski jezik, in zaprosil ministra za notranje zadeve, da sistira odločbo. Nekaj dni kasneje (28. aprila 1892) je mestni urad naslovil pritožbo tudi na državno sodišče in v njej ponovil svoje stare argumente. Po njegovem mnenju je Celje popolnoma nemško mesto, kjer se že od nekdanj uraduje samo v nemškem jeziku in vse do zadnjega časa mestni urad ni sprejel nikakršnih slovenskih vlog. Podeželsko prebivalstvo v okolici je vseskozi živelo v miru in slogi z nemškimi prebivalci mesta Celja, ki so zaradi tega, ker kmetje niso obvladali nemškega jezika, z njimi občevali v njihovem jeziku. »Ta vindišarski jezik (diese windische Sprache) se pa povsem razlikuje od umetno ustvarjenega novoslovenskega jezika, ki je splošno običajen po pisarnah slovenskih odvetnikov in notarjev, ne pa tudi med prebivalstvom. Kmet ga v večji meri sploh ne razume in na sodiščih se je že ponovno zgodilo, da je pri razglasitvi sodbe v tem novoslovenskem jeziku kmet zaprosil, če bi se mu lahko pojasnila v nemškem jeziku, ker ga bolje razume.« Zaradi tega je smešno trditi, da je novoslovenski jezik, v katerem je napisana tudi pritožba Franca Lončarja, v Celju običajen jezik, enako kot vindišarski. Prav tako je treba poudariti, da je celjski mestni urad že od nekdanj sprejemal slovenske vloge, ki pa jih je reševal v nemškem jeziku. Na to se dosedaj še ni nihče pritožil. Tudi štajersko namestništvo, ki je o tukajšnjih jezikovnih razmerah dobro poučeno, je v odločbi z dne 8. novembra 1891 ugotovilo, da slovenski jezik v Celju ni običajen v enaki meri kot nemški. To pa nam kažejo tudi rezultati ljudskega štetja leta 1890, po katerih prebiva v Celju le 1577 Slovencev. Pri tem pa se je treba zavedati, da je Celje sedež okrožnega sodišča, v katerega zaporih je vedno okoli 400 kaznjencev, po narodnosti skoraj izključno Slovencev. Tudi v tukajšnji garniziji se je 362 vojakov priglasilo k slovenskemu občevalnemu jeziku, treba pa je upoštevati še precejšnje število dninarjev in služabnikov, ki so se prav tako priglasili k slovenskemu občevalnemu jeziku. Ostali pa so duhovniki, kar 11 slovenskih advokatov in notarjev, voditelji obeh slovenskih denarnih zavodov z družinami in služinčadjo, slovenski dijaki na tukajšnji gimnaziji ter posamezni uradniki, profesorji in učitelji. Pri tem pa je zanimivo, da še ti velikokrat med seboj komunicirajo v nemškem jeziku. Navedeni slovenski element, ki živi danes v mestu Celju, pa nima ničesar skupnega s »pogumnim slovenskim ljudstvom«, s katerim se poskuša identificirati. Njegovi interesi so v popolnem nasprotju z interesi slovenskega kmeta, saj so usmerjeni samo k lastnemu bogatenju in tudi pritožba Franca Lončarja hoče samo dokazati, da tudi slovenski privatni uradnik poseduje moč, da lahko uveljavi kakršnokoli zahtevo. Ministrstvo notranjih zadev se je v svoji odločitvi oprlo na čl. XIX. državnih osnovnih postav, kar je popolnoma nerazumljivo, saj bi potemtakem morali tudi v vseh drugih nemških mestih reševati vloge v različnih (nenemških) jezikih. Zaradi tega občina Celje prosi državno sodišče, da razveljavi odločbo ministrstva za notranje zadeve.

Istočasno s pritožbo mestnega urada se je za pravice celjskega nemštva poignil tudi Foregger in v državnem zboru vložil interpelacijo, s katero je zahteval razveljavitev jezikovne naredbe za Celje,²³⁶ vendar pa z njo ni imel

²³⁶ Deutsche Wacht 5. 5. 1892. Interpellation.

uspeha. Neuspeh je doživela tudi njegova in Steinwenderjeva²³⁷ interpelacija zoper jezikovni naredbi za Celje in Celovec v decembru istega leta,²³⁸ medtem ko je državno sodišče z odločbo z dne 4. julija 1892 pritožbo mestne občine enostavno zavrnilo, ker je bila v nasprotju s formalnimi zakonskimi določili. Tako je jezikovna naredba za Celje obveljala in iz gradiva mestne občine Celje je razvidno, da jo je mestni urad vse do srede druge polovice devetdesetih let tudi spoštoval. Kasneje pa se je poskušal z različnimi sklepi občinskega odbora jezikovni naredbi na vsak način izogniti, čeprav pri tem ni imel preveč uspeha.²³⁹

VI.

Takšne in podobne slovenske pridobitve in nenehni slovenski napadi na nemško posestno stanje privedejo do tega, da začenja celjsko nemštvo gledati tudi na vso politiko v monarhiji le iz svojih ozkih nacionalnih interesov. Zato npr. leta 1890 ostro nastopi proti poskusom nagodbe s Čehi, ker meni, da bodo za njimi postavljali podobne zahteve tudi Slovenci. V članku *Böhmische Ausgleich und die Slovenen*²⁴⁰ *Deutsche Wacht* zapiše, da imajo Slovenci sporazum s Čehi za model, po katerem bi se naj uresničile tudi njihove želje. Vendar pa se je treba pri razpravljanju o češki nagodbi vrniti vsaj deset let nazaj, ko je bil nemški element še gospodujoč. Kasneje je na vseh področjih družbenega življenja bistveno nazadoval, tako da je danes njegova eksistenca že ogrožena in hoče s to nagodbo sankcionirati obstoječe stanje. Češka nagodba za Nemce ne pomeni kakšnih večjih pridobitev. Razdelitev deželnega šolskega in deželnega kmetijskega sveta sicer zagotavlja Nemcem vpliv pri pomembnih vprašanjih. Ustanovitev češke trgovske zbornice pomeni čisto izgubo za Nemce, medtem ko je uvedba nacionalnih kurij v deželni zbor tako in tako popolna resignacija. *Deutsche Wacht* meni, da je s tega vidika treba obravnavati tudi slovenske težnje, saj takoj postane jasno, kaj Slovenci hočejo. V zadnjih desetih letih so slovenizirali osnovne šole, utrakvizirali gimnazije, vpeljali slovenščino v urade, in javne službe zasedli s slovenskimi uradniki. To pa bi se naj sedaj sankcioniralo z nekakšno slovensko nagodbo. Slovenci bi imeli radi tudi za Štajersko dva deželna šolska in kmetijskega sveta ter vse druge zavode. Prej so sanjali le o kraljestvu Sloveniji, sedaj pa bi imeli radi pod svojo upravo kar celo Štajersko in Koroško. Ni jim dovolj, da je na Kranjskem nemštvo popolnoma potlačeno in da nazaduje na Štajerskem in Koroškem. Hoteli bi še več. Seveda pa tega ne bodo dobili, saj pravi članek na koncu, da je nemško-češka nagodba največ, kar je nemški narod še pripravljen žrtvovati.

Iz istega razloga se celjsko nemštvo zavzema za radikalnejšo nemško-nacionalno politiko, zato vseskozi ostro nastopa proti Združeni nemški levici⁴²¹ in Plenerju,²⁴² ki še vedno vodi svojo staro politiko »liberalizma« in si prizadeva

²³⁷ Dr. Otto Steinwender (1847—1921), klasični filolog in politik. Leta 1885 je bil izvoljen v državni zbor, bil dve leti član Nemškega kluba, nato pa Nemškega nacionalnega združenja in Nemške nacionalne stranke, za katero je dal tudi pobudo. Po ustanovitvi Nemške ljudske stranke je bil med njenimi vodilnimi člani, vendar je leta 1899 iz nje izstopil in deloval v državnem zboru kot »divjak« do leta 1907, ko se je pridružil nemškemu agrarcem. V letih 1909—1911 je bil predsednik državnega zbora, v koroškem deželnem zboru pa je deloval od leta 1890. Bil je ena izmed najmarkantnejših osebnosti avstrijskega parlamentarizma.

²³⁸ *Deutsche Wacht* 15. 12. 1892. (Celjsko in celovško jezikovno naredbo kratko omenja tudi J. Mal: *Zgodovina slovenskega naroda*. Najnovejša doba, Celje 1928 in dalje, str. 1176, 1178.)

²³⁹ Celjski občinski odbor se je držal besed ministrske odločbe vse do leta 1898, ko je na seji dne 4. 11. 1898 sprejel sklep, da v zadevah lastnega delokroga sprejema samo nemške vloge. Na ta sklep pa še je pritožil dr. Juro Hrašovec in po dolgotrajnem pravljanju dosegel, da je državno sodišče dne 15. 10. 1902 razsodilo v njegovo (slovensko) korist in razveljavilo sklep občinskega odbora. (ZAC, MOC, fasc. 91, št. 1765/1901.)

²⁴⁰ *Deutsche Wacht* 2. 2. 1890.

²⁴¹ R. Charnatz: *Deutsch-österreichische Politik*, Leipzig 1907, str. 177.

²⁴² Ernst Plener (1841—1923), doktor prava. Leta 1865 je stopil v diplomatsko službo, jo zapustil in bil 1873 izvoljen v državni zbor, leta 1878 pa še v češki deželni zbor. V obeh je bil izredno aktiven pri vseh političnih, gospodarskih in finančnih vprašanjih. Kmalu je prevzel vodstvo v nemški liberalni stranki (po Herbstovem umiku iz političnega življenja 1885) in prav po njegovi zaslugi sta se 1888 Nemški klub in Nemško-avstrijski klub združila v klub Združene nemške levice. V Windischgrätzovem koalicijski

predvsem za čimprejšnjo vrnitev na oblast, čeprav z nenačelno politiko škoduje Nemcem.²⁴³ Po mnenju Deutsche Wacht vodi Združena nemška levica tudi »nacionalno« politiko, ki je direktno naperjena proti nemškemu narodu, tako da je edina prava nemška stranka Nemško nacionalno združenje, ki mu pripada tudi Foregger in večina poslancev alpskih dežel.²⁴⁴

Po razpustitvi državnega zbora januarja 1891 se v predvolilnem boju pojavi v nemškem nacionalnem časopisju ideja o ustanovitvi nove nemške nacionalne stranke, ki naj bi glede na oklic poslancev Steinwenderja, Bareutherja²⁴⁵ in Derschatta²⁴⁶ nastala iz Nemško nacionalnega združenja.²⁴⁷ Program, ki so ga v oklicu izdali omenjeni poslanci, pravi, da bo nova stranka povsod sledila interesom časti in koristim nemškega naroda, zavzemala pa se bo tudi za široke meščanske svoboščine, za svobodno šolo, za socialne reforme, ne samo v korist delavskega razreda, ampak tudi kmečkih in srednjih slojev po mestih, ter se dosledno bojevala proti korupciji v vseh oblikah.²⁴⁸ Ta program naleti med celjskim nemštvom na izredno ugoden odmev in Deutsche Wacht kar ne more prevahitati njegovih pobudnikov. Vendar pa je že na začetku skeptična do pojavov antisemitizma v porajajoči se stranki. Časopis meni, da sicer v stranko lahko vstopijo vsi nemško-nacionalni elementi in tako tudi nacionalno čuteči antisemiti, vendar pa antisemitizem nikakor ne bi smel biti vsebovan v njenem programu, ker to ni v skladu z njeno svobodnjaško usmerjenostjo.²⁴⁹ Istega mnenja je tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger, ki sicer na volilnem zborovanju pred volilci v Celju ne izjavi ničesar v zvezi z novo stranko in kandidira na podlagi starega programa Nemško-nacionalnega združenja, »ki je bilo vedno skrajno levo krilo opozicije«, njen program pa ostro nemški in napreden.²⁵⁰ Ko pa se v slovenskem časopisju pojavijo trditve, da je Foregger kandidat »Steinwenderjeve stranke«, jih Deutsche Wacht energično zanika in pravi, da je Foregger kandidat celjskega Nemškega društva, njegov program pa je usmerjen k sodelovanju obeh nemških liberalnih strank.²⁵¹ Foregger obrazloži svoje poglede na novo politično grupiranje v nemškem liberalnem taboru tudi v posebnem dopisu Deutsche Wacht,²⁵² v katerem pravi, da se ne more pridružiti novi stranki zaradi njene protizidovske usmerjenosti: »Da jaz sam nisem antisemit, je znano. Že pred mnogimi leti sem to javno naznanil in nisem moč, ki bi svoja prepričanja menjaval s tokovi dneva«. Po njegovem mnenju je antisemitizem le »bolezenski simptom naših socialnih razmer« in kot tak ne bi smel imeti prostora v programu prave nemške-nacionalne stranke. Resnična nemška stranka bi se morala boriti le za zaščito nemštva po celi monarhiji in še posebej na Štajerskem, kjer so Nemci najbolj ogroženi, njen program pa bi moral temeljiti na izključno nacionalnem načelu, kateremu bi morala biti podrejena vsa ostala politična vprašanja.²⁵³

Ko se po državnoborskih volitvah²⁵⁴ v državnem zboru osnuje Nemško-nacionalni klub, v katerem je kar 9 poslancev iz Štajerske,²⁵⁵ Foreggerja ne naj-

skem ministrstvu je postal finančni minister in 19. 6. 1895 odstopil skupaj s celim ministrstvom. V polemiki glede celjskega vprašanja je v začetku julija odložil še svoj mandat in se ni več udeleževal strankarske politike. V letih 1895–1918 je bil predsednik skupnega najvišjega računskega sveta avstro-ogrsko monarhije.

²⁴³ Deutsche Wacht 1. 6. 1890. Die heutige Parteiverhältnisse.

²⁴⁴ prav tam.

²⁴⁵ Ernst Bareuther (1838–1905), doktor prava, odvetnik na Dunaju. V državni zbor je bil izvoljen leta 1873 in bil v njem do leta 1903. Sprva je bil liberalno, potem pa nacionalno usmerjen. Bil je med pobudniki za ustanovitev Nemške nacionalne stranke (1891) in eden izmed propagatorjev Nemške ljudske stranke (1896). Leta 1898 je iz Nemške ljudske stranke izstopil in se pridružil Schönerer-Wolfovi skupini.

²⁴⁶ Julius Derschatta von Standhalt (1852–1924), doktor prava, odvetnik v Gradcu. Državni poslanec je bil v letih 1885–1892 in 1901–1909, v letih 1906–1908 pa železniški minister. Bil je nemško-nacionalno usmerjen in od leta 1896 dalje prva osebnost Nemške ljudske stranke na Štajerskem.

²⁴⁷ Deutsche Wacht 5. 2. 1891. Eine deutsch-nationale Partei.

²⁴⁸ prav tam.

²⁴⁹ prav tam.

²⁵⁰ Deutsche Wacht 26. 2. 1891.

²⁵¹ Deutsche Wacht 1. 3. 1891.

²⁵² Deutsche Wacht 5. 3. 1891.

²⁵³ prav tam.

²⁵⁴ Deutsche Wacht 12. 3. 1891. (Foregger je zmagal le s 95 glasovi večine.)

²⁵⁵ Deutsche Wacht 25. 3. 1891.

demo v njem.²⁵⁶ Od tega časa dalje deluje v parlamentu kot »divjak« in si zlasti prizadeva za enotno nastopanje obeh nemških liberalnih strank na izključno nemški nacionalni podlagi, saj lahko po njegovem mnenju le takšna politika prinese Nemcem željene rezultate. Svoje »divjaštvo« in politično delovanje v državnem zboru zagovarja pred svojimi volilci v Deutsche Wacht takole:²⁵⁷ najprej poudari, da se zavzema za ustanovitev enotne nemške stranke na nacionalni podlagi, ki bo vsa politična vprašanja presojala z nacionalnega vidika. Dokler pa se njegova želja ne uresniči, bo deloval v državnem zboru samostojno. Iz tega pa izhaja tudi njegov odnos do obeh nemških liberalnih strank v državnem zboru. Na eni strani ne more postati član kluba Združene nemške levice, ker kot zastopnik nemških interesov na Spodnjem Štajerskem ne more sodelovati s stranko, ki je pripravljena sodelovati tudi z nemškimi nacionalnimi sovražniki, celo s Slovenci. Proti vstopu v Steinwenderjevo stranko pa po njegovem mnenju govori tudi dovolj razlogov. Vendar pa je zanj glavni razlog ta, da stranka sodeluje z antisemiti.

Foreggerjevo stališče (t. j. zahteva po ustanovitvi enotne nemške stranke na nacionalni podlagi) je glede na situacijo v Celju povsem razumljivo, saj so v mestu nacionalne razmere tako napete, da je povsem upravičen Sernečev vzklík, da je Celje najbolj zanikrno mesto v monarhiji, kar se nacionalnih razmer tiče.²⁵⁸ Deutsche Wacht vseskozi poudarja nujnost nemške sloge na nacionalni podlagi, saj je to edini način, da se ob napredujoči slovenizaciji ohrani nemštvo na Spodnjem Štajerskem in tudi v Celju, najjužnejšem nemškem mestu v monarhiji. Obenem pa se skupaj s Foreggerjem zavzema za ustanovitev nove nemške ljudske stranke, ki bo resnični zastopnik interesov vsega nemškega naroda in katere geslo mora biti: »Alles für und durch das Volk«.²⁵⁹ Tako Deutsche Wacht ugodno sprejme celo Lienbacherjev poziv za ustanovitev enotne nemške nacionalne stranke, čeprav ima o njem zaradi sodelovanja s konservativci izredno slabo mnenje.²⁶⁰ S pravim navdušenjem pa pozdravi dopis poslancev Foreggerja in Krausa načelnikoma obeh nemških liberalnih klubov Steinwenderju in Plenerju z dne 10. junija 1892, v katerem se zahteva enotnost vseh nemških naprednjaško usmerjenih poslancev.²⁶¹

Foregger-Krausova akcija, ki jo celjski občinski odbor pozdravi s posebno resolucijo,²⁶² pa obrodi sadove le na Štajerskem in deloma tudi na Koroškem, kjer se poslanci obeh klubov dogovore za enotno nastopanje v državnem zboru v vseh pomembnih političnih in gospodarskih vprašanjih.²⁶³ Pri tem ponovno pride do izraza nekakšna samosvoja politika spodnještajerskega nemštva, ki ji lahko sledimo vse od konca sedemdesetih let prejšnjega stoletja in za katero je značilno, da je usmerjena k preseganju »nemških razprtij« in enotnemu nastopanju na nacionalni podlagi. Ta politika privede julija 1893 do posebnega »Parteitaga« v Celju, ki se ga udeleže skoraj vsi vodilni štajerski politiki obeh nemških liberalnih strank,²⁶⁴ in na katerem (spodnje)štajersko nemštvo formulira svoje politične zahteve:²⁶⁵

²⁵⁶ Deutsche Wacht 20. 3. 1891.

²⁵⁷ Deutsche Wacht 2. 4. 1891.

²⁵⁸ Deutsche Wacht 5. 4. 1891.

²⁵⁹ Deutsche Wacht 17. 12. 1891. An unsere Leser!

²⁶⁰ Deutsche Wacht 24. 12. 1891.

²⁶¹ Deutsche Wacht 12. 6. 1892. Kundgebung.

²⁶² Deutsche Wacht 26. 6. 1892.

²⁶³ Deutsche Wacht 17. 7. 1892. Die deutsch-steirischen Abgeordneten sind geeinigt; Deutsche Wacht 28. 7. 1892.

²⁶⁴ Strankinega dne v Celju so se med drugim udeležili: dr. Paul Hofmann von Wellenhof, Konrad von Forcher, Rudolf von Hackelberg, Gustav Kokoschinegg, Alexander Koller, Leopold Link, Carl Morre, Alfred von Moscon, dr. Reicher, dr. von Schreiner, dr. Starkel, grof Carl Stürgkh. (Deutsche Wacht 9. 7. 1893.)

²⁶⁵ Deutsche Wacht 13. 7. 1893. Slovenski gospodar 20. 7. 1893 — 1. Spodnještajerski Nemci imajo ohranitev in pospeševanje nemštva za vodilno politično načelo, ki se mu morajo podrediti vsi ostali interesi. Zato tvorijo tukaj vsi Nemci eno stranko, ki podpira vse, kar nemštvu koristi, in se bori proti vsemu, kar bi mu lahko škodilo. — 2. Nemški jezik mora biti priznan za uradni, službeni in državni jezik. Ta zahteva ni upravičena le zaradi zgodovine in položaja Nemcev v Avstriji, temveč je v skladu z državnimi potrebami in mora biti izpolnjena: za povzdigo gospodarskega prometa in splošne kulture; za ohranitev avstrijskega državnega prava in skupne vojske; za zavarovanje in ohranitev moči naše mo-

1) Die Deutschen Untersteiermarks betrachten die Erhaltung und Förderung des Deutschthums als leitenden politischen Grundsatz, dem alle übrigen Interessen unterzuordnen sind; deshalb bilden hier alle Deutschen Eine Partei, welche Alles unterstützt, was dem Deutschthum nützt; hingegen Alles bekämpft, was demselben schaden könnte.

2) Die deutsche Sprache muss als Amts-, Dienst- und Staatssprache anerkannt werden. Diese Forderung ist nicht nur durch die Geschichte und Stellung der Deutschen in Oesterreich gerechtfertigt, sondern sie entspricht dem Staatsbedürfnisse und sie muss erfüllt werden:

Zur Hebung des wirtschaftlichen Verkehrs und der allgemeinen Cultur; zur Erhaltung des österreichischen Staatsrechtes und des gemeinsamen Heeres; zur Sicherung und Wahrung der Machtstellung unserer Monarchie.

Bei uns in Untersteiermark tritt die Berechtigung einer derartigen Regelung der Sprachenfrage für den Staat um so klarer hervor, als ja schon jede Gemeindevertretung das Recht in Anspruch nehmen will, ihre Amtssprache selbst zu bestimmen, und auch bei den Staatsämtern durch die Vielsprachigkeit eine heillose Verwirrung einzureissen droht.

3) Die slavischen Elemente werden gegenüber den Deutschen von den staatlichen Organen — wir heben hier nur die Ernennungen der Beamten, Notare und Schulinspectoren hervor — und insbesondere auch von der Landesregierung bevorzugt, was auf die Pflege der Gerechtigkeit und der Verwaltung nachtheilig einwirkt und bereits einen unmessbaren Schaden angerichtet hat. Je schwerer dies nun von den Deutschen des Unterlandes empfunden wird, desto ernster wird die Pflicht des in seiner überwiegenden Mehrheit deutschen Landtages und des autonomen, aus ihm hervorgegangenen **Landesausschusses**, wie seiner Organe, an der deutschen Verwaltung festzuhalten, den slavischen, auf die Zerreissung des Landes gerichteten Bestrebungen **entschieden** entgegenzutreten, das **staatserhaltende Deutschthum** zu schützen und dadurch die **Untrennbarkeit des Herzogthums Steiermark** zu sichern.

4) Wenn sich die Slavenfreundlichkeit der Regierung auf das **Schulwesen** erstreckt, so mögen diejenigen Mitglieder des Landesschulrathes, die aus der deutschen Landtagsmehrheit hervorgegangen sind, einem solchen Drucke nicht nachgeben, sondern sich demselben vielmehr mit ihrer ganzen Kraft entgegenstemmen.

narhije. Pri nas na Spodnjem Štajerskem je upravičenost takšne ureditve jezikovnega vprašanja za državo še toliko večja, ker si že vsak občinski zastop jemlje pravico, da si sam doboča svoj uradni jezik in tudi pri državnih uradih se z večjezičnostjo ustvarja grozljiva zmešnjava. — 3. Slovanskemu elementu nasproti Nemcem državni organi — omenimo tukaj le imenovanja uradnikov, notarjev in šolskih inšpektorjev — in posebno tudi deželna vlada dajejo prednost, kar škodljivo vpliva na skrb za pravičnost in upravo in je povzročilo že neizmerno škodo. Težje ko to sprejemajo spodnještajerski Nemci, večja je dolžnost po prevladujoči večini nemškega deželnega zbora in autonomnega, iz njega izhajajočega deželnega odbora, ter njegovih organov, držati se nemške uprave, odločno nastopati proti slavizacijskim, k razkolu dežele naperjenim težnjam, štiti državo ohranjajoče nemštvo in s tem varovati nedeljivost vojvodine Štajerske. — 4. Če vlada prijaznost do Slovanov razširja na šolstvo, naj se tisti člani deželnega šolskega sveta, ki izhajajo iz nemške deželnozbornske večine, takšnemu pritisku ne vdajo, temveč se mu naj toliko bolj z vsemi silami zoperstavijo. Po vseh mestih in trgih na Spodnjem Štajerskem naj snuje in vzdržuje nemške šole država oziroma dežela. Zunaj mest in trgov pa se naj vsak šolar, ne da bi se mu kratil pouk v materinščini, uči tudi nemščine; za napredovanje učiteljev pa naj ne bo več odločilno le slovensko mišljenje. Spreminjanje naših nemških gimnazij, v katerih slovenskemu ljudstvu posredujejo neizmerne zaklade nemške omike in znanosti, v mešane, njihova preosnova po znanem češkem modelu, t. j. po poti uvedbe t. i. slovenskih vzporednic v slovenske izobraževalne ustanove, imamo za napad na nemško nacionalno lastnino, za politično in nacionalno podpiranje Slovanov na račun naših narodnih čustev, posesti in pravice. — 5. Nemci na Spodnjem Štajerskem niso doslej proti slovensko mislečim obrtnikom in slovenskim kmetom niti proti slovenskim postom, nikoli sovražno ali strankarsko nastopali. Temu nasproti pa si je slovenska nasprotna stranka ustanovila občaslovensko obrtno zvezo in njen sedež postavila v Celje.²⁶⁶ Ta, proti blaginji nemških obrtnikov naperjeni korak in v njem ležeče žaljivo izzivanje nas sili zdaj k protiakrepu: vsakega obrtnika, ki deli naše občekoristno in državo ohranjajoče stališče, na vse mogoče načine podpirati, proti vsakemu, ki deluje zoper Nemce, pa se do skrajnosti boriti. — 6. Cerkev naj se ne zlorablja za nacionalni boj. Spodnještajerski Nemci odločno ugovarjajo proti temu, da se jih prikazuje kot cerkvi sovražne. V tem očitku vidijo nepošteno politično bojno sredstvo, ki lahko Nemcem katoliško cerkev tudi dejansko odtuji. — 7. Nemci na Spodnjem Štajerskem lahko svoje ogroženo stališče izpolnijo le tako, da se vsi istomišljeniki, mož za možem, izogibajo cepitvi sil in složno nastopajo v boju zoper vedno bolj zahtevno in predržno slovanstvo in v upiranju vsaki Nemcem sovražni vladi. Ker imamo vzajemno jamstvo vseh Nemcev v Avstriji za najvišji dosegljivi cilj, pozivamo najprej sonarodnjake iz Zgornje Štajerske, predvsem pa iz našega deželnega glavnega mesta, da se z vsemi silami postavijo za ohranitev nemštva na Spodnjem Štajerskem.

In allen Städten und Märkten des steirischen Unterlandes sind deutsche Schulen vom Staate, beziehungsweise vom Lande zu errichten und zu erhalten. Ausserhalb der Städte und Märkte soll jedes Schulkind — unbeschadet der Rücksichtnahme auf seine Muttersprache auch deutsch lernen; für die Beförderung der Lehrer aber möge die slovenische Gesinnung nicht mehr allein massgebend sein. Die Umwandlung unserer deutschen Gymnasien, aus welchen dem slovenischen Volke die unermesslichen Schätze deutscher Bildung und Wissenschaft übermittleit werden, in gemischtsprachige, ihre Umgestaltung nach dem bekannten tschechischen Muster d. h. auf dem Wege der Einführung sogenannter »**slovenischer Parallelklassen**« in slavische Unterrichtsanstalten betrachten wir als Eingriff in deutsches nationales Eigenthum, als politische und nationale Unterstützung der Slaven auf Kosten unserer nationalen Gefühle, Besitzthümer und Rechte.

5) Die Deutschen im steirischen Unterlande sind bisher weder den slovenisch gesinnten Gewerbsleuten und slovenischen Bauern, noch den slovenischen Dienstboten feindlich oder parteisch entgegengetreten.

Dem gegenüber hat die slavische Gegenpartei einen gross-slovenischen Gewerbebund errichtet und dessen Sitz nach der deutschen Stadt Cilli verlegt.²⁶⁶ Dieses gegen das Wohl der deutschen Gewerbsleute gerichtete Vorgehen und die darin gelegene verletzende Herausforderung zwingt nunmehr zu der Gegenmassregel: jeden Gewerbsmann, der unseren gemeinnützigen und staatsershaltenden Standpunkt theilt, auf alle mögliche Art zu unterstützen; jeden, der den deutschen entgegenarbeitet, aber aufs Aeusserste zu bekämpfen.

6) Die Kirche soll zum nationalen Kampfe nicht missbraucht werden. Die Deutschen des Unterlandes legen entschieden Verwahrung dagegen ein, als **kirchenfeindlich** hingestellt zu werden; sie weisen diesen Anwurf als unlauteres politisches Kampfmittel zurück, und bezeichnen ihn als geeignet, die Deutschen der Katolischen Kirche thatsächlich zu entfremden.

7) Die Deutschen des Unterlandes können ihre gefährdete Stellung nur dann erfüllen, wenn alle Gesinnungsgenossen Mann für Mann dafür einstehen, wenn sie jede zersplitterung der Kräfte vermeiden und geschlossen vorgehen im Kampfe gegen das immer begehrllicher und verwegener auftretende Slaventhum und im Widerstande gegen jede deutschfeindliche Regierung.

Indem wir somit die **Gemeinbürgerschaft aller Deutschen in Oesterreich** als das höchste erreichbare Ziel betrachten, fordern wir zunächst von dem Stammesgenossen der oberen Steiermark, vor allem aber unserer Landeshauptstadt, dass sie sich für die Erhaltung des Deutschthums im Unterlande mit allen Kräften einsetzen.

Navedeni »celjski program« (tako v Celju sprejete resolucije poimenuje nemško-nacionalno časopisje), ki ga predsednik celjskega Nemškega društva dr. Stepischnegg označi takole:²⁶⁷ »Nicht clerical, nicht liberal und auch nicht national allein, sondern **überhaupt national** unter einem Rahmen und einem Dach, unter welchem alle Männer deutscher Zunge, mögen sie sonst durch welche Unterschiede immer von einander getrennt sein, zusammenkommen«, najbolje izraža politično usmeritev celjskega nemštva, saj so vse resolucije delo celjskega Nemškega društva in na zborovanju še samo potrjene.²⁶⁸ Celjski program, ki v nekaterih delih (zlasti v prvi in sedmi točki) vsebuje dobesedne citate iz Dumreicherjevih Südostdeutsche Betrachtungen,²⁶⁹ pa z idejo o »nem-

²⁶⁶ Marca 1893 je bilo v Celju ustanovljeno Občeslovensko obrtno društvo, to pa je sprožilo ostre reakcije celjskih Nemcev, ki so takoj napovedali gospodarski bojkot slovenskih obrtnikov. (Domovina 5. 4. 1893, 15. 4. 1893.)

²⁶⁷ Deutsche Wacht 13. 7. 1893.

²⁶⁸ prav tam.

²⁶⁹ Tako je označil »celjski program« baron Hackelberg, predsedujoči na zborovanju v Celju v pisnu J. M. Baernreitherju 31. 7. 1893; glej: Ernst Rutkowski: Briefe und Dokumente zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie. Teil I. Der Verfassungstreue Grossgrundbesitz 1880—1899. R. Oldenbourg Verlag München, Wien 1983, str. 187/188.

škem vzajemnem jamstvu« (Deutsche Gemeinbürgschaft)²⁷⁰ pomeni tudi podlago, na kateri še naprej poteka Foregger-Krausova akcija za ustanovitev enotne Nemške ljudske stranke,²⁷¹ ki pa v spremenjeni politični situaciji ob koncu leta 1893 doživi neuspeh, čeprav je od tega časa dalje ideja o solidarnosti vseh Nemcev v monarhiji močno prisotna.

Iz celjskega programa je torej politična orientacija večine celjskega nemštva ob koncu Taaffejeve dobe več kot razvidna. Seveda pa velja poudariti, da med delom celjskih Nemcev že v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja opazimo tudi radikalnejše usmeritve. Medtem ko si večina celjskih Nemcev s Foreggerjem in Neckermannom na čelu (Slovenski gospodar jih imenuje kar »Nekermanovci«)²⁷² želi le močno in centralizirano Avstrijo z nemško prevlado (pisanje slovenskega časopisa o vsenemški usmerjenosti celjskih nemških politikov, ki ga zasledimo že v sedemdesetih letih, so insinuacije),²⁷³ pa se zlasti med mladino pojavljajo ekstremnejša stališča, ki tudi javno zastopajo vsenemška gledanja in si prizadevajo za radikalnejše prijeme v nastopanju proti Slovincem. Takšnega duha srečamo v celjski skupini nemškega Germanenbunda, ki je že leta 1893 razpuščen zaradi »prevelikega škiljenja v Prusijo«,²⁷⁴ pa tudi pri nekaterih drugih celjskih društvih in dijaških organizacijah, kot npr. v gimnazijskem Bismarckovem društvu, katerega statuti prepovedujejo članom občevanje s Slovenci.²⁷⁵ Velikonemške težnje pridejo jasno do izraza tudi ob vsakoletnih slavjih ob obletnicah bitke pri Sedanu, ki se v Celju redno praznujejo od konca osemdesetih let prejšnjega stoletja dalje,²⁷⁶ pa tudi ob različnih nemških slavnostih, ki se v mestu vrstijo kar ena za drugo.²⁷⁷

Seveda pa so takšna gledanja v prvi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja še v manjšini in Schönerer ima po Glantschniggovi preselitvi v Maribor 1889 v Celju le malo pristašev, čeprav mu ne gre odrekati splošne popularnosti. Okrepitev radikalnejših stališč med celjskim nemštvom opazimo šele v zadnji fazi boja za celjsko gimnazijo, kar je glede na to, da smatra celjsko nemštvo utrakvizacijo celjske gimnazije za odločilen korak k popolni slovenizaciji mesta, povsem razumljivo. Pri tem pa velja poudariti, da pomeni neugodna rešitev gimnazijskega vprašanja dogodek, ki odločilno vpliva na spremembe v politični orientaciji celjskega nemštva, saj celjsko nemštvo, ki je do vstopa Združene nemške leveice v koalicijo in sodelovanja s Hohenzwartom in Slovenci sicer precej skeptično, vse do glasovanja v proračunskem odboru junija 1895 ne nasprotuje novi vladi, saj meni, da je treba podpirati vsako vlado, ki je vsaj nevtralna do Nemcev.²⁷⁸

VII.

2.4 Od sprejetja znamenite Vošnjakove resolucije v državnem zboru aprila 1880, ki jo je takratni slovenski tisk komentiral kot »prvo zmago slovensko v državnem zboru«,²⁷⁹ so slovenski poslanci ves čas Taaffejevega ministrovanja

²⁷⁰ Terminološko tukaj sledim delu J. Pleterški: Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju, Založba Obzorja Maribor, 1981, str. 66.

²⁷¹ Npr. Deutsche Wacht 24. 9. 1893, 1. 10. 1893.

²⁷² Slovenski gospodar 15. 6. 1893.

²⁷³ Politična orientacija celjskega nemštva, ki jo ponazarjata dr. Foregger in dr. Neckermann, je vse do srede devetdesetih let na povsem avstrijskih temeljih.

²⁷⁴ Domovina 15. 9. 1893. »Germanenbund« v Celju.

²⁷⁵ Slovenski gospodar 8. 2. 1894.

²⁷⁶ Eno izmed takšnih slavij je opisala Domovina (17. 9. 1892) takole: »Spomin na bitvo pri Sedanu, v kateri so pred 21 leti Prusi premagali Francoze, so dne 2. septembra slovesno praznovali celjski nemškuterji. Kupili so za nekaj desetice smodnika, zbrali se na Starem gradu, žgali kres in rakete in poleg tega obilno pili. Ko je vino razvozlalo jezike začeli so govoriti napitnice, v katerih so hvalili Pruse in izrekli željo, da bi vse naše dežele že kmalu prišle pod prusovsko komando. Posebno glasna sta bila advokat Stepischnegg in njegov pisar, ki sta si tudi ob Slovencih malo jezike brusila. Pravijo, da so udeleženci še le ob treh zjutraj zmagoslavno prikolovratili domov«.

²⁷⁷ V Celju je bilo skoraj vsako leto kakšno večje, vsenemško slavje (zborovanje turnarjev, obrtnikov, nemških kolesarjev, pevskih društev, Südmärke), saj je celjsko nemštvo poskušalo tudi na ta način dokazovati nemški značaj mesta.

²⁷⁸ Deutsche Wacht 4. 1. 1894. Die deutsche Nationalpartei und die Coalition.

²⁷⁹ Slovenski gospodar 29. 4. 1880.

urgirali ustanovitev slovenskih paralelk na gimnazijah v raznih slovenskih mestih, zlasti pa v Mariboru in Celju. Tako je Taaffe moral v posebnih razgovorih 20. novembra 1888 obljubiti Hohenwartu, da bo že v naslednjem šolskem letu aktiviral slovenske vzporednice na gimnaziji v Mariboru, leta 1894 pa bi se naj odprle tudi slovenske paralelke v Celju.²⁸⁰ Prvi del svoje obljube je Taaffe res izpolnil, ko so se leta 1889 na mariborski gimnaziji otvorile utrakvistične vzporednice v I. letniku,²⁸¹ drugega pa je vztrajno zavlačeval z izgovorom, da se morajo najprej preanalizirati rezultati na nemško-slovenskih paralelkah v Mariboru. Preden je šel po padcu Taaffejeve vlade Hohenwart v koalicijo, mu je sedem slovenskih poslancev, ki so še ostali v njegovem klubu, zapretilo z izstopom, če vlada končno ne izpolni svoje obljube.²⁸² Slovenske poslance pa je novi ministrski predsednik Windischgrätz²⁸³ potolažil z obljubo, da postavi slovenske vzporednice na celjski gimnaziji v proračun za leto 1895, kar je kasneje tudi storil — vendar šele po odločnem nastopu slovenskih poslancev v državnem zboru.

Februarja 1894 je dr. Lavoslav Gregorec v državnem zboru vložil interpelacijo, v kateri je opisal »grozljive« razmere na celjski gimnaziji (obstoj Bismarckovega dijaškega društva, pristranost profesorskega zbora, ki je v političnem oziru strogo nemško nacionalno usmerjen, obstoj pripravljalnega razreda, zaradi katerega morajo slovenski dijaki obiskovati gimnazijo 9 let itd.) in od naučnega ministrstva zahteval ustanovitev že davno obljubljenih slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju v šolskem letu 1894/95.²⁸⁴ Gregorčeva interpelacija je naletela na odločno zavračanje nemških nacionalnih in liberalnih poslancev, še zlasti pa glasno odmevala v Celju. Celjsko Nemško društvo je že na zborovanju 28. februarja 1894 odločno zavrnilo slovenske zahteve, češ da so naperjene k slovenizaciji celotne celjske gimnazije, in je v posebni resoluciji zahtevalo od nemških poslancev, da ostro nastopijo proti neresničnemu prikazovanju razmer na celjskem učnem zavodu.²⁸⁵ Deutsche Wacht je začela s strastnimi napadi na Slovence, ki bi radi izkoristili Hohenwarta le, da izpeljejo tisto, kar jim ni uspelo pod Taaffejem, utrakvizacijo celjske gimnazije in s tem glavni udar za slovenizacijo cele Spodnje Štajerske.²⁸⁶ Ko se je v začetku marca 1894 celjsko gimnazijsko vprašanje načelo tudi v proračunskem odseku, kjer je naučni minister Madeyski na seji 8. marca 1894 odgovoril Šuklju z obljubo, da bo vlada podprla ustanovitev slovenske nižje gimnazije v Celju, če se izkaže, da vzporednice v Mariboru uspešno delujejo,²⁸⁷ je krenila na Dunaj cela deputacija celjskih Nemcev z županom Gustavom Stigerjem in podžupanom Juliusom Rakuschem na čelu, ki je poskušala prepričati ministre Madeyskega, Plenerja in Wurmbranda o neutemeljenosti slovenskih zahtev.²⁸⁸ Vendar pa ni imela prevelikega uspeha,²⁸⁹ saj se je vlada zaradi pritiska Hohenwartovega kluba znašla v težavni situaciji, ki bi lahko ob napačnem postopanju privedla do razpada koalicije.

V proračunskem odboru so se okoli celjskega vprašanja bili ostri boji. Že na seji 8. marca 1894 je dokazoval upravičenost slovenskih zahtev po uvedbi slovenskih vzporednic na celjski gimnaziji Šuklje, ki je opozarjal, da je večina dijakov na celjski gimnaziji po narodnosti Slovencev.²⁹⁰ Za njim je nastopil

²⁸⁰ B. Sutter, n. d., I., str. 108.

²⁸¹ Slovenski gospodar 20. 6. 1889. Nova imenitna uredba.

²⁸² Domovina 5. 12. 1893. Izjava sedmih slovenskih poslancev, ki so še ostali v Hohenwartovem klubu.

²⁸³ Knez Alfred Windischgrätz (1851—1927), doktor prava. V letih 1883—1893 je bil deželni poslanec v češkem deželnem zboru, v letih 1893—1895 ministrski predsednik, v letih 1897—1918 pa predsednik avstrijske gosposke zbornice.

²⁸⁴ Deutsche Wacht 25. 2. 1894. Die Interpellation Gregorec im Abgeordnetenhaus; Domovina 5. 3. 1894.

²⁸⁵ Deutsche Wacht 4. 3. 1894.

²⁸⁶ Deutsche Wacht 8. 3. 1894. Der Vorstoss der Slovenen.

²⁸⁷ Deutsche Wacht 11. 3. 1894. Die Cillier Frage; Slovenski gospodar 15. 3. 1894. Slovincem pravica, krivica Nemcem?

²⁸⁸ Deutsche Wacht 11. 3. 1894; Slovenski gospodar 15. 3. 1894.

²⁸⁹ Sutter, n. d., I., str. 109.

²⁹⁰ kot v op. 288.

nemški nacionalni poslanec Bareuther, ki je poudaril, da so slovenske zahteve povsem nesprejemljive, ne samo z nacionalnih vidikov, ampak tudi/in predvsem z vidika načel koalicijske vlade, katere program je usmerjen ohranitvi statusa quo v vseh pomembnejših političnih vprašanjih.²⁹¹ Istočasno je dr. Richard Foregger v državnem zboru vložil interpelacijo, s katero je izpodbijal Gregorčeve navedbe kot neresnične in zlonamerne, ter zahteval od naučnega ministra ustanovitev posebne komisije, ki naj razišče razmere na celjski gimnaziji in o njih poroča v državnem zboru.²⁹² Vendar njegova zahteva ni bila uslišana in celjsko gimnazijsko vprašanje je za nekaj časa mirovalo.

Ko se je skoraj po enomesečnem premoru 4. aprila 1894 ponovno sestal državni zbor (njegovo otvoritev je Deutsche Wacht pozdravila z upanjem, da bo 110 poslancev Združene nemške levice in 15 poslancev Nemške nacionalne stranke znalo zaustaviti 7 Slovencev iz Hohenwartovega kluba),²⁹³ je v proračunski debati prišlo celjsko gimnazijsko vprašanje ponovno v ospredje. Že 5. aprila je o nujnosti otvoritve slovenskih paralelek ponovno govoril Šuklje, ki je poudaril, da je na celjski gimnaziji kar 63 % dijakov slovenske narodnosti, obenem pa ostro udaril po Deutsche Wacht, ki hujska proti Slovencem in upravičenim slovenskim zahtevam.²⁹⁴

Nacionalna struktura dijakov na celjski gimnaziji v letih 1875/76—1894/95

Šolsko leto	Nemci	Slovenci	Šolsko leto	Nemci	Slovenci
1875/76	85	89	1885/86	126	178
1876/77	91	95	1886/87	121	186
1877/78	98	98	1887/88	119	189
1878/79	110	104	1888/89	123	171
1879/80	119	112	1889/90	124	173
1880/81	120	121	1890/91	123	185
1881/82	127	130	1891/92	119	182
1882/83	130	137	1892/93	125	210
1883/84	122	172	1893/94	120	207
1884/85	126	182	1894/95	123	195

Šukljetu je takoj odgovoril dr. Foregger, ki je označil slovensko zahtevo po utrakvizaciji nižje gimnazije kot odločilen korak k popolni slovenizaciji pomembnega nemškega »jezikovnega otoka« in jo zavrnil tako z vidika programa koalicije kot s kulturnega vidika. Po njegovem mnenju je slovenski jezik še premalo razvit, da bi lahko imeli Slovenci svoje gimnazije, kajti samo s slovenskim jezikom avstrijski državljani absolutno ne morejo izpolnjevati svoje naloge, gotovo ne morejo izpolnjevati nobenih višjih kulturnih nalog, pa tudi v interesu Slovencev je, da so gimnazije v jezikovno mešanih področjih Štajerske in Koroške nemške.²⁹⁵ Naslednjega dne je v proračunsko debato posegel še Miha Vošnjak, ki je v dvournem govoru argumentirano izpodbijal Foreggerjeva izvajanja. Najprej je zavrnil njegovo trditev, da so slovenske zahteve v nasprotju z osnovnimi načeli koalicije: »Osnova slovenskih paralelek že zaradi tega ne nasprotuje načelom koalicije, ker sploh to ni nobeno »veliko« politično vprašanje. Vse kaj družega je bilo, ko je včeraj predgovornik s »Trente« omenil odločitev južne Tirolske, ker je veliko politično vprašanje. Veliko politično vprašanje pomenja češko državno pravo. Veliko politično vprašanje bi bilo, ko bi mi spro-

²⁹¹ Deutsche Wacht 11. 3. 1894; Sutter, n. d., I., str. 109.

²⁹² Deutsche Wacht 11. 3. 1894.

²⁹³ Deutsche Wacht 5. 4. 1894.

²⁹⁴ Deutsche Wacht 8. 4. 1894. Die Cillier Frage im Abgeordneten hause; Slovenski gospodar 12. 4. 1894. (Ta Šukljetov govor je zaradi izjave, da se Slovenci delijo v dve struji, od katerih ena izvajala svoje postopanje iz etnografske skupnosti jugoslovanskih narodov in se nehote bolj in bolj oddaljuje od zapada, in hoče, da bi tudi ljudstvo zrla proti vzhodu«, sprožil ostre napade, zlasti s strani klerikalnega labora. O reakcijah na Šukljetovo izjavo glej: D. Kermavner: Slovenska politika v letih 1879 do 1895. Političnogodovinske opombe k peti knjigi Ivana Prijatelja Slovenske kulturnopolitične in slovstvene zgodovine 1848—1895. Ljubljana 1966, str. 221/232).

²⁹⁵ Deutsche Wacht 8. 4. 1894, 12. 4. 1894 (celoten govor v prilogi).

žili južnoslovansko vprašanje, ali vsaj zedinjenje vseh slovenskih pokrajin v jeden upraven okoliš.²⁹⁶ Nato je popravil Foreggerjeva izvajanja o »slovenskih paralelkah«, češ, da gre v bistvu (podobno kot v Mariboru) le za dvojezične vzporednice, v katerih se poučujejo v slovenščini le štirje predmeti.²⁹⁷ Na koncu pa je poudaril, da je utrakvizacija nižje gimnazije v Celju kulturna potreba slovenskega naroda in zavrnil Foreggerjeve trditve o zatiranju nemškega življa v Celju od začetka Taaffejeve dobe dalje.²⁹⁸

Takšni in podobni nastopi so se v državnem zboru vrstili tudi kasneje, medtem pa je nemško nacionalno časopisje, zlasti celjska Deutsche Wacht, strastno agitiralo in prikazovalo celjsko vprašanje kot vprašanje moči (Machtfrage), kot epizodo v »velikem boju med Nemci in Slovani v Avstriji«,²⁹⁹ kot principielno vprašanje³⁰⁰ in kot zadevo časti vseh Nemcev v monarhiji, ob kateri se končno mora pokazati nemška solidarnost.³⁰¹ Na drugi strani pa je bilo tudi slovensko časopisje odločno nepopustljivo, to pa je v poletnih mesecih 1894 privedlo do tega, da so se nasprotja okoli »celjskega vprašanja« skrajno zaostri. V juniju in juliju 1894 sta slovenska in nemška stran organizirali več političnih zborovanj, na katerih sta zahtevali »svoje pravice«. Že 3. junija 1894 je bilo v Gradcu veliko zborovanje nemških zaupnih mož Štajerske, ki so se ga udeležili skoraj vsi vodilni poslanci Nemške nacionalne stranke in Združene nemške levice (Derschatta³⁰², Steinwender, Stürgkh³⁰³, Morre³⁰⁴), ter številni drugi ugledni politiki Štajerske in Koroške. Med drugimi sta na zborovanju govorila tudi deželnozborski poslanec E. Wokaun^{304a} in Richard Foregger, ki je v dolgem govoru ponovil svoja stara stališča o celjskem vprašanju kot vprašanju moči, svoje trditve pa argumentiral s slovenskim zavračanjem ustanovitve slovenske nižje gimnazije v kakšnem drugem kraju na Spodnjem Štajerskem. Po njegovem mnenju so Slovenci prepričani, da se bo »nemška stvar« na Spodnjem Štajerskem rešila prav v Celju, zato so skoncentrirali svoje napade na celjsko gimnazijo, ker hočejo s tem izvesti odločilen korak k popolni slovenizaciji nemškega Celja. Ker pa bi to pomenilo odločilen udarec tudi za nemštvo, ki živi v okoliških trgih, je treba slovenske namere na vsak način onemogočiti.³⁰⁵ Na shodu je bila sprejeta posebna resolucija, s katero so nemški zaupni možje Štajerske izrazili svoje ogorčenje nad slovenskimi zahtevami: »Die am 3. Juni 1894 in Graz versammelten deutschen Gesinnungsgenossen erheben entschieden Protest gegen die fortdauernde ungerechtfertigte Begünstigung der slovenischen Ansprüche auf Kosten der Deutschen; sie erblicken in der geplanten Errichtung slovenischer Parallelclassen am Gymnasium in Cilli eine Verletzung der nothwendigsten Voraussetzung der Coalition und verwahren sich gegen dieselbe als eine empfindliche Schädigung der Deutschen; sie erklären es als

²⁹⁶ Slovenski gospodar 3. 5. 1894.

²⁹⁷ Slovenski gospodar 26. 4. 1894.

²⁹⁸ Slovenski gospodar 3. 5. 1894.

²⁹⁹ Deutsche Wacht 15. 4. 1894.

³⁰⁰ Deutsche Wacht 29. 7. 1894.

³⁰¹ Deutsche Wacht 8. 3. 1894, 18. 3. 1894.

³⁰² glej op. 246.

³⁰³ Graf Karl Stürgkh (1859–1916), politik. Leta 1890 je postal državni poslanec in v državnem zboru deloval v okviru kluba Združene levice, leta 1891 pa tudi štajerski deželni poslanec. V Bienerthovem kabinetu je bil naučni minister, novembra 1911 pa je postal avstrijski ministrski predsednik. 21. oktobra 1916 ga je ustrelil F. Adler.

³⁰⁴ Karl Morre (1832–1897), politik. Leta 1886 je bil izvoljen v štajerski deželni zbor, leta 1891 pa v državni zbor. V obeh se je zavzemal zlasti za rešitev kmečkega in delavskega vprašanja. Bil je tudi velik ljubitelj gledališča in v diletantskih vrstah veljal za prvovrstnega improvizatorja in humorista. Napisal je tudi več del za gledališče: Die Familie Shneck; Die Frau Rätthin; Der Regimentsarzt; Drei Drittel; Der ganze Papa itd.

^{304a} Dr. Emanuel Wokaun (5. 1. 1850, Celje — 23. VII. 1896, Celje), pravnik in politik. V Celju je končal glavno šolo in gimnazijo in odšel študirat pravo v Gradec. Po uspešno opravljenem doktoratu se je februarja 1877 zaposlil kot avskultant na vojaškem sodišču, leta 1884 pa kot pristav na celjskem okrožnem sodišču. Po smrti celjskega župana in deželnega postanca dr. Neckermanna je bil novembra 1893 izvoljen za deželnega poslanca v celjski mestni kuriji in sicer na podlagi t. l. celjskega programa, sprejete na spodnještajerskem »Parteitagu« v Celju julija istega leta. Ze leta 1894 je bil izvoljen v petičijski odbor, leto kasneje pa še v finančni odbor deželnega zbora. Interese celjskega nemštva je še posebej zavzeto zastopal med zadnjimi fazami bojev za celjsko gimnazijo, kasneje pa je bil med pobudniki ustanovitve nemškega dijaškega doma v Celju. (Deutsche Wacht 26. 7. 1896.)

³⁰⁵ Deutsche Wacht 7. 6. 1894. Die Parteikonferenz in Graz.

eine Ehrenpflicht aller Deutschen ohne Unterschied der Fractionstellung, mit aller Entschiedenheit und mit dem grössten Nachdruck für die im schweren Kampfe stehenden untersteirischen Stammesbrüder einzutreten; sie erwarten von allen deutschen Abgeordneten die entschiedenste und rücksichtsloseste Abwehr aller auf eine Schädigung des deutschen Besitzstandes gerichteten Bestrebungen und fordern dieselben auf, ihre Stellung zur Coalition von der Haltung der Regierung gegenüber den nationalen Ansprüchen der Südslaven, insbesondere in der Frage der Utraquisierung des Gymnasiums in Cilli abhängig zu machen«.³⁰⁶

Navedena resolucija je bila med celjskim nemštvom navdušeno sprejeta in občinski odbor je na seji 15. junija 1894 sklenil poslati organizatorju zborovanja, štajerskemu deželnemu poslancu Alexandru Kollerju posebno zahvalo, s katero se mu je toplo zahvalil za prizadevanje, da »primer Celje« ni ostal omejen le na lasten okoliš.³⁰⁷ Mesec dni kasneje je celjski občinski odbor sprejel še eno resolucijo, iz katere je razvidno gledanje celjskega nemštva na »gimnazijsko vprašanje«: »Das im staatlichen Interesse gegründete k. k. Gymnasium in Cilli ist eine Lehranstalt, an welcher sich seit dem Bestande derselben die deutsche Unterrichtssprache unbestreitbar auf das Vorzüglichste bewährt hat.

Die Slavisirung der deutschen Anstalt entspricht keinem pädagogischen Bedürfnisse und ebensowenig dem aufrichtigen Wunsche der slovenischen Bevölkerung, welche vor wenigen Jahren mit Tausenden von Unterschriften versehene Petitionen um grössere Rücksichtnahme auf den in den Volksschulen arg vernachlässigten deutschen Sprachunterricht erfolglos an die massgebende Stelle gesendet hat. Das Verlangen nach Slavisirung der Anstalt wurzelt keineswegs im untersteirischen slovenischen Bauernvolke, das seine Söhne dem deutschen Staatsgymnasium in Cilli zusendet, trotzdem die Beschickung slovenischer oder selbst croatischer Gymnasien schon wegen der günstigeren geographischen Lage die Erziehungskosten in vielen Fällen sogar wesentlich verringern würde.

Die Erfüllung eines nur mit dem Scheine des Bedürfnisses und der Berechtigung umgegebenen Begehrens wird die in der deutschen Bevölkerung bestehende Erbitterung in bedenklicher Weise steigern; erklärlich, weil es sich wieder um eine Fortsetzung der vielsachen, die nationale Eigenart und das materielle Wohl der deutschen Bewohner Cillis gefährdenden Zugeständnisse an die slavischen Politiker handelt, von welchen die nationalen Ueberzeugungen und wirtschaftlichen Interessen dieser patriotischen Bevölkerung ununterbrochen auf das Tiefste verletzt und beeinträchtigt werden dürfen, während den einfachsten und billigsten Bitten der Deutschen Cillis, sowie des ganzen steirischen Unterlandes niemals Rechnung getragen, sondern stets ablehnend entgegengetreten wird.

Der Gemeinderath der bedrohten Stadt Cilli fühlt sich verpflichtet, klar und deutlich auszusprechen, dass die Errichtung slovenischer Parallellassen oder die Gründung eines selbstständigen slavischen Gymnasiums in Cilli die Auslieferung der deutschen Stadt und damit die Preisgebung der Deutschen des ganzen steirischen Unterlandes an das Slaventhum unbedingt zur Folge haben muss, und verwahrt sich dagegen, dass eine derartige Massnahme als eine ganz unbedeutende hingestellt wird, während sie für die Deutschen Unter-

³⁰⁶ prav tam; resolucija v slovenščini: Slovenski gospodar 7. 6. 1894. — Dne 3. junija 1894 v Gradcu zbrani nemški somišljeniki odločno protestirajo zoper nenehno neupravičeno podpiranje slovenskih zahtev na račun Nemcev; v načrtovani ustanovitvi slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju vidijo kršitev nujnega pogoja koalicije in ji ugovarjajo kot občutno oškodovanje Nemcev; izjavljajo, da je častna dolžnost vseh Nemcev, brez razločka na frakcijski položaj, da se z vso odločnostjo in največjo silo postavijo za v težkem boju stoječe spodnještajerske rodne brate; od vseh nemških poslancev pričakujejo najodločnejšo in brezobzirno obrambo pred vsemi, k oškodovanju nemškega posestnega stanja naperjenimi nameni, in jih pozivajo, da svoj odnos do koalicije postavijo v odvisnost od obnašanja vlade nasproti nacionalnim zahtevam južnih Slovanov, še posebej pri vprašanju utrakvizacije gimnazije v Celju.

³⁰⁷ Deutsche Wacht 24. 6. 1894; ZAC, MOC, fasc. 6, zapisnik seje občinskega odbora z dne 15. 6. 1894.

steiermarks von höchster Wichtigkeit und folgenschwerster Bedeutung wäre.«³⁰⁸

V odgovor na »nemško rohnenje« pa je v poletnih mesecih tudi slovenska stran organizirala več zborovanj v Celju in okolici (Mozirje, Šmarje), na katerih je od vlade zahtevala takojšnjo izpolnitev pravičnih slovenskih zahtev in apelirala na slovenske poslance, člane Hohenwartovega kluba, da v nasprotnem primeru izstopijo iz kluba.³⁰⁹ Pri tem pa so resolucije, sprejete na že omenjenih shodih, govorile izključno o »slovenskih paralelkah na celjski gimnaziji« in zavračale idejo o ustanovitvi slovenske »nižje gimnazije« v kakšnem drugem kraju v okolici Celja (največkrat se omenja Žalec), ki jo je propagirala zlasti Združena nemška levica. Po mnenju Slovenskega gospodarja izhaja ponudba o čisto slovenski nižji gimnaziji od »naših« sovražnikov, ki hočejo s tem doseči prepoved obojega.³¹⁰ Sovražnici Slovencev sta tako nova Nemška nacionalna stranka kot tudi stara liberalna Združena nemška levica: »Nacionalna stranka pravi, da nam ne gre nič ter nam kliče: Roke proč od nemške posesti, nemške c. kr. gimnazije. Druga pa, »liberalna levica«, sicer ne kliče tako, vendar pa nam ne dovoli slovenskih vzporednic, samo da po drugi poti. Ona pravi, da je že prav, če nam vlada kaj poda, le ne slovenskih vzporednic, boljše je, če dobimo posebej nižjo gimnazijo, če že mora biti, tudi v Celju; še bolje pa je neki, če dobimo tako kje drugje n. pr. v Ljutomeru. Prva nam torej ne dovoli nič, druga pa slovensko nižjo gimnazijo v Celju ali kje drugje. In to je tudi — nič; kajti, da se odpre slovenska nižja gimnazija, bodi že v Celju ali drugje, za to je treba posebne postave; slovenske vzporednice pa napravi lahko minister s svojo odredbo, brez vsake postave in torej lahko že v tej jeseni. Nje že dobimo torej, če vlada hoče, z novim šolskim letom, nižje gimnazije pa še ne, ampak kvečjemu čez leto dnij. In kaj se v tem času lahko zgodi! Na to tudi stavi svoje upanje nemška »liberalna levica« in zdaj daje nam tedaj tudi ona nič, torej nič za nič: Nič nacionalna stranka in za nje nič »liberalna levica.«³¹¹

Nasprotja glede celjskega gimnazijskega vprašanja so se julija 1894 že tako zaostrila, da se je naučni minister Madeyski odpravil k cesarju v Ischl. Franc Jožef ni bil preveč navdušen nad načrtom ustanovitve slovenske gimnazije v Celju, vendar pa se je izjasnil za takojšnjo ustanovitev, če je vlada že dala obljubo in je agitacija vedno hujša.³¹² Tako je prišel na seji ministrskega sveta 19. avgusta 1894 Madeyski na plan s predlogom, da se vnesejo stroški za ureditev slovenske nižje gimnazije v državni proračun za leto 1895, obenem pa se je izrekel zoper priključitev slovenskih paralelnih razredov na obstoječo nemško gimnazijo, saj bi se lahko le-ta (že v osebni ravnateljja) slovenizirala.³¹³ Proti njegovemu predlogu sta Plener in Wurmbrand predlagala, da se ustanovi slovenska nižja gimnazija na Bregu pri Celju ali pa v Ljutomeru, vendar pa se

³⁰⁸ Deutsche Wacht 22. 7. 1894; ZAC, MOC, fasc. 6, zapisnik seje občinskega odbora z dne 20. 7. 1894; resolucija je objavljena tudi v knjigi H. Wastian: Der Kampf um Cilli, Celje 1896, str. 4/5. — V državnem interesu ustanovljena c. kr. gimnazija v Celju je učni zavod, na katerem se je od njegovega postanka neizpodbitno kar najslabše izkazal nemški učni jezik. Slavizacija nemškega zavoda ne odgovarja nobeni pedagoški potrebi in prav tako ne iskreni želji slovenskega prebivalstva, ki je pred nekaj leti brezuspešno poslalo na odločilna mesta s tisoči podpisov opremljene peticije za večje upoštevanje v ljudskih šolah že hudo zanemarjenega pouka nemškega jezika. Zahteva po slavizaciji zavoda ne korenini med spodnještajerskim slovenskim kmečkim ljudstvom, ki pošilja svoje sinove na nemško državno gimnazijo v Celje, čeprav bi obiskovanje slovenskih ali celo hrvaških gimnazij, že zaradi ugodnejše geografske lege, vzgojne stroške v številnih primerih celo bistveno zmanjšalo. Izpolnitev take, le pod videzom potreb in upravičenosti podane zahteve, bo med nemškim prebivalstvom obstoječe ogorčenje na nevaren način stopnjevalo; razumljivo, ker gre znova za nadaljevanje nacionalnih posebnosti in materialni blaginji nemških prebivalcev Celja nevarnih koncesij slovenskim politikom, ki lahko kar naprej globoko žalijo in oskodujejo nacionalno prepričanje in gospodarske interese tega patriotičnega prebivalstva, medtem ko se najpreprostejše in najbolj upravičene prošnje Nemcev Celja in vse Spodnje Štajerske nikdar ne upoštevajo temveč vedno odklanjajo. Občinski svet ogroženega mesta Celja se čuti dolžnega, jasno in razločno izraziti, da bo ureditev slovenskih vzporednic ali ustanovitev samostojne slovenske gimnazije v Celju imela za neizbežno posledico izdajo nemškega mesta in s tem prepustitev Nemcev celotne Spodnje Štajerske slovanstvu, in protestira proti temu, da bi tak ukrep predstavljali kot povsem nepomemben, ko pa bi bil za Nemce Spodnje Štajerske izredno pomemben in bi imel zelo težke posledice.

³⁰⁹ Slovenski gospodar 28. 6. 1894, 12. 7. 1894, 26. 7. 1894.

³¹⁰ Slovenski gospodar 28. 6. 1894.

³¹¹ Slovenski gospodar 9. 8. 1894. Nič za nič.

³¹² Sutter, n. d., I., str. 110.

³¹³ prav tam.

o obeh predlogih člani vlade niso uspeli sporazumeti. Zedinili so se le o tem, da se v proračun vnese tudi postavka za Celje, kar se je kasneje tudi zgodilo.³¹⁴

Zaradi ogroženosti koalicije se je finančni minister Plener ponovno odločil za posredovanje in poskušal pridobiti za mirno rešitev celjskega vprašanja poslanca grofa Karla Stürgkha, ki je imel precejšen vpliv v Združeni nemški levici, ter dr. Richarda Foreggerja. Predlagal jima je kompromisno rešitev, po kateri naj bi mesto Celje dobilo na račun kompenzacije za slovenske vzporednice pravico razširitve občinskega področja in dovoljenje za ustanovitev nižje realke, pri tem pa je Stürgkhu za pomoč in sodelovanje obljubil imenovanje za ministrskega svetnika v naučnem ministrstvu.³¹⁵ Na teh razgovorih je Plener tudi svetoval Foreggerju, naj v Celju deluje pomirjevalno, vendar pa so njegovi poskusi naleteli na gluha ušesa.³¹⁶ Po smrti zmernega celjskega župana dr. Josefa Neckermanna junija 1893 je namreč prišel na čelo občine Gustav Stiger, ki je bil (kot njegov namestnik Julius Rakusch³¹⁷) radikalno nacionalnega mišljenja. Ta dva sta od Foreggerja zahtevala, naj ne pozabi svojih volilcev in celjski poslanec je sredi septembra 1894 izdal drobno knjižico z naslovom: **Zur Cillier Gymnasialfrage**, ki je izhajala iz trditve, da Slovencem sploh ne gre za novi učni zavod, temveč za osvojitve najjužnejše in najmočnejše nemške trdnjave in s tem za slovenizacijo celotne Spodnje Štajerske, kajti »mit Cilli fallen auch die kleinen deutschen Vorwerke«. Ta njegova brošura ter številni nastopi nekaterih nemških nacionalnih poslancev in javnih delavcev (zlasti poslanca Armanda von Dumreicherja in zgodovinarja Heinricha Friedjunga),³¹⁸ so iz celjskega vprašanja naredili prestižno vprašanje celotnega nemštva v monarhiji.³¹⁹ Nemško časopisje je vedno glasneje govorilo o nemški »Gemeinbürgerschaft«, o nekakšni nemški solidarnosti in o izgladitvi nasprotij med sudetskim in alpskim nemštvom, pri tem pa je po Sutterjevem mnenju pozabljalo, da bi morali biti Nemci absolutno zainteresirani za obstoj koalicijskega ministrstva.³²⁰ Vlada je sicer poskušala zavreti nemško nacionalno agitacijo in ko je konec septembra ponovno prišla na Dunaj deputacija celjskega občinskega sveta z županom Stigerjem na čelu, je naučni minister Madeyski »ni hotel sprejeti, ko je izvedel, da je prišla zaradi celjske gimnazije«. ³²¹ Vendar pa so besede Foreggerja in Dumreicherja vse preveč odmevale in celjsko gimnazijsko vprašanje se je vedno bolj zapletalo.

Dne 18. oktobra 1894 je finančni minister Plener objavil državni proračun za leto 1895,³²² ki je vseboval tudi postavko 1500 gld za celjsko nižjo gimnazijo z nemško-slovenskim učnim jezikom (za četrto leto) in pri tem kar nekako prezrl resolucijo Združene nemške levice z dne 14. oktobra 1894, da bo odgovorila na poskus ustanovitve slovenske gimnazije v Celju z izstopom iz koalicije.³²³ Obenem pa se je začel pogajati s Slovenci, naj pristanejo na ustanovitev gimnazije v Žalcu ali kakšnem drugem kraju v bližini Celja, kar pa so slovenski poslanci odločno zavračali.³²⁴ Ko tudi akcija celjskega okrajnega glavarja Wagnerja, da

³¹⁴ prav tam.

³¹⁵ prav tam.

³¹⁶ prav tam. (Foregger je 8. 8. 1894 pisal Dumreicherju, da je Celjanom popolnoma vseenc, če zaradi gimnazijskega vprašanja razpade tudi koalicija.)

³¹⁷ Julius Rakusch (8. IV. 1852, Celje — 24. XII. 1910, Celje), podjetnik in politik. Leta 1870 se je zaposlil v trgovini z železom svojega očeta Daniela, ki jo je 1876 prevzel skupaj z bratom Josefom, po bratovi smrti pa je postal edini lastnik trgovine. S svojim kapitalom je pomagal številnim nemškim podjetnikom in bil soustanovitelj Westnove tovarne emajlirane posode v Celju, Lorberjeve strojne tovarne v Zaicu, tovarne emajlirane posode Peter Wester v Bratislavi ter Lenkovega I. celjskega mlina. Od leta 1879 je bil član občinskega odbora, v letih 1893—1904 celjski podžupan, v letih 1904—1906 pa župan. Leta 1908 mu je občinski odbor podelil naziv častnega občana mesta Celja, zaradi svoje širokogrudnosti pri denarnih podporah pa je bil tudi častni član številnih celjskih društev. V političnem oziru je bil pristaš radikalne nemške politike nasproti Slovencem in zlasti odločno nasprotoval ustanovitvi in obstoju slovenske nižje gimnazije v Celju. (Deutsche Wacht 24. 12. 1910.)

³¹⁸ Sutter, n. d., I., str. 111.

³¹⁹ Sutter, n. d., I., str. 110.

³²⁰ prav tam.

³²¹ Slovenski gospodar 27. 9. 1894.

³²² Deutsche Wacht 23. 10. 1894.

³²³ Deutsche Wacht 14. 10. 1894, 18. 10. 1894.

³²⁴ Sutter, n. d., I., str. 113.

bi pridobil za vladino zamisel občinska zastopa Žalca in Šentjurja, ni prinesla nobenega uspeha,³²⁵ je bilo z nemške in slovenske strani narejeno vse, kar je bilo mogoče, in boj za Celje je postal središče celotnega političnega dogajanja v monarhiji.

Že konec oktobra 1894 je graški občinski odbor na predlog dr. Hochenburgerja³²⁶ poslal v državni zbor posebno peticijo, v kateri je od nemških poslancev zahteval, da izpolnijo svojo nacionalno dolžnost in preprečijo slovenizacijo Celja, obenem pa predlagal, da se postavka Celje črta iz proračuna.³²⁷ Ta peticija je na Spodnjem Štajerskem sprožila pravo nemško protestno gibanje proti celjski postavki, saj so po vzoru deželnega glavnega mesta poslali v državni zbor podobne peticije tudi občinski odbori Ptuja (29. oktobra),³²⁸ Radgone (31. oktobra), Brežic (4. novembra), Maribora in Vitanja (5. novembra) ter drugih manjših krajev.³²⁹ Nemški protestni akciji so se pridružili tudi istrski Italijani, ki so prav v tem času bili boj proti slovenskim (dvojezičnim) napisom v Istri,³³⁰ in piranski župan dr. Fragiaco je 6. novembra 1894 poslal celjskemu občinskemu odboru zanimiv dopis, s katerim je izrazil v imenu piranskega magistrata celjskemu nemštvu vse simpatije: »Enako pomembno vprašanje kot so dvojezični napisi, ki danes pretresajo celotno Istro, je z enakimi težnjami povzročeno vprašanje ustanovitve slovenske gimnazije v mestu Celju. *Dva kulturna naroda*, oboja močna in ponosna na svojo zgodovino, gledata, kako jima prodirajoča slovanska plima skuša odnesti najsvetejšo vseh pravic in izbrisati njun nacionalni znak. Enake okoliščine, v katerih se nahajajo istrski Italijani in štajerski Nemci, so me napotile, da v imenu *mesta Pirana* izrazim častiti mestni občini Celje *najvišjo simpatijo* in željo, da bi *Nemcem* in *Italijanom* v težkem nacionalnem boju, ki ga danes bojujejo, končno *uspelo doseči zmago*.«³³¹

Od srede novembra 1894 do konca januarja 1895 je celjsko gimnazijsko vprašanje več ali manj mirovalo, v novo fazo razvoja pa je stopilo s predlogom, ki ga je 7. februarja 1895 predložil v sprejetje štajerskemu deželnemu zboru graški župan in deželni poslanec dr. Wilhelm Kienzl. »In Erwägung, dass in das Reichsbudget ein Betrag für Errichtung eines Staats = Untergymnasiums mit deutschslovenischer Unterrichtssprache in Cilli von der k. k. Regierung eingestellt worden ist; in Erwägung aber des Umstandes, dass es aus dem ganzen Vorgange und der Entwicklungsgeschichte dieser Angelegenheit ganz zweifellos hervorgeht, dass das Begehren nach Errichtung eines Untergymnasiums mit deutsch-slovenischer Unterrichtssprache in oder ausser Cilli oder nach Errichtung von slovenischen Parallelklassen im bestehenden Staatsgymnasium zu Cilli nicht aus einem kulturellen Bedürfnisse hervorgegangen ist, vielmehr nur dazu dienen soll, dem nationalen Einflusse und der politischen Stellung der Slovenen im steirischen Unterlande eine neue für die weitere nationale Entwicklung massgebende Stütze auf Kosten des durch den gegenwärtigen Regierungsgrundsatz gewährleisteten nationalen Besitzbestandes der Deutschen zu gewinnen; in weiterer Erwägung, dass ein solcher Vorgang dem Landtage als ein offener Bruch des der gegenwärtigen politischen Situation zur Grundlage dienenden Koalitionsprinzipes erscheint; in endlicher Erwägung, dass dieser neuerliche Angriff auf die Stellung der Deutschen in Steiermark in der Bevölkerung eine tiefgehende, auf das ganze Land, ja selbst weit über die Grenzen desselben hinaus sich erstreckende Beunruhigung hervorgerufen hat, — diese geplante Er-

³²⁵ Slovenski gospodar 22. 11. 1894, 29. 11. 1894; Deutsche Wacht 22. 11. 1894.

³²⁶ Victor von Hochenburger (1857—1918), doktor prava, odvetnik v Gradcu. Državni poslanec je bil v letih 1897—1901 in deloval v okviru Nemške ljudske stranke. V letih 1909—1916 je bil avstrijski justični minister, v letih 1917—1918 pa član gosposke zbornice.

³²⁷ Deutsche Wacht 28. 10. 1894.

³²⁸ Deutsche Wacht 1. 11. 1894.

³²⁹ Deutsche Wacht 29. 10. 1894, 1. 11. 1894, 5. 11. 1894, 8. 11. 1894.

³³⁰ Slovenski gospodar 15. 11. 1894. Istrski Lahi in naši Nemci.

³³¹ Deutsche Wacht 11. 11. 1894.

richtung daher den nationalen Frieden im Lande ernstlich und dauernd gefährdet, — in schliesslicher Erwägung, dass der Landtag die Rückwirkung solcher Einrichtungen auf das Wohl des Landes zu erwägen und darüber zu berathen, eventuell Anträge zu stellen, nach § 19, Abs. 1, Punkt a) der Landesordnung berufen ist, — spricht sich der Landtag des Herzogthums Steiermark gegen die geplante Errichtung eines Staats-Untergymnasiums mit deutschslovenischer Unterrichtssprache in Cilli oder von slovenischen Parallelklassen am Staatsgymnasium zu Cilli und überhaupt gegen jegliche Massnahme auf das entschiedenste aus, welche unter dem Vorwande kulturellen Bedürfnisses oder pädagogischer Rücksichten doch nur als neuer Vorstoss in das deutsche Sprachgebiet in Untersteiermark sich darstellt.«³³²

Na Kienzlov predlog, ki ga je podpisalo še 37 drugih poslancev,³³³ so slovenski poslanci že naslednji dan odgovorili z izstopom iz deželnega zbora in z abstinenco, svoj korak pa so motivirali s posebno izjavo v deželnem zboru: »Uvažuje, da ima predlog, kateri je deželnozborska večina stavila koncem seje štajerskega deželnega zbora dne 7. februarja t. l., namen, preprečiti ustanovitev učnega zavoda za slovensko prebivalstvo na Štajerskem, dasi se ima ustanoviti na državne in ne na deželne stroške in dasi bi se s tem nemškimi sodeželanom nič ne vzelo; uvažuje nadalje, da se s tem predlogom protestuje principiello sploh zoper vsakršno napravo, s katero bi se ugodilo kulturnim potrebam slovenskega prebivalstva in zadostilo pedagoškim ozirom, in da torej predlog nasprotuje državnim osnovnim zakonom; uvažuje, da se prizadevanja slovenskega prebivalstva, dobiti učni zavod, na žaljiv način postavlja zgolj kot agitacijsko sredstvo in se Slovenci v narodnem oziru sploh proglašajo za brezpravne; uvažuje, da je predlog podpisala cela nemškoliberalna deželnozborska večina, na čelu jej gospod deželni glavar, ki je vendar imenovan za celo štajersko deželo in ne samo za nje nemški del, in se torej v tem predlogu izražena narodna preširnost, nestrpnost in sovraštvo proti Slovincem manifestuje kot mišljenje deželnozborske večine; uvažuje konečno, da je upoštevanje katerihkoli še tako upravičenih narodnih zahtev Slovencev v tem deželnem zboru povsem izključeno, smatramo zastopniki slovenskega prebivalstva vsako nadaljnjo udeležbo pri razpravah tega deželnega zbora za neplodno in brezuspešno in nezdržljivo s častjo slovenskega naroda, ter izjavljamo zategadelj, da ne moremo več sodelovati v deželnem zboru.«³³⁴

Radikalni nastop štajerskih poslancev, ki ga je celjsko nemštvo označilo le za slabo odigrano komedijo,³³⁵ je vzbudil med štajerskimi Nemci precejšnje začudenje. Zato je že 9. februarja 12 nemških katoliških konservativcev s Karlonom na čelu v deželnem zboru postavilo kompromisni predlog, po katerem naj bi vlada uredila izobraževalne razmere na Štajerskem tako, da bi lahko vsi abiturienti zapuščali gimnazije po osmih letih šolanja, pri tem pa dobro obvladali oba jezika: »Der Landtag spreche die Erwartung aus, die Regierung werde

³³² Deutsche Wacht 7. 2. 1895. — Glede na to, da je prispevek v državnem proračunu za ustanovitev nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom v Celju postavila c. kr. vlada; glede na okoliščine, da iz celotnega postopanja in razvoja te zadeve nedvoumno izhaja, da zahteva po ustanovitvi nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom v ali izven Celja ali ustanovitvi slovenskih vzporednic na obstoječi državni gimnaziji v Celju ni izšla iz kulturnih potreb, ampak naj bi mnogo bolj služila pridobiti nacionalnemu vplivu in političnemu položaju Slovencev na Spodnjem Štajerskem novo, za nadaljnji razvoj odločilno podporo, na račun nacionalnega posestnega stanja Nemcev, ki mu je porok sedanje vladino načelo; nadalje glede na to, da se takšen postopek kaže deželnemu zboru kot javen prelom s koalicijskim principom, ki služi za osnovo sedanjih političnih situaciji; in končno glede na to, da je ta najnovejši napad na položaj Nemcev na Štajerskem, med prebivalstvom cele dežele in tudi daleč preko njenih meja povzročil najgloblje vznemirjenje — načrtovana ustanovitev zato nacionalni mir resno in trajno ogroža — in nazadnje, glede na to, da je po čl. 19, odst. 1, točka a) deželnega reda deželni zbor poklican, da pretehta posledice takšnih ustanovitev za blaginjo dežele, se o njih posvetuje in eventualno stavi predloge, se deželni zbor izreka zoper načrtovano ustanovitev državne nižje gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom ali slovenskih vzporednic na državni gimnaziji v Celju in nasploh še najodločneje zoper vse ukrepe, ki se pod pretvezo kulturnih potreb in pedagoških ozirom kažejo le kot nov sunek v nemško jezikovno področje na Štajerskem.

³³³ Kienzlov predlog je med drugim podpisal tudi grof Attems, štajerski deželni glavar, kar je še posebej razjelo Slovence.

³³⁴ Domovina 15. 2. 1895; Deutsche Wacht 10. 2. 1895.

³³⁵ Deutsche Wacht 17. 2. 1895.

bei Regelung der Unterrichtsverhältnisse an den Gymnasien des steiermärkischen Unterlandes die Frage so lösen, dass die Abiturienten in die Lage kommen, das Gymnasium nach achtjährigem Studium mit vollkommener Kenntnis beider Landessprachen zu verlassen.«³³⁶ Ta kompromisni predlog, ki je bil postavljen z namenom, da bi se slovenski poslanci vrnili v deželni zbor, je bil pozitivno sprejet tudi s strani nemških liberalcev in 12. februarja 1895 je dr. Kienzl ob koncu svojega govora, s katerim je utemeljeval svoj predlog izpred nekaj dni, predlagal, naj se izvoli poseben odbor, ki naj poskuša razrešiti napeto situacijo okoli celjskega vprašanja.³³⁷ Njegov predlog je bil enoglasno sprejet (podprli so ga tudi konservativci) in še na isti seji je bil izvoljen dvanajstčlanski odbor z baronom Hackelbergom na čelu,³³⁸ ki je že tri dni kasneje (15. februarja) predložil deželnemu zboru v sprejem dva predloga glede rešitve celjskega vprašanja. V prvem je zahteval od vlade, da glede na svoj program pri vprašanju ustanovitve slovenske nižje gimnazije v Celju upošteva mnenje štajerskih deželnih šolskih oblasti, ki najbolj poznajo razmere v deželi. V drugem predlogu pa je naložil štajerskemu deželnemu odboru, da preuči Karlonov predlog in v zvezi z njim naredi eventualne ustrezne korake pri vladi, do naslednje sešije pa poroča o zadevi deželnemu zboru.³³⁹ Štajerski deželni zbor je navedena (kompromisna) predloga še na isti seji enoglasno sprejel, v upanju, da bodo z njima zadovoljni tudi Slovenci. Vendar pa je glasovanje štajerskih konservativcev za oba predloga takoj vzbudilo ostro reakcijo slovenskih članov Hohenwartovega kluba. Na seji njegovega konservativnega kluba 20. februarja 1895 je Miha Vošnjak ostro napadel čudno Karlonovo politiko in od Hohenwarta zahteval, da se do resolucije štajerskega deželnega zbora opredeli konservativni klub kot celota. Karlon, ki je na navedeni seji Vošnjaku odgovoril, da so Slovenci lahko z resolucijo štajerskega deželnega zbora več kot zadovoljni, saj ta v nobenem oziru ne veže vlade, pa se je na koncu strinjal z odklonilnim stališčem večine, ki je sprejela sklep, da bo konservativni klub glasoval za celjsko postavko v proračunu.³⁴⁰

Dne 19. februarja 1895 se je ponovno sešel državni zbor, vendar pa se je v proračunskem odseku zavlačevalo z glasovanjem o postavkah za srednje šole.³⁴¹ Ker je postajala situacija vedno bolj zapletena, saj je tudi klub Združene nemške levice na svoji seji 23. februarja 1895 izrazil popolno strinjanje z resolucijo štajerskega deželnega zbora,³⁴² graški občinski odbor pa se je dva dni kasneje v posebnem razglasu zavzel za uresničitev dr. Kienzlovega predloga,³⁴³ se je ministrski predsednik Windischgrätz konec februarja 1895 odločil za posredovanje in na prijateljski obed povabil nekaj slovenskih in nemških politikov, da bi se v miru dogovorili o celjskem vprašanju.³⁴⁴ Že na začetku razgovorov je prelat Karlon predlagal, naj se problem reši v smislu njegovega (v štajerskem deželnem zboru sprejetega) predloga, po katerem bi se naj v državni proračun namesto postavke za Celje vnesla druga, širša postavka, namenjena ureditvi razmer na vseh gimnazijah na Štajerskem, in sicer tako, da bo maturantom omogočeno nadaljevanje študija po osmih letih, t. j., da se ukinemo pripravljalni razredi (kot so bili tudi na celjski gimnaziji), ki podaljšujejo slovenskim dijakom učno dobo za 1 leto.³⁴⁵ Kompromisni predlog, ki bi ga lahko obe strani sprejeli (vsak drug predlog bi namreč škodoval koaliciji in pripeljal

³³⁶ Deutsche Wacht 14. 2. 1895. — Deželni zbor pričakuje, da bo vlada pri urejanju izobraževalnih razmer na spodnještajerskih gimnazijah vprašanje rešila tako, da bodo abiturienti lahko zapuščali gimnazijo po osemletnem študiju s popolnim znanjem obeh deželnih jezikov.

³³⁷ prav tam.

³³⁸ prav tam.

³³⁹ Deutsche Wacht 17. 2. 1895.

³⁴⁰ Domovina 25. 2. 1895.

³⁴¹ Sutter, n. d., I., str. 114.

³⁴² Deutsche Wacht 28. 2. 1895.

³⁴³ prav tam.

³⁴⁴ Sutter, n. d., I., str. 114.

³⁴⁵ Sutter, n. d., I., str. 115.

vlado do padca), pa ni naletel ne na nemški ne na slovenski strani na nek večji odmev. Slovenci so Karlonov predlog sprejeli z obžalovanjem, kar je bilo opazno že med sestankom pri Windischgrätzu. Zastopnik Združene nemške levice Adolf Beer je bil preprosto za črtanje celjske postavke iz proračuna. Predstavnik konservativcev Karlon in Liechtenstein sta sicer nagovarjala Slovence, naj izjavijo, da se strinjajo s kompromisom. Vendar pa so ti zahtevali, naj jim vlada najprej razloži, na kakšen način namerava zadevo izpeljati. Ker pa naučni minister Madeyski o zadevi ni hotel dati nobenih izjav, so bila prizadevanja štajerskih konservativcev onemogočena, kompromisna rešitev pa je splavala po vodi.³⁴⁶

Kmalu zatem se je v proračunskem odboru začela debata o državnem proračunu za leto 1895, vendar pa celjsko vprašanje ni prišlo na dnevni red vse do 11. junija 1895. Že prvi dan se je pred Nemce jasno postavilo vprašanje: ali koalicijska vlada ali slovenska gimnazija? Nemški nacionalci so takoj reagirali z zahtevo po izstopu iz koalicije.³⁴⁷ Na seji ministrskega sveta 14. junija 1895 je Plener na podlagi sklepa kluba Združene nemške levice z dne 13. junija 1895 izjavil, da bo klub izstopil iz koalicije, če bo proračunski odbor sprejel postavko Celje v proračun za leto 1895. Obenem se je zavzel za iskanje pravične rešitve, ki bi zadovoljila obe strani.³⁴⁸ Zato se je vlada začela pogajati s Hohenwartom, ki je bil pripravljen popustiti, da bi se gimnazija uredila na Bregu pri Celju. Vendar pa je tej lokaciji nasprotoval grof Wurmbrand, češ da je preblizu mesta, in zahteval, da se gimnazija prestavi v Žalec. To pa je bilo nesprejemljivo za Hohenwarta in slovenske poslance v njegovem klubu.³⁴⁹

Na seji ministrskega sveta 16. junija 1895 je bila situacija popolnoma enaka kot dva dni poprej. Knez Windischgrätz je uvidel, da ne bo mogoče doseči za vse sprejemljive rešitve, zato je vprašal ministra Plenerja in Wurmbranda, če bosta v primeru izstopa Združene nemške levice iz koalicije demisionirala. Odgovor se je glasil, da mora v tem primeru demisionirati celotno ministrstvo, saj je prav koalicija osnova vlade.³⁵⁰ V tej nerazrešljivi situaciji se je knez Windischgrätz odločil, da se celjska postavka kljub vsemu stavi v proračun, čeprav se je zavedal, da bo vlada padla. Naučni minister Madeyski pa je naredil vse, da se v proračunskem odboru celjska postavka najprej sprejme in da šele nato pride do demisije vlade.³⁵¹ Na seji dne 18. junija 1895 je proračunski odbor izglasoval postavko Celje v proračun za leto 1895 z 19 proti 15 glasovi, pri čemer so proti postavki glasovali člani Združene nemške levice, Nemške nacionalne stranke in Coroninijevega kluba: Bärnreither, Bareuther, Beer, Exner, Hugo Fuchs, Haase, Hallwich, Malfatti, Mauthner, Menger, Nitsche, Rainer, Schwegel, Stalitz, Steinwender, za njeno potrditev pa slovanski in romunski poslanci Gregorec, Herold, Kaizl, Klaič, Klun, Kozlowski, Lupul, Meznik, Milewski, Palffy, Pientak, Pininski, Romanczuk, Rutowski, Sczepanowski ter Nemci Fuchs, Kathrein, Morsey, Wolkenstein.³⁵² Neposredno po glasovanju so predstavniki Združene nemške levice razglasili svoj izstop iz koalicije, naslednji dan pa je knez Windischgrätz v skladu s sklepom seje ministrskega sveta z dne 16. junija 1895 pismeno obvestil cesarja o demisiji vlade, ki jo je Franc Jožef tudi takoj sprejel.³⁵³ Tako je zaradi celjske gimnazije padla Windischgrätzova vlada, s tem pa se je začela odločilna faza v bojih za ustanovitev slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju, ki je tudi bistveno vplivala na spremembo politične orientacije celjskega celštvva.

³⁴⁶ prav tam.

³⁴⁷ Deutsche Wacht 13. 6. 1895. Heraus aus der Coalition!

³⁴⁸ Sutter, n. d., I., str. 115.

³⁴⁹ prav tam.

³⁵⁰ Sutter, n. d., I., str. 116.

³⁵¹ prav tam.

³⁵² Deutsche Wacht 20. 6. 1895.

³⁵³ prav tam.

Po demisiji Windischgrätzovega kabineta je cesar imenoval novo provizorično (uradniško) ministrstvo z grofom Kielmanseggom³⁵⁴ na čelu. Edina naloga vlade je bila, da privede do kraja sklepanje o državnem proračunu za leto 1895. Seveda je bila naloga izredno težavna, saj je sprejem celjske postavke v proračun sprožil med večino avstrijskih Nemcev ostre reakcije. Celjska Deutsche Wacht, ki je označila program nove vlade s stavkom: »Vladamo proti Nemcem«,³⁵⁵ je takoj po glasovanju v proračunskem odboru začela z ostrimi napadi na vlado in Združeno nemško levico ter zahtevala od nemških poslancev, da stopijo v odločno obstrukcijo, ki naj pripravi vlado do tega, da bo izločila postavko Celje iz proračuna. Po njenem mnenju bi morali stopiti skupaj vsi nemški nacionalno čuteči poslanci in se dogovoriti o enotnem nastopanju v celjskem vprašanju, seveda pa bi morala Združena nemška levica prenehati škiliti v novi kabinet.³⁵⁶ Istega mnenja je bil tudi celjski poslanec dr. Richard Foregger, ki je na seji državnega zbora 28. junija 1895 (med generalno debato o proračunu) ostro kritiziral oportunistem Združene nemške levice, ki da je edini krivec, da se je celjsko gimnazijsko vprašanje razpletlo v škodo Nemcev. Če bi liberalci (t. j. člani Združene nemške levice) pravočasno zaklicali koaliranim strankam: »Das dulden wir nicht (tega ne dovolimo)«, ne bi nikoli prišlo do zapletov, ki smo jim priča. Po mnenju Foreggerja je boj za celjsko gimnazijo le epizoda v boju med slovanskim in germanskim svetom, ki pa se nikakor ne sme rešiti v korist Slovencev, saj bi pomenila ustanovitev slovenske gimnazije v Celju, ki so ga utemeljili nemški kolonisti na ruševinah rimske Celeie, »rop nemškega posestnega stanja«. Zato je celjski poslanec na koncu svojega obsežnega govora izjavil, da je **skrajni radikalizem** sveta dolžnost vsakega Nemca, če je treba braniti nemško posestno stanje, vrgel med poslanca parolo: »Do skrajne parlamentarne opozicije« ter od njih zahteval, da stopijo v obstrukcijo, ne glede na posledice. Po njegovem mnenju bo obstrukcija prisilila vlado k popuščanju. Če pa bo razpustila državni zbor, se bo na naslednjih volitvah pokazala volja nemških volilcev, ki si bodo izvolili energične može poudarjeno nemško nacionalnega mišljenja.³⁵⁷

Ob debati o finančnem zakonu v državnem zboru dne 2. julija 1895 je celjsko vprašanje ponovno prišlo v ospredje. Slovenski poslanec Miha Vošnjak je odločno zavračal vse predloge, ki so bili usmerjeni k preместitvi slovenskih vzporednic v kakšen drug kraj na Spodnjem Štajerskem (Žalec, Ljutomer),³⁵⁸ pri tem pa je imel vso podporo štajerskega konservativnega poslanca M. Kalteneggerja, ki je med drugim dejal, da »ne bo Celje škodovalo nemštvu, ampak bo nemška nacionalistična gonja okrog Celja spravila nemštvo v res strahoten položaj«. ³⁵⁹ Ob Kaltenegegerjevi izjavi, da so glasovali za slovenske paralelke tudi nemški ministri v Windischgrätzovem kabinetu, je v državnem zboru prišlo do mučnih scen, ki so pripeljale do tega, da je Ernst von Plener še pred glasovanjem o proračunu in s tem o postavki Celje, odložil svoj mandat. Tega pa ni storil grof Wurmbrand, ki je Kaltenegegerjeve besede označil za »neresnične govorice«, na kar mu je Kaltenegeger, ki so mu z levice klicali »izdajalec lastnega naroda«, odgovoril, da niti Plener niti Wurmbrand nista iz celjskega vprašanja potegnila nobenih konsekvenc in da je prav Plener kot finančni minister najbolj »zaslužen« za to, da vsebuje proračun tudi celjsko postavko.³⁶⁰

Situacija v državnem zboru je bila izredno zapletena, saj so slovensko zahtevo podpirali tudi nemški klerikalci. Združena nemška levica je izjavila, da

³⁵⁴ Grof Erich Kielmansegg (1847–1923), namestnik v Nižji Avstriji (1889–1895), ministrski predsednik in minister notranjih zadev od 19. 6. do 29. 9. 1895, nato ponovno (do leta 1911) namestnik v Nižji Avstriji.

³⁵⁵ Deutsche Wacht 23. 6. 1895. Gegen die Deutschen?

³⁵⁶ prav tam.

³⁵⁷ Deutsche Wacht 4. 7. 1895, 7. 7. 1895.

³⁵⁸ Sutter, n. d., I., str. 120.

³⁵⁹ Vasilij Melik: Slovenci v državnem zboru 1893–1904, ZČ 1979, str. 59.

³⁶⁰ Sutter, n. d., I., str. 120.

bodo njeni člani glasovali le proti celjski postavki, ne pa tudi proti celotnemu proračunu, nemški nacionalci pa so bili proti sprejetju celotnega proračuna, vendar pa se tudi oni niso hoteli odločiti za obstrukcijo, za katero je strastno agitiralo nemško nacionalistično časopisje.³⁶¹ Dne 10. julija 1895 je prišlo v državnem zboru do poimenskega glasovanja o postavki Celje in postavka je bila sprejeta s 173 proti 143 glasovi.³⁶² Pri tem je bila slovenska stran več kot razočarana, ker je proti celjski postavki glasoval del nemških klerikalcev in krščanskih socialcev,³⁶³ nemška stran pa je začela glasno govoriti o klerikalni izdaji in zlasti napadala štajerskega poslanca Kalteneggerja, ki se je pred glasovanjem zavzel za slovenske zahteve. Proti Kalteneggerju se je po mnenju Domovine »vzdignila vsa vsenemška kuga«, ki ne izbira izrazov in sredstev za politično diskvalifikacijo (»Toliko razbrzdanosti in politične neznačajnosti in gnjusobe še ni zlahka kdaj doživel svet«), saj je K. Hermann Wolf na nekem zborovanju na Dunaju »nasvetoval, naj se rabi ime »Kaltenegger kot najhujša psovka«, dr. Edward Glantschnigg iz Maribora (»znani begun celjskega »narenturma«) pa je predlagal, »naj se Kaltenegger imenujejo — pljuvalniki«.³⁶⁴

Sprejem celjske postavke je sprožil ostre reakcije med celotnim nemštvom v monarhiji, seveda pa so bile reakcije celjskih Nemcev najglasnejše. Celjski občinski odbor je na seji 13. julija 1895 sprejel posebno resolucijo, v kateri je od nemških poslancev zahteval, da ob 3. branju glasujejo proti celotnemu proračunu: »Der Gemeinderath der Stadt Cilli hat in der Sitzung vom 5. März l. J. in Erfüllung seiner Pflicht die Folgen, die durch die Errichtung eines slavischen Gymnasiums in Cilli entstehen müssen, klar und deutlich zum Ausdrucke gebracht. — Heute steht der Gemeinderath vor der Tatsache, dass die Post »Cilli« in zweiter Lesung angenommen wurde, und dass damit die durch den Volksverrath deutschklericaler ermöglichte Mehrheit des Abgeordnetenhauses die Slavisirung unserer Stadt beschlossen hat. Eine uralte deutsche Stadt soll wider den Willen ihrer Vertretung, wider den Willen der Landesvertretung, wider den Willen des gesammten deutschen Volkes ihres deutschen Charakters beraubt werden. Dieses Schicksal kann und darf uns nicht treffen. Von allen deutschen Volksvertretern muss in der Verfechtung der Ehre ihres Volkes die letzte selbstverständliche Folgerung gezogen werden, wenn unserem Volke die Schmach erspart sein soll, ein deutsches Gemeinwesen dem Slaventhum preisgegeben zu haben. **Der Gemeinderath von Cilli richtet daher an alle deutschen Abgeordneten die dringende Aufforderung, in dritter Lesung gegen das gesammte Budget zu stimmen und überhaupt alle möglichen parlamentarischen Mittel in Anwendung zu bringen, durch welche in letzter Stunde die Gefahr von unserer Stadt abgewendet werden kann.**«³⁶⁵ Podobne resolucije so bile v naslednjih dneh sprejete tudi na številnih protestnih zborovanjih volilcev v Gradcu, Mariboru, Ljutomeru, Konjicah, Vojniku, Radgoni (13. julija 1895) in Celju (15. julija 1895), dne 16. julija 1895 pa tudi na Dunaju, kjer je bil na pobudo Hofmanna von Wellenhofa in Karla Hermann Wolfa sprejet poseben razglas,

³⁶¹ Deutsche Wacht 11. 7. 1895. Deutsche Wähler demonstriert.

³⁶² Deutsche Wacht 14. 7. 1895.

³⁶³ Deutsche Wacht 26. 7. 1896. Ein Tag der Schmach. (Za postavko Celje je glasovalo poleg Slovencev, Čebov, Poljakov in drugih Slovanov še 27 nemških poslancev, od tega 25 nemških konservativcev ter 2 zastopnika veleposesti iz Coroninjevega kluba. Proti pa je glasovalo 135 nemških poslancev (21 nemških nacionalcev, 2 nemška konservativca, 9 krščanskih socialcev, 2 člana Coroninjevega kluba in 99 članov Združene nemške levice) in 8 Italijanov.)

³⁶⁴ Domovina 25. 7. 1895. V znamenju olike. (Glej tudi: Deutsche Wacht 21. 7. 1895.)

³⁶⁵ Deutsche Wacht 18. 7. 1895. Cillier Gemeinderath. — Občinski svet mesta Celja je na seji 5. marca t. l. v izpolnjevanju svoje dolžnosti jasno in razločno izrazil posledice, ki morajo nastati z ustanovitvijo slovenske gimnazije v Celju. — Danes stoji občinski svet pred dejstvom, da je bila postavka »Celje« v drugem branju sprejeta in da je tako z narodno izdajo nemških klerikalcev omogočena večina državnega zbora sklenila slavizacijo našega mesta. Prastaro nemško mesto naj bi bilo zoper želje svojih zastopnikov, zoper želje deželnega zastopa, zoper želje celotnega nemškega naroda, opropano svojega nemškega značaja. Takšna usoda nas ne sme doleteti. Vsi nemški predstavniki morajo v obrambi časti svojega naroda potegniti poslednji sam po sebi umevni sklep, če se naj našemu narodu prihrani sramota, da je prepustil slovanstvu nemško občino. Občinski svet Celja zato naslavlja na vse nemške poslance nujen poziv, da v tretjem branju glasujejo proti celotnemu proračunu in nasploh uporabijo vsa možna parlamentarna sredstva, s katerimi bodo lahko v zadnji uri odvrnili nevarnost od našega mesta.

ki je apeliral na nemške poslance, da glasujejo proti celotnemu proračunu.³⁶⁶ Kljub opisanim nemškim demonstracijam pa je bil proračun pri 3. branju dne 20. julija 1895 sprejet s 185 proti 86 glasovi. Zanj je poleg Slovencev, Hrvatov, Staročehov, Poljakov, Rusinov in Romunov glasovalo tudi 86 nemških poslancev, od tega kar 57 članov *Združene nemške leveice* (Auerspeg, Auspitz, Baernreither, Bazant, Beer, Beess, Bohaty, Brenner, Demel, Heinrich Doblhof, Rudolf Doblhof, Guido Dubsy, von Engl, Exner, Fürstl, Fux, Götz, Theodor Haase, Habermann, Habicher, Hallwich, Hübner, Hutter, Jaksch, Kielmansegg, Klein, Kopp, Kübeck, Kuenburg, Mauthner, Miskolczy, Neuber, Nitsche, Noske, Pichler, Popper, Promber, Rottmayr, Russ, Scharschmid, Schier, Schwab, Schweigel, Spann, Spens, Stöhr, Suess, Suttner, Swoboda, Terlago, Tersch, Vielguth, Widmann, Wihölzel, Wrabetz, Zedwitz), 23 *nemških klerikalcev* (Dipauli, Doblhamer, Ebenhoch, Falkenhayn, Fuchs, Gasser, Hayden, Herk, Kaltenecker, Karlon, Kathrein, Kohler, Morsey, Peitler, Plass, Rammer, Rapp, Rogl, Schorn, Thurner, Treuinfels, Wenger, Zehetmayr), 5 članov *Coroninijevega kluba* oziroma *moravske sredinske stranke* (Berchtold, Adolf Dubsy, Fries, Ludwigstorff, Rolsberg), ter dunajski demokrat *Kronawetter*.³⁶⁷ Poleg vseh poslancev Nemške nacionalne stranke (21) in vseh krščanskih socialcev (10) je glasovalo zoper proračun le 20 članov *Združene nemške leveice*, medtem ko se jih kar 29 preprosto ni udeležilo glasovanja. Vse to je imelo za nadaljnji politični razvoj v monarhiji velikanske posledice, ki so se že kmalu izrazile v skrajno radikalni politiki avstrijskega nemštva.³⁶⁸

Če povzamemo: od konca sedemdesetih do srede devetdesetih let je celjsko nemštvo strogo nemško-nacionalno usmerjeno in si prizadeva za močno, centralizirano Avstrijo na nemški podlagi. Na spreminjanje politične orientacije celjskega nemštva sprva še vedno v glavnem vplivajo zunanji vzroki (nazadovanje nemštva na Kranjskem) in šele od konca osemdesetih let, ko Slovenci v Celju dosežejo nekaj pomembnih uspehov, nanjo vplivajo tudi lokalne razmere. Zaradi stalnega občutka ogroženosti se celjsko nemštvo vseskozi zavzema za solidarnost vseh Nemcev v monarhiji in za politiko, ki naj temelji na izključno nacionalni podlagi, med delom celjskih Nemcev (Langgassner, Glantschnigg, dijaštvo) pa že od vsega začetka opazimo tudi pristaše skrajnejših gledanj, ki pa ostanejo v celotnem obravnavanem obdobju še v manjšini. Šele v zadnji fazi bojev za celjsko slovensko gimnazijo (junij/julij 1895), zlasti pa po sprejemu celjske postavke v državnem zboru, postane celjsko nemštvo skrajno radikalno in od tega časa dalje lahko govorimo o novih elementih v politični orientaciji Nemcev v Celju in na Spodnjem Štajerskem.

(se nadaljuje)

Zusammenfassung

DIE POLITISCHE ORIENTIERUNG DER DEUTSCHEN IN CELJE IN DEN JAHREN 1861—1907

II.

Janez Cvirn

Durch Taaffes Politik der Versöhnung und Verständigung wird die bereits im vergangenen Zeitabschnitt einsetzende innere Differenzierung im deutschen liberalen Lager noch vertieft und auch in Celje (Cilli) werden die deutsch-nationalen Kräfte immer stärker, denen der alte Liberalismus nicht mehr ausreicht und die alle politi-

³⁶⁶ Deutsche Wacht 18. 7. 1895.

³⁶⁷ Deutsche Wacht 26. 7. 1896. Ein Tag der Schmach.

³⁶⁸ Sutter, n. d., I., str. 127.

schen Fragen nur durch das Prisma der deutschen Interessen zu betrachten beginnen. Die ersten Veränderungen in der politischen Orientierung der Deutschen in Cilli sind bereits zur Zeit der Vorbereitungen auf die Wahlen in den Reichsrat von 1879 zu verzeichnen, wo sie sich eindeutig für die Politik der Fortschrittspartei (deren Mitglied auch der Abgeordnete von Celje, Dr. Richard Foregger war) entscheiden und wo sie noch entschiedener gegen die slowenischen Forderungen nach nationaler Gleichberechtigung aufzutreten beginnen. Nach Taaffes Regierungsantritt wird die Differenzierung im deutschen Lager von Celje fortgesetzt, sie verläuft stufenweise und parallel zu den Veränderungen der Beziehung zur Regierung. Die Deutschen in Celje akzeptieren den Regierungsantritt Taaffes zwar mit Zurückhaltung, jedoch nicht ablehnend. Ihr Verhältnis zur Regierung ändert sich allerdings bereits im folgenden Jahr, als diese die ersten Ansätze macht, die Verfassung in konservativem Sinne zu revidieren und als auch den Slowenen einige Konzessionen gestattet werden. Die Deutschen in Celje reagieren besonders scharf auf die Annahme zweier von Vošnjak vorgebrachten Resolutionen im Reichsrat im April 1880, da sie diese für einen Versuch der totalen Slowenisierung des Volks- und Mittelschulwesens in Krain und der Steiermark ansehen. Deswegen beginnen sie, die Versöhnungspolitik der Regierung anzugreifen, die nur die nationalen Gegensätze nähre und den slowenischen Appetit vergrößere. Außerdem betonen sie das Bedürfnis nach einem einheitlicheren Auftreten der Deutschen gegen die nationalen Gegner und die Regierung. Von dieser Zeit an schreitet die Differenzierung im Cillier deutschen Lager rasch voran, der Übergang vom Liberalismus zum Nationalismus ist in den Grundzügen noch von der Gründung der Vereinigten deutschen Linken abgeschlossen. In Polemiken über das Profil der neuen Partei betonen die Deutschen, das müsse eine Partei auf ausdrücklich deutscher Grundlage sein; nach deren Gründung im November 1881 aber beginnen sie deren doktrinär-liberales Programm zu bekämpfen, da es die nationalen Interessen des deutschen Volkes vollkommen außer acht lasse. Infolge der opportunistischen Politik der Vereinigten Linken setzt sich das Cillier Deutschtum für die Gründung eines besonderen Deutschen Klubs ein, der die deutschen freiheitlichen Politiker aus nationaler Grundlage vereine und sich in ihrem Kampf gegen die konservative Mehrheit im Reichsrat auch äußerster politischen Mittel, wie z. B.: der Abstinenz, bedienen sollte. Der Deutsche Klub sollte sich nach der Meinung der Cillier Zeitung und der Deutschen Wacht für Fortschritt, Bildung, Wahrheit und Freiheit sowie für eine Lösung der angehäuften Probleme einsetzen, in nationaler Hinsicht aber eine konsequente deutsch-nationale Politik führen, deren Ziel ein starkes Österreich auf deutscher Grundlage sein solle. Das ist auch das Programm, nach dem sich der Abgeordnete von Celje, Dr. Richard Foregger, im Reichsrat richtet, und wenn er 1885 dem Deutschen Klub beitrifft, zwei Jahre später der Deutschnationalen Vereinigung, kann er sich der vollen Unterstützung seiner Wähler erfreuen.

Die Unzufriedenheit mit der Politik der Vereinigten Linken und später des Deutsch-Österreichischen Klubs macht sich auch in der Betonung der Bedürfnisse nach einer selbständigen Politik des untersteirischen Deutschtums bemerkbar (Los von Wien!), das sich nur durch aktives und geschlossenes Auftreten auf nationaler Grundlage der fortschreitenden Slowenisierung widersetzen könne. In Zusammenhang damit kommt gerade unter den Deutschen in Celje der Gedanke von der Gründung eines besonderen Untersteirischen Fortschrittsvereins auf, der nach anfänglichen Verwicklungen (Verbot der Statthalterei in Graz) im Mai 1883 in Celje gegründet wird. Der Verein spielt in den folgenden zwei Jahren eine wichtige Rolle bei der Vorbereitung der Štajerc-Bewegung, einer Ideologie, die durch das Hervorheben des steirischen Landesbewußtseins und der Ständefragen die Entwicklung des slowenischen Nationalbewußtseins auf dem Lande hemmen will, Mitte der achtziger Jahre aber seine Tätigkeit aufgibt. Einen Mißerfolg erntet auch das im Sinne dieser Ideologie schreibende Blatt *Kmetški prijatelj* (Bauernfreund), das in den Jahren 1882–1884 in Celje von dem Vorsitzenden des Vereins und geistigen Anführer der Štajerc-Bewegung, Dr. Edward Glantschnigg, herausgegeben wird. Von den Reichsratswahlen 1885 an hört diese Bewegung für einige Zeit auf, ein politischer Faktor zu sein, mit dem die Slowenen ernsthaft zu rechnen hätten.

Wenn der Übergang vom Liberalismus zum Nationalismus in Celje zunächst unter dem Einfluß der Verhältnisse in anderen Kronländern, vornehmlich in Krain, verläuft, wirken sich auch die Verhältnisse zu Hause zunehmend auf die politische Ausrichtung der Deutschen in Celje ein. Seit der Ankunft von Dr. Ivan Dečko (1885), der durch aufopfernde Tätigkeit im nationalen Sinne dem slowenischen politischen Leben in der Stadt neue Impulse gibt, können die Slowenen in Celje in kurzer Zeit mehrere bedeutende Erfolge verzeichnen. Im Jahre 1887 wird in der Untersteiermark die erste slowenische Eintragung in das Grundbuch erreicht, im Jahre 1889 siegen die Slowenen bei den Wahlen zur Celjer Bezirksvertretung und gründen die Südsteirische Sparkasse. Im Jahre 1890 erhalten sie die Konzession für eine Druckerei (Zvezna

tiskarna) und gehen bei den Gemeindewahlen in Cilli-Umgebung als Sieger hervor, 1891 erscheint in Celje das erste Mal das slowenische Blatt Domovina (Heimat), 1892 wird mit der sog. Sprachenverordnung für Celje ein erster Sieg auf sprachlichem Gebiet erzielt. Aus all diesen Gründen fühlen sich die Deutschen in Celje zunehmend bedroht und beginnen die gesamte Politik in der Monarchie nur vom Standpunkt ihrer engen Interessen aus zu betrachten. So streten sie z. B. im Jahre 1890 heftig gegen die Versuche eines deutsch-tschechischen Ausgleichs auf, weil sie der Meinung sind, daß danach auch die Slowenen ähnliche Forderungen stellen würden. Ebenso glauben sie, in der slowenischen Forderung einen Angriff auf den deutschen Besitzstand zu sehen, der durch die deutschen Kolonisten auf den Ruinen des antiken Celeia errichtet worden sei, gehen gegen die opportunistische Politik der Vereinigten deutschen Linken mit Plener an der Spitze vor und treten vor den Reichsratswahlen von 1891 lautstark für die Gründung einer einheitlichen deutschen nationalen Partei ein, die aus der Deutschnationalen Vereinigung entstehen sollte. Doch nach der Gründung des neuen Klubs sind sie wegen seines Antisemitismus mit ihm nicht zufrieden (Antisemitismus taucht in der politischen Orientierung der Deutschen in Celje wesentlich später auf). Seit 1891 tritt Dr. Foregger, der sich nach den Anweisungen des Cillier Deutschen Vereins richtet, im Reichsrat als »Wilder« auf in seinem Bestreben, sich über Zwistigkeiten zwischen den Deutschen hinwegzusetzen und ein einheitliches Auftreten der beiden deutsch-freiheitlichen Parteien zu erreichen; er setzt sich weiter für die Gründung einer neuen einheitlichen deutschen Volkspartei ein unter dem Motto: »Alles für und durch das Volk!«

Dieser Standpunkt der Deutschen in Celje kommt zunächst in der berühmten Aktion von Foregger und Kraus zur Annäherung der beiden deutschen freiheitlichen Parteien zum Ausdruck (1892), noch stärker aber am Parteitag im Juli 1893, wo die untersteirischen Deutschen ihre politischen Forderungen formulieren. Dieses sog. Cillier Programm, das durch seine betonte Forderung nach deutscher Gemeinbürgerschaft in der nach dem Fall der Taaffe-Regierung veränderten politischen Situation unter den Deutschen in der Monarchie nicht das erwartete Echo findet (wenn auch die Idee von gesamtdeutscher Solidarität von diesem Zeitpunkt an ständig gegenwärtig ist), spiegelt die politische Orientierung der Mehrheit der Deutschen von Celje in dem behandelten Zeitabschnitt authentisch wider. Natürlich trifft man bei einem Teil der Deutschen in Celje von Anfang an auch Vertreter radikalerer Anschauungen an. In den achtziger Jahren tritt der Advokat Dr. Edvard Glantschnigg als leidenschaftlicher Anhänger Georg von Schönerer auf. Nach seiner Übersiedlung nach Maribor im Jahre 1889 aber begeistern sich vor allem die Studenten für das Linzer Programm und den Antisemitismus. Solche Anschauungen werden allerdings in dem behandelten Zeitabschnitt noch immer von einem geringeren Bevölkerungsanteil vertreten, obwohl sie in der letzten Phase der Kämpfe um das Cillier Gymnasium sichtlich zunehmen. Erst die für sie ungünstige Lösung der Gymnasium-Frage bewirkt eine entscheidende Veränderung in der politischen Orientierung der Cillier Deutschen.

NARODNI MUZEJ, Ljubljana, Prešernova 20, telefon (061) 218 876

Narodni muzej izdaja knjige s področja arheologije, zgodovine, umetnostne zgodovine in muzeologije.

V seriji **Katalogi in monografije** so obdelana posamezna slovenska arheološka najdišča. Obsežne razprave, prav tako podkrepjene z gradivom so objavljene v **Situli**. V tej seriji so izšli doslej tudi trije zborniki (št. 13, 14/15 in 20/21). Revija **Argo** nadaljuje tradicijo publikacije izpred 1. svetovne vojne. Namenjena je predvsem popularizaciji muzeologije, spremlja novosti na tem področju v Sloveniji in izven nje. Je tudi osrednje glasilo muzealcev Slovenije, ki je njen soizdajatelj Društva.

Ob posameznih tematskih razstavah so bili objavljeni katalogi, v katerih so tudi tehtne razprave znanih slovenskih zgodovinarjev. Iz bogatega izbora del vam predstavljamo predvsem novejša in tista z zgodovinsko tematiko.

ZAPISI

Luka Sienčnik

VOLITEV ŽUPANOV V DOBRLI VASI KONCEM PREJŠNJEGA STOLETJA

Glasilo koroških Slovencev Mir je priobčilo leta 1882 na strani 61 pod naslovom: »Iz neke slovenske doline«, sledečo notico: »Gotovo je že čez 20 let od tega, kar so moj rajni oče prišli domov od občinske volitve. Drznem se jih rahlo barati. Na atej, kateri pa so bili izbrani za občinske (gmajnske) može?« Gladko mi na pamet povejo vse može. Ves začuden poprašam: »Ali res ni bilo boljših in značajnejših? Na kaj ste pa pri volitvah gledali? Med njimi so znani pijanci, lažniki, slabi gospodarji in razuzdanci.« Nejevoljno mi oče odvrne: »Vse to je res, pa c. k. komisar nam je pred volitvijo naročil, naj imamo pred očmi take može, ki bodisi kolikor toliko nemško znajo in potem naj si ti izbrani možeje izmed seboj tistega izvolijo za župana, ki najbolj nemško zna.«

Leta 1868 so koroške deželne oblasti postavljale meje posameznim občinam. Občina Dobrla vas je bila po tedanji razdelitvi dosti obsežnejša od današnje. Obsegala je tudi celotne »Vrhe«, to je obširno, malo zvišano planoto zapadno od Dobrle vasi z neštetiimi malimi in večjimi vasi med Dobrlo vasjo in Šentvidom na eni ter Rikarjo vasjo in Kamenom na drugi strani (znano partizansko področje za časa 2. svetovne vojne). V tisti dobi je občina imela ca. 8000 duš.

Do leta 1873 je bil župan te obširne občine državni poslanec Heinrich Mertlitsch, lastnik velikega Škorjančevega posestva v Lovankah, tik ob Dobrli vasi. Leta 1873 je pri občinski volitvi propadel s svojo nemško-liberalno stranko. Občinsko upravo je moral prepustiti Slovincu Juriju Hoblu, kmetu, p. d. Ravnjaku iz Šentvida. Prepustil pa ni novemu županu samo upravo občine Dobrla vas, ampak tudi občinsko blagajno z 2113 gld in 28 kr dolga, ki se je moral izterjati potom sodnijske pravde iz zapuščine Heinricha Mertlitscha.¹ Župan in državni poslanec Heinrich Mertlitsch pa je tudi na svojem domu slabo gospodaril. Njegova hči, Mathilde, poročena leta 1874 z mladim učiteljem Alojzjem Dreo, doma iz spodnje Štajerske (domačini so ga klicali »Drevar-«), je morala posestvo kmalu prodati. S kupno pogodbo 16. julija 1879 je Škorjančevo posestvo dobil za 17.000 gld v roke dipl. ing. Jakob Plawetz, doma iz Velikovca, pivovarne Kohlros. Bil je znan graditelj velikih mostov. Zgradil je tudi ozkotirno železnico Sinča vas—Železna Kapla, v letih 1902—1904.²

Ko je prevzel Jurij Hobel leta 1873 občino Dobrla vas kot župan, si je nastavljal za občinskega tajnika Jožefa Iliča, došlega iz Kranjske. Ta pa, kakor se je izkazalo šele po letih, ni bil preveč pošten. Občina je ponovno zašla v dolgove. V tedniku Mir bemo sledeče: »Dobil si je za tajnika nekega gospoda iz Kranja. Občina je bila prevelika, štrena že prej zmešana, nemško-liberalci so njima tudi metali kamenje pod noge. — tako se je zgodilo, da je pridni in pošteni Ravnjak od žalosti umrl, njegov tajnik pa je bil pri deželni sodniji v preiskavo stavljen, — pa po nekaj tednih brez vse kazni, kot nekriv izpuščen. Sodnija torej ni našla nobene goljufije ali krivice.« In vendar se je po letih izkazalo, da Jožef Ilič ni bil poštenjak. Tednik Mir nadaljuje na isti strani: »Občinski tajnik Jože Ilič je bil z dušo in telesom nemško-liberallec; grdil je po časopisih poštene slovenske duhovnike in narodnjake; služil je kot tajnik pri občini v Trgu (Feldkirchen) in Grabštanju in pri obeh občinah goljufal in poneveril denarja še več kot 2000 gld, tako da je bil 9. junija 1883 obsojen pri porotni sodbi v Celovcu na 6 let težke ječe.«

Da je morala občina Dobrla vas prepustiti leta 1873 župansko mesto Slovincu, dobrolski purgarji niso mogli preboleti. Ker je dobil Jurij Hobel največ glasov v svoji domači okolici, torej na »Vrhah«, so dobrolski mogočnejši sklenili prositi deželno vlado, da celotne Vrhe izločijo iz dobrolskega občinskega sklopa in napravijo iz tega posebno občino Rikarja vas, kar so deželne oblasti seveda rade izvedle. Tako se je potem zgodilo, da je moral kmet Riegl, pozneje Potočnik, p. d. Brelih v Mokrinjah, ki je izpred svoje hiše gledal na stolpno uro v en kilometer oddaljeni Dobrli vasi, moral odslej hoditi na občino v deset kilometrov oddaljeni Šentvid, ki je postal center nove občine, ker je bila tam tudi farna cerkev. Kakor je bila doslej le cerkvena razdelitev pokrajine smešna in nerazumljiva, je postala sedaj še politična razdelitev in vse to samo

¹ Mir 1883, str. 91.

² Anni Köstinger: »75 Jahre Raiffeisenkasse Eberndorf, 50 Jahre Heimatgeschichte«, izdano 1967 v samozaložbi, tisk Zmugg v Velikovcu. Knjiga ni bila v prodaji in tudi ni v nobeni knjižnici. Razdajala jo je Raiffeisenkasse v Dobrli vasi. Strani v knjigi niso oštevilčene.

zato, da 'nemška' Dobrla vas nikdar ne bi imela več slovenskega župana.

Po drugi svetovni vojni so koroške deželne oblasti »partizansko« občino Rikarjo vas, tako se je namreč imenovala, ker je bilo tam med vojno močno partizansko področje, zopet razdelile in sicer tako, da so vasi: Mokrije, Pudab in Dvor, to je vzhodni del tega področja, pripadel ponovno k občini Dobrla vas, centralni del: Št. Vid, Št. Primož in Kamen k občini Škocijan; Rikarja vas z okolico k občini Žitara vas in Mohliče z Belo h Galiciji. Vrnjmo se nazaj v prejšnje stoletje.

Deželne oblasti so se torej zelo prizadevale, da bi dale in obdržale Dobrli vasi značaj nemškega otoka. Če se spomnimo starih šolskih atlantov, ki so se bavili tudi z etnografijo stare monarhije, bomo videli, da je Dobrla vas, razen pri atlantih Slovence Kocena, označena kot nemški otok, kar je bilo povsem neresnično, ker nekaj uradnikov, nastavljenih od nemških oblasti, ne more spremeniti narodnostnega lica pokrajine. Tako torej so deželne oblasti (z odcepitvijo velikega dela občine) preprečile ponovno izvolitev Slovence za župana v Dobrli vasi. Pri naslednjih občinskih volitvah leta 1876 je šlo zopet vse gladko za dobrolske »Nemce«. Izvolili so si vedno svet župana, ki je 'dobro znal nemško', ker je bil kakšen pribandranec od kateregakoli nemškega kraja. Kako so se volitve dejansko vršile, nam pove poročilo volitve v deželni zbor leta 1884. Tam beremo:

»DOBRILA VAS, volitev 26. 8. Liberalci so na volišču ponujali svoje listke in pravili: ne volite črne. Eni so listke vzeli, drugi so iz boječnosti šli domov, da se ne bi zamerili. Ostalo nas je le malo. Marsikateremu kmetu je liberalac vzel tudi listič iz roke in mu podal drugega rekši: kaj boš volil 'črne', nič nimajo opraviti v deželnih rečeh; 'črni' naj le na prižnico grejo in tam skrbijo za kar so postavljeni, pa ne, da bi se mešali med deželne reči. Govorili so še več takih abotnosti, se hvalili, da ne hodijo v cerkev, pa se jim vendar dobro godi itd. In s takimi ljudmi voli vselej tudi tukajšnji benediktinski oče Beda Schroll. Zmágali so liberalci z dvetretjini glasov.³ Pater Beda Schroll, upravnik Benediktinskega samostana v Dobrli vasi, je bil tudi predsednik krajevnega odbora Kor. Kmetijske družbe in kot tak imel tudi vpliv na kmete.⁴ Bil pa je zagrizen Nemeč. Na takšen ali podoben način so liberalci zmágali v Dobrli vasi tudi leta 1886 pri občinski volitvi.⁵

Da si utrdi svoj politični položaj, je državni poslanec ing. Jakob Plawetz sklical v Lovanke veliki zbor »Bauernbunda« (Kmečke zveze). Prišlo je okrog 300 udeležencev. Razen Plawtza je govoril še Seebacher, župan v Vetrinju ter poslanec dež. zbora Lachs. Govorila sta tudi še Metnitz iz Pliberka in Kušej iz Černeč pri Tolstem Vrhu. Sodelovali sta tudi požarni brambi iz Dobrle vasi in Lovank. Ustanovitelj slednje je bil ing. Plawetz — Škorjanshofer ali Lerchenfeldner kakor se je raje imenoval. Državni poslanec Plawetz je v svojem govoru dejal, da slovenska poslanka svojim krajem le škodujeta, »ker jim nemški deželni poslanci (zavoljo njih) (—) nočejo nič dati.«⁶ Pri takšni izpovedi državnega poslanca so bile še bolj verodostojne in seveda tudi upravičene tožbe slovenskih županov, ki so se stalno pritoževali, da pri oblasteh za svoje občine nič ne dosežejo. To je bilo za marsikaterega občana tudi povod, da je raje volil nemško.

Vsa prizadevanja Bauernbunda, da bi se obdržali še nadalje neomajno na oblasti, pa niso zalegla nič. Prišli so drugi časi in nastopili so novi možje. V Sinči vasi je postajal vedno bolj viden Janez Šumah, kmet, p. d. Šumah, brat poznejšega komendantorja na Reberci, Valentina Šumaha. V sodelovanju s kaplanom Štefanom Paverjem, po rodu Čehom, je navduševal kmete za ustanovitev slovenske Hranilnice, ki se je dejansko ustanovila 27. junija 1890. Predsednik ji je bil Janez Šumah.

V Pribli vasi pa je Jožef Lipuš, kmet, p. d. Pižovnik, ustanovil Družbo sv. Cirila in Metoda. Mladina se je zbirala pod vodstvom kaplanov vedno pogosteje. Te dve vasi sta bili postojanki, iz katerih se je širilo slovensko narodno gibanje. Da to ni prišlo iz Dobrle vasi, je bil vzrok v tem, da v Dobrli vasi kljub nekaterim gostilnam za slovensko mladino ni bilo prostora, ker so imeli povsod veliko besedo nemški uradniki in njih podrepaniki.

Leta 1890 so bile na Koroškem deželnozborske volitve, pri katerih so Slovenci v Dobrli vasi zopet zmágali, kar je dobrolske purgarje zelo zaskrbelo. Prišli so na misel, da bi iz občinskega sklopa Dobrla vas izločili vasi Sinče vas in Prible vas ter jih priključili Škocijanu.⁷ Na ta način, so mislili, se bodo znebili rogoviležev v občini. Do ponovne delitve občine pa le ni prišlo. Verjetno jim deželne oblasti v tem niso več sledile, kot pred leti, ker na ta način bi bila le preveč očitvidna njih protislovenska politika. Mir pa piše: »Nemci ter njihovi privrženci so črez to silno razburjeni ter svoj žolc zlivajo na narodne volilce, posebno na tukajšnjega č. g. kaplana, kateri je volil po pooblaščenju preč. g. prošta, ter je učil kmečke volilce, da naj se ne dajo zapeljati od

³ Mir 1884, str. 114.

⁴ Mittheilungen, Gegenstände der Landwirtschaft u. Industrie Kärntens, Jahresbericht 1883.

⁵ Mir 1886, str. 7.

⁶ Mir 1889, str. 187.

nasprotnikov. Mnogo surovega zabavljanja je moral zaradi tega preslišati od prešernih Nemcev.«⁷

Pri državnozbornskih volitvah, leta 1891, ko sta za Slovence ponovno kandidirala Muri in Einspieler, »so jo nasprotniki (v Dobrli vasi) popihali domu, ko so videli veliko število naših značajnih možakov. Njih vodja, g. Plavec, je poslal g. komisarju pismo, da se liberalna stranka volitev ne udeleži, ker se za katoliško stranko dela na leci in v spovednici. Ta izgovor je pa smešen; na leci se je prebral samo pastirski list **po ukazu višjih pastirjev.**«⁸ odgovarja slovenska stranka.

Tako je torej očitveno ginevala prešernost dobrolskih nemških mogočnejev. Pri občinski volitvi 4. februarja 1892 so Slovenci dejansko zmagali v drugem razredu z 40 : 10 in v tretjem razredu celo z 78 : 25 glasovi. »Volilci iz Kazaz in Metlove so se udeležili polnoštevilno«, je zapisal Mir v poročilu iz Podjunske doline.⁹ Dobrila vas je imela zopet slovenskega župana, ponosnega kmeta Janeza Šumaha, p. d. Šumaha iz Sinče vasi, rojenega v Sinči vasi 13. junija 1845. Tudi v Dobrli vasi sami je sedaj zaživelo politično življenje Slovencev. Poleti 1892 se je naselil v Dobrli vasi v gostilni Kirchenwirt nov najemnik, sudetski Nemec, Josef Breunig, ki pa je bil Slovencem naklonjen, in to tembolj, ker je bil začetnik in si je moral goste šele pridobivati. Za nedeljo 11. 6. 1893 je sklicalo Politično in gospodarsko društvo shod k Breunigu. »Došlo je kakih 150 posestnikov in tudi mnogo žensk, ki so čakale v stranskih sobah na večerno veselico, ker ni jim dovoljeno poslušati političnih govorov. Govoril je Gregor Einspieler. Nadzoroval je zbor komisar Kremenshek.«¹⁰

Ker so se zopet bližale občinske volitve, je Mir 1894 v svoji 23. številki popisal celoten volilni potek, predvsem kdo ima volilno pravico. To imajo samo možje posestniki. Ker pa so dostikrat žene posestnice, volijo za nje njih možje. Žene, ki nimajo mož, dajo svojo volilno pravico lahko drugemu možu, ki pa mora tudi sami imeti svojo volilno pravico. Prevzeti more samo eno volilno pooblastilo. Lahko pa si žena tudi premisli in da še drugemu moškemu svojo volilno pravico. V tem primeru velja zadnje dovoljenje. Posledica tega volilnega reda je pri vsaki volitvi veliko tekanje za glasovi. Vsi volilci so zapisani v seznamu, katerega vodi župan. Najprej se zapišejo člani občani, potem pridejo posestniki po vrsti, po velikosti davka: pri vsakem imenu stoji zraven, koliko da plača davka. Razdeljeni so v tri razrede. »Imenik volilcev mora pred volitvijo ležati vsaj 4 tedne pri županu na ogled. Vsak volilec ga sme pregledati, in če kaj napačnega najde, sme vložiti v osmih dneh pritožbo. V treh dneh po vloži pritožbe mora župan v imenu komisije za pritožbe odgovoriti. Ako odgovor ni ugoden, sme tožnik v treh dneh spisati novo pritožbo na okrajno glavarstvo, dati pa jo mora županu v roke, da jo ta pošlje naprej. Zoper razsodbo okrajnega glavarstva ni več pritožbe. Osem dni pred volitvijo se imenik volilcev ne sme več izpreminjati. Volitev se mora osem dni poprej naznaniti na občinski deski. Najprej voli tretji razred, potem drugi, nazadnje prvi. Tisti, ki zamudijo in jih še ni, kadar so poklicani, smejo še voliti, pa oglasiti se morajo pri komisiji in potem čakati, da vsi volilci tistega razreda oddajo svoje glasove... Če pa so se pri volitvi godile nepravilnosti, se more v osmih dneh vložiti pritožba na okrajno glavarstvo. Izroči se pa županu, da jo on pošlje naprej.«¹¹ Vidi se, da je bil potek občinskih volitev zelo zamotan, kar je moglo koristiti le nemški gosposki. Kakor te, tako tudi druge volitve niso bile bolj enostavne in njih izvajanje razumljivo.

Pri naslednjih občinskih volitvah, leta 1895, so se potegovale v Dobrli vasi za glasove tri stranke: slov.-katoliška, župan Šumah, nemško-liberalna, ing. Plawetz, in neka Kmečka pod vodstvom Prislana. Zmagal je župan Šumah.¹² Tudi pri občinski volitvi leta 1898 so zmagali v Dobrli vasi Slovenci (11 : 7 mandatov). Dopisnik pravi: »Leitgeb je napregel konje in vozil ljudi na volišče, a kljub temu so bili v manjšini. Precej sodov piva so plačali svojim kimovcem. V sili pa pridejo spet k nam.« (Mišljena je slovenska posojilnica.)¹³ Drugi dopisnik pa pravi: »Pri Pesarju je bilo ta dan vse zastoni; eden od naših je šel tja južnat in ker se je natakariči vendar prepošten zdel, ga je vrašala, s kom da je volil. Ker je on mož resnice, ni tajil, in zato je moral plačati. Enemu iz Kazaz, so obljubili sod piva, če ne bo volil s far...; ostal je res doma, in še drugim prigovarjal, sedaj pije z dolgim nosom tisto pivo ki ga ni dobil.«¹⁴

Dne 26. novembra 1900 so bile tudi v Dobrli vasi državnozbornske volitve. Dopisnik Mira piše: »Razmere v naši občini so bile zadnji čas nekoliko zamotane. Bali smo se, da to ne bi vpljivalo na volitve. Izid pa je pokazal, da je bila naša bojazen prazna, ker zmagala je naša krščanska misel z 72 proti 47 glasovi. Za peto kurijo se nismo pote-

⁷ Mir 1890, str. 137.

⁸ Mir 1891, str. 42.

⁹ Mir 1892, str. 19.

¹⁰ Mir 1893, str. 68.

¹¹ Mir 1894, str. 105.

¹² Mir 1895, str. 9.

¹³ Mir 1898, str. 11.

¹⁴ Mir 1900, str. 189.

govali in vendar bi tudi tam lahko vrgli nasprotnike«, pravi dopisnik in nadaljuje: »Pa saj ima (nasprotnik) dva zdravnika, oba bosta že pomagala, posebno 'ta mladi', če se ni sam prehladil, ker on je najbolj letal po 'ofre' in hlapce.«¹⁵ 'Ofarji' so bili mali najemniki po bajtah, ki so po novem volilnem zakonu imeli deloma volilno pravico v peti kuriji. Za te, kakor kaže, so se Slovenci premalo brigali. Zato pa sta se za nje tembolj brigala oba zdravnika, ki sta imela z njimi že poklicno dober stik. In teh v občini ni bilo malo, saj se je moral občinski odbor baviti sejo za sejo z njihovimi prošnjami za podpore. Za nje so se slovenski propagatorji premalo brigali in dobili so odgovor že pri naslednji občinski volitvi 1901.

V tedniku Mir beremo: »V ponedeljek dne 25. februarja bila je občinska volitev v Dobrli vasi. Sredina slovenske Koroške je tukaj. Nekdaj je bila ta-le sredina v liberalnih rokah, sedaj, skozi devet let so gospodarili varčni slovenski kmetje z občinskim premoženjem, plačevali so stare dolgove, ki so jih napravili liberalci in delali vboga ime za občinski blagor. Pri tej volitvi se je obrnilo na drugo stran: učitelji, c. kr. notar, davkarijski in drugi uradniki, zdravniki, trgovci. Vse kar je Nemecev in kar se šteje po pravici ali krivici za Nemce, vse je nastopilo. Agitiralo se je od Nemecev nečuvno, vozili so se po volilce, plačevali jim golaž, pivo in smodke — in zmagali so v odločilnem drugem razredu.«¹⁶

In v naslednjem članku: »Kako so delali nasprotniki pri zadnjih volitvah?«, beremo med drugim: »Njih fijakarji so švigali na vse strani; po tri in štirikrat so se vozili 'ugledni' liberalni gospodje po take kmete-volilce, katerih drugikrat niti od daleč ne pogledajo! V Lovanke so se vozili 4krat po enega, in edini ta se jim od vseh ni udal. Čast mu! Pravijo tudi, da je imel eden od nasprotnih agitatorjev na taki 'rajiži' pravo smolo; namesto volilca je privlekel na volišče — čevelj poln gnojnice! — Že davno pred volitvami so lovili nemčurji našince s sladkimi obljubami! Povsod so obljubovali obleko, **hlače in janke**, katere hoče deliti po volitvi znani tukajšnji liberalni mogočnejši in kramar (mišljen je Rudolf Taurer! — op. L. S.), vsem tistim, ki za to prodajo svoj glas nemčurjem. Neki posestniki so celo obljubili, da ji bodo polje obdelali, ako jim da podpis. Najbrž so mislili vpreči 'poljanske bike'. (Op. L. S. Pod 'Polje' (Poule) so mišljene vasi: Pribla vas, Kazaze, Humče in Metlova.) V Poljah so, kakor je eden teh 'gospodov' rekel, sami 'biki', le en 'junec' je med njimi. Če bi pa eden od teh 'bikov' volil z njimi, tedaj bi bil na enkrat najpametnejši človek! — Kje pa se je že vzel na volišču volilni list iz žepa? Pri nas se je to zgodilo, tako da naš volilec še voliti ni mogel. Sila je torej zmagala, ako bi bila volitev prosta, kakoršna bi morala biti, tedaj bi bila zmaga na naši strani! . . . V fari imamo 13 gostilničarjev, a od teh je volil en sam z nami . . . In kaj je bilo zvečer? Ali je bilo vse mirno? Tega si še misliti ne smemo. Kakor tuleči volkovi se je vlačila pijana liberalna gospoda po vasi; vse je bilo menda zastopano — le c. kr. žandarmarije ni bilo nikjer! Vpili in razsajali so zlasti pred proštijo. Udeležili so se te ponočne 'predstave', kakor se govori osebe, katere bi kaj takega pač ne smele počenjati! Zato pa moramo staviti javno vprašanje na slavno notarijatsko zbornico in na deželni šolski svet: Ali je res, da so po noči po volitvi delali nečuvno polom in krik pod Dobrolsko proštijo gg. učitelji in ž. njimi c. kr. notar dr. Haas? Če so kričali navadni pijanci, se jim ne more zameriti. Če so pa res kričali omenjeni gospodje, kaj misli potem ukreniti postavna oblast, da se v bodoče kaj takega ne bo več zgodilo.«

Drugi dopisnik, na isti strani pa piše pod naslovom »Našim zapeljanim v spomin«, da je še pred volitvijo srečal na cesti enega od znanih dobrolskih liberalcev, ki mu je rekel: »Povem vam, da jaz prav nič nimam zoper župana, ker je zastopen mož, s katerim se vsakdo lahko razume«. Dopisnik doda: »To pohvalo sem večkrat slišal in to od naših nasprotnikov; o gdu županu se ni nihče pritoževal. Sedaj pa vas, zapeljane, vprašam, povejte vendar, zakaj so kljub temu naši liberalci z vso kruto in zvito silo agitirali in pritiskali pri volitvi, da vržejo zaslužnega župana? Edini vzrok je pač ta, da je on Slovenec z dušo in telesom, zraven pa še zvest katoličan.«¹⁷

Sele pri naslednji občinski volitvi, leta 1904, se je poročalo, da je župan Janez Šumah v devetih letih svojega županstva v Dobrli vasi poplačal od 14.000 kron dolga, ki mu jih je pustil njegov prednik, ing. Jakob Plawetz, 12.200 kron. Bil je torej varčljiv župan in je kot župan gotovo moral odkloniti marsikaterega nadležnega občana, ki je hotel neupravičeno imeti od občine podpore, kar je potem dalo povod za ščuvanje proti županu. Tako se je ustvarjalo politično vzdušje, nenaklonjeno županu Šumahu. Slab izid volitev je bila nujna posledica. Prav gotovo pa je, da je pravi vzrok vse gonje proti njemu bil v tem, da so se ga tako dobrolski kot celovski politični krogi bali, ker bil je uspešen gospodarstvenik in neupogljiv Slovenec, ki ni vodil uspešno samo občino Dobrli vas, temveč ustanovil je leta 1890 za Dobrlo vas slovensko Hranilnico in posojilnico, ki je v poslovanju kmalu zdaleko nadkriljevala istočasno usta-

¹⁵ Mir 1901, str. 1.

¹⁶ Mir 1901, str. 46.

¹⁷ Mir 1902, str. 191.

novljeno nemško posojilnico v Dobrli vasi. Bil je leta 1899 soustanovitelj Kmečko go-spodarske zadruga v Sinči vasi in zgradil na svoji zemlji, ob železnici v Sinči vasi, mogočen magacin. Ni pa pozabil tudi kulturne dejavnosti. Za 25. marec 1906 je sklical v Dobrlo vas občni zbor slovenskega izobraževalnega društva, potem ko je posojilnica pozidala v Dobrli vasi dvonadstropni »Narodni dom«. Janez Šumah je bil brez dvoma najpomembnejši mož tiste dobe v občini Dobrli vas.

Njegov naslednik v županstvu, trgovec Rudolf Taurer, je potem, ko je župan Šumah poplačal skoraj vse občinske dolgove, lahko bil spet radodaren. Znižal je občinske doklade, kar je zagotovilo dobrolskim liberalcem ponovno izvolitev njih liberalnega župana.

Da se pa v Dobrli vasi politična dogajanja niso vršila brez nasilja, nam dokazuje dogodki v gostilni »Pri mežnarju« v Kokju pri Dobrli vasi. Tja je pripeljal župan Rudolf Taurer dne 9. novembra 1902 ne samo dobrolske, ampak tudi velikovške pretepače, da razbijejo slovensko zborovanje, na katerem bi moral govoriti dr. Brejc in vikar V. Podgorc. Ker župan Taurer kljub pomoči svojih ni mogel priti do besede, je kot župan zaukazal orožnikom, da zborovanje razženejo. Slovenski zborovalci so se nato umaknili v 4 kilometre oddaljeni Štebenj, ki leži v občini Globasnica. Nekdo je po dogodkih pri Mežnarju menda rekel: »Lepo nismo delali, pa nič ne de, saj smo zato dva dni zastoj pili.«¹⁸

Zusammenfassung

BÜRGERMEISTERWAHL IN EBERNDORF ENDE DES 19. JAHRHUNDERTS

Luka Sienčnik

Seit der Gemeindeaufteilung, im Jahre 1868, umfaßte die Gemeinde Eberndorf auch das Gebiet um St. Veit im Jauntal. Bürgermeister war bis zum Jahre 1873 der Reichstagsabgeordnete Heinrich Mertlitsch, Besitzer des Lerchenhofes (Škorjanc) in Gablern bei Eberndorf. Er vertrat im Gemeinderat die deutsch-liberale Partei.

Die Gemeinderatswahl von 1873 verlor er. Bürgermeister wurde Jurij Hobel, vlg. Ravnjak in St. Veit i/J. Er war von der slowenischen Partei. Mit dem Bürgermeistertstuhl mußte er aber auch eine Schuld von 2.113.20 Gulden übernehmen, die dann auf dem Gerichtsweg eingefordert wurden. Dem Bürgermeister Hobel war die Leitung einer so großen Gemeinde zu schwierig. Er mußte sich einen Sekretär einstellen, der aber nicht ehrlich war. Die Gemeinde kam wieder in Schulden. Der Bürgermeister nahm sich dies so zu Herzen, daß er erkrankte und starb. Die Gemeinde kam wieder in deutsche Hände.

Die Gemeinde Eberndorf beantragte daraufhin, daß der gesamte westliche Teil der Gemeinde, also das Gebiet um St. Veit, abgetrennt und in eigener Gemeinde Rückersdorf, zusammengefaßt werde, was natürlich von der Landesregierung durchgeführt wurde.

Im Jahre 1890 trat in Kühnsdorf, Gemeinde Eberndorf, der Bauer Johann Šumah in den Vordergrund. Er gründete in Eberndorf die slowenische »Spar und Darlehenskasse«, die großen Anklang fand. Die Gemeinde Eberndorf befürchtete, daß Šumah Bürgermeister von Eberndorf werden könnte und wollte die Ortschaften Kühnsdorf und Pribelsdorf an die Gemeinde St. Kanzian abtreten, was aber die Landesregierung nicht wollte.

Am 4. Feber 1892 wurde Šumah zum Bürgermeister von Eberndorf gewählt, mußte aber auch eine Gemeindegeld von 12.200.— Kronen übernehmen. Auch die nächste Wahl, im Jahre 1898, gewann er mit 11 zu 7 Mandaten. Um die übernommene Gemeindegeld baldigst abzudecken, mußte er sehr sparsam wirtschaften, was ihn bei der Gemeindegeldwahl 1901 Stimmen kostete. Er verlor nicht nur in der 1. sondern auch in der 3. Curie, bei den armen Gemeindegeldbürgern. Er wurde abgewählt, und die Gemeinde kam wieder in deutsche Hände.

¹⁸ Glej brošuro 80 let Slovensko prosvetno društvo Srce, Dobrli vas, Dobrli vas 1986.

PROBLEMI IN DISKUSIJA

Lujó Margetić

JOŠ O PITANJU VREMENA DOLASKA HRVATA

1. P. Stih objavio je u ovom časopisu u rubrici Problemi in diskusija članak¹ u kojem analizira nove prijedloge N. Klaić² o tome odakle su i kada Hrvati došli u svoju današnju domovinu. N. Klaić prihvatila je neka naša gledišta³ o vremenu dolaska Hrvata pa im je i Stih posvetio ne mali dio svojih analiza. Kako je sučeljavanje oprečnih mišljenja jedna od pretpostavaka napretka znanosti, smatramo našom dužnošću da čitateljima Zgodovinskog časopisa iznesemo našu protuargumentaciju.

2. Ishodišna je točka od koje po našem mišljenju treba krenuti uvjerljivi rezultat Hauptmannovih analiza⁴ da djelo Konstantina Porfirogeneta De administrando imperio⁵ (DAI) ne daje oslonca za tvrdnju da bi dolazak Hrvata trebalo povezati s bizantskim carem Heraklijem. Ipak, u pogledu vremena, Hauptmann je ostao u granicama Heraklijeva doba i smještao dolazak Hrvata u 626., dok se Grafenauer odlučio za 622./623. zašto što se »upravo 622./623. kagan spremao na nov udarac protiv Bizanta te je u tu svrhu svakako okupljao Avare na jugoistoku avarskog područja, a možda se čak već i zapleo u borbe s Bizantincima; ovo posljednje mogli bismo zaključivati po slavenskom napadu na Kretu, po Heraklijevu povratku u Bizant sa pohoda protiv Perzijanaca i po ponovnom zaključenju mira s Avarima uz povišeni godišnji danak i uz predaju novih bizantskih talaca kaganu. U takvim priklikama je prolaz preko Panonije bio dakako izuzetno lak.«⁶

Do netom spomenutoga ponovnog sklapanja mira s Avarima došlo je po Grafenaueru 623.⁷ što bi po njemu upućivalo na ratne operacije prethodne, 622. godine. Mi smo u našoj razmjerno opširnoj analizi nastojali dokazati ne samo da nema dokaza za bilo kakve ratne operacije između Avara i Bizanta u 622., nego i da okolnosti govore protiv toga.⁸ Stih se s pravom više ne vraća na Grafenauerovu tvrdnju da se kagan »možda čak već i zapleo u borbe s Bizantincima«, već se poziva samo na »stanje trajne napetosti« i kao indicije da bi takvo stanje moglo upravo 622. dovesti do gomilanja avarskih snaga prema Bizantu navodi da se Heraklije trudio »ob poniževalnih pogojih ohraniti mir, pri čemu se je celo izpostavil nevarnosti, da bi ga leta 622 Avari pred samim obzidjem Carigrada ujeli.«⁹

Što o tome kažu vrela? Za pokušaj hvatanja Heraklija postoje dva vrela koja nisu međusobno usklađena. Po Teofanu je do toga došlo 619. (to smo i mi prihvatili u našim analizama), a po Uskršnjoj kronici 623.¹⁰ U novije se doba nakon opsežnih i temeljitih Baynesovih analiza sve više probija misao da je ispravna godina — 617. To je prihvatilo, među ostalima, i Grafenauer.¹¹ Stihova datacija u 622. bez analiza kojima bi pobio do sada iznesena gledišta i učinio svoju tezu vjerojatnom nije drugo nego gola tvrdnja.

Što se pak tiče ponovnog sklapanja mira u 623. koji bi opravdavao napetost u 622. valja upozoriti na to da vrela ne govore o dva ugovora, već samo o jednom. Na to je upozorio već Baynes.¹² Tijek pregovora bio je po nama u konkretnom slučaju ovakav:

¹ P. Stih, Karantanija — stara domovina Hrvatov?, Zgodovinski časopis (ZČ), 41, 1987, 529—549.

² N. Klaić, O problemima stare domovine, dolaska i pokrštenja dalmatinskih Hrvata, ZČ, 38, 1984, 253—270.

³ L. Margetić, Konstantin Porfirogenet i vrijeme dolaska Hrvata, Zbornik Historijskog zavoda Južnih Hrvata, 1985, 227—240.

⁴ U daljem tekstu citiramo prema G. Moravcsik - J. H. Jenkins, Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, Budapest 1949.

⁵ L. Hauptmann, Prilog Hrvatov, prema hrvatskom prijevodu Dolazak Hrvata, Zbornik kralja Tomislava, Zagreb 1925, 86—127.

⁶ B. Grafenauer, Prilog kritici izvještaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata, HZ, 5, 1952, 44.

⁷ B. Grafenauer, Nekaj vprašan iz dobe naseljevanja južnih Slovanov, ZČ, IV, 1950, 77.

⁸ Podrobnosti u Margetić, Konstantin, 31—44.

⁹ Loc. cit.

¹⁰ Naime, suvremena takoreći »službena« Uskršnja kronika kaže da se pokušaj hvatanja Heraklija desio u trinaestoj godini Heraklijeva vladanja, u lipnju, indikcije 11, dakle 623. godine.

¹¹ Grafenauer, Nekaj vprašan, str. 76. Usp. i B. Grafenauer, Kronološka vprašanja selitve Južnih Slovanov po podatkih spisa Miracula S. Demetrii, Zbornik filozofske fakultete II, Ljubljana 1955, 45.

¹² N. H. Baynes, The date of the Avar Surprise, Byzantinische Zeitschrift XXI, 1912, 118: In none of our authorities is there any hint of two (spac. Baynes) treaties.

— 619. kagan u početnim pregovorima pokušava na prepad uhvatiti Heraklija (godina i događaj po Teofanu¹³),

— 620. dolazi do konačne redakcije nacrtu ugovora (godina i događaj po Teofanu¹⁴),

— 621. Heraklije ispunjava svoje ugovorne obaveze, tj. daje taoce itd. (po Nikeforu¹⁵). Iste godine osiguravši zaleđe prema kaganu na Balkanu on počinje pripreme za rat prema Perziji i povlači svoje trupe iz Europe u Malu Aziju (prema Teofanu¹⁶),

— 622. na Uskrs Heraklije kreće osobno u rat protiv Perzije (prema Teofanu¹⁷),

— 622. na jesen, nakon što je uspješno obavio prve ratne operacije, Heraklije osigurava bizantskoj vojsci zimovaliste pa se vraća u Konstantinopol (prema Teofanu¹⁸),

— 623. u ožujku Heraklije se vraća na armenski front i nastavlja rat protiv Perzije (prema Teofanu¹⁹).

Prema tome, davanje talaca 621. nije nova obveza na osnovi novog ugovora, već samo ispunjenje ugovornih obveza na osnovi ugovora iz 620. Jedino je pitanje ne radi li se o pomaku zbivanja za jednu godinu dana unaprijed ili unatrag. Naime, Teofanova je kronologija nesigurna jer je on događaje koje je preuzeo iz starijih pisaca donekle samovoljno razdijelio na godine, a drugi izvor, Nikefor, ne pruža nikakvih pobližih vremenskih informacija.

U svakom slučaju, kako u vrelima nema riječi o dva ugovora, logično je da je Heraklije dao taoce prije nego što je povukao svoje čete iz Europe u Malu Aziju.

Avarsko-bizantski odnosi u 622. ne upućuju prema tome na pretpostavku da bi te godine avarski kagan gomilao svoje čete na jugoistoku. U prilog prolaza Hrvata kroz Panoniju trebalo bi naći neke druge okolnosti. Kako takvih okolnosti nema Stih posize za ovim argumentom: »V zgodovini je iz pozne antike in zgodnjega srednjega veka znanih dovolj primerov, ko pred prodirajočimi ljudstvi ni vzdržala nobena meja in sila. Gledano iz te perspektive je morebitni prehod — lahek ali težak — Hrvatov skozi Panonijo 622/623 gotovo bil mogoč«. Ali, jedno je pitanje da li je »možebitni prolaz« Hrvata u nekoj godini »moguć«, a drugo, da li je vjerojatan. U svakom slučaju Grafenauerovo »najvjerojatnije vrijeme« za Štiha je samo »moguće«, a nestalo je i tvrdnje da je te godine prolaz Hrvata bio »izuzetno lak«. Ukratko, ne vidimo nikakva razloga zašto bismo se opredijelili za 622., a ne za bilo koju od mnogih drugih godina.

A zašto bismo se uopće morali opredijeliti upravo za Heraklijevo doba, ako se slažemo da je Heraklija u svoj izvještaj o dolasku Hrvata tendenciozno ubacio Konstantin Porfirogenet. Protiv njegova doba i uopće protiv tako ranog dolaska Hrvata na Balkan govori okolnost da nijedan bizantski, rimski, dalmatinski, langobardski ili franački prvorazredni izvor ne spominje na području današnje Hrvatske u VII. i VIII. stoljeću ni Hrvate ni postojanje neke samostalne hrvatske države (»plemenskog saveza Slavena na čelu s Hrvatima«). A kasniji »literarno«-povijesno-kroničarski izvori? Pop Dukljanin za razdoblje do IX. stoljeća priča isključivo o Gotima, Slavenima i Bugarima, a pojmovi se Bijela Hrvatska i Crvena Hrvatska pojavljuju tek u njegovim vijestima koje se odnose na IX. stoljeće.²⁰ Toma pak Arcidakon također zna za razliku između Gota i Slavena s jedne i Hrvata s druge strane i tumači da su Hrvati u Dalmaciji starosjedioci još iz antike (!), a da su Goti i Slaveni došli mnogo kasnije, podjarmili Hrvate i konačno se s njima spojili u jedan narod.²¹

3. Preostaje dakle samo DAI. On je drugorazredno vrelo nastalo na osnovi narodne tradicije pribilježene i nesumnjivo djelomično prerađene u trenutku bilježenja i prilikom kasnije izrade ekscerpata iz podataka, prikupljenih u carskoj arhivi. Na osnovi takvih drugorazrednih podataka sastavio je nepoznati pisac 30. glave DAI prilično koherentnu priču o dolasku Hrvata. Manje je uspjela »obrada« cara-pisca u glavama 29. i 31. Da li bi se možda iz DAI dalo ipak ponešto zaključiti o vremenu dolaska Hrvata?

a) Da vidimo najprije glavu 31. Tamo se priča da je car Heraklije naredio Hrvatima da potjeraju Avere i da se smjeste u Dalmaciji pa nastavlja: »Ti su Hrvati imali u to vrijeme Porgina oca za vladara«.²² Na to je, nastavlja car-pisac, Heraklije poslao svećenike iz Rima i dao pokrstiti Hrvate. »U to su doba imali ti Hrvati za vladara Porgu«. U literaturi se s pravom tvrdi da je Porga povijesno zajamčeni

¹³ Theophanis Chronographia (Teofan), rec. C. de Boor, I. Lipsiae 1883, 301.

¹⁴ Ibid., 302: στοιχίσαντες πάρα.

¹⁵ Nicephori archiepiscopi Constantinopolitani opuscula historica, ed. C. de Boor, Lipsiae 1880, 17.

¹⁶ Teofan, loc. cit.: μετ'ένεμετὰ στρατευμάτων τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἀσίαν.

¹⁷ Loc. cit.

¹⁸ Ibid., 306.

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Podrobniju analizu podataka Popa Dukljanina vidi u L. Margetić, Marginalije uz rad V. Koščaka »Pripadnost istočne obale (...)«, HZ: XXXVI (1983), 1981, 257—260.

²¹ Ibid., 255—257.

²² DAI, 31, 17—21.

Borna, koji je umro 821. Ako je Borna živio početkom IX. stoljeća, njegov je otac vladao negdje pri kraju VIII. stoljeća. Dakle, Hrvati bi toj vijesti došli u Dalmaciju u to doba. Po Grafenaueru su podaci o Porginu ocu »plod Konstantinovi tendencioznih konstrukcija«²³ odnosno, kao što to on kaže par redaka dalje »samovoljno konstruiranje prouzrokovano neznanjem (u vezi s Porgom i njegovim ocem)«²⁴ Ipak ne vidimo u čemu bi se pri spominjanju Porgina oca sastojala Konstantinova probizantska tendencija i kakve bi skrivene koristi nalazio Konstantin da izmišlja podatak o tome da su Hrvati došli za Porgina oca. Isto tako čini nam se proizvoljnom i tvrdnja o samovoljnom konstruiranju iz neznanja. Grafenauer ispravno ističe da je podatak o Porgu-Borni potekao iz narodne tradicije i da ga ona »stavlja prilično pravilno na njegovo mjesto, bar u kronološkom pogledu«²⁵ Zašto to isto ne bi vrijedilo i za Porgina oca? Zašto ne bi u narodu moglo ostati i sjećanje na Porgu-Bornu i sjećanje da su Hrvati došli za njegova oca, čijeg se imena više nisu sjećali?

Ako iz priča o dolasku Hrvata u glavama 30. i 31. izbacimo (samo) ono što je bez ikakve sumnje kasniji umetak u narodnu tradiciju (i ono što se ne odnosi na sam dolazak), dobivamo ovu usporedbu:

Glava 30.

Dalm. su Hrvati nekoć živjeli u Bijeloj Hrvatskoj (61—63)

Petero braće i dvije sestre dolaze u Dalmaciju i pobjeđuju Avare (63—71)

Dalm. Hrvati su neko vrijeme pod Francima pa se oslobađaju (78—87)

Dalm. Hrvati traže u vrijeme vladara Porina krštenje iz Rima (87—90)

Glava 31.

Dalm. su Hrvati nekoć živjeli u Bijeloj Hrvatskoj (1—4)

Hrvati dolaze za Porgina oca (20—21)

Dalm. Hrvati se pokrštavaju za vladara Porga (21—26)

Razumljivo je zašto je car-pisac izпустиo dio narodne tradicije o tome da su Hrvati bili podložni Francima. On je ubacio mjesto njih Heraklija da bi dokazao ulogu Bizanta pri dolasku Hrvata. Što se pak tiče podataka o petero braće i dvije sestre iz glave 30. i Porgina oca iz glave 31., oni su samo na prvi pogled proturječni. Tu nam mogu pomoći vijesti DAI o Mađarima. Naime, u glavi 40. DAI priča se da su se Mađari dijelili u sedam »širih obitelji« (ΥΕΥΕΩ), navode se njihova imena i dodaje da se kao osmi pridružio dio Kabira. Svi oni po DAI imaju dogovor da se zajednički bore, a na čelu svih njih nalazi se vladar iz »šire obitelji« (ΥΕΥΕΩ) Arpada. To dajta podsjeća na Hrvate. Njima rukovode petero braće i dvije sestre (glava 30.), oni imaju jednog zajedničkog vladara, Porgina oca (glava 31.). Nije nemoguće da je car-pisac imao pred sobom ekscerpte iz carske arhive koji su sadržavali izvjesni broj vijesti koje nije imao pri ruci anonimni pisac 30. glave. Naime, u glavi 31. govori se ne samo o Porginom ocu, nego i o obećanju koje su Hrvati dali papi da neće nikada ratovati u tuđim zemljama, o papinomu obećanju da će ih štititi »Bog Hrvata« i sveti Petar te o čudotvorcu Martinu, koji je došao iz Istre u Hrvatsku u doba vladara Trpimira. Sve je to očito poteklo iz narodne tradicije. Konstantin s druge strane nije uzeo u obzir priču petero braće i dvije sestre, možda zato što se nije nalazila na ekscerptima kojima se služio, slično kao što možda ni anonim nije imao pred sobom podatke o Porginu ocu, hrvatskom obećanju papi i čudotvorcu Martinu — ukoliko nisu obojica izvršili izbor iz vijesti koje su im stajale na raspolaganju.

b) Što se pak tiče vremenskih podataka iz glave 30. oni izgledaju ovako: Hrvati dolaze u Dalmaciju i bore se s Avarima »izvjesni broj godina«. Oni ostaju u Dalmaciji »izvjesni broj godina« te se oslobađaju franačke vlasti nakon borbe koja traje »sedam godina«. U našem smo radu iz 1977. o tom pitanju ustvrdili da »izvjesni broj godina piscu 30. glave ne može očito biti mnogo veći od, recimo, deset godina« i zaključili da je po tim podacima »od dolaska Hrvata do svršetka hrvatskog ustanka protiv Franaka prošlo, recimo, 27 godina.«²⁶

Štih se tim prijedlozima odlučno odupro, dijelom zato što je naše tumačenje sintagme »izvjesnog broja godina« »povsem samovoljno in brez kakršnekoli, niti najmanjše podlage«, a dijelom zato što nismo uzeli u obzir uz ona tri razdoblja još jedno. Naime, po Štihu treba još dodati anonimovu vijest po kojoj nakon pobjede

²³ Grafenauer, Nekaj vprašanj, 28.

²⁴ Loc. cit.

²⁵ Loc. cit.

²⁶ Margetić, Konstantin 24.

nad Avarima »od takrat držijo to zemljo Hrvati.«²⁷ Ta vijest po Štihu »bistveno razteguje kronologiju« jer su Hrvati »nekaj časa sami gospodovali«. S druge strane ta bi vijest bila po Štihu navodno u proturječnosti s viješću da su Hrvati bili otpočetka u podložnosti prema Francima, koja bi se onda mogla izbjeći samo »na način kako je to učinio Grafenauer«, tj. brisanjem riječi koje smetaju. I doista, ako se iz anonimove rečenice »izvjesni su broj godina također i Hrvati u Dalmaciji bili podređeni Francima kao što su bili prije u svojoj domovini« brišu riječi koje »smetaju« ostaje navodni »čisti« tekst narodne tradicije: »izvjesni su broj godina Hrvati u Dalmaciji bili podređeni Francima«. Takav postupak s tekstom po našem je mišljenju dozvoljen samo kada doista nema druge zadovoljavajuće interpretacije. U našem slučaju nikakva brisanja nisu potrebna, jer kontradikcije između dva teksta nema. Prvi tekst govori o tome da je, nakon hrvatske pobjede nad Avarima, »ta zemlja (tj. Hrvatska. L. M.) došla pod vlast Hrvata« (ματρηρατήθη η τολαύτη χώρα²⁸), ali on ne daje odgovor na pitanje da li su pobjednici Hrvati pod nečijom vlašću ili nisu. Na to daje odgovor drugi tekst: Hrvati, osvajatelji Dalmacije, bili su pod vlašću Franaka u novoj domovini isto tako kao što su bili u staroj.²⁹ Kada se istoj glavi kaže da »njihov (tj. hrvatski, L. M.) ban vlada u Krbavi, Liki i Gacki.«³⁰ to, očito, nije ni u kakvoj kontradikciji s okolnošću da je hrvatski ban podređen hrvatskom vladaru. Kada pak u idućoj glavi car-pisac daje svoju verziju dolaska Hrvata, on javlja to isto (samo što Franke po svom običaju zamjenjuje s Heraklijem): »vladar je Hrvatske otpočetka (ΞΞ αρχης), tj. od carevanja cara Heraklija, pokoran i podređen bizantskom caru.«³¹

Ukratko, anonimov tekst obavještava nas o tome da su Hrvati bili pod vlašću Franaka u staroj i novoj domovini, a kako nije kontradiktoran, nema razloga da se brisanjem većih i manjih dijelova traži drukčija »čista« narodna tradicija. Ne postoje dakle četiri, već samo tri razdoblja o kojima izvještava 30. poglavlje.

A da li su riječi »izvjesni broj godina« toliko beznažno nejasne kao što to misli Štih? Anonimov tekst nije upotrijebio riječi »mnogo godina«, što upućuje svakako na ograničeni broj godina, ali ni on ni narodna tradicija na osnovi koje piše ne zna točan broj godina. Nije bez razloga to što anonim i narodna tradicija »znaju« da su borbe Hrvata s Francima trajale sedam godina. Narodna je tradicija još imala kakve-takve predodžbe o početku IX. stoljeća, o Porinu-Porgi-Borni, o krštenju Hrvata u to doba, o sedmogodišnjem ratu itd. Ali, ono što je bilo prije toga nije za narodnu tradiciju više tako jasno. Zato se u 31. glavi govori o ocu Porge-Borne u čije doba su došli Hrvati i čije ime tradicija više ne zna i zato su po 30. glavi borbe Hrvata s Avarima trajale »izvjesni broj godina«. Čini nam se očitim da su te borbe trajale razmjerno ograničeno vrijeme. Mi smo uzeli da su one trajale oko deset godina, što nam se čini čak možda i previše. Vlast Franaka nad Hrvatima prema povijesnim podacima kojima raspoložemo mogla je postojati do 796. (kada najvjerojatnije prestaje organizirani avarski otpor). Borbe panonskog kneza Ljudevita ne ulaze u »izvjesni broj godina« franačke vlasti, već pripadaju u onih »sedam godina« o kojima govori glava 30. Po narodnoj tradiciji primijenjenoj na Ljudevitovu borbu proizlazilo bi da se Ljudevit borio od 815. do 822. — a po franačkim je vrelima borba započela 819. »Izvjesni broj godina«, ako ga mjerimo po zajamčenim povijesnim podacima, trajao bi, dakle, nešto preko 20 godina. S druge strane, i po drugim je okolnostima nezamislivo da bi narodna tradicija i po njoj anonim mogli imati na umu veći broj godina jer 30. glava priča kako su Franci bili toliko okrutni da su bacali dojenčad psima. Izgleda upravo evidentno da takva u pravom smislu nepodnošljiva situacija nije mogla u predodžbi anonima i narodne tradicije potrajati dugo vremena. Dakle, »izvjesni broj godina« vlasti Franaka nad Hrvatima upućuje na razmjerno ograničeno vrijeme. I Štih tako misli, ako smo ga dobro razumjeli. I njega očito smeta poruka teksta, po kojoj je sigurno nemoguće rastegnuti borbe Hrvata s Avarima, okrutnu vlast Franaka nad Hrvatima i borbe Hrvata za oslobođenje, o kojima priča anonim, na vrijeme od 622. do dvadesetih godina IX. stoljeća, dakle na razdoblje od dobrih dvjesto godina.

Ovim je našim aproksimativnim računima — koji se nešto malo razlikuju od ranijih isto tako aproksimativnih — jedini cilj pokazati da vremenski podaci anonimova izvještaja (i vjerojatno narodne tradicije) iz glave 30. ukazuju na konac VIII. stoljeća kao na vrijeme dolaska Hrvata i da se podudaraju s podatkom iz 31. glave po kojem su Hrvati došli za Porgina oca.³² Čini nam se, dakle, da se ne bi baš moglo

²⁷ Štih, op. cit., 534. Rečenicu je istakao masnim slovima sam Štih.

²⁸ DAI, 30, 69.

²⁹ DAI, 30, 79.

³⁰ DAI, 30, 93.

³¹ DAI, 31, 58—59.

³² Smatramo da nije bez interesa usporediti vijesti iz DAI o Hrvatima s vijestima koje DAI daje o Veneciji. U glavi 28 kaže se da su Venecijanci došli iz Akvileje i drugih franačkih krajeva u strahu pred Atilom, avarskim kraljem, koji je prodro sve do Kalabrije. Mnogo kasnije došao je kralj Pipin, vladar Papije i drugih kraljevstava. On je imao tri brata »koji su vladali nad svim Francijama i Skla-

reći sa Štihom da je naše računanje »povsem samovoljno in brez kakršnekoli, niti najmanjše podlage«.

c) I inače potraga za navodnom čistom narodnom tradicijom i brisanje svega onoga što »smeta« dovode Štiha do zaključivanja, koja ne možemo prihvatiti. Kako je Bijela Hrvatska »del ljudskega izročila (...) potem se podatek o hrvaški podložnosti Frankom v stari domovini izkaže kot **interpolacija** (potrtao P. Š.) (...), saj Bela Hrvatska ni imela stikov s Franki tja do 10. stoletja«. Ne vidimo pravg razloga zašto hrvatska narodna tradicija ne bi mogla sadržavati pogrešnu predodžbu o tome da su Hrvati bili i u staroj domovini pod Francima a ne samo u novoj. U vrijeme pribilježavanja hrvatske narodne tradicije narod je već i događaje iz prvih desetljeća IX. stoljeća tako temeljito pobrkao, da u njima jedva uspijevamo prepoznati ono što se zbiva za Borne i Kadolaha. Sva ranija prošlost izgubila se pred onim jedinim što je ostalo neizbrisivo: Franci su nekoć vladali nad Hrvatima. Od stare domovine ostalo je samo mutno sjećanje o nekoj Velikoj Hrvatskoj odnosno Bijeloj Hrvatskoj — i ništa prirodnije nego da narod i tu Hrvatsku poveže s Francima.³³ Zašto bi narod morao znati da je takva tradicija anakronizam?

4. Najoštriju kritiku Štih je uputio na našu tezu da su Hrvati došli u svoju novu domovinu u okviru franačko-avarskih ratova. Uz ostalo Štih kaže da naša konstrukcija sadrži »tako očitne anakronizme, da kritika ni potrebna«. Nije li se Štih previše požurio s tako odrješitim tvrdnjama? Po Štihu je naša teza da su »Hrvati v stari domovini pod frankovsko oblastjo«. Ali to nije naša teza. Po nama narodna tradicija tvrdi da su Hrvati u staroj domovini bili pod Francima, ali smo opetovano i izričito izrazili naše nepovjerenje prema toj narodnoj tradiciji i čak se izričito od nje ogradihili.³⁴ Nismo čak ni ulazili u pitanje, odakle bi po našem mišljenju došli Hrvati³⁵ i pod čijom su vlašću bili u staroj domovini.³⁶ Dakle, Štih prigovara anakronizmu kojeg nema u našem tekstu i od kojeg smo se izričito ogradili i onda, da stvar prikaže još gorom, govori ne o jednom, nego o više anakronizmama. Međutim, ostale naše tvrdnje mogu se prihvatiti ili ne, ali one nisu anakronizmi.³⁷

5. Ovdje je potrebno nadovezati na neka naša već ranije iznesena razmišljanja. Naime, bezbroj smo puta naglasili da smo skeptični prema vijestima narodne tradicije. Narodna je tradicija temeljito izmijenila događaje koji su se desili u drugom i trećem desetljeću IX. stoljeća: Hrvati nisu ubili Kadolaha, Hrvati nisu pobijedili, već bili poraženi, Dalmatinski Hrvati borili su se uz Franke, a ne protiv njih, borba nije trajala sedam godina itd. Narod se sjećao da su Franci bili okrutni i da je došlo do nekih borba, ali nije zapamtio ni kada je to bilo ni tko je od Hrvata vodio borbu,

vinijama«. Pokušao je osvojiti Veneciju, ali su mu se Venecijanci oduprli i konačno sklopilo mir na osnovi kojeg plaćaju podavanje. Još prije Pipina Venecijanci su sebi izabrali dužda, koji je imao sjedište na otoku »Civitanova«, a onda se preselio na drugi otok. U glavni pak 27. car-pisac javlja da su Venecijanci prešavši s kopna sagradili čvrsti grad u kojem ima dužd i danas sjedište. Dakle, za vrijeme prije Karla Velikog DAI »zna« samo za »avarskog kralja Atilu«, izbor dužda i njegovo sjedište, a i to posljednje u dvije verzije.

I venecijanska se narodna tradicija dakle, slično hrvatskoj, »sjećala« uglavnom samo dolaska Frankana. Atila je možda Konstantinov dodatak, a čini nam se sigurnim da je upravo Konstantin dodao da je Atila »avarski kralj«. Venecijanska narodna tradicija sigurno nije bila toliko zaokupljena Avarima.

³³ Štih je Grafenauerov prijevod djela priče iz 30. glave koji se odnosi na Hrvate u staroj domovini (»Ostali su Hrvati ostali pak blizu Franačke«) skratio (»Ostali Hrvati su pak blizu Franačke«). Po takvom tekstu izgledalo bi da anonim obavještava o stanju u svoje doba. Ali, taj dio nesumnjivo se odnosi na vrijeme selidbe Hrvata: jedni su Hrvati otišli u novu domovinu a drugi su ostali (»u staroj«) u staroj. Svakako se za te riječi ne bi moglo reći da i one opisuju »položaj Bijelih Hrvata poslije 955, dakle već u najnovije vrijeme« (Grafenauer, op. cit., 30).

³⁴ Npr. Margetić, Konstantin, 15: »Sjeverni Hrvati bili su podređeni Francima (...); sasvim je drugo pitanje je li ta narodna tradicija točna ili nije«; *ibid.*, str. 3: »Iz spomenutih događaja, kako ih prikazuje 30. glava, možda proizlazi (...) da su Hrvati (...) došli u Dalmaciju po nalogu Frankana. Oni su pod Francima bili i u staroj domovini (...). Nadalje prema 30. glavi (...); *ibid.*, str. 30: »Nismo nikako sigurni da je narodno predanje iz glave 30. (...) što se tiče uloge Frankana tako pouzdano.« U našem pak radu Još o dolasku Hrvata, 237 u diskusiji s N. Klaić kažemo da »pripređeni anonima što se temelji na narodnom predanju ima sasvim jasnu poruku: Sjeverni Hrvati bili su podređeni Francima« i ističemo da to nije naše mišljenje nego »samo iznčenje pričanja 30. poglavlja«. Ne razumijemo, kako nas se može čak i nakon tako izričite izjave optuživati da zastupamo anakronizam da su Sjeverni Hrvati bili »pod frankovsko oblastjo«.

³⁵ *ibid.*, str. 237.

³⁶ Jedino u Margetić, Konstantin, 23 pišemo po Buryju da su Hrvati došli iz Bijele Hrvatske, ali i onda dodajemo: »Autor glave 30. pisao je u vrijeme kada se Bijela Hrvatska već pokoravala Otonu I«. Dakako i iz tih riječi proizlazi da ne mislimo da je Bijela Hrvatska u ranije doba potpadala pod Franke.

³⁷ Štih tvrdi da našu tezu o dolasku Hrvata koncem VIII. stoljeća upotrebljavamo »kot gotovo dejstvo, na podlagi katerega« moramo (?) »prevrednotiti vse dosedanje vedenje o frankovsko-avarskih »ojnah konec 8. stoletja. L. Margetić, Konstantin Porfirogenet... 48–65«. To nije tako. Od 48 do 60 stranice analiziramo dosadašnja shvaćanja o tome kada je počela franačka vlast nad Dalmatinskom Hrvatskom, Grafenauerovu tvrdnju da »Slavonija svakako pada pod Franke u velikom Erihovom pohodu 795«, dokazujemo protiv Hauptmanna da Annales Laureshamenses daju pouzdanu vijest, a da je Chronicon Moissiacense samo »inteligentna kompilacija« u kojoj prepisivač nije ništa dodao, već samo tu i tamo ponešto ispustio (i to upravo bitne riječi et inde in Pannonia) itd. i tek na str. 60, nakon svih tih analiza vraćamo se pitanju dolaska Hrvata i utvrdjemo da se jedno s drugim slaže, to više što — zaključujemo na str. 61 do 62. — vrela (Uskršnja krojka, Teofan, Nikefor) ne daju oslonca za tvrdnju da bi u VII. stoljeću nestalo avarske vlasti. Naše analize, dakle, nemaju »za podlogu« tezu o dolasku Hrvata koncem VIII. stoljeća i o njima se može povesti diskusija posve nezavisno od problema dolaska Hrvata.

ni kako je završena ni koliko je trajala. Ako je to tako i ako želimo biti konzekventni, moramo posumnjati i u vrijednost podataka narodne tradicije o vremenu dolaska Hrvata. Zato smo 1985. uzeli u obzir i ne baš malu mogućnost da bi »možda doista trebalo odbaciti sve (ili takoreći sve) anonimove vijesti o dolasku Hrvata kao narodnu legendu«,³⁸ odnosno, s njima se poslužiti samo kao kakvom takvom dopunom vijestima iz prvorazrednih izvora.

Ako pak uzmemo u obzir da prvi prvorazredni izvor koji govori o Hrvatima potječe iz doba Branimira (**dux Croatorum**) a da nema razloga ne vjerovati podatku iz Trpimirove isprave (**dux Chroatorum**), onda za dolazak Hrvata dolazi u obzir svako ranije razdoblje u kojem je došlo do velikih perturbacija na širem balkansko-panonskom području. Međutim, kako za VII. i VIII. stoljeće nema nikakvih vijesti o Hrvatima, hrvatskoj državi i o nestanku avarske vlasti na zapadnom Balkanu izgleda najrazumnije pretpostaviti da je dolazak Hrvata mnogo bliži IX. nego početku VII. stoljeća. Zbog toga je Heraklijevo doba jedva vjerojatno. Vjerojatnije je razdoblje sedamdesetih godina VII. stoljeća, kada dolazi do vala novih snaga koje nadiru u Panoniju i koje daju temelj snazi Drugom avarskom kaganatu. S tim su nesumnjivo u vezi i bugarska osvajanja pod Asparuhom 679.—680. kojima je uništena avarska vlast nad područjem oko donjeg Dunava. U isto vrlo uznemireno razdoblje ulaze i događaji povezani s Kuverom kojeg možda treba identificirati s petim sinom Krobata, vladara Velike Bugarske na zapadnoj obali Azovskog mora, dakle s Asparuhovim bratom. Kuver se sa svojom vojskom nametnuo stanovništvu u Vojvodini i Srijemu, otkazao poslušnost kaganu i krenuo sa svojom vojskom i podložnim narodom na jug prema Solunu.³⁹

Dakako, razdoblje od 670. do prvih vijesti o Hrvatima u IX. stoljeću bilo bi svakako predugačko, ako pretpostavimo da su Hrvati došli kao osvajači i osnovali svoju državu (»plemenski savez«). Naprotiv, dolazak Hrvata sedamdesetih godina VII. stoljeća bio bi prihvatljiv uz pretpostavku da su Hrvati došli kao podređeni »saveznički« narod u okviru perturbacija povezanih s nastankom Drugog avarskog kaganata. Međutim, ako to prihvatimo, onda moramo do kraja odbaciti sve vijesti iz DAI. Ako smo pak skloni da priznamo bar neku vrijednost vijestima iz DAI o dolasku Hrvata pod Porginom ocu iz glave 31. i računima o broju godina iz glave 30. onda bi na dolazak Hrvata koncem VIII. stoljeća u vezi s franačko-avarskim ratovima ukazivala ne samo posvemašnja šutnja o Hrvatima i hrvatskoj državi u VII. i VIII. stoljeću, nego i podaci iz DAI. Ali, i naša teza ne daje posve zadovoljavajući odgovor na neobičnu okolnost da se ni Dalmatinska »Hrvatska« ni Panonska »Hrvatska« u prvorazrednih vrelima iz početka IX. stoljeća ne zovu tako niti jedan jedini put i da za to doba nema nijedne vijesti o Hrvatima.

Ukratko, istraživanje o vremenu dolaska Hrvata ne smatramo ni izdaleka zaključenim.

6. Veći dio svojeg rada posvetio je Štih⁴⁰ diskusiji teze N. Klaić, po kojoj su Hrvati u svoju novu domovinu došli iz Karantanije i pokrstili se pod knezom Branimirom, kojeg N. Klaić prepoznaje u anonimovu Porinu. O tezama N. Klaić već smo se imali prilike izjasniti.⁴¹ Ovdje bismo se dotakli samo jednog pitanja. Naime, Štih tvrdi da su po izvještaju Ivana Đakona⁴² »Hrvati leta 875 udarili na frankovsko Istro«, da je taj napadač imao za cilj puko pljačkanje (»ropanje«) te da su oni za to pljačkanje izabrali godinu 875. zato što je njihov senior, italski kralj Ludovik II umro 12. kolovoza 875. u Veroni pa »je bila italska krona in s tem mesto njihovega seniorja nezasedeno«. Na tu tezu dali bismo nekoliko primjedba. Za naš problem nije, dakako, od važnosti to što Ludovik II nije umro u Veroni, nego blizu Brescie. Naprotiv, važno je pitanje datacije. Po Štihu se »hrvaški napad na Istro« dogodio u 875. godini. U literaturi se obično misli da je do toga napadaja došlo 876.⁴³ Pastorello se odlučila za »oko 877.«⁴⁴ a Cessi pak smatra da je do njega došlo »nekoliko godina« nakon 875.⁴⁵ Podaci iz Ivana Đakona kažu ovo: (u zagradama godina po drugim vrelima):

— Ludovik II umire⁴⁶

(875)

— Dominik postaje biskup Torcella⁴⁷

(876)

³⁸ Margetić, Još o dolasku, 238.

³⁹ Vidi o tome kraću (prethodnu) analizu u L. Margetić, *Nacrtna povijest države i prava naroda SFRJ do konca XVIII. stoljeća*, Rijeka 1988, 44—47.

⁴⁰ Štih, op. cit., 536—546.

⁴¹ Još o dolasku Hrvata, 227—232.

⁴² Ivan Đakon javlja *Tunc Sclavorum pessime gentes et Dalmacianorum Istriensem provinciam depredare ceperunt* (G. Monticolo, *Cronache veneziane antichissime*, I, Roma 1890, 122).

⁴³ Npr. Monticolo, op. cit., 121.

⁴⁴ E. Pastorello, *Andreae Danduli Chronica per extensum descripta*, Bologna, 1958 (ristampa anastatica 1973), 645.

⁴⁵ R. Cessi, *Venezia ducale*, I, Duca e Popoli, Venezia 1940, 295.

⁴⁶ Monticolo, op. cit., 121.

⁴⁷ Loc. cit.

⁴⁸ Ibid., 122.

- Saraceni napadaju Grado⁴⁸ (876)⁴⁵
- Patrijarh Grada Petar boravi u Mlecima godinu dana i odlazi u Rim⁵⁰ (877 do 878)
- Dužd Urso pridružuje na vlasti svoga sina Ivana⁵¹ (877)⁵²
- Slaveni i Dalmatinci napadaju Istru⁵³ ...
- Umire Domagoj⁵⁴ ...
- Dominicus, biskup Olivola, umire⁵⁵ (prva polovica 877)
- Sinod u Raveni kojem prisustvuje patrijarh Petar⁵⁶ (kolovoz 877)

Prema tim podacima Ivana Đakona proizlazilo bi, dakle, da su »Slaveni i Dalmatinci« napali Istru najvjerojatnije sredinom 876., a možda i kasnije, a da je Domagoj umro koncem 876., a možda početkom 877.

Treba nadalje uzeti u obzir neobično važnu, čak odlučujuću okolnost, da Ivan Đakon pod »Dalmatincima« razumijeva uvijek dalmatinske gradove.⁵⁷ To se osobito plastično odražava u pričanju o pohodu Petra II Orseola duž dalmatinske obale. Ivan Đakon navodi kako su »**Dalmacianorum populi**« (tj. dalmatinski gradovi) molili dužda da ih oslobodi »**a Sclavorum severitate**« pri čemu misli na »**Croatorum ac Narentanorum principes**«. ⁵⁸ Kako su dalmatinski gradovi u drugoj polovici IX. stoljeća već bili konačno organizirani u bizantsku temu Dalmacija,⁵⁹ akcija u kojoj sudjeluje brodovlje bizantske teme Dalmacije u vrijeme jakoga cara Bazilija I morala je očito imati njegovo odobrenje i biti sastavnim dijelom njegove političke i vojne strategije. U toj njegovoj strategiji važnu ulogu imali su i papa i Hrvati. Bazilijevi planovi što užeg povezivanja s papom očitovali su se odmah po njegovu dolasku na vlast, jer je već drugi dan (!) po stupanju na prijestolje uklonio s patrijarške stolice antipapinski raspoloženog Focija. Papi je kao mamac ponudio crkvenu ingerenciju nad Dalmacijom i Hrvatskom (ali, dakako, nije ni pomišljao na to da prihvati papine pretenzije na Bugarsku). Kako je papa nakon dubokog pada franačkog utjecaja u Italiji ostao sam prema Arapima, to je i papa imao najneposredniji interes da od Bizanta zatraži zaštitu, to više što je Bari od 876. u rukama Bizanta. Zato uskoro počinju i izravni pregovori pape i Bazilija I.⁶⁰ Čini se da Štih misli da je još 879. papa bio povezan s Francima, a ne s Bizantom jer o uskim odnosima Branimira i pape piše: »Takšno razmerje med Rimom in Branimirjem bi si ob hkratnih predpostavljjenih hrvaško-frankovskih (milo rečeno) napetosti zopet težko predstavljali«. Nije li upravo obratno, odnos pape i Branimira posve razumljiv iz perspektive njihove veze s Bizantom?

Dakle, napad na Istru nije se desio 875., nego kasnije, najvjerojatnije sredinom 876., a kako je u njemu sudjelovalo i brodovlje iz gradova bizantske teme Dalmacija, on nije imao za cilj obično pljačkanje, nego je bio sastavni dio Bazilijeve strategije. Time pada i Štihova teza da su Hrvati napali Istru u drugoj polovici 875. navodno zato što u to doba nije bilo italjskog kralja.⁶¹

Zusammenfassung

NOCH ÜBER DIE ZEIT DER ANKUNFT DER KROATEN

Lujo Margetić

Der Verfasser diskutiert einige Auffassungen im P. Štihs Aufsatz »Karantanija — stara domovina Hrvatov?« (ZČ 41, 1987, 529—549) und beweist dass viele Auskünfte im Konstantin Porfirogenets Werke DAI sprechen für die Ankunft der Kroaten Ende 8. Jahrhunderts. Unter anderem ficht er die Meinung an, das Werk gäbe Auskünfte über den angeblichen Zeitraum nach der Ankunft der Kroaten in welchem sie unabhängig von Franken wären. Doch betont Verfasser dass DAI eine zweitklassige Quelle in seiner Gesamtheit und in Einzelheiten ist.

⁴⁹ Pastorello, op. cit., 645. Ali, po Monticolo, op. cit. 121—122 i po drugima saracenski se napad odigrao 875.

⁵⁰ Monticolo, op. cit., 122.

⁵¹ Loc. cit.

⁵² Tako Pastorello, loc. cit. Po drugima, npr. Monticolo, loc. cit., : 876.

⁵³ Monticolo, 122—123.

⁵⁴ Ibid., 123. Prije vijesti o smrti Domagoja Ivan Đakon ubacuje kronološki pogrešno vijest o sul-tanu, uhvaćenom u Bariju.

⁵⁵ Loc. cit.

⁵⁶ Loc. cit.

⁵⁷ Tako npr. »*Dalmaciarum urbes*« (Monticolo 119).

⁵⁸ Ibid., 155.

⁵⁹ Po L. Margetić, Marginalije, 264—266 prvi pokušaj osnivanja dalmatinske teme pada u 843.

⁶⁰ Ibid., 268—275.

⁶¹ O položaju Hrvatske u to doba vidi podrobnije loc. cit.

JUBILEJI

JOŽE KASTELIC — PETINSEDEMDESETLETNIK

18. avgusta 1988 je slavil svoj petinsemdeseti rojstni dan Jože Kastelic, redni univerzitetni profesor v pokoju in eden naših največjih poznavalcev antike. Petinsemdesetletnica je vsekakor jubilej, ob katerem ima vsak znanstvenik za seboj glavni del žetve na ustvarjalnem področju in se lahko razgleda po obsegu in kakovosti »pridelka«. V primeru našega jubilaranta lahko rečemo le, da je ta žetev v obeh ozirih izredno bogata. Na tem mestu se ne bomo spuščali v predstavitev in ocenjevanje celotnega Kastelčevega opusa — to bi presegalo namen tega zapisa in tudi naše strokovne kompetence — temveč bomo na kratko skicirali jubilarantovo aktivnost na področju proučevanja zgodovine antike in posebej v okviru oddelka za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete. Širša in podrobnejša ocena celotnega jubilarantovega ustvarjanja na tem mestu ni posebej potrebna tudi zato, ker imamo izpod peresa njegovega mlajšega sodobnika dognano, pretehtano in izčrpno predstavitev Kastelica kot poznavalca antike in posebej arheologa, napisano ob njegovi šestdesetletnici (Stane Gabrovec, Ob šestdesetletnici Jožeta Kastelica, Opuscula Iosepho Kastelic sexagenario dicata, Situla 14/15, Ljubljana 1974, str. 5—12; bibliografijo Kastelčevih del s področja arheologije in klasične filologije do leta 1973 je prav tam, str. 13—24, objavila Ana Šašel).

Jože Kastelic, rojen 18. 8. 1913 v Šentvidu pri Stični, je po diplomi iz klasične filologije in zgodovine starega veka na ljubljanski univerzi (1939), doktoratu (dissertacija o antičnih motivih v Prešernovem pesništvu, 1943) in po izredno uspešnem trindvajsetletnem ravnateljstvu v Narodnem muzeju v Ljubljani (1945—1968) prišel na filozofsko fakulteto kot izredni profesor za klasično in rimsko provincialno arheologijo in zgodovino starega veka. Odtlej pa vse do upokojitve avgusta 1983, torej okroglo 15 let, je bil Jože Kastelic na oddelku za zgodovino profesor za zgodovino starega veka. Predaval je prěgled grške in rimske zgodovine na prvostopenjskem študiju za študente zgodovine, arheologije in klasične filologije ter na drugostopenjskem študiju za študente zgodovine in arheologije izbrane teme iz antične zgodovine, ponavadi historične vire za posamezna obdobja in vprašanje njihove interpretacije.

Kot njegov naslednik na tem področju, ki ni bilo v središču jubilarantovega delovanja na fakulteti, saj je bilo težišče njegovega dela na oddelku za arheologijo, morem izraziti veliko občudovanje do njegovega dela. Zame ostaja in bo ostalo skrivnost, kako je Kastelic ob celi vrsti obveznosti na oddelku za arheologijo, kjer je bil vrsto let predstojnik in je predaval po več predmetov, in na oddelku za umetnostno zgodovino, zmožel še vse delo na našem oddelku, delo, ki ga označujejo ne le vestne priprave in zgledno, privlačno posredovanje učne snovi, temveč zlasti, da se tako izrazim, maratonsko spraševanje cele množice študentov. Pri njem so opravljali izpite ne le vsi študentje arheologije, temveč tudi vsi študentje zgodovine, umetnostne zgodovine in klasične filologije. Že samo to dejstvo kaže, da so bile njegove pedagoške obveznosti daleč nad normalnimi.

S prefinjenim pedagoškim čutom, obenem kot znanstvenik širokega profila, je skrbel za znanstveni podmladek, ki naj bi sčasoma prevzel in nadaljeval njegovo delo. Kako obsežno je bilo območje njegovega dela kaže že to, da smo ob njegovem odhodu v pokoj njegov pedagoški »pensum« prevzeli kot polno zaposlitev trije nasledniki. Da se ne bi samo dejstvo kakemu skeptiku zdelo le preveč fantastično, naj omenim, da tudi na srednje velikih univerzah, kakršna je naša, tako obsežno področje pedagoškega dela pokriva pet do deset univerzitetnih učiteljev. Kljub izredno velikemu bremenu je Kastelico uspelo vzgojiti vrsto strokovnjakov za antiko, ki so kot magistri in doktorji znanosti prevzeli delovne naloge na Univerzi in na vrsti drugih znanstveno-raziskovalnih ustanov. Ob tem naj posebej poudarim poleg strokovnih značajske odlike jubilaranta. Kastelic je znal vlivati navdušenje, znal je spodbujati. Pri ocenjevanju je bil blag in prizanesljiv. Imel je razumevanje za težave mladih ljudi, ki so se uvajali v strokovno delo.

Z jubilarantovim odhodom v pokoj avgusta 1983 njegovo tovrstno delo še zdaleč ni bilo v celoti prekinjeno. Ne le, da je Kastelic prevzel težko, odgovorno in dostikrat nevhvaležno mentorstvo ali somentorstvo pri magisterijih in doktorskih tezah, temveč je tudi kot pogodbeni profesor, že sedemdeset let star, prevzel mesto profesorja za antično zgodovino na mladi mariborski univerzi. Tako je Kastelic postal začetnik in kot prvi strokovnjak za antiko tako rekoč ustanovitelj študija antične zgodovine na univerzi v Mariboru, študija, ki mu je v petletni dobi postavil solidne

osnove. Samo želeli si moremo, da bi na mariborski katedri dobil sebe vrednega naslednika in da bi se v Mariboru izoblikovalo drugo slovensko središče za proučevanje antične zgodovine. S tem bi to področje naše zgodovinske znanosti, dolgo časa premalo opaženo in v celotnem slovenskem zgodovinopisju skromno zastopano, dobilo ustrežnejše mesto.

Ob doslej orisanem Kastelčevem delu zadnjega petnajstletnega oziroma dvajsetletnega obdobja na področju pedagoškega dela v okviru zgodovine starega veka naj omenim tudi njegovo publicistično delo. Tudi tu se bom omejil samo na zgodovino starega veka in ne bom upošteval področij, na katerih je jubilarant razvijal večji del svoje ustvarjalnosti. Kot odličen poznavalec antike najširšega profila, s skorajda enciklopedičnim znanjem, ki zajema poleg zgodovine v prvi vrsti arheologijo s celo vrsto pomožnih ved in klasično filologijo, je Kastelic gotovo poznavalec antike z najširšim strokovnim obzorjem pri nas. To obzorje presega antično dobo v ožjem smislu, saj zajema, kot je razvidno iz jubilarantovega publicističnega dela in nastopov v javnosti, tudi prazgodovino, zgodovino starega Vzhoda in zgodnji srednji vek. Kot tak je Kastelic najprimernejši in lahko rečem tudi edini strokovnjak pri nas, ki se ie lahko lotil takega podviga s področja antične zgodovine kot je na primer prevod in spremna beseda k izboru iz Mommsenove Rimske zgodovine (Nobelovci 58, Ljubljana 1980), da omenim samo najpomembnejše tovrstno delo. Po pomenu še važnejše Kastelčevo delo na tem področju, ki je v znatni meri, že opravljeno, bo pa jubilaranta zaposlovalo gotovo še v naslednjih letih, pa je predstavitev antike v Enciklopediji Slovenije. Kastelic ni le avtor cele vrste pomembnih gesel, temveč tudi vodja sektorja arheologije v nastajajoči Enciklopediji Slovenije.

Kot znanstvenik in pedagog lahko sedaj s ponosom zre na prehojeno pot. S svojim publicističnim delom in javnimi nastopi v zadnjem obdobju na sintetičen način zaokrožuje svoje več kot polstoletno ukvarjanje z antiko in vpliva mlajšim rodovom ljubezem do tega za zgodovino človeštva tako pomembnega obdobja. Ob tem njegovem vlemenitem in neutrudnem poslanstvu mu moremo le želeli, da bi še dolgo lahko delal na strokovnem področju in tako izpolnil vse svoje delovne načrte. Obenem pa mu ob petinsedemdesletnici želimo, da bi se, Nestor naših antičnih študij, med mlajšimi kolegi dobro počutil.

Rajko Bratož

BOGDAN ŽOLNIR — OSEMDESETLETNIK

Le malo je najbrž na Slovenskem zgodovinarjev za obdobje NOB, muzealcev in sploh ljudi, ki se ukvarjajo s kuturno dediščino, ki ne bi poznali Bogdana Žolnirja iz Slovenj Gradca. Njegova zelo plodna in bogata življenjska pot se je začela pred 80 leti. 13. aprila 1908 v Olimju pri Podčetrtku. Tako kot njegov ded in oče, se je tudi on odločil za učiteljski poklic in leta 1927 končal učiteljske v Mariboru. Po nalogu šolskih oblasti v stari Jugoslaviji je služboval kot učitelj v več krajih na območju takratne Dravske banovine, nazadnje v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Tako že okrog 50 let deluje na območju Slovenj Gradca, z izjemo obdobja 1941—1945, ko je bil kot napreden, narodno zaveden učitelj z družino vred med prvimi iz Mislinjske doline zaprt in izgnan v Srbijo. Tam je doživel Užiško republiko, se vključil v narodno-osvobodilno gibanje in nazadnje tudi aktivno stopil v partizanske vrste.

Bogdan Žolnir se je takoj po vojni, ko se je vrnil v Slovenj Gradec, navdušil za zbiranje vsakovrstnega gradiva iz obdobja NOB. Obenem je začel tudi proučevati to obdobje. Pri zbiranju materiala so mu pomagali učenci in kmalu se ga je nabralo za poln šolski kabinet. Sčasoma pa je zbiranje doseglo takšen obseg, da je lahko bil v Slovenj Gradcu leta 1951 ustanovljen Okrajni muzej NOB. Bogdan Žolnir pa imenovan za prvega ravnatelja. To zadolžitev je nato opravljal do leta 1974, ko je odšel v pokoj. Vsa leta je delal v muzeju v skromnih materialnih pogojih, sam, brez sodelavcev. Kljub temu ni klonil, ampak se je z veliko zagnanostjo lotil zbiranja in proučevanja gradiva o NOB na območju Koroške krajine. Bogdan Žolnir je v obdobju, ko je delal v muzeju, zbral in uredil več kot 20 tekočih metrov spominskih zapisov in pisnih dokumentov, nadalje preko 2000 fotografij in okrog 1000 muzealij. Mnoge izmed zbranih stvari so prava redkost in bi jih mnogi tovrstni muzeji bili veseli. Imel je zelo pomembno vlogo pri obnovi in zaščiti določenih pomembnih objektov iz časov NOB na Koroškem, pri postavljanju spomenikov in znamenj NOB in pri posredovanju revolucionarnih izročil mladini in sploh občanom. Zelo navdušeno je znal govoriti o NOB in tako je mnogim mladim ljudem vzbudil zanimanje zanj.

Pripravil pa je tudi nešteto razstav — stalnih in potujočih — na posamezne teme iz NOB.

Zelo pomembno je njegovo publicistično delo. Napisal je brošuro o narodnem heroju Franju Vrnču in knjigo Partizanski tisk ob Mislinji, Meži, Dravi.

Sploh so partizanske tiskarnice in tisk njegova priljubljena tema, zato je za zbornik, ki ga ureja zgodovinska komisija pri CK ZKS, sestavil obsežno poglavje o partizanski tiskarski dejavnosti na Koroškem. Zadnjih 15 let pa se intenzivno ukvarja z raziskovanjem zgodovine NOB na Koroškem od začetkov vstaje do konca leta 1943. Knjiga, ki jo bosta izdala z Miletom Pavlinom, bo pomemben prispevek h poznavanju in pravilni razlagi zgodovine NOB na tem pomembnem sestavnem delu slovenskega etničnega ozemlja. Poleg tega je napisal in objavil tudi okrog 100 člankov in razprav, predvsem o NOB na Koroškem in na območju Mislinjske doline. Na osnovi njegovega dolgoletnega zbirateljskega in raziskovalnega dela je bil leta 1980 ustanovljen Koroški pokrajinski muzej revolucije.

Za svoje delo na muzejskem in zgodovinopisnem področju je Bogdan Žolnir prejel red zaslug za narod, zlati znak OF, Valvazorjevo nagrado, nagrado občine Slovenj Gradec ter Bernekerjevo nagrado, ki jo podeljuje občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec. Ob letošnjem prazniku občine Slovenj Gradec (2. junij) je bil proglašen tudi za častnega občana občine Slovenj Gradec. Muzej NOB v Slovenj Gradcu je za delo, ki je bilo opravljeno v času njegovega ravnateljstva, prejel plaketo SUBNOR-a (1973) in srebrni znak OF (1975).

Marjan Linasi

SLOVENSKA MATICA, Ljubljana, Trg osvoboditve 7, (061) 214 190

in Zveza zgodovinskih društev Slovenije imata sklenjen dogovor o sodelovanju, po katerem lahko člani slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ob predložitvi potrjene članske izkaznice v prostorih Slovenske matice nabavljajo vse Matične publikacije po ugodnejši ceni, ki sicer velja le za redne Matične člane.

Iz bogatega izbora leposlovnih in različnih strokovnih del opozarjamo zlasti na nekaj knjig z zgodovinsko tematiko (zaloga nekaterih med njimi bo v kratkem času pošla!):

Slovenska matica 1864—1964 (zbornik razprav in člankov)	14.000 din
Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1864—1964	12.000 din
Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1964—1983	12.000 din
Koroški plebiscit (zbornik razprav in člankov)	25.200 din
Vasilij Melik: Volitve na Slovenskem	12.800 din
Vojeslav Molè: Iz knjige spominov	12.000 din
Lavo Čermelj: Spomini na moja tržaška leta	12.100 din
Lavo Čermelj: Med prvim in drugim tržaškim procesom	12.000 din
Francè Koblar: Moj obračun	15.400 din
Franc Petek - Janko Pleterski: Spomini koroškega politika	15.400 din
Edvard Kocbek: Peščena ura. Pisma Borisu Pahorju 1940—1980	12.600 din
Primož Simoniti: Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja	22.000 din
Alojz Rebula: Zeleno izgnanstvo (roman o tržaških letih Eneja Silvija Piccolominija)	18.900 din
Andrej Capuder: Sodišja 20 (roman o obdobju med obema vojnama)	11.500 din
Anton Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije (komentiran prevod knjig iz let 1788 in 1791)	18.500 din
Karel Clarici: Knjiga moje mladosti (spominski opis grajskega in meščanskega življenja na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja)	12.600 din
Josip Vošnjak: Spomini (uredil in opombe napisal Vasilij Melik)	17.500 din
Franc Kos: Izbrano delo (izbral, uredil in opombe napisal Bogo Grafenauer)	18.900 din
Ivan Hribar: Moji spomini II. (izbral in uredil Vasilij Melik)	27.400 din
Marjan Rožanc: Roman o knjigah (avtobiografsko delo)	10.700 din
Boris Pahor: V labirintu (avtobiografski roman iz časa 1946—1949)	17.000 din
Milko Kos: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev (izbral, uredil in opombe napisal Bogo Grafenauer)	19.500 din
Anton Novačan: Jeruzalem—Kairo. Spomini 1942—1945	21.700 din
Peter Mohar: Med nebom in pekлом. Pričevanje iz plebiscitnega leta	13.400 din
Bogo Grafenauer: Slovensko narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj	21.700 din
Irena Gantar Godina: Masaryk in masarykovstvo pri Slovencih	19.000 din

Slovenska matica pripravlja za prihodnja leta med drugim vrsto izdaj temeljnih del slovenske historiografije in nekaterih najzanimivejših starejših slovenskih memoarnih del.

BIBLIOGRAFIJA

BIBLIOGRAFIJA SLOVENSKE ZGODOVINE — IX
(Publikacije iz let 1982—1986)

Sestavila Eva Holz

Teško slovensko bibliografijo imamo že od leta 1938 dalje. Podrobnejši pregled njenih objav je v Zgodovinskem časopisu 29, 1975, na strani 329. Bibliografija slovenske zgodovine VIII (publikacije iz leta 1987 do 1981) je izšla v Zgodovinskem časopisu 40, 1986, na straneh 155—197.

Tudi tokratna bibliografija zajema dela, ki govorijo o slovenski zgodovini od naselitve do leta 1941. Arheološka literatura je ob tem le deloma upoštevana. Čas NOB in povojno obdobje je zajeto mnogokje v lokalnem delu, v razdelkih o društvih, muzejih, arhivih, zgodovinopisju, zvezah s sosedi in tujino.

Upoštevana so dela, ki obravnavajo zgodovino Slovencev in zgodovino ozemlja, na katerem so živeli Slovenci. Zajeta so dela, ki so izšla v SR Sloveniji, SFR Jugoslaviji in v tujini v naših ali v tujih jezikih. Predstavljene so knjige, brošure, pomembnejši katalogi, članki v zbornikih, časopisih, časnikih in drugih periodičnih publikacijah, ki so izšli z letnicami od 1982 do vključno 1986.

Opozoriti je treba na to, da je to **izbrana** bibliografija. Zato niso upoštevani osnovnošolski niti srednješolski učbeniki, ki so le splošno informativnega značaja, odlomki ali okrajšave že natisnjenih del. Praviloma tudi niso zajeta podrobna dela s področja literarne, umetnostne, glasbene zgodovine, pač pa pregledna dela, ki zajemajo daljše obdobje. Od zgodovinskih del, ki obravnavajo celotno jugoslovansko ozemlje ali vse jugoslovanske narode, so upoštevana le najvažnejša in tista, ki v precejšnji meri govorijo o slovenski zgodovini in njenih problemih. Pritegnjena tudi niso dela, ki zajemajo Slovenijo in Slovence v še širšem okviru.

*

Bibliografija 1982—1986 je razdeljena na štiri poglavja: A. Bibliografija, B. Življenjepisi, nekrologi, bibliografije, spomini, C. Splošni del in D. Lokalni del. Posamezne bibliografske enote so označene s krepko tiskanimi številkami, skupaj za poglavji A. in B., posebej za obsežnejši poglavji C. in D. Temu sistemu so prirejene tudi kazalke (npr. glej C 159 pomeni, da je treba pogledati v Splošni del pod omejeno številko). Življenjepisi so sestavljeni po abecednem redu obravnavanih oseb, njihovi priimki so krepko tiskani. Splošni del je razdeljen na podpoglavja: Arhivi in viri — Atlasi, kartografija — Cerkevna zgodovina — Delavske gibanje — Društva in ustanove, planinstvo — Etnologija — Fevdalna posest, plemiške družine in gradovi — Fotografija in film — Gozdarstvo in lov — Grbi in pečati — Industrija, obrt, rudarstvo, železarstvo, elektrarne ter gospodarska zgodovina na splošno — Izseljenci — Jezik, dialekti, priimki, krajevna imena — Kmetijstvo, poljedelstvo, položaj kmetov, kmečki upori — Med prvo in drugo svetovno vojno — Medicina, veterina, zdravstvo — Meje po prvi svetovni vojni, boji ob pogajanjih zanje — Mere in uteži — Mesta in meščanstvo — Muzeji in konservatorstvo — Najstarejša zgodovina, arheologija, srednji vek — Novi vek: 16.—18. stoletje — Novi vek: 1740—1918 — Pravna in upravna zgodovina — Prebivalstvo in njega razvoj in problemi, migracije — Promet, trgovina, pošta — Splošna dela — Šolstvo in pedagogika — Turški vpadi — Umetnost (glasbena, literarna, umetnostna zgodovina) — Vojska in vojne — Novinarstvo, tiskarstvo, razvoj knjige in pisave — Zavarovanje, socialno skrbstvo — Cene, banke, denarništvo, numizmatika, medalje in značke — Stara Jugoslavija — Znanost in tehnika ter njun razvoj — Zgodovinopisje, razvoj in problemi — Zveze s sosedi in tujino.

Lokalni del začena z Ljubljano, gre na Dolenjsko z Belo krajino, Notranjsko. Nato sledi Primorje, kjer so najprej predstavljeni problemi Slovencev v Italiji, nato sledi Primorska in Istra, Trst, Goriška, Idrija in Cerkljansko, Beneška Slovenija in Kanalska dolina. Poglavje Koroška zajema probleme Slovencev na avstrijskem Koroškem in v jugoslovanskem delu Koroške. Nato sledi Štajerska ter Prekmurje in Porabje.

A. Bibliografija

I Slovenska bibliografija XXX 1976, 1983, 731 str. XXXI 1977, I. del 1984, 344 str.; II. del 1985, 550 str. XXXII—XXXIII 1978—1979. A. Serijske publikacije, 1985, 86 str.

B. Knjige, 1986, 498 str. 2 Lidija Wagner: Slovenske bibliografije v letu 1982. Knjižnica 27, 1—4, 1983, str. 45—54. V letu 1983, prav tam 28. 3—4, 1984, str. 253—266. V letu 1984, prav tam 29, 2—3, 1985, str. 199—209. V letu 1985, prav tam 30, 1/2, 1986, str. 106—119. 3 Katalog rokopisov Univerzitetne knjižnice Maribor. Ms 301—Ms 600. Sestavil Janko Glazar, za objavo pripravil Stanislav Kos. Maribor 1983, 129 str. 4 Marija Fabjančič: Bibliografija publikacij SAZU v letih 1972—1980. Ljubljana 1982, 101 str. 5 Bibliografsko kazalo. Popotnik — Sodobna pedagogika 1880—1980. Ljubljana 1983, 304 str. Pripravili Tatjana Hojan, Albina Perkič, mag. Andrej Vovko. 6 Mirko Celar, Vida Urek: Bibliografija revije Naši zavisiki. Prispjevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 261—294. 7 Mare Čuk: Dvajset let Ognjišča 1965—1985. Bibliografija. Kover 1985, 471 str. 8 Dvajset let zbirke. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 150, 1985, 26 str. Bibliografija zajema str. 17—26, sestavila jo je Alenka Prunk. 9 Ludvik Kaluža: Bibliografsko kazalo Loških razgledov XXI/1974-30/1983. Loški razgledi 30, 1983, str. 405—431. 10 Stanislav Kos: Bibliografija založbe Obzorja Maribor 1971—1980. Maribor 1984, 349 str. 11 Stanislav Kos, Vasja Sterle: Bibliografsko kazalo ČZN 1965—1979. ČZN 18 (53), 1982, str. 7—113. 12 Nenad Močanin: Bibliografija Acta historico-oeconomica Jugoslaviae I—X. Acta historico-oeconomica Jugoslaviae 10, 1983, str. 179—186. 13 Jože Munda, Maks Perc: Bibliografija DZS V, 1980—1984. Ljubljana 1984, 198 str. 14 Jože Munda: Bibliografija Slovenske matice 1964—1983. Ljubljana 1984, 145 str. 15 Jože Munda: Bibliografsko kazalo Jezika in slovstva I—XXX, 1955/56—1984/85. Ljubljana 1985, 99 str. 16 Vlado Novak: Bibliografsko kazalo k Celiskemu zborniku 1967—1983. Celjski zbornik 1984, 1984, str. 307—322. 17 Miloš Rybař: Mohorska žetev v letih 1972—1982. Mohorjev koledar 1982, Celje 1981, str. 29—30. 18 130 let Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Celovec 1983, 200 str. Bibliografija Družbe sv. Mohorja v Celovcu od obnove leta 1947 do 1982, str. 175—195. 19 Marija Suhodolčan: Bibliografija Vestnika koroških partizanov. Vestnik koroških partizanov XVI. posebna številka, 1982, str. 105—250. Zajema letnike 1967—1981. 20 Vida Urek: Bibliografija revije Pod lipo. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja XXV, 1985, str. 221—250. 21 Bibliografija arhivskih delavcev 1981—1982. Arhivi V, 1982, str. 122—126. 1983. Arhivi VI, 1983, str. 172—175. 1984. Arhivi VII, 1984, str. 107—110. 1985. Arhivi VIII, 1985, str. 163—166. 22 Bibliografija učiteljev in sodelavcev Univerze v Mariboru za leta 1979—1982. 1984, 352 str. Za leta 1983—1985. 1986, 405 str. 23 Zdenko Čepič: Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja za leto 1981. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 309—317. Nataša Kandus: Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja za leto 1982. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 221—229. Vida Urek: Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja za leto 1983. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 223—228. Nataša Kandus: Bibliografija sodelavcev Inštituta za zgodovino delavskega gibanja za leto 1984. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 251—256. Za leto 1985. Prispjevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 295—300. 24 Miran Komac: Biografije in bibliografije sodelavcev Inštituta za narodnostna vprašanja za obdobje 1979—1986. Razprave in gradivo 19, 1986, str. 253—292. 25 Olga Janša-Zorn: Bibliografija slovenske zgodovine VII. (Publikacije iz let 1973—1977). ZČ 38, 1984, str. 75—132. 26 Eva Holz: Bibliografija slovenske zgodovine VIII. (Publikacije iz let 1978—1981). ZČ 40, 1986, str. 155—197. 27 Eva Holz, Miloš Rybař, Nataša Stergar, Marijeta Celovič, Irena Mazi: Nove historične publikacije v osrednjih ljubljanskih knjižnicah v letu 1981. ZČ 36, 1982, str. 267—291. 28 Vinko Raišp: Slovensko zgodovinopisje po letu 1918 o Nemcih in Slovskem v času 1848—1941. ZČ 40, 1986, str. 85—89. 29 Milica Kacin-Wohinz: Oris jugoslovanske historiografije 1945—1985 o Julijski krajini med vojnama. Prispjevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 45—64. 30 Österreichische historische Bibliographie 1983. California 1986. Santa Barbara, 480 str. 31 Jana Ferjan: Umetnostnozgodovinska bibliografija za leti 1977 in 1978. Zbornik za umetnostno zgodovino 18, 1982, str. 127—189. Za leti 1979 in 1980, prav tam 19, 1983, str. 77—148. Za leto 1981, prav tam 20, 1984, str. 147—178. Za leto 1982, prav tam 21, 1985, str. 179—223. 32 Marko Pak: Bibliografija del s področja urbane geografije od 1945 do 1982. Ljubljana 1982, 95 str. 33 Peter Rostankowski, Susanne Luber, Dieter Krüger: Aktuelle Bibliographie deutsch-englisch- und französischsprachiger Arbeiten zur Geographie Osteuropas. (Teil II.). Berlin 1982. VIII, 216 str. Prvi del je izšel leta 1978. 34 Boža Pleničar: Slovenska bibliotekarska bibliografija 1945—1980. Izbor prispevkov iz časopisja in zbornikov. Ljubljana 1983, 171 str. 35 Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k nastajanju in bibliografiji Dejanja. ZČ 36, 1982, str. 355—362. 36 Bogo Grafenauer: Ob stodvajsetletnici Slovenske matice. Bibliografija Slovenske matice 1964—1983. Ljubljana 1984, str. 5—55. Glej še številke: D 127, D 128, D 129, D 130, D 131, D 132, D 133, D 134, D 187, D 189, D 267, D 269, D 407, D 445.

B. Življenjepisi

nekrologi, bibliografije, spomini, korespondenca, monografije o posameznih osebah (političnih, kulturnih delavcih, umetnikih, zgodovinarjih in sorodnih znanstvenikih).

37 Adamič — France Adamič: Spomini in pričevanja o življenju in delu Louisa Adamiča. Ljubljana 1983, 206 str. France Adamič: Stiki Juša Kozaka in Louisa Adamiča. Zbornik občine Grosuplje 13, 1984, str. 99—108. France Adamič: Korenine Adamičevega rodu. Slovenski koledar 1982, str. 199—206. Matjaž Klemenčič: Ideološka naravnost Louisa Adamiča. Borec 11—12, 1983, str. 781—784. Matjaž Klemenčič: Politično delo Louisa Adamiča. Teorija in praksa 18, 1981, str. 1054—1068. Joža Mahnič: Oton Župančič in Louis Adamič. Zbornik občine Grosuplje 13, 1984, str. 85—98. **38 Štefan Barbarič**: Slovenskomadžarski publicist Imre **Agustič**. Časopis za zgodovino in narodopisje 56, 1985, str. 212—221. Navedene so pomote, ki se ponavljajo z njim v zvezi, nato kratak življenjepis in opis časopisa Prijatelj. **39 Baraga** — Andrej Pirš: Duhovni lik škofa Friderika Baraga. Inavguralna disertacija. Leskovicca 1983, 235 str. **40 Giulio Cervani**: Bernardo **Benussi** ricordato nel 140° anniversario della nascita. Atti-centro di ricerche storiche-Rovigno. Volume XVI. Trieste—Rovigno, 1985—1986, str. 7—16. **41 Franc Jakopin**: France **Bezljaj** kot etimolog in onomastik. Onomastica Jugoslavica 9, 1982, str. 5—9. Alenka Šivic-Dular: Bibliografija Franceta Bezlaja. Prav tam, str. 11—22. **42 Tone Ferenc**: Dr. Dušan **Biber** — šestdesetletnik. Prispevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 203—205. Nataša Kandus: Bibliografija objavljenih del dr. Dušana Bibra. Prav tam, str. 206—211. **43 Marijan Smolik**: Blaž **Blaznik** (1786—1862), neznani slovenski bogoslovni pisec. Bogoslovni vestnik 44, št. 1, 1984, str. 31—45. **44 Blaznik** — Ferdo Gestrin: In memoriam dr. Pavle Blaznik. ČZN 55, 1984, str. 177—178. Ferdo Gestrin: Pavle Blaznik — osemdesetletnik. Kronika 31, 1983, str. 69—70. Bogo Grafenauer: Pavletu Blazniku v slovo in spomin. Loški razgledi 31, 1984, str. 19—22. Bogo Grafenauer: Pavle Blaznik. In memoriam. Naši razgledi 33, 1984, str. 433. Bogo Grafenauer: Pavle Blaznik in pomen njegovega dela. ZČ 40, 1986, str. 145—151. (Z bibliografijo.) Darja Mihelič: Pavle Blaznik. (Škofja Loka, 28. VI. 1903 — Ljubljana, 13. VI. 1984). Jugoslovenski istorijski časopis 21, 1986, str. 259—260. France Plarina: Dr. Pavle Blaznik — osemdesetletnik. Loški razgledi 30, 1983, str. 191—195. **45 Bleiweis** — Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 7, Bleiweisov zbornik, 1983, 297 str. Bogo Grafenauer: Uvodna beseda, str. 9—13. Vasilij Melik: Bleiweisova vloga v slovenski politiki, str. 15—24. Peter Vodopivec: Gospodarski in socialni nazori Bleiweisovega kroga, str. 25—41. Franc Rozman: Bleiweisove novice in delavsko vprašanje, str. 43—48. France Adamič: Prizadevanje Janeza Bleiweisa za napredek kranjskega kmetijstva, str. 49—80. Srđan Bavdek: Bleiweisovo prizadevanje za napredek živinoreje in živinozdravništva na Kranjskem, str. 81—111. Milan Dolenc: Začetki veterinarskega šolstva na Slovenskem, str. 113—136. Janez Batis: Znanstvena in strokovna dela dr. Janeza Bleiweisa, str. 137—155. Peter Borisov: Dr. Janez Bleiweis — zdravnik in zdravstveni prosvetitelj, str. 157—173. Bojan Štih: Bleiweis 1982 ali Heretični kenotaf nekemu idejnozgodovinskemu vrednotenju, str. 175—180. Martina Orožen: Pogledi Bleiweisovega kroga na slovenski knjižni jezik, str. 181—215. Dušan Moravec: Bleiweis in slovensko gledališče, str. 217—228. Stane Granda: Kulturnoorganizacijska dejavnost veterinarja in zdravnika dr. Janeza Bleiweisa, str. 229—238. Velimir Giurin: Bleiweisov poljudnostrokovni jezik, str. 239—259. Štefan Barbarič: Zasnove Bleiweisovega narodnokulturnega delovanja, str. 261—272. Mirko Kambič: Uvodobitve dr. Janeza Bleiweisa, str. 273—278. Milan Dolenc: Bibliografija dr. Janeza Bleiweisa, str. 279—289. Stane Granda: Dr. Janez Bleiweis in Slovenska matica. Glasnik Slovenske matice 6. 1982, str. 2—5. Bogo Grafenauer: Uvodna beseda na Bleiweisovem simpoziju. Glasnik Slovenske matice 6. 1982, str. 5—9. **46 Brodar** — Janez Dular: Ob petinšestdesetletnici Mitje Brodarja. Arheološki vestnik 37, 1986, str. 13—16. Anja Dular: Bibliografija Mitje Brodarja. Prav tam, str. 17—22. **47 Ivan Andoljšek**: Peter **Budin** v luči naših začetnic in naš dolg do njega. Mohorjev koledar 1984, str. 79—85. **48 Stanislav Južnič**: Anton III. baron **Codelli** — »izumitelj« televizije? Kronika 30, 1982, str. 25—31. **49 Costa** — Stane Granda: Usoda zapuščine Henrika in Etbina Henrika Coste. ZČ 36, 1982, str. 95—102. **50 Branko Marušič**: Arduino **Cremonesi**. Goriški letnik 11, 1984, str. 215—216. **51 Rudi Čačinovič**: Poslanstva in poslaništva. Maribor 1985, 533 str. **52 Čop** — Anton Slodnjak. Janko Kos: Pisma Matije Čopa. Ljubljana 1986, dve knjigi. 364 + 181 str. **53 Janko Liška**: Franjo **Fijavž**. Med Bočem in Bohorjem. 1984, str. 838. **54 Wilhelm Neumann**: Walther **Fresacher** zum Gedächtnis. Carinthia I, Klagenfurt 1983, str. 481—485. Wilhelm Wadl: Verzeichnis der Schriften von Walther Fresacher. Prav tam, str. 487—499. **55 Janez Sumrada**: Prof. Ferdo **Gestrin** — sedemdesetletnik. Kronika 34, 1986, str. 107—108. Ignacij Voje: Ferdo Gestrin — sedemdesetletnik. ZČ 40, 1986, str. 479—485. **56 Glavar** — Jože Gregorič: Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761—1784. Acta Ecclesiastica Sloveniae 4, Ljubljana 1982, 255 str. **57 Ferdo Gestrin**: Bogo **Grafenauer** — sedemdesetletnik. ZČ 40, 1986, str. 141—143. Miloš Rybář: Sedemdesetletnica prof. Boga Grafenauerja. Mohorjev koledar 1986, str. 101—102. Peter Vodopivec: Bogo Grafenauer — sedemdesetletnik. Glasnik Slovenske matice 10, 1986, str. 19—22. **58 Grivec** — Lojze Kovačič: Prispevek dr. Franca Grivca k razvoju ekleziologije v prvi polovici 20. stoletja. Ljubljana 1983, 211 str. (doktorska disertacija). **59 Ivan Kač**: Janez **Hausenbihler**, vzorni slovenski rodoljub. Savinjski zbornik

- V, 1983, str. 78—82. **60 Holzapfel** — Bogo Jakopič: Holzapflova oporoka. Kronika 31, 1983, str. 75—76. **61 Ivan Hribar**: Moji spomini I, II. Izbral in uredil dr. Vasilij Melik. Ljubljana 1983. 1984, 641 + 677 str. Z razpravo: Vasilij Melik: Ivan Hribar in njegovi Spomini, str. 619—661. **62 Ivanocy** — Ivanocyjev simpozij v Rimu. Slovenska bogoslovna akademija v Rimu. Rim 1985, 149 str. Vilko Novak: Uvodna beseda, str. 5—9. Jože Smej: Ivanocyjeva življenjska pot, str. 15—23. Ivan Zelko: Cerkvena pripadnost Prekmurja v zgodovini, str. 25—30. Stanislav Zver: Dr. Franc Ivanocy in Mohorjeva družba, str. 31—46. Anton Trstenjak: Grafološka oznaka Ivanocyjeve osebnosti, str. 47—49. Vilko Novak: Ivanocyjevo slovstveno delovanje in njegov pomen za prekmurske Slovence, str. 51—66. Ivan Zelko: Ivanocyjev pomen za slovensko narodno zavest v Prekmurju, str. 67—75. Franc Kodila: Ivanocyjev dušnopastirski profil, njegovi vzgojitelji in duhovni usmerjevalci, str. 77—85. Vinko Škafar: Ivanocyjeva skrb za apostolat laikov, str. 87—101. Lojze Kozar: Ivanocyjeva pastoracija v župniji, str. 103—123. Jože Zadavec: Ivanocy in ekumenizem, str. 125—134. Jože Ftičar: Simpozij od 17. 9. do 19. 9. 1984 v Sloveniku v Rimu o prekmurskem duhovnem voditelju in narodnem buditelju dr. Francu Ivanocyju, str. 135—145. **63 Jarc** — Vezilo profesorju Janku Jarcu ob osemdesetletnici. Novo mesto 1983, nepaginirano. Med drugim: Stane Granda: Janko Jarc — osemdeset let plodnega življenja in dela. Natalija Smole-Gašarovič, Karl Bačar: Bibliografija Janka Jarca. **64 Erik Prunč**: Urban **Jarnik** — 200 let rojstva. Celovski zvon II/5, 1985, str. 9—18. Erik Prunč: Urban Jarnik. Glasnik Slovenske matice 9, 1985, str. 36—59. Erik Prunč: Urban Jarnik. V spomin Urbana Jarnika (1784—1844). Celovec—Ljubljana—Maribor 1984, str. 7—20. **65 Andrej Vovko**: Ivo **Juvaničič**. ZČ 40, 1986, str. 487—488. **66 Fulvio Colombo**, Renzo Arcon: Pietro **Kandler** e la genesi del »Saggio di bibliografia Istriana«. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XV. Trieste—Rovigno, 1984—1985, str. 153—172. **67 Kardelj** — Janko Pleterski: Stopinje Kardeljevega pisanja o narodih in narodnem vprašanju. Antropos 1982, 1—2, str. 11—18. **68 Klemenčič** — France Filipič: Prispevki za osvetlitev političnega delovanja Lovra Klemenčiča. Zbornik občine Grosuplje 14, 1986, str. 27—67. **69 Klopčič** — Marijan Britovšek: Francetu Klopčiču v soomin. Prispevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 187—194. Nataša Kandus: Bibliografija objavljenih del Franceta Klopčiča. Prav tam, str. 195—201. **70 Klun** — Vilko Novak: Prezrti spis Vinka F. Kluna o Slovencih. Traditiones 10—12, 1981—1983, 1984, str. 165—172. Peter Vodopivec: O gospodarskih in družbenih pogledih V. F. Kluna. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 13—29. **71 Edvard Kocbek**: Dnevnik 1951—1952. Zagreb 1986, 223 str. Janko Prunk: Edvard Kocbek (1904—1981). Teorija in praksa 18, 1981, str. 1492—1496. Bogo Grafenauer: Nekaj opomb k nastajanju bibliografije Dejanja. Človek je utihnil. Spominu Edvarda Kocbeka. Uredil in spremna beseda Janez Gradišnik. ZČ 36, 1982, str. 355—362. **72 Stefano Kociančič** (1818—1883). Un ecclesiastico al servizio della cultura fra Sloveni e Friulani. Atti del Convegno internazionale su Stefano Kociančič, Gorizia 1984, 130 str. Fulvio Salimbeni: Introduzione a Stefano Kociančič, str. 7—14. Giuseppe Pirjevec: Il contesto culturale e sociale sloveno dell'Ottocento, str. 15—20. Franc Kralj: La personalità ecclesiastica, str. 21—30. Giuliano Tamani: L'attività di semitista, str. 31—35. Branko Marušič: Il contributo alla cultura slovena, str. 37—44. Ettore Fabbro: L'opera del bibliotecario, str. 45—48. Sergio Tavano: Gli scritti di Stefano Kociančič sulle antichità cristiane, str. 49—76. Luigi Tavano: Lo storico regionale, str. 77—88. Marijan Breclj: Vita del defunto Stefano Kociančič, professore del seminario teologico a Gorizia come è stata stesa da lui stesso, str. 89—102. Bibliografia in latino, a cura di Sergio Tavano, str. 103—107. Bibliografia delle opere in ebraico (a cura di Branko Marušič), str. 108. Bibliografia delle opere in sloveno (a cura di Branko Marušič), str. 111—130. Sergio Tavano: Antichità cristiane e medioevo negli scritti di Stefano Kociančič. Memorie storiche Forogiuliansi 63. Udine 1983, str. 59—92. **73 Avgust Hribovšek**, Emman Pertl: Dr. Štefan **Kočevar**, delavec na slovenski narodni in zdravstveni ledini. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 101—113. **74 Marijan Slabe**: Dr. Ivan **Komelj** (1923—1985). Varstvo soomenikov 28, 1986, str. 5—8. **75 Rajko Bratož**: Viktor **Korošec** (7. 12. 1899—16. 11. 1985). ZČ 40, 1986, str. 488—489. **76 Monika**, Henry Leeming: **Korytko** Emil: Korespondenca z družino (1836—1838). Ljubljana 1983, dve knjigi. original 158 str., prevod Niko Jež. 158 str. **77 Bogo Grafenauer**: Milko **Kos**. Primorska srečanja 39/40, 1983, str. 151—156. Govor dr. Boga Grafenauerja ob 90-letnici rojstva in 10. obletnici smrti dr. Milka Kosa. ZČ 38, 1984, str. 133—138. **78 Edward Gobetz**: Frank **Kosmach**: From Pauper to President of St. Paul Federal Savings and Loan Association: A Bibliographical Study of a Slovenian Immigrant. Willoughby Hills 1982, 39 str. **79 Kotnik** — Vilko Novak: Sto let obeh Kotnikov. Celovski zvon IV/12, 1986, str. 47—58. **80 Kozak** glej št. B 37. **81 France Adamič**: Škofjeloški rojak dr. Ernest **Kramer**. Loški razgledi 30, 1983, str. 94—101. **82 Krek** — Damjan Guštin: Ocene dr. Janeza Evangelista Kreka in krščanskega socialstva na Slovenskem do leta 1918 v knjigi Edvarda Kardelja Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Poskus primerjalne analize. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 141—160. Walter Lukan: Janez Ev. Krek in slovensko nacionalno vprašanje.

Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 25—53. **83 Kremlj** — Ivan Rihtarič: Prispevki k življenju in delu Antona Krempla. Kronika 32, 1984, str. 57—60. **84** Majda Kodrič: Etbin **Kristan** in socialistično gibanje jugoslovanskih izseljencev v ZDA v letih 1914—1920. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 63—87. **85 Križanić** — Ivan Golub: Slavenstvo Jurja Križanića. O tristoletni godišnjici Križanićeve smrti. Zagreb 1983, 104 str. **86** Peter Stres: Publicist Ivan **Kuk** (1823—1864). Goriški letnik 9, 1982, str. 53—58. **86** Milan Dolenc: Fran **Levstik**, čebelarstvo in podkovstvo. Glasnik Slovenske matice 6, 1982, str. 39—41. Bogo Grafenauer: Sklepna beseda. Levstikov zbornik. Ljubljana 1982, str. 41—53. Vasilij Melik: Levstikovo mesto v slovenskem političnem življenju. Levstikov zbornik. Ljubljana 1982, str. 29—38. Dimitrij Rupel: Politika Frana Levstika. Levstikov zbornik. Ljubljana 1982, str. 41—53. **87 Linhart** — Fran Zwitter: Linhartova doba, misel in delo. Anton Tomaž Linhart: Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije. Ljubljana 1981, str. 303—350. **88** Anton Ramovš, Vanda Kochansky-Devidé: Marko Vincenc **Lipold** (1816—1883), prvi slovenski geolog, življenje in delo. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 9—63. **89** Miroslav Ravbar: Janko **Liška**. Med Bočem in Bohorjem. 1984, str. 839—841. **90** Vilko Novak: Rajko **Ložar** (1904—1985). Traditiones 14, 1983, str. 195—199. J. D.: Rajko Ložar. In memoriam. Mohorjevo koledar 1986, str. 103—104. **91** Franjo **Lubej**: Za sokolskim praporom. Ljubljana 1985, 234 str. **92 Maister** — France Filipič, Rado Jan, Dušan Nečak, Janko Pleterski, Miroslav Stiplovšek, Tone Zorn, Milan Ževart: O pomenu in zgodovinski vlogi generala Rudolfa Maistra ob razpadu Avstroogrsk in nastanku Države Slovencev, Hrvatov in Srbov. ČZN 57, 1986, str. 177—196. **93** Lojze Ude: Franjo **Malgaj** in malgajevci. Med Bočem in Bohorjem. 1984, str. 213—221. **94** Marijan Breclj: Camillo **Medeot**. Goriški letnik 11, 1984, str. 216—217. **95** Mikuž — Miroslav Stiplovšek: In memoriam dr. Metodu Mikužu. ZČ 37, 1983, str. 117—120. Nataša Stergar: Bibliografija dr. Metoda Mikuža. Prav tam, str. 121—127. Miroslav Stiplovšek: Dr. Metod Mikuž (1909—1982). Jugoslovanski istorijski časopis 21, 1986, str. 258—259. **96** Peter **Mohar**: Med nebom in peklom. Pričevanje iz plebiscitnega leta. Ljubljana, Celovec 1986, 481 str. Spremna beseda Bogo Grafenauer: Pričevanje o plebiscitnem boju na Koroškem, str. 483—486. **97 Novak** — Stefan Barbarič: Ob petinsedemdesetletnici profesorja Vilka Novaka. Stopinje 1984, str. 25—29. **98** Ema Umek: Božo **Otorepec** — šestdesetletnik. Kronika 33, 1985, str. 185—186. **99** Mirko Kambič: Josip **Pelikan** (1885—1977) in njegova fotografska delavnica. Kronika 34, 1986, str. 204—207. **100** Jaro Šašel: In memoriam Peter **Petru** (1930—1983). Arheološki vestnik 34, 1983, str. 17—22. Anja Dular: Bibliografija Petra Petruja. Prav tam, str. 23—47. Iva Curk: Dr. Peter Petru. ČZN 55, 1984, str. 167—168. Marijan Slabe: Peter Petru (1930—1983). Kronika 31, 1983, str. 7—8. In memoriam Peter Petru. Pripravili: Stane Gabrovec, Drago Svoljšak, Sergej Vrišer, Marijan Vidmar, Nace Šumi, Iva Curk, Predrag Medović. Argo XXII, 1983, nepaginirano. Jasna Horvat: Prof. dr. Peter Petru. ZČ 38, 1984, str. 73—74. **101** Gerhard Pferschy: Franz **Pichler** und das steirische Archivwesen. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 34, 1984, str. 37—39. **102** Janko Jarc: Leopold **Picigas** — letopisec Novega mesta. Dolenjski zbornik 1985, str. 179—195. **103** Janez Stanonik: Franc **Pirc** v Ameriki. V spomin Francu Pircu (1785—1880). Ljubljana, Maribor 1982, str. 27—32. France Adamič: Delež Franca Pirca pri razvoju slovenskega sadjarstva. Prav tam, str. 15—26. **104** Arhitekt Jože **Plečnik**: 1872—1957: razstava v Ljubljani. Ljubljana 1986, 163 str. Oblikovanje kataloga Lojze Gostiša, tekst Damjan Prelovšek. **105** Janko Prunk: Janko **Pleterski** — šestdesetletnik. ZČ 37, 1983, str. 159—163. Nataša Stergar: Bibliografija dr. Janka Pleterskega. Prav tam, str. 163—169. **106** Pogačar — France Martin Dolinar: Stoletnica smrti ljubljanskega knezoškofa Janeza Zlatousta Pogačarja. Mohorjevo koledar 1984, str. 99—101. **107** **Popovič** — Vlado Novak: Malo znani portret Janeza Sigismunda Valentina Popoviča iz konca 18. stoletja. Celjski zbornik 1982—83, 1983, str. 299—303. **108** Franc Rozman: Slovenski anarhist Karel Anton **Potisek** v Salzburgu. ZČ 40, 1986, str. 113—115. **109** **Prušnik** — Marija Suhadolčan: Bibliografija Karla Prušnika-Gašperja. Vestnik koroških partizanov XVI, posebna številka, 1982, str. 7—103. **110** Mihajlo I. **Pupin**, znanstvenik, politik, gospodarstvenik. Ljubljana 1980, 86 str. Matjaž Klemenčič, Rade Todorovič: O Pupinu na simpoziju v Novem Sadu, str. 11—17. Rade Todorovič: Mihajlo Idvorski Pupin kot znanstvenik in izumitelj, str. 18—35. Vladimir Klemenčič: Stališča Mihajla Idvorskega Pupina do znanosti, njene organizacije in povezovanja le-te s pedagoškim procesom na univerzi ter prakso od konca 19. do prve četrtine 20. stoletja, str. 36—40. Matjaž Klemenčič: Vloga Mihajla Idvorskega Pupina v političnem življenju srbskih in ostalih jugoslovanskih izseljencev v ZDA pred in med prvo svetovno vojno ter njegova prizadevanja za jugoslovanske meje po prvi svetovni vojni, str. 41—56. Rado Genorio: Pupinov odnos do podeželja, njegovo prijateljstvo z dr. Jovanom Cvijičem in njegova prizadevanja za razvoj gospodarstva v Jugoslaviji, str. 57—69. Život i delo Mihajla Pupina. Zbornik radova naučnog skupa. Novi Sad 1985, 646 str. Za zgodovinarja so zanimivi predvsem naslednji prispevki: Milan Bulajič: Doprinos Mihajla Pupina u stvaranju Jugoslovenske države, str. 371—389. Matjaž Kle-

menič - Vladimir Klemenčič: Uloga M. I. Pupina u borbi za jugoslovenske granice posle prvog svetskog rata, str. 391—397. Andrej Mitrović: Mihajlo Pupin na konferenciji mira u Parizu 1919, str. 399—424. Dragoljub Čolić, Marija Čuka: Okolnosti oko izbora Mihajla Pupina za počasnog građanina Bleda i Velikog Bečkereka (Zrenjanina), str. 425—427. **111** Vinko Rajšp: Božidar Raič. Mohorjev koledar 1986, str. 117—120. **112 Ramovš** — Ana Koblar-Horetzky: Korespondenca Frana Ramovša. Ljubljana 1985, dve knjigi, 157 str. + 53 str. **113 Ressel** — Vladimir Murko: Višnjanka Terezija Kastelic — druga žena Josipa Resslera. Zbornik občine Grosuplje 12, 1982, str. 169—178. O Ressleru, njegovi družini in težavah z izumi. **114** Janez Kos: Peter Ribnikar je šestdesetletnik. Arhivi VIII, 1985, str. 170. **115** Silvo Fatur: Roman Savnik, geograf, zgodovinar in bibliograf. Primorska srečanja 63, 1986, str. 247—250. **116** Franc Rozman: Baron Schwegel v svojih spominih. Kronika 32, 1984, str. 223—229. **117** Milica Kacin-Wohinz: Nadškof Sedej v politiki italijanskih oblasti. Primorska srečanja 64/65/66, 1986, str. 331—338. **118** Vekoslav Grmič: A. M. Slomšek — zvesti sin svojega naroda. Med Bočem in Bohorjem. 1984, str. 173—180. Slomškov simpozij v Rimu. Slovenska bogoslovna akademija v Rimu. Rim 1983, 224 str. France M. Dolinar: Slomšek in njegova doba, str. 7—19. Anton Trstenjak: Slomškova osebnost. Grafološko karakterološka osvetlitev, str. 20—38. Franc Kramberger: Viri in struktura Slomškove duhovnosti, str. 39—55. France Oražem: Slomšek in eharistija, str. 56—63. Jošt Martelanc: Slomškovo prizadevanje za preobrazbo škofijskih duhovnikov, str. 64—76. p. Viktor Papež: Anton Martin Slomšek — učitelj duhovnosti redovnikov, str. 77—98. s. Avguščina Zorec: Slomšek in slovenske šolske sestre, str. 99—108. Janez Ambrožič: Slomšek in družinska duhovnost, str. 109—124. Valentin Inzko: Slomšek, ustanovitelj Družbe sv. Mohorja, str. 125—139. Anton Ožinger: Slomšek in Rim, str. 140—153. Peter Pavel Klasinc: Arhivski viri o delovanju A. M. Slomška v vatikanskem arhivu, str. 154—161. France Perko: Ciril-Metodovo gibanje, str. 162—171. Edo Škulj: Slomšek in glasba, str. 172—192. Miloš Rybař: Prenos Slomškovega trupla 1941 in 1978, str. 193—203. Tone Zrnec: Baraga in Slomšek, str. 204—208. Andrej Pirš: Baraga in Slomšek, str. 209—214. Mirko Rijavec: Slomšek in Kociancič, str. 215—217. Ivan Andoljšek: Šolanje A. M. Slomška pod sitom. Mohorjev koledar 1986, str. 152—159. **119** Marko Vuk: Emil Smole. Goriški letnik 9, 1982, str. 213—217. **120** Srebrnič — Branko Marušič: Ob 100-letnici rojstva Jožeta Srebrniča. Jadranski koledar 1984, Trst, str. 128—136. Jože Srebrnič, narodni heroj. Koper, ZTT, Goriški muzej 1986, 133 str. Franc Rozman: Delavsko gibanje na Goriškem v času Jožeta Srebrniča, str. 11—16. Vincenzo Marini-Banfi: Jože Srebrnič, str. 17—24. Milica Kacin-Wohinz: Pripombe k življenjepisju Jožeta Srebrniča, str. 25—44. Ivan Bratina: Prispevek k razpravi o življenju in delu Jožeta Srebrniča, str. 45—52. Slavica Plahuta: Jože Srebrnič in NOB na Primorskem, str. 53—74. Danilo Perčič: Zadnji dnevi narodnega heroja Jožeta Srebrniča, str. 75—85. Branko Marušič: Kronološki pregled Srebrničeve življenjske poti, str. 119—123. Branko Marušič: Bibliografija del Jožeta Srebrniča, str. 124—125. Branko Marušič: Bibliografija objav o Jožetu Srebrniču (izbor), str. 126—131. **121** Steinhauser — Zmago Šmitek: Delovanje ljubljancana A. Steinhauserja na Filipinih 1643—1648. Kronika 34, 1986, str. 137—138. **122** Emilijan Cevc: Umetnostni zgodovinar France Stelè in loško ozemlje. Loški razgledi 32, 1985, str. 11—16. **123** France Golob: Franjo Sterle, ustanovitelj umetniške šole »Probuda« in vloga šole v tedanjem likovnem življenju. Kronika 34, 1986, str. 160—170. **124** Monika Kropelj: Josip Šašel etnograf. Traditiones 10—12, 1981—1983, str. 191—200. **125** Rudi Čačinovič: In memoriam Franc Šebjanič. ČZN 55, 1984, str. 179—180. Ignacij Voje: In memoriam Franc Šebjanič. ZČ 39, 1985, str. 139—141. Nataša Stergar: Izbor iz bibliografije Franca Šebjaniča. Prav tam, str. 141—143. **126** Bogo Grafenauer: Jaroslav Šidak. ZČ 40, 1986, str. 327—330. O. Oštrič: Prof. dr. Jaroslav Šidak. Časopis za suvremenu povijest 3, 1985, str. 193—200. **127** Boris Gombač: In memoriam dr. Karel Šiškovič. ZČ 36, 1982, str. 243—244. **128** B. B. = Vilko Novak: Ivan Škafar. Mohorjev koledar 1984, str. 117—119. Vilko Novak: Ivanu Škafarju v spomin. Njegovo življenje in delo. Acta Ecclesiastica Sloveniae 6, 1984, str. 137—154. Anton Ožinger: Ivan Škafar. ČZN 55, 1984, str. 164—166. Franc Šebjanič: Ivan Škafar 1912—1983. Kronika 31, 1983, str. 74. **129** Škerl — Janko Prunk: Besede ob grobu dr. Franceta Škerla. Prispevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 183—185. Nataša Kandus: Bibliografija dr. Franceta Škerla. Prav tam, str. 185—186. Peter Ribnikar: Dr. France Škerl-Bregar (1909—1985). Arhivi VIII, 1985, str. 170—172. **130** Jasna Fischer: Dr. Jože Šorn. In memoriam. Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 9, 1982, str. 127—128. Antoša Leskovec: Jože Šorn. ČZN 53, 1982, str. 111—113. Traute Sežun: Dr. Jože Šorn. Arhivi V, 1982, str. 127—128. Peter Vodopivec: Dr. Jože Šorn. Kronika 30, 1982, str. 225. **131** Stane Bernik: Prof. dr. Nace Šumi, ob šestdesetletnici. Zbornik za umetnostno zgodovino, NV XX, 1984, str. 7—11. Andreja Žigon: Bibliografija prof. dr. Naceta Šumija. Prav tam, str. 15—28. **132** Gerhard M. Dienes: Die Errichtung des Tegetthoff-Denkmales in Graz am 1. Dezember 1935. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 73, 1982, str. 183—206. **133** Martin Jevnikar: Ivan Trinko, pokrajinski svetovalec v Vidmu 1902—1923. Acta Ecclesiastica Sloveniae 6, 1984, str. 91—136. Trinkov simpozij v Rimu

Slovenska bogoslovna akademija v Rimu 1985, 166 str. Maksimiljan Jezernik: Uvodna beseda, str. 5—8. Franc Kralj: Beneški Slovenci, str. 11—34. Irena Lupinc-Košuta: Trinkova življenjska pot, str. 35—45. Anton Trstenjak: Podoba Trinkove osebnosti na podlagi karakterološko grafološke analize, str. 47—54. Marino Qualizza: Ivan Trinko filozof, str. 55—71. Martin Jevnikar: Ivan Trinko posrednik med slovensko-slovensko in italijansko kulturo, str. 73—87. Fedora Ferluga-Petronio: Jezik Ivana Trinka Zamejskega, str. 89—104. Pavle Merku: Ivan Trinko glasbenik, str. 105—116. Tomaž Pavšič: Ivan Trinko — pesnik Beneške Slovenije, str. 117—138. Sr. Rosalia Orlanda Miazzo: »Monsignor Giovanni Trinko« Direttore dell'Istituto delle Dimesse, str. 139—154. Viljem Cerno: Ivan Trinko — sin rodne zemlje, str. 155—166. **134 Trubar** — Jože Rajhman: Pisma Primoža Trubarja. Ljubljana 1986, 370 str. Metod Benedik: Izhodišča in nameni Trubarjevega delovanja. Bogoslovni vestnik 46, 1986, str. 217—225. Jože Rajhman: Ozadje Trubarjeve Cerkovne ordninge. Bogoslovni vestnik 46, 1986, str. 271—278. Jože Rajhman: Primož Trubar in njegov pomen za slovensko kulturo. Zbornik občine Grosuplje 14, 1986, str. 127—133. Jože Rajhman: Neobjavljeno Trubarjevo pismo. CZN 56, 1985, str. 65—68. Jože Rajhman: Novo Trubarjevo pismo. CZN 57, 1986, str. 171—176. Jože Rajhman: Trubarjev svet. Trst 1986, 206 str. Jože Rajhman: Trubarjeva ena dolga predgovor. Ljubljana 1986, 136 str. + reprint po originalu iz NUK (str. 1—40) in Knjižnice Edvarda Kardelja v Celju (str. 41—196). Janez Rotar: Delo Primoža Trubarja za glagolsko in cirilsko knjigo. Glasnik Slovenske matice 10, 1986, str. 23—42. **135 Bogo Grafenauer**: In memoriam Lojze Ude. ZČ 36, 1982, str. 363—367. Nataša Stergar: Bibliografija Lojzeta Udet. Prav tam, str. 367—370. Bogo Grafenauer: Lojze Ude. Mohorjev koledar 1983, str. 80—82. Janko Pleterški: Lojze Ude in memoriam. Naši razgledi 31, 1982, str. 131. Fran Zwitter: Lojze Ude. Delo, 2. marec 1982. **136 Jožko Pirc**: Aleš Ušeničnik in znamenja časov. Katoliško gibanje na Slovenskem od konca 19. do srede 20. stoletja. Ljubljana 1986, 456 str. **137 Valenčič** — Marjan Drnovšek: Ob osemdesetletnici Vlada Valenčiča. Kronika 32, 1984, str. 64—65. Jože Zontar: Ob osemdesetletnici dr. Vlada Valenčiča. Arhivi VI, 1983, str. 178—179. Majda Kunaver: Bibliografija dr. Vlada Valenčiča. Prav tam, str. 179—181. **138 Branko Reisp**: Kranjski polihistor Janez Vajkard **Valvasor**. Ljubljana 1983, 431 str. **139 Jože Povšič**: Jurij **Vega**. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 119, 1983, 30 str. Sandi Sitar: Jurij Vega. Ljubljana 1983, 188 str. **140 France Kralj**: Matija **Vertovec**. Goriški letnik 11, 1984, str. 5—13. Marino Vertovec: O rodu Matije Vertovca. Nekaj razmišljanj ob 200-letnici njegovega rojstva. Goriški letnik 11, 1984, str. 67—70. Bogo Grafenauer: Obča zgodovina v delih Matije Vertovca. Goriški letnik 11, 1984, str. 39—44. Lojze Hrček: Matija Vertovec — učitelj naših vinogradnikov. Goriški letnik 11, 1984, str. 21—26. Dušan Terčelj: Vertovečevi pogledi na kletarstvo. Goriški letnik 11, 1984, str. 27—32. Fran Dominko: Sestavki iz astronomije v Kmetijskih in rokodelskih novicah 5. tečaj, 1847) izpod peresa Matije Vertovca. Goriški letnik 11, 1984, str. 45—53. **141 Vasilij Melik**: Ignacij **Voje** — šestdesetletnik. ZČ 40, 1986, str. 5—7. Nataša Stergar: Bibliografija prof. dr. Ignacija Vojeta. Prav tam, str. 8—13. **142 Vasilij Melik**: Dr. Josip **Vošnjak**. Mohorjev koledar 1984, str. 97—98. Josip Vošnjak (1834—1911). Katalog razstave v Titovem Velenju od 11. maja do 5. junija 1984. Josip Vošnjak: Spomini. Ljubljana 1982, 701 str. Zbral in uredil Vasilij Melik. Z razpravo: Vasilij Melik: Josip Vošnjak in njegovi spomini, str. 641—677. Janez Cvirn: Kočevarjeva pisma Vošnjaku. Celjski zbornik 1985, str. 237—248. **143 Mitja Vošnjak**: Veleposlanikovi zapiski. Maribor 1984, 289 str. **144 Vraz** — Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije. Zbornik posvetovanja slovenskih in hrvaških etnologov ob 130-letnici smrti Stanka Vraza. Ljubljana 1982, 177 str. Slavko Kremenšek: Za uvod, str. 5—8. Angelos Baš: O predmetu Vrazovega etnološkega dela na Slovenskem, str. 9—14. Maja Bošković-Stulli: Stanko Vraz kao folklorist, str. 15—24. Marko Terseglav: Stanko Vraz in slovensko romantično gibanje za ljudsko pesem, str. 25—36. Jerko Bezić: Prilog vredovanju Vrazova melografskog rada, str. 37—47. Janez Bogataj: Prispevek graščaka Breckerfelda k zgodovini slovenske etnološke misli v 2. polovici 18. stoletja, str. 59—65. Danica Draganić: Ivan Kukuljević Sakcinjski — jedan od preteča hrvatske etnologije, str. 67—73. Marija Kozar-Mukič: Etnološko gradivo Štefana Lülrika (prispevek k zgodovini slovenske etnologije), str. 75—96. Angelos Baš: O potopisih kot virih za etnologijo Slovencev v fevdalni dobi, str. 105—117. Vitomir Belaj: Prispevek Slovencev hrvatski etnologiji, str. 119—126. Josip Miličević: Izvori za etnologiju Istre nastali prije 1848. godine, str. 127—133. Slavko Kremenšek: Od Linhartar do Trdine — etnologija v zgodovinskoj obdobja razsvetljenstva in romantike, str. 135—144. Zmagoslav Smitek: Etnologi in misionarji (Poglavje iz zgodovine neevropske etnologije v Sloveniji), str. 149—153. Mirko Ramovš: Zanimanje za ljudski ples na Slovenskem do sredine 19. stoletja, str. 155—160. Slavko Kremenšek: Iz bibliografije dosedanjih pregledov razvoja slovenske etnologije do sredine 19. stoletja, str. 171. **145 Franc Ježovnik**: **Vrečer** Rajko. Savinjski zbornik V, 1983, str. 424—426. **146 Ksenija Rozman**: Profesor dr. Sergej **Vrišer**, ob petinšestdesetletnici. Zbornik za umetnostno zgodovino NV XXI, 1985, str. 9—14. Marjetica Simoniti: Bibliografija profesorja dr. Sergeja Vrišerja.

Prav tam, str. 15—42. **147 Vurnik** — Vilko Novak: Etnološko delo Stanka Vurnika. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, str. 173—190. **148 France Mesesnel, Andreja Žigon: Janez Wolf, 1825—1884.** Življenje in delo. Zbornik za umetnostno zgodovino NV XXII, 1986, 256 str. **149 France Kresal: Božo Zakrajšek.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 191—192. **150 Franc Küzmič: Dr. Ivan Zelko.** ČZN 57, 1986, str. 335—336. Vilko Novak: Ob smrti Ivana Zelka. ZČ 40, 1986, str. 490—491. Isti: Bibliografija Ivana Zelka. Prav tam, str. 491—492. Stane Grandà: In memoriam Ivan Zelko. *Kronika* 34, 1986, str. 208. **151 Edvard Gobec: Slovenski ameriški slavček Ivan Zorman (1889—1957).** Zbornik občine Grosuplje 14, 1986, str. 155—164. **152 Janko Pleterski:** In memoriam dr. Anton Zorn. ZČ 36, 1982, str. 131—132. Olga Janša-Zorn: Bibliografija dr. Toneta Zorna. Prav tam, str. 132—152. **153 Damjan Prelovšek: Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas.** SAZU Razprave XV, Ljubljana 1986, str. 69—134. **154 Ferdo Gestrin: Fran Zwitter — osemdesetletnik.** Glasnik Slovenske matice 9, 1985, str. 77—80. Bogo Grafenauer: Fran Zwitter — osemdesetletnik. ZČ 39, 1985, str. 5—7. Nataša Stergar: Bibliografija dr. Frana Zwittra za obdobje 1966—1984. Prav tam, str. 8—11. Bogo Grafenauer: Ob osemdesetletnici Frana Zwittra. Koroški koledar 1985, str. 204—206. Marija Oblak-Čarni: Dr. Fran Zwitter — osemdesetletnik. Arhivi VIII, 1985, str. 168—170. **155 Vasilij Melik: Vaclav Začek.** ZČ 40, 1986, str. 493—494. **156 Ivan Gams: Marjan Zagar (1920—1980).** Med Bočem in Bohorjem. 1984, str. 836—837. **157 Irena Gantar-Godina: Dr. Ivan Zmavec — prispevek k njegovemu življenjepisu.** Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 39—48. **158 Pavle Blaznik: + Profesor dr. Josip Zontar.** Loški razgledi 29, 1982, str. 141—142. Bogo Grafenauer: Dr. Josip Zontar. ZČ 37, 1983, str. 235—241. Z bibliografijo. Bogo Grafenauer: Josip Zontar. Mohorjevo koledar 1983, str. 78—80. **159 Zupančič** glej št. B 37. **160 Primorski slovenski biografski leksikon. 8. snopič.** Kacin - Križnar. Gorica 1982, str. 1—208. **9. snopič.** Križnič - Martelanc. 1983, str. 209—368. **10. snopič.** Martelanc - Omerasa. 1984, str. 369—528. **11. snopič.** Omerasa - Pirjevec. 1985, str. 529—672. **12. snopič.** Pirjevec - Rebula. 1986, str. 1—160. **161 Slovenski biografski leksikon. Trinajsti zvezek.** Trubar - Vodaine. Ljubljana 1982, str. 205—500. Štirinajsti zvezek. Vode - Zdešar. 1986, str. 501—708. Glej še številke: C 85, C 86, C 92, C 94, C 102, C 116, C 130, C 157, C 208, C 211, C 219, C 222, C 223, C 256, C 290, C 295, C 301, C 307, C 394, C 397, C 398, C 408, C 414, C 444, C 468, C 481, C 509, C 582, D 148.

C. Splošni del

Arhivi in viri

1 Arhiv SR Slovenije 1945—1985. Razstava ob 40-letnici samostojnega delovanja. Ljubljana 1985, 31 str. **2** Arhivi V. Ljubljana 1982, 140 str. Celotna številka je posvečena strokovnim problemom arhivistov. Arhivi VI. 1983, 198 str. Med drugim prinašajo članke: Jože Mlinarič: Salzburško Posavje do konca 16. stoletja, str. 26—30. Darinka Drnovšek - Martin Ivanič: Prikaz gradiva Zveze komunistov Slovenije po osvoboditvi, str. 63—75. Janko Jarc: Novomeški arhivi, str. 18—21. Franc Sedmak: Zgodovinski arhiv v Celju — njegov razvoj, vloga in pomen, str. 23—25. Arhivi VII. 1984, 118 str. Prinašajo večinoma strokovne članke. Arhivi VIII. 1985, 188 str. Arhivi IX. 1986, 86 str. Vsa številka je posvečena posvetovanju: Tehnična dokumentacija kot del kulturne dediščine. **3** Janez Kopač: Zgodovinski arhiv Ljubljana, njegove delovne enote in oddelki. Arhivist 33, 1983, str. 176—181. **4** Peter Klasinc: Vprašanja arhivskega fonda v SR Sloveniji. Arhivist 32, 1982, str. 161—168. **5** Peter Klasinc: Varaždin v arhivih Slovenije. Arhivski vjesnik 25, 1982, str. 91—96. **6** Peter Klasinc: Projekt modernega arhiva v Jugoslaviji. Arhivist 31, 1981, str. 213—219. **7** Peter Klasinc: Arhivsko gradivo — arhivski fondi gospodarstva. Arhivist 33, 1983, str. 15—23. Peter Ribnikar: Diskusijski prispevek na referat Petra Klasinca. Arhivist 33, 1983, str. 125—126. **8** Alfred Ogris: Zur Entwicklung des Kärntner Landesarchivs in den letzten zehn Jahren (1975—1985). Carinthia I 176, 1986, str. 361—370. **9** Peter Ribnikar: Arhivski fondi in arhivsko gradivo za zgodovino delavskega gibanja v Sloveniji do leta 1941. Arhivist 35, 1985, str. 172—177. **10** Kristina Samperl-Purg: Iz arhivske zakladnice. Kronika 31, 1983, str. 76—77. Stare zdravilske knjige in kuharski recepti 17. stoletja. **11** Ema Umek: Šolanje kadrov za področje arhivistične dejavnosti v SR Sloveniji. Arhivist 33, 1983, str. 200—201. **12** Vodnik po fondih in zbirkah Zgodovinskega arhiva v Celju. Ljubljana 1985, 243 str. **13** Jože Žontar: Arhivska delatnost u Sloveniji in perspektiva njenog daljnog razvitka. Arhivist 35, 1985, str. 35—45. **14** Jože Žontar: Pravne osnove zaščite arhivske grade. Arhivist 36, 1986, str. 45—51. **15** Darja Mihelič: Razmislek o objavljanju starejših arhivskih spisov. ZČ 40, 1986, str. 117—140. **16** Jože Curk: Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850. Viri 1, Pokrajinski arhiv Maribor, 1985, 181 str. **17** Metod Benedik: Iz protokolov ljubljanskih škofov. Protokol I, 36—128, za leta 1599—1605. Acta Ecclesiastica Sloveniae 6. 1984, str. 7—90. **18** Delia Bloise, Giorgio

Brischi, Annamaria Conti, Lucia Pillon, Michele Zacchigna: *Le magistrature cittadine di Trieste nel secolo XIV. Guida e inventario delle fonti.* Roma 1982, 83 str. **19** France Martin Dolinar: *Letopisi ljubljanske (nad)škofije kot zgodovinski vir.* ZČ 36, 1982, str. 231—241. **20** France Martin Dolinar: *Letopisi lavantinsko-mariborske škofije kot zgodovinski vir.* ZČ 38, 1984, str. 57—66. **21** Reinhard Härtl: *Die älteren Urkunden des Klosters Moggio.* Wien 1985, 156 str. **22** Janez Höfler: *Trije popisi cerkva in kapel na Kranjskem in slovenskem Štajerskem s konca 16. stoletja.* Viri za zgodovino Slovencev VI. knjiga, Ljubljana 1982, 106 str. (Popis sta izvedla Bizancij in Montagnana.) **23** Ana Lavrič: *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koperski škofiji iz leta 1579; Istrae visitatio apostolica 1579 visitatio iustinopolitana Augustini Valierii.* Ljubljana 1986, 201 str. **24** Darja Mihelič: *Najstarejša piranska notarska knjiga (1281—1287/89).* Il più vecchio libro notarile di Pirano (1281—1287/89). Viri za zgodovino Slovencev knjiga VII. Ljubljana 1984, 256 str. **25** Darja Mihelič: *Piranska notarska knjiga (1284—1288).* Drugi zvezek. *Quaderno notarile di Pirano (1284—1288).* Fascicolo 2. Viri za zgodovino Slovencev knjiga IX. Ljubljana 1986, 265 str. **26** Jože Mlinarič: *Gradivo za zgodovino Maribora VIII. zvezek, listine 1466—1477.* 1982, 89 str. IX. zvezek. *Listine 1478—1488.* 1983, 83 str. X. zvezek. *Listine 1489—1499.* 1984, 99 str. XI. zvezek. *Listine 1500—1550.* 1985, 118 str. XII. zvezek. *Listine 1551—1599.* 1986, 116 str. *Izdaja Pokrajinski arhiv Maribor.* **27** Jože Mlinarič: *Prizadevanja sekovskih škofov Martina Brennerja (1585—1615) in Jakoba Eberleina (1615—1633) kot generalnih vikarjev salzburških nadškofov za katoliško versko preново na Štajerskem v luči protokolov 1585—1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617—1619.* *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 5, 1983, str. 9—225. **28** Janko Pleterski: *Politično preganjanje Slovencev v Avstriji 1914—1917.* Priloge poročilom vladne komisije (izbor). Ljubljana 1982, 191 str. **29** Peter Ribnikar: *Zemljiški kataster kot vir za zgodovino.* ZČ 36, 1982, str. 321—337. *Kataster Marije Terezije, franciscejski kataster.* **30** Peter Ribnikar: *Viri za zgodovino slovensko-čeških kulturnih stikov.* *Glasnik Slovenske matice* 10, 1986, str. 75—79. **31** Majda Smole: *Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stoletje — 1747. 1. del: cerkvene zadeve.* Lit. A-F. Ljubljana 1985, 315 str. **32** Margit Sander: *Fachinformationsführer 9. Geschichte.* Wien—Köln 1985, 319 str. *Prédstavlja ustanove na Štajerskem, ki hranijo pomembno zgodovinsko gradivo.* **33** Cesare Scalon: *Due codici cividalesi della metà del XII secolo.* (Civiale, codd. XXI e LXVII). *Memorie storiche Forogiuliesi* LXV, Udine 1985, str. 37—62. **34** Jaroslav Šašel: *Viri za zgodovino germanskih plemen vzhodnoalpskega in zahodnobalkanskega prostora.* *Arheološki vestnik* 33, 1982, str. 151—156. **35** Franc Šebjanič: *Korespondenčni viri za preučevanje gospodarskih in socialnih razmer Prekmurja v 17. stoletju.* ZČ 37, 1983, str. 31—36. **36** Ivan Škafar: *Priloge: izvirna poročila, regesti in zapisi o delovanju luteranov (evangeličanov) na Petanjcih 1592—1637.* *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 6, 1984, str. 155—222. **37** Sergij Vilfan, Božo Otorepec, Vlado Valenčič: *Ljubljanski trgovski knjigi iz prve polovice 16. stoletja.* Viri za zgodovino Slovencev knjiga VIII. Ljubljana 1986, 233 str. **38** Jera Vodušek-Starič: *Stenografski zapisnik seje Izvršnega odbora Osvobodilne fronte Slovenije, ki je bila dne 13. novembra 1950 v Ljubljani.* *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 25, 1985, str. 161—190. **39** Davorin Vuga: *Viri za zgodovino slovenske arheologije II.* *Kronika* 33, 1985, str. 105—116. **40** Ivonne Zenarola Pastore: *Atti della cancelleria dei patriarchi di Aquileia (1265—1420).* Udine 1983, 282 str. **41** Boštjan Anko: *Ortenburški gozdni red 1406.* *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 35—50. *Opis, prevod, predstavitev vsebine.* **42** Darja Mihelič: *Bamberški gozdni red za Kanalsko dolino in Koroško iz 1584.* *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 51—58. **43** Ortenburški gozdni red 1406. Viri za zgodovino gozda in gozdarstva na Slovenskem II, Ljubljana 1985, 34 str. *Prepis: Božo Otorepec, str. 12—25; prevod: Anton Janko, str. 28—32; uvod: Boštjan Anko, str. 6—11.* **44** Terezijanski gozdni red za Kranjsko 1771. Ljubljana 1985, 88 str. (izdala Biotehniška fakulteta, VTOZD za gozdarstvo. *Prepis, faksimile Metelkovega prevoda.*) **45** Ema Umek: *Deželno knežji reformirani urbarji na Kranjskem — viri za zgodovino gozdarstva.* *Acta historico-oconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 59—62. **46** Marija Verbič: *Deželnozbornski spisi Kranjskih stanov II.* 1516—1519. Ljubljana 1986, 251 str. **47** Die Urbare, urbarialen Aufzeichnungen und Grundbücher der Steiermark. *Gesamtverzeichnis. Mit Ausschluss der Herrschaften und Gülden der ehemaligen Untersteiermark. Unter Berücksichtigung landschaftlicher Steuerregister, der »Gülschätzung 1542« unter der Theresianischen Steuerrektifikation.* Im Auftrage der Archivdirektion unter Mitarbeit der Beamenschaft bearbeitet von Hofrat dr. Franz Pichler. *Bearbeitung der Stift-Admontischen Besitze: dr. Wolfgang Sittig.* *Bearbeitung des Grundbuchabschlüsse: dr. Walter Brunner.* Band III S-Z. Graz 1983, str. 1233—1816. **48** *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 7: *Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih.* Ob 1100-letnici Metodove smrti. Ljubljana 1985, 288 str. *Bogo Grafenauer: Spreobnjenje Bavarcev in Karantancev.* *Conversio Bagoariorum et Carantanorum,* str. 9—43. *France Perko: Italska legenda,* str. 45—59. *France Martin Dolinar: Pisma rimskih papežev Hadrijana II., Janeza VIII. in Stefana V.,* str. 61—116. *Metod Benedik: Žitje Konstantina (Cirila) in žitje Metoda,*

str. 117—233. France Martin Dolinar: Pohvala sv. Cirila in Metoda, str. 235—254. Janez Zor: Anonimna ali Metodova homilija v Clozovem glagolitu, str. 255—278. **49** Jože Curk: Pokrajinski arhiv Maribor. ČZN 54, 1983, str. 288—294. **50** Jasna Fischer: O virih za gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev od sredine 19. stoletja do prve svetovne vojne. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 31—45. Glej še številke: B 118, C 80, C 83, C 102, C 138, C 144, C 157, C 208, C 209, C 227, C 230, D 294.

Atlasi, kartografija

51 Atlas Slovenije: 109 preglednih kart v merilu 1:50000 in Slovenija v sliki in besedi. Zasnova, redakcija in vodstvo Vili Kos. Ljubljana 1985, 366 str. **52** Pietro Coppo: Le »Tabule« (1524—1526). Una preziosa raccolta cartografica custodita a Pirano. Trieste 1986, 444 str. + 13 str. in 15 reprodukcij kart. **53** Johannes Dörflinger: Die österreichische Kartographie im 18. und zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Unter besonderer Berücksichtigung der Privatkartographie zwischen 1780 und 1820. 1. Band: Österreichische Karten des 18. Jahrhunderts. Wien 1984, 351 str. + 24 posnetkov zemljevidov. (Zajeti so tudi slovenski kraji.) **54** Branko Korošec: Vojaške topografske karte — arhivsko topografsko gradivo. Arhivi VII, 1984, str. 5—14. **55** Branko Korošec: Partizanska kartografija. Ljubljana 1986, 346 str. **56** France Planina: Začetki povojne slovenske kartografije. Loški razgledi 33, 1986, str. 15—35.

Cerkvena zgodovina

57 Rajko Bratož: Razvoj organizacije zgodnjekršćanske cerkve na ozemlju Jugoslavije od 3. do 6. stoletja. ZČ 40, 1986, str. 363—395. **58** Rajko Bratož: Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem področju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode. Acta Ecclesiastica Sloveniae 8, 1986, 395 str. **59** Sergij Vilfan: La cristianizzazione delle campagne presso gli Slavi del sud occidentali: organizzazione, resistenze, fondo sociale. Iz: Settimane di studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo, XXVIII cristianizzazione ed organizzazione Ecclesiastica delle campagne nell'alto medioevo: Espansione e resistenze. Spoleto 10.—16. april 1980, tiskano v Spoleto 1982., str. 889—923. **60** Janez Höfler: Potovanja oglejskih vizitorjev na Slovensko v srednjem veku. Kronika 30, 1982, str. 198—203. **61** Vekoslav Grmič: Pomen Slomškovega bogoslovja v procesu nacionalnega osveščanja Štajerskih Slovencev. ČZN 56, 1985, str. 129—138. **62** Bogo Grafenauer: Bizantinsko poslanstvo in Slovenci. (Ob 1100-letnici Metodove smrti). Glasnik Slovenske matice 9, 1985, str. 23—35. **63** Stanko Janežič: Slovanska apostola. Ob 1100-letnici smrti sv. Metoda. Celovski zvon III/7. Celovec 1985, str. 23—26. **64** Janez Vodopivec: Ciril in Metod, ustvarjalni vezni člen med vzhodno in zahodno tradicijo. Bogoslovni vestnik 45, št. 4, 1985, str. 333—348. **65** Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije. Ljubljana 1986, 206 str. Sergij Vilfan: Pravni položaj kranjskih deželnih stanov in njihov vpliv na reformacijo, str. 8—16. Janez Šumrada: Gospodarske posledice turških vpadov na Kras do tridesetih let 16. stoletja, str. 18—25. Vinko Rajšp: Družbeni nazor slovenskih protestantov v luči Trubarjeve slovenske Cerkovne Ordninge, str. 28—40. Jože Rajhman: Pomen Kreljevega Christlich Bedenken in Dalmatinove De catholica et catholicis disputatio za teološki razvoj slovenske reformacije, str. 42—48. Janko Kos: Slovenska protestantska književnost v primerjalno-tipološki perspektivi, str. 50—55. Stefan Barbarič: Slovenska reformacijska književnost v srednjeevropskem kontekstu, str. 58—63. Pavle Merku: Osebna imena v družini Bonomo, str. 66—68. Franc Jakopin: Jezikovna in pisna adaptacija imen v besedilih 16. stoletja, str. 70—75. Sledijo izrazito slovnično in literarno opredeljeni prispevki. Alojz Jembrih: Pavao Skalić u službi reformacije, str. 130—139. Darko Dolinar: Reformacija kot problem starejše slovenske literarne vede, str. 142—154. Marijan Smolik: Začetki slovenskega lekcionarja v delih naših protestantov, str. 168—174. Marija Stanonik: Prelom med ustno in tiskano jezikovno komunikacijo v očeh slovenskih protestantov, str. 176—180. Danilo Pokorn: Slovenska protestantska pesem in njen odmev v glasbeni literaturi, str. 182—190. Diskusija. **66** Ferdo Gestrin: Šestnajsto stoletje in reformacija. ZČ 39, 1985, str. 381—384. **67** Ferdo Gestrin: Družbeno ozadje kulturnih gibanj v 16. stoletju. XX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj, Ljubljana 1984, str. 5—19. **68** Ferdo Gestrin: O vzrokih reformacije na slovenskem vzhodu. Dialogi 1984, št. 1, str. 58—60. **69** Ferdo Gestrin: Od Luthra do Trubarja. Ob nekaterih zgodovinskih obletnicah reformacije. Prešernov koledar 1984, str. 87—99. **70** Beseda in knjiga. Slovenska protestantska reforma XVI. stoletja. Trst 1985, 67 str. Katalog razstave. Jože Pirjevec: Introduzione, str. 5—11. Boris Paternu: Dimensioni ideologiche e letterarie della riforma slovena, str. 13—21. Branko Berčič: Gli autori sloveni della riforma nel opere a stampa del XVI secolo, str. 23—24. **71** Boris Paternu: Temeljni pomen slovenske reformacije. ZČ 39, 1985, str. 385—388. **72** Problemi reformacije na Slovenskem. ZČ 39, 1985, str. 289—298. Bogo Grafenauer: Poglavitne komponente slovenske zgodovine v 16. stoletju in njihova povezanost, str. 289—291. Vasilij Melik:

Reformacija v procesu uveljavljanja slovenščine v pisani in tiskani besedi, str. 291—292. Vinko Rajšp: Družbeni nazor slovenskih protestantov, str. 292—294. Jože Rajhman: Teologija Primoža Trubarja, str. 294—295. Marijan Peklaj: Jurij Dalmatin — biblija — izročilo, str. 295—297. Fran Zwitter: Dvoje vprašanje o slovenskih protestantih, str. 297. Franc Šebjanič: Reformacija v Prekmurju, str. 297—298. **73** Slovenci v evropski reformaciji šestnajstega stoletja. Ljubljana 6.—8. 10. 1983. Ljubljana 1986, 259 str. Angelos Baš: Oblačilne razmere na Slovenskem v 16. stoletju, str. 7—27. Hubert Cancik: Primus Truber - Martin Crusius - Nikodemus Frischlin. Der slowenische Reformator und die Tübinger Humanisten, str. 29—49. Eugenio Coseriu: Megiser und Trubar, str. 51—56. Günther Dohmen: Der Begriff der »Bildung« in den religiösen Auseinandersetzung des 16. Jahrhunderts in Deutschland, str. 57—65. Konrad Hoffman: Reformation und Bild: Theologie, Propaganda, Öffentlichkeit, str. 67—75. Anton Janko: Deutsche Lehnwörter zur Bezeichnung des Begriffs-Komplexes »Christliche ethische Werte und menschliche Sünden« in Trubars Cerkovna Ordninga, str. 77—89. Marko Kerševan: Protestantizem in slovenska ljudska religioznost v 16. stoletju, str. 91—104. Martina Orožen: Vprašanje sintaktične interference v Dalmatinovem prevodu Biblije 1584, str. 105—123. Volker Press: Württemberg und Österreich in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts - Der Hintergrund des Wirkens von Primus Truber, str. 125—148. Siegfried Raeder: Primus Truber Lehre vom Abendmahl, str. 149—164. Jože Rajhman: Razvoj Trubarjeve teološke misli (1557—1575), str. 165—172. Janez Rotar: Das Wirken Primus Trubers für den kroatischen und kyrilischen Druck, str. 173—202. Vlado Schmidt: Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v 16. stoletju, str. 203—211. Primož Simoniti: Martin Crusius in seinen Beziehungen zu slowenischen Protestanten, str. 213—240. Jože Sivec: Stilna orientacija glasbe protestantizma na Slovenskem, str. 241—254. Nace Šumi: Likovna umetnost protestantske dobe na Slovenskem, str. 255—259. **74** Jože Rajhman: Luter in Slovenci. Bogoslovni vestnik 44, št. 1, 1984, str. 21—29. **75** Jože Rajhman: Slovenskih 400 let po Primožu Trubarju (in z njim). Naši razgledi 35, št. 11, 1986, str. 317—318. **76** Marjan Rožanc: Martin Luther in Slovenci. Glasnik Slovenske matice 7, 1983, str. 110—118. **77** Antonio Miculian: La riforma protestante in Istria, Giacomo Morosini e la diocesi di Parenzo dal XV al XVII secolo. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno, Volume XIII, Trieste—Rovigno, 1982—1983, str. 293—332. Isti: La riforma protestante in Istria, Pier Paolo Vergerio, Giovanni Battista e le comunità eterodosse di Capodistria nel XVI sec. Atti — Volume XIV, 1983—1984, str. 171—189. Isti: La riforma protestante in Istria (VI) la diocesi di Cittanova nel XVI. secolo. Atti — Volume XV, 1984—1985, str. 61—108. Isti: La riforma protestante in Istria (VII) la riforma tridentina nella diocesi Parenzo. Atti — Volume XVI, 1985—1986, str. 233—262. **78** Marjan Peklaj: Sveto pismo, izročilo in Cerkev v predgovorih Jurija Dalmatina v Bibliji 1584. Ljubljana 1984, XXVI, 384 str. **79** Marjan Peklaj: Dalmatinova Biblija in izročilo. Bogoslovni vestnik 44, št. 3, 1984, str. 279—291. **80** Odsevi reformacijskega gibanja v dokumentih Arhiva SR Slovenije. Ljubljana 1987, 100 str. Razpravi: Ferdo Gestrin: Šestnajsto stoletje in Slovenci, str. 7—13. Breda Pogorelec: Socijalnovistični vidiki Trubarjevega jezika, str. 14—21 in katalog razstave. **81** Ivan Škafar: Evangeličanske in kalvinske šole v Prekmurju v letih 1595—1612. ZČ 36, 1982, str. 125—130. **82** Miroslav Kokolj: Evangeličani in kalvinci v Prekmurju. ZČ 38, 1984, str. 68—72. Polemika s Škafarjem. **83** Ivan Zelko: Gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino. Acta Ecclesiastica Sloveniae 5, 1983, str. 227—320. **84** Ivan Zelko: Frančiškani v Murski Soboti. Acta Ecclesiastica Sloveniae 5, 1983, str. 321—328. **85** Georg Wacha: Georg Stobäus, Pfarrer von Linz, Bischof von Lavant. Carinthia I 175, 1985, str. 215—228. **86** Georg Wacha: Ergänzungen zu Georg Stobäus, Pfarrer von Linz, Bischof von Lavant. Carinthia I 176, 1986, str. 197—198. **87** Maria Mairold: Die hinterlassenen protestantischen Schriften des Bleiberger Gewerker Christoph Reisenauer. Carinthia I 172, 1982, str. 51—68. **88** Alice Meir: Das Gurker Domkapitel im Wandel der Zeit 1124—1984. Jahrbuch der Diözese Gurk, Zbornik krške škofije, 1984, str. 22—25. **89** Wilhelm Neumann: Zum Beginn der Reformation in Kärnten, Reisenauers Ehehandel und seine protestantische Bibliothek. Carinthia I 172, 1982, str. 39—49. **90** Wilhelm Wadl: Reformation und Gegenreformation in der Propstei Kraig und die Toleranzgemeinde Eggen am Kraigerberg. Carinthia I 172, 1982, str. 99—128. **91** Jakob Obersteiner: Aus Religionsakten des Jahres 1582. Carinthia I 172, 1982, str. 7—38. **92** Ludvik Ceglár: Apostolski misionar oče Serafin Goriški. Gorica 1982, 450 str. **93** Ladislaus Lukács S. J.: Catalogi personarum et officinarum provinciae Austriae S. I. II. Band (1601—1640) v Monumenta Historica Societatis Iesu, vol. 125 Roma 1982, XII, 20 + 802 str. Zajema tudi slovensko ozemlje. **94** Karl Schwarz: Das josephinische Toleranzpatent und der Toleranzhirtenbrief des Gurker Fürstbischofs Joseph Anton Graf von Auersperg (1782). Carinthia I 172, 1982, str. 129—143. **95** Christine Tropper: Die Josefinische Kirchenreform in Kärnten. Jahrbuch der Diözese Gurk, Zbornik krške škofije 1985, str. 52—56. **96** Redovništvo na Slovenskem I. Benediktinci, kartuzijani, cistercijani. Ljubljana 1984, 250 str. Bogo Grafenauer: Kulturni pomen samostanov v slovenskem prostoru v srednjem veku, str. 11—23. France

M. Dolinar: Pomen benediktincev za zahodno meništvo, vernost in kulturo, str. 25—31. Vili Pangerl: Prva srečanja med Slovenci in benediktinci, str. 33—42. p. Mauer Grebenc: Stična v slovenski Cerkvi, str. 43—52. p. Anton Nadrah: Duhovnost cistercijanov in njihov delež pri oblikovanju slovenske vernosti, str. 53—58. Jože Gregorič: Literarnokulturna dejavnost cistercijanov na Slovenskem, str. 59—79. Marijan Zadnikar: Romanska Stična v luči zgodnje cistercijanske arhitekture, str. 81—85. Metod Benedik: Zgodovinski oris kartuzijskega reda, str. 87—106. Jean M. Hollenstein: Kartuzijska duhovnost, str. 107—123. Ivan Zelko: Žička kartuzija, str. 125—147. Miloš Rybař: Zgodovinska podoba kartuzije Jurklošter, str. 149—161. Jože Mlinarič: Kartuzija Bistra od 1225 do 1782, str. 163—191. Jože Mlinarič: Kartuzija Pleterje 1403—1595, str. 193—210. Marijan Zadnikar: Arhitektura kartuzijanov, str. 211—216. Jože Mlinarič: Cistercijanska opatija Kostanjevica 1234—1786, str. 217—237. Ivan Komelj: Nekatere značilnosti arhitekture samostanske cerkve v Kostanjevici na Krki v 13. stoletju, str. 239—249. **97** Redovništvo na Slovenskem 2. Ljubljana 1986, 256 str. M. Smiljana Kodrič, B. Natalija Palac: Šolske sestre svetega Frančiška Kristusa Kralja. Zgodovina — poslanstvo — življenje. **98** Miloš Rybař: Kartuzijanski red praznuje 900-letnico. Mohorjev koledar 1984, str. 30—35. **99** Jasna Kogoj: Uršulinke na Slovenskem (ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko). Izola 1982, 180 str. **100** Metod Benedik: Frančiškovi mlajši bratje na Slovenskem. Ob 800-letnici rojstva sv. Frančiška Asiškega. Mohorjev koledar 1983, str. 178—182. **101** Anton Stres: Dileme in pota slovenske teologije. Glasnik Slovenske matice 9, 1985, str. 60—70. **102** Jakob Obersteiner: Ein Brief von Johannes Hinderbach an den Gurker Bischof Ulrich III. Sonnenberger. Carinthia I 175, 1985, str. 199—213. **103** Jakob Obersteiner: Beiträge zur Kirchengeschichte von Kärnten, 2. Teil. Carinthia I 174, 1984, str. 257—301. (Prvi del je izšel leta 1973 v: Carinthia I 163, str. 157—174). **104** Hedwig Stückler: Die Speisebücher des Benediktinerstiftes St. Paul in Lavanttal (1888—1905). Wien 1982, 222 str. **105** Metod Benedik: Le prime espressioni del culto mariano nell'arte in Slovenia. De culto mariano saeculis XII—XV, Acta congressus mariologici-mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati. Vol. II. Roma 1981, str. 210—218. **106** Marijan Smolik: Marienlob in den aeltesten Kirchenliedern der Slovenen. De culto mariano saeculis XII—XV, Acta congressus mariologici-mariani internationalis Romae anno 1975 celebrati. Vol. II. Roma 1981, str. 231—242. **107** Eman Pertl: Kužni priprošnjiki na Slovenskem. Mohorjev koledar 1986, str. 134—139. **108** Miloš Rybař: Gregorijanski koledar uporabljamo že 400 let. Mohorjev koledar 1983, str. 48—52. **109** Fedora Ferluga-Petronio: La chiesa in Slovenia. Analisi filologico-etimologica della gerarchia ecclesiastica con particolare riguardo ai testi del cinquecento. Trieste 1984, 101 str. **110** Pietro Zovatto: Ricerche storico-religiose su Trieste. Trieste 1984, 187 str. **111** Marijan Smolik: Zlati jubilej slovenskega obrednika. Bogoslovni vestnik 44, št. 2, 1984, str. 97—115. **112** Marijan Smolik: Naše versko življenje in slovstvo pred dvesto leti. Bogoslovni vestnik 43, št. 4, 1983, str. 357—371. **113** Tvoja in moja cerkev. Ljubljana 1982, 163 str. Za zgodovinarja zanimivi članki: France M. Dolinar: Zgodovina slovenske metropolije, str. 11—21. Anton Ožinger: Zgodovina mariborske škofije, str. 89—95. Franc Kralj: Zgodovina koprške škofije, str. 119—130. **114** Sergij Vilfan: Die fahrenden Mendikanten und ihre Struktur am Ende des 16. und der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts. (Nach der Rechnungsbücher von Ljubljana). Aspects of Poverty in Early Modern Europe II. Odensee 1986, str. 159—175, 48, 87/88, 116, 176—178, 203, 212/213, 215. Glej še številke: B 39, B 43, B 47, B 56, B 58, B 62, B 72, B 82, B 106, B 117, B 118, B 121, B 133, B 134, B 136, B 140, B 150, C 23, C 27, C 31, C 36, C 40, C 48, C 181, C 182, C 183, C 184, C 185, C 281, C 391, C 538, C 539, C 557, D 1, D 3, D 12, D 89, D 106, D 157, D 270, D 271, D 273, D 278, D 291, D 293, D 294, D 302, D 303, D 305, D 330, D 331, D 338, D 350, D 375.

Delavsko gibanje

115 Marjeta Čepič: »Svoboda« in počastitev 50-letnice smrti Karla Marxa. Kronika 31, 1983, str. 63—68. **116** Geschichte der Kärntner Arbeiterschaft. Klagenfurt 1982, 392 str. **116** Ljudmila Bezljaj: Ivan Cankar und das nationale Programm der slowenischen Sozialdemokratie. Österreichische Osthefte 25, Wien 1983, str. 56—94. **117** France Filipič: Povezava nacionalnega in socialnega v dokumentih pokrajinskih konferenc komunistične partije v Sloveniji med leti 1920—1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 85—99. **118** Jasna Fischer: Čas vesolniga socialnega punta se bliža. Socialna in politična zgodovina delavskega gibanja v Ljubljani od začetkov do leta 1889. Ljubljana 1983, 308 str. **119** Milica Kacin-Wohinz: Iz arhiva Komunistične partije Italije o akcijskem paktu med KPI in narodno-revolucionarnim gibanjem Slovencev in Hrvatov Julijske krajine december 1935 — marec 1936. Goriški letnik 9, 1982, str. 109—122. **120** Martin Ivanič: Pot slovenskega delavstva v delavsko enotnost. Ljubljana 1982, 116 str. **121** Žarko Jovanovič: KPJ prema seljaštvu 1919—1941. Beograd 1984, 343 str. **122** Alojz Krivograd: Stavka kamnosekov v Josipdolu in Hudem kotu leta 1938. ČZN 56, 1985, str. 163—193. **123** Jurij Perovšek: Vpra-

šanje separatizma in centralizma v avstrijski socialni demokraciji ter JSDS. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 77—99. **124** Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek, Janez Kos: Praznovanje 1. maja na Slovenskem. Ljubljana 1986, 80 str. **125** Albin Prepeluh Abditus: Politični spisi. Trst 1984, 261 str. Franc Rozman: Sprema na beseda, str. 5—7. **126** Franc Rozman, Miroslav Stiplovšek: Prve rudarske stavke na Slovenskem (1883—1923). Ljubljana 1983, 89 str. **127** Franc Rozman: Odnos Jugoslovanske socialdemokratske stranke do nacionalnega vprašanja. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 5—17. **128** Franc Rozman: Socialna demokracija na slovenskem Štajerskem in problem nacionalne razdelitve. ZČ 40, 1986, str. 291—297. **129** Miroslav Stiplovšek: Prepoved neodvisnih strokovnih organizacij leta 1924 in začetek nove sindikalne politike KPJ v Sloveniji. ZČ 40, 1986, str. 91—102. **130** Anton Stampohar: V borbi je zmaga, v zmagi je pravica in svoboda. Jakob Butala (1903—1942). Dolenjski zbornik 1983, str. 253—282. **131** Nevenka Troha, Branko Omahne: Gladovna stavka revirskih rudarjev. Ljubljana 1984, 38 str. Glej še številke: B 45, B 84, B 108, C 2, C 9, C 302, D 2, D 8, D 65, D 76, D 77, D 243, D 405, D 407, D 453, D 517, D 518.

Društva in ustanove, planinstvo

132 Jasna Fischer: 25 let dela Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 5—10. Slavnostni govor. **133** Marjanca Fličar: Društva in prireditve v Kamniku 1914—1941. Kamnik 1983, 87 str. **134** Martin Grum: Društvo sarajevskih Slovencev (1897—1918). ZČ 37, 1983, str. 79—92. **135** Dušan Jelinčič: Zgodovina SPD Trst 1904—1984. Trst 1984, 190 str. **136** Muzejsko društvo v Ptuj 1893—1956. Zgodovinsko društvo v Ptuj 1956—1983. Ptuj 1983, 46 str. **137** France Planina: Planinska društva na loškem ozemlju. (Ob 75-letnici organizirane loškega planinstva). Loški razgledi 29, 1982, str. 86—97. **138** Peter Ribnikar: Društveni arhivi, strokovna obdelava in izdelava pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva društev. Arhivi VI, 1983, str. 50—54. **139** 130 let Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Celovec 1983, 200 str. Zgodovina Družbe sv. Mohorja, str. 10—140. Valentin Inzko: Iz zdravih korenin močno drevo, str. 141—149. Andrej Moritsch: Zgodovinsko ozadje ustanovitve Družbe sv. Mohorja v Celovcu, str. 150—155. Avguštin Malle: Mohorjeva družba od ustanovitve do pregona na Prevalje, str. 156—166. Pregled založniškega delovanja, str. 167—174. **140** Ivan Škafar: Pomen Mohorjeve družbe za Prekmurje. Mohorjev koledar 1984, str. 119—120. **141** Študentsko gibanje 1968 do 1972. Ljubljana 1982, 384 str. **142** Andrej Vovko: Družba sv. Cirila in Metoda — kaj je to? Mohorjev koledar 1986, str. 146—151. **143** Andrej Vovko: Podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda na območju občine Grosuplje. Zbornik občine Grosuplje 12, 1982, str. 179—196. **144** Viktor Vrbnjak: Društvena zakonodaja in kategorije arhivskega gradiva društev s posebnim poudarkom na Štajerskem. Arhivi VI, 1983, str. 39—49. Glej še številke: D 76, D 77, D 78, D 106, D 108, D 123, D 373, D 381. **144 a** Ausstellung. Zum 40 Jahrestag der Gründung des Wissenschaftlichen Instituts der OF (Osvobodilna fronta — Befreiungsfront). Aula Slovenica, Celovec/Klagenfurt, 27. Dezember 1984—11. Jänner 1985, 26 str. (Katalog razstave).

Etnologija

145 Slavko Kremenšek: Etnologija in narodno vprašanje. Antropos 1982, 1—2, str. 26—29. **146** Slavko Kremenšek: Pozitivizem — še vedno naša temeljna metodološka usmeritev? Antropos 1982, 1—2, str. 256—260. **147** Slavko Kremenšek: Etnološki razgledi in dileme. Ljubljana 1983, 134 str. **148** Slavko Kremenšek: Etnološko preučevanje narodnosti v mestnem okolju. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 26, 1986, str. 9—13. **149** Slavko Kremenšek: Delavska kultura — relativno samostojna kulturna struktura? Glasnik Slovenskega etnološkega društva 25, 1—4, 1986, str. 28—32. **150** Slavko Kremenšek: 40 let etnologije na ljubljanski univerzi — prazgodovina. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 21, št. 1, 1981, str. 2—5. **151** Slavko Kremenšek: Vskandanje življenje prebivalcev kot predmet etnoloških raziskav. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 23, št. 1, 1983, str. 3—6. **152** Angelos Baš: K slovenskemu imenu za etnologijo (1843—1857). Traditiones 10—12, 1981—1983, 1984, str. 153—164. **153** Jurij Fikfak: Etnologija na Slovenskem med 1848 in 1860. Ljubljana 1986, 223 str. (magistrsko delo). **154** Bogo Grafenauer: Ali so mogoči »pogledi« na katerokoli znanost brez obravnavanja njene svojske metodologije? Traditiones 10—12, 1981—1983, 1984, str. 209—218. **155** Razmerje med etnologijo in zgodovino. Gradivo s posvetovanja v Mariboru, november 1984. Ljubljana 1986, 302 str. **156** Noša narodov in narodnosti Jugoslavije. Ljubljana 1982, 51 str. (vodnik po razstavi). **157** Alenka Auersperger: Dnevi na gradu, kot jih je doživljala Gabriele Rechbach-Žegarac v prvih letih tega stoletja. Traditiones 14, 1985, str. 135—145. **158** Angelos Baš: Moda. Traditiones 13, 1984, str. 71—85. **159** Angelos Baš: Oblačilni materiali in sprejemanje oblačilne mode na Slovenskem v 1. polovici 19. stoletja. Traditiones 14, 1985, str. 55—79. **160** Angelos Baš: Opisi kmečkega oblačilnega videza na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja. Ljubljana 1984, 167 str. **161** Angelos Baš: Poljši lov na Slovenskem. Traditiones 10—12,

1981—1983, 1984, str. 35—60. **162** Jurij Fikfak: Drabosnjakov pasijon: primerjava med dvema oblikama postavitve (1982—1983 in ca. 1900—1933). *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 75—84. **163** Predavanje Stanka Vurnika o ljudski umetnosti. Iz zupščine objavil Vilko Novak. *Traditiones* 13, 1984, str. 127—135. **164** Ivanka Počkar: Sli-varji. *ZC* 39, 1985, str. 19—23. **165** Sinja Zemljič-Golob: Lan kot oljna rastlina. *Traditiones* 14, 1985, str. 95—104. **166** Gorazd Makarovič: O zgodnesrednjeveški prehrani alpskih Slovanov. *Dolenjski zbornik* 1985, str. 97—111. **167** Tanja Tomažič: Gospodinj-ski izdatki v meščanski družini. (Dnevnik Pavle R. od 1916—1950). *Traditiones* 13, 1984, str. 111—126. **168** Vilko Novak: Raziskovalci slovenskega življenja. Ljubljana 1986, 367 str. **169** Alenka Puhar: Prvotno besedilo življenja. (Oris zgodovine otroštva na Slovenskem v 19. stoletju). Zagreb 1982, 437 str. **170** Franjo Baš: Stavbe in gospodarstvo na slovenskem podeželju. Ljubljana 1984, 382 str. **171** Tone Cevc: Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem. Ljubljana 1984, 313 str. **172** Tone Cevc: Arhitektura občasnih naselij na Slovenskem in varovanje njene dediščine. *Varstvo spomenikov XXVI*, 1984, str. 57—64. **173** Peter Fister: Obnova kritja streh z bobrovcem. *Varstvo spomenikov XXVI*, 1984, str. 65—77. **174** Majda Fister: Odprta vprašanja etnološke topografije na Koroškem, predvsem o stavbarstvu. *Traditiones* 13, 1984, str. 99—110. **175** Emilijan Cevc: Nekaj glos ob drugi knjigi »Slovenskih ljudskih pesmi«. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 219—232. **176** Emilijan Cevc: Motivna izhodišča ljudske pesmi »Sveta kri sejana«. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 95—104. **177** Janez Dolenc: Ljudske pesmi v zapisih, prepisih in razpravah Simona Rutarja. *Goriški letnik* 9, 1982, str. 21—36. **178** Zmaga Kumer: Ljudska glasbila in godci na Slovenskem. Ljubljana 1983, 221 str. **179** Zmaga Kumer: Die Volksmusikinstrumente in Slowenien. Ljubljana 1986, 107 str. **180** Tone Cevc: Votivna podoba iz začetka 19. stoletja in njena pričevalnost za stavbno zgodovino. *Traditiones* 13, 1984, str. 87—98. **181** Milan Dolenc: Zavetniki živine. *Mohorjev koledar* 1983, str. 141—145. **182** Jože Gregorič: Sveta zdravnik Kozma in Damijan na Slovenskem II. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 245—262. (Prvi del razprave je bil objavljen v *Traditiones* 4, 1977, str. 259—278). **183** Niko Kuret: Jaslice na Slovenskem. *Kulturno-zgodovinski in narodopisni oris*. Ljubljana 1981, 288 str. **184** Niko Kuret: Slovenska koledniška dramatika. Ljubljana 1986, 277 str. **185** Slovenske ljudske molitve. Zbral, uredil in predgovor napisal Vilko Novak. Ljubljana 1983, 559 str. Predgovor Vilka Novaka str. 5—37. **186** Niko Kuret: Maske slovenskih pokrajin. Ljubljana 1983, 540 str. **187** Milko Matičetov: O bajnih bitjih Slovencev s pristavkom o kurentu. *Traditiones* 14, 1985, str. 23—32. **188** Rado Radešček: Slovenske legende. Ljubljana 1983, 302 str. **189** Rado Radešček: Slovenske ljudske vraže. Ljubljana 1984, 365 str. **190** Dušan Rešek: Sege in navade ob Muri in Rabi. *Murska Sobota* 1983, 206 str. **191** Andreina Niccoloso Ciceri: Tradizioni popolari in Friuli I—II. *Udine* 1982, I + II = 979 str. Izdatno upošteva tudi slovenski del. **192** Milko Matičetov: »Te dve ste rozeanski«. *Cafov zapis* 1844. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 233—244. **193** Marija Stanonik: Etnološki oris žirovske družine (1914—1916). (po pismih slovenskega vojaka). *Traditiones* 14, 1985, str. 33—54. **194** Janez Bogataj: Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke. Novo mesto 1982, 191 str. **195** Helena Ložar-Podlogar: Poročila o svatbi pri Ziljanah od konca 18. stoletja do danes. *Traditiones* 10—12, 1981—1983, 1984, str. 113—144. **196** Helena Ložar-Podlogar: Svatbene šege v spominu Ziljanov. *Traditiones* 14, 1985, str. 147—164. **197** Pavle Zablatnik: Čar letnih časov v ljudskih šegah. *Stare vere in navade na Koroškem*. Celovec 1984, 256 str. **198** Pavle Zablatnik: Od zibelke do groba. *Ljudska verovanja, šege in navade na Koroškem*. Celovec 1982, 150 str. **199** Elfriede Grabner: »Nimm dich selbst bei deiner Nasen...« Zwei weitere steirische Belege zum »Vogel Selbsterkenntnis« in memoriam Leopold Schmidt. *Blätter für Heimatkunde* 56, Heft 2, 1982, str. 42—49. **200** Herta Lausegger: Mlini na južnokoroškem dvojezičnem ozemlju v Avstriji. *Traditiones* 14, 1985, str. 81—94. **201** Jože Zadavec: Ljudsko zdravilstvo v Prekmurju. *Murska Sobota* 1985, 398 str. **202** Joža Stabej: Prava stoletna prakita in njena zgodovina. Ljubljana 1986, 183 str. Glej še številke: B 70, B 90, B 144, B 147, C 73, C 104, C 230, C 266, C 270, C 283, C 303, C 472, C 519. Glej tudi v lokalni del.

Fevdalna posest, plemiške družine in gradovi

203 Pavle Blaznik: Kolonizacija slovenskega ozemlja s posebnim ozirom na loško in tolminsko gospostvo. XVIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 5. 5.—17. 5. 1982. *Zbornik predavanj*. Ljubljana 1982, str. 207—221. **204** Pavle Blaznik: Puštalsko zemljiško gospostvo in njegova posest znotraj loškega teritorialnega gospostva v času rektifikacije. *Loški razgledi* 29, 1982, str. 11—19. **205** Nada Klaić: Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. krone. *Celje* 1982, 130 str. **206** Jože Koropec: Brestanica z okolico in Brestaniški do 17. stoletja. *Brestanica* 1982, str. 45—77. **207** Jože Koropec: Zemljiško gospostvo Valdek do konca 17. stoletja. *ČZN* 56, 1985, str. 69—75. **208** Ivo Pirkovič: Neznana zgodovina slovenskih Orehnikov-Gracarjev. *Dolenjski zbornik* 1985, str. 75—95. **209** Ema Umek: Reformirani urbarji deželnoknežjih gospostev na

Kranjskem. ZČ 36, 1982, str. 311—320. **210** Jože Curk: Valdek in njegovo zemljiško go-spoustvo. ČZN 56, 1985, str. 76—82. **211** Helmuth Grössing: Zur ältesten Genealogie der Fürsten und Grafen Dietrichstein. Carinthia I 173, 1983, str. 149—169. **212** Majda Smole: Graščine na nekdanjem Kranjskem. Ljubljana 1982, 712 str. **213** Ivan Stopar: Gradovi na Slovenskem. Ljubljana 1986, 416 str. **214** Ivan Stopar: Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem. Ljubljana 1982, 630 str. **215** Ivan Stopar: Grajski objekti v salzburškem posavju. Brestanica, zbornik člankov in razprav. 1982, str. 78—106. **216** Ivan Stopar: Pregled grajskih stavb na slovenskem Štajerskem. Celjski zbornik 1984, str. 323—366. Isti. Pregled grajskih stavb na slovenskem Štajerskem. (Nadaljevanje). Celjski zbornik 1985, str. 177—217. **217** Ivan Stopar: Romanski grad Pod-sreda v novi luči. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 213—225. **218** Nataša Štupar-Šumi: Dvorec Planina/Haasberk/ pri Rakeku. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 89—100. **219** Valvasorjev Bogenšperk. Ljubljana 1982. Nepaginirano. Avtorji: Branko Reisp: Janez Vajkard Valvasor. Božo Otorepec: Bogenšperk. Ivan Goddec: Obnova gradu Bogenšperk. Glej še številke: D 77, D 83, D 298, D 434, D 435, D 449, D 24, D 57, D 58, D 123, D 124, D 299, D 300, D 308, D 470.

Fotografija in film

220 Marko Aljančič: Fotografska ljubiteljska dejavnost v Kranju. Ob 75-letnici ustanovitve prvega slovenskega kluba fotografov-amaterjev. Kranjski zbornik 1985, str. 263—275. **221** Marjan Drnovšek: Ljubljana na starih fotografijah. Ljubljana 1985, 148 str. **222** Mirko Kambič: Album letalca Janka Vertina (1897—1983). Kronika 31, str. 71—73. **223** Mirko Kambič: Nicefor Stepančič (1867—1934). Kronika 34, 1986, str. 89—93. **224** Mirko Kambič: Slovenska fotografija med obema vojnama (1918—1941). Zbornik za umetnostno zgodovino 18, 1982, str. 101—109. **225** Srđan Knežević: Prva kinematografska prikazivanja u Ljubljani (1896—1900). ZČ 40, 1986, str. 283—290. **226** Naško Križnar: Slovenski etnološki film. Filmografija 1905—1980. Ljubljana 1982, 145 str. **227** Ivan Nemanič: Izbrana vprašanja iz zgodovine slovenskega filma in o filmskem arhivskem gradivu. Arhivi VIII, 1985, str. 66—70. **228** Slovenski film = Slovenian Cinema in Postwar Yugoslavia. Urednik Sašo Schrott. Ljubljana 1983, 103 str. **229** Aleksander Ravnikar: Deset mednarodnih festivalov športnega in turističnega filma. Kranjski zbornik 1985, str. 305—313.

Gozdarstvo in lov

230 Pomen zgodovinske perspektive v gozdarstvu. Gozdarski študijski dnevi 1985. Ljubljana 1985, 277 str. Sergij Vilfan: Pomen zgodovinske perspektive, str. 11—21. Janez Ahačič: Pomen tradicije za naše gozdarstvo, str. 21—23. Franc Perko: Tradicija gozdnogospodarskega načrtovanja na visokem Krasu, str. 33—48. Dušan Mlinšek: Zgodovinski način razmišljanja o gozdarski znanosti, pouku in praksi, str. 49—59. Darja Mihelič: Kratak prerez zgodovine gozda in gozdarstva na Slovenskem I, str. 61—66. Stane Granda: Kratak prerez zgodovine gozda in gozdarstva na Slovenskem II, str. 67—73. Jože Maček: Gospodarjenje z gozdovi na državnih gospoščinah v Sloveniji v XVIII. stoletju, str. 75—87. Lojze Funkl: Slovensko gozdno in lesno gospodarstvo v letu 1941, str. 89—112. Ivan Nemanič: Film kot vir za študij gozdarstva v Arhivu SR Slovenije, str. 113—119. Boštjan Anko: Viri za zgodovino gozda in gozdarstva, str. 121—129. Metka Culiberg, Alojz Šercelj: Palinologija — zgodovina gozdov, str. 131—138. Marko Accetto: Dendrokronologija v službi zgodovinskih in drugih ved, str. 139—144. Ema Umek: Urbarji — vir za zgodovino gozdarstva, str. 145—150. Majda Smole: Gozdni redi in zakoni kot vir za gozdarsko zgodovino, str. 151—156. Milan Juvančič: Prispevek k zgodovini gozdarske kartografije v 19. in 20. stoletju, str. 157—166. Peter Ribnikar: Kataster in zemljiška knjiga — vira za zgodovino gozda in gozdarstva, str. 167—178. Marko Kmecl: Gozdarske kronike kot vir za proučevanje gozdarske preteklosti in hkrati element strokovne kontinuitete, str. 179—185. Vitomil Mikuletič: Gozdnogospodarski načrti kot zgodovinski viri, str. 187—194. Franjo Kordiš: Spomini in zapuščine — vir za zgodovino gozdarstva, str. 195—202. Marjan Lipoglavšek: Gozdarsko orodje in naprave kot zgodovinski vir, str. 203—206. Tone Cevc: Drvarske in oglarske kočice — vir za zgodovino gozdarstva, str. 207—214. Miha Adamič: Proučevanje dinamike odnosov »divjad—okolje—človek« v preteklosti — vir informacij v načrtovanju današnjih oblik izrabe prostora in upravljanja s populacijami divjadi, str. 215—231. Igor Smolej: Gozdarski muzej v Bistri in sistem območnih zbirk, str. 233—239. Marja Zorn: Vloga arhivskega gradiva v gozdarski knjižnici, str. 241—249. Marjan Zupančič: Naloge organizacij s področja gozdarstva v zvezi z arhivskim gradivom, str. 251—259. Boštjan Anko: O pisanju zgodovine gozda in gozdarstva, str. 261—270. Iztok Winkler: Naloge pri raziskovanju zgodovine gozda in gozdarstva, str. 271—277. **231** Smiljana Đurovič: Zavođenje dirigovane drvne privrede u međuratnoj Jugoslaviji. Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 10, 1983, str. 117—142. **232** Stane Granda: Osnovne družbenoekonomske značilnosti slovenskega gozdarstva v času med obe-

ma vojnama. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 143—152. **233** Jože Maček: Razmerje med kmetijstvom in gozdarstvom v zgodovinski retrospektivi. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 71—88. **234** Alojz Mušič: Vprašanje gozdarjenja z našimi višinskimi smrekovimi gozdovi. *Celjski zbornik* 1984, str. 131—159. **235** Anton Prelesnik: Gozdovi VI. gozdarskega območja Kočevje v luči zgodovinskih letnic. *Acta historico-oeconomica Iugoslaviae* 10, 1983, str. 171—178. **236** Navodilo za proučevanje zgodovine gozda in gozdarstva v območju, revirju in sestoji. Ljubljana 1985, 43 str. Slovenski prevod in priredba Boštjan Anko. Glej še številke: C 41, C 42, C 43, C 44, C 45, C 161, D 61, D 70, D 78, D 123.

Grbi in pečati

237 Janez Kos: Grb Socialistične republike Slovenije. *Arhivi VI*, 1983, str. 7—14. **238** Božo Otorepec: Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov v slovenskem prostoru. Ljubljana 1986, 376 str. Doktorska disertacija. **239** Božo Otorepec: Grb trga Vuzenice. *Kronika* 31, 1983, str. 18—21. **240** Božo Otorepec: Ein Typar des Ladislaus Postumus bzw. Ferdinands III. *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchiv* 35, 1982, str. 282—287. **241** Božo Otorepec: K zgodovini gradu Brdo pri Kranju. *Kronika* 30, 1982, str. 3—5. **242** Miloš Rybař: »Slovenski« grb v kraljevini SHS (Jugoslaviji). *Mohorjev koledar* 1985, str. 47—50.

Industrija, obrt, rudarstvo, železarstvo, elektrarne ter gospodarska zgodovina na splošno

243 John A. Arnez: Slovenian Lands and their Economies 1848—1873. New York—Washington 1983, 321 str. **244** Vesna Bučič: Ljubljanski urarji v XV. in XVII. stoletju. *Kronika* 30, 1982, str. 12—22. **245** Zdenko Čepič: Narodnogospodarske zamisli pri Slovencih v času odločitve za prvo narodno državo. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 101—121. **246** Zdenko Čepič: Obravnava ključnih vprašanj povojnega gospodarskega ustroja v delu znanstveno-strokovnih ustanov predsedstva SNOS. Prispevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 113—150. **247** Zdenko Čepič: Nekateri značilnosti gospodarske politike v obdobju 1945—1952. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 145—159. **248** Ferdo Gestrin: Gospodarstvo na Slovenskem in Vojna krajina. *ZČ* 40, 1986, str. 413—421. **249** Ferdo Gestrin: Italijanski vplivi na organizacijske oblike gospodarskega razvoja v Sloveniji do 16. stoletja. *Kronika* 32, 1984, str. 10—15. **250** Wolfgang Kessler: Zur Wirtschaftsgeschichte Jugoslawiens. *Österreichische Osthefte* 25, Wien 1983, str. 250—261. **251** Katarina Kobe-Arzenšek: Lanarstvo in konopljarstvo na Slovenskem v prejšnjem stoletju do konca dvojne monarhije. Prispevki za novejšo zgodovino 26, 1986, str. 5—34. **252** Helmut Lackner: Erzherzog Johann und die technische Entwicklung in seiner Zeit. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 73, 1982, str. 5—43. **253** Jaka Müller: Kovači in kovačije v Smarju-Sap, Ponovi vasi in Podtaboru. *Zbornik občine Grosuplje* 12, 1982, str. 197—208. Jaka Müller: Kovačije in kovači. *Prav tam*, 13, 1984, str. 63—68. Jaka Müller: Kovačnice in kovači. *Prav tam*, 14, 1986, str. 117—126. **254** Nikolaus Preradovich: Deutsche Industrieurheber in Österreich. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 73, 1982, str. 141—151. **255** Josef Riegler: Der erste Tätigkeitsbericht der Grazer Handels- und Gewerbekammer an das Handelsministerium aus dem Jahr 1852. *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 32, 1982, str. 119—132. **256** Marjetica Simoniti: Ljubljanski pasar in srebrar Matevž Schreiner in njegova delavnica. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 18, 1982, str. 93—100. **257** Jože Šorn: Začetki industrije na Slovenskem. *Maribor* 1984, 270 str. **258** Jože Šorn: Narodni svet v Ljubljani in njegov gospodarski odsek. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 55—61. **259** Zora Žagar: Oljčni mlini in pridobivanje olivnega olja v vaseh Slovenske Istre v 19. in prvi polovici 20. stoletja. *Slovensko morje in zaledje* 6—7, 1984, str. 81—92. **260** Razvoj elektroenergetike Slovenije 1945—1980. Ljubljana 1982, 309 str. **261** Heinz Neuninger: Untersuchungen an Probierschälchen des spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Bergbaues auf Kärnten. *Neues aus Alt-Villach* 1984, str. 39—48. Glej še številke: B 45, B 70, C 7, C 50, C 165, C 194, C 200, C 457, D 76, D 79, D 82, D 83, D 65, D 85, D 106, D 122, D 123, D 163, D 224, D 292, D 305, D 355, D 364, D 419, D 456, D 503, D 519.

Izseljenci

262 John A. Arnez: Slovenian Lettre by Missionaries in America 1851—1874. *Studia slovenica*. New York—Washington 1984, 230 str. **263** Jože Bajec: Različna pričevanja o začetkih »Ameriškega Slovenca«. *Slovenski koledar* 1982, str. 231—236. **264** Alenka Bogovič, Borut Cajnko: Slovenci v Franciji. Ljubljana 1983, 158 str. **265** Polonca Cesar: Slovenci med iskalci zlata v Kaliforniji. *Slovenski koledar* 1985, str. 132—136. **266** Polonca Cesar: Slovenci v Kaliforniji. *Etnološki prikaz načina življenja Sloven-*

cev v Los Angelesu, Fontani in San Franciscu. Ljubljana 1984. **267** Polonca Cesar: Legende in resnica o prvih Slovencih v Ameriki. Obzornik 2, 1984, str. 129—137. **268** Polonca Cesar: Kranjski hrib na drugi strani sveta. Obzornik 10, 1983, str. 699—709. **269** Polonca Cesar: Rajska dolina. Obzornik 7/8, 1984, str. 533—543. **270** Breda Čebulj: Nekaj o slovenskih izseljencih in povrnitkih iz Avstralije. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 22, št. 3, 1982, str. 86—88. **271** Viktorijan Demšar: Slovenci so odhajali v svet. Mohorjevo koledar 1983, str. 174—178. **272** Ivan Dolenc: Slovenska kulturna publicistika v Kanadi in naši rojaki. League of Slovenian Americans, INC. Symposia. New York 1981, str. 14—35. **273** Cecilija Dolgan Valenčič: Slovenian National Directory/United Slovenian Society. Cleveland, Ohio 1984, 72 str. **274** Marinka Dražumerič: Izseljevanje iz Vinice in njene okolice. Slovenski koledar 1983, str. 164—167. Marija Dražumerič: Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918 in 1941. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 22, št. 3, 1982, str. 64—66. Marija Dražumerič: Vpliv izseljevanja na način življenja prebivalcev Vinice in okoliških vasi med leti 1918 in 1941. Ljubljana 1981, 63 str. **275** Rado Genorio: The Characteristics of the Post-war Emigration of Slovenes to Transatlantic Countries. Slovenski koledar 1982, str. 288—292. **276** Rado Genorio: Geografsko preučevanje mednarodnih migracij. Teoretski in metodološki okvir proučevanja na primeru slovenskega izseljenstva v Kanadi. Geografica Slovenica 12, 1981, str. 193—210. **277** Rado Genorio: Ob 50-letnici Vzajemne podporne zveze Bled (1933—1983). Slovenski koledar 1983, str. 105—110; prav tam 1984, str. 162—169; prav tam 1985, str. 109—113. **278** Rado Genorio: Socialnogeografska problematika slovenskega izseljenstva v Južni Ameriki. Ljubljana 1985, 44 f. **279** Rado Genorio: The Post-war Emigration of Slovenes to Transatlantic Countries: Canadian Case. The Florida State University Proceedings & Reports of Seminars and Research. Vol. 15, FSU Tallahassee, Florida 1981, str. 106—121. **280** Rado Genorio: Slovensko pevsko in dramsko društvo »Triglav« (1933—1964). Slovenski koledar 1986, str. 162—169. **281** Aloysius Hriberšek: Kako slovenska cerkev ohranja narodno zavest v Ameriki. League of Slovenian Americans, INC. Symposia. New York 1981, str. 36—46. **282** Izseljeništvu naroda i narodnosti Jugoslavije i njihove uzajamne veze s domovinom. Zagreb 1978, 741 str. **283** Sonja Kerčman: Izseljevanje iz Prekmurja v Francijo med obema vojnama. Glasnik Slovenskega etnografskega društva 22, št. 3, 1982, str. 66—68. **284** Matjaž Klemenčič: Delovanje ameriških Slovencev v odnosu do stare domovine v obdobju druge svetovne vojne. Ljubljana 1982, 413 str. (doktorska disertacija, tipkopis na filozofski fakulteti ljubljanske univerze). **285** Matjaž Klemenčič: Hrvatska bratska zajednica in Slovenci. Slovenski koledar 1985, str. 122—125. **286** Matjaž Klemenčič: Methodological Questions on the Reability of American Statistics of Mother Tongue for Immigrants from Austria-Hungary. Emigration from Northern, Central and Southern Europe: Theoretical and Methodological Principles of Research. International Symposium, Krakow, 1981. Universitet Jagelonski. Krakow 1984, str. 89—106. **287** Matjaž Klemenčič: Proletarec and the Acculturation of Slovene Workers in the United States, The Press of Labor Migrants in Europe and North America 1880 s to 1930 s. Publication of the Labor Newspaper Preservation Projekt, Bremen 1985, str. 475—486. **288** Matjaž Klemenčič: »Proletarec« and the Acculturation of Slovene Wokers in the United States. Slovenski koledar 1986, str. 199—203. **289** Matjaž Klemenčič: Izseljevanje z Notranjske v obdobju od srede 19. stoletja do danes. Slovenski koledar 1983, str. 168—170. **290** Matjaž Klemenčič: Proučavanje uloge Adamiča i Pupina kao političara. Međunarodni problemi, št. 3—4, 1982, str. 365—370. **291** Matjaž Klemenčič: Slovene Immigration to the United States, past Archiverments and Directions for Future Research. Annual Convention of the American Association for the Advancement of Slavic Studies, New Orleans 1986, 16 str. **292** Matjaž Klemenčič: Slovenci v ameriški statistiki v 19. in 20. stoletju. Celovski zvon II/4, 1984, str. 23—31. **293** Matjaž Klemenčič: Slovenian Heritige, Vol. I. Edited by Edward Gobet, Slovene Studies, vol. 5, No. 2, 1983, str. 233—235. **294** Matjaž Klemenčič: Vystahovalectvo Slovincov z Rakúsko-Uhorska a vystahovalecká politika po prevoj svetovej vojny. Zbornik prispevkov z vedeckej konferencie. Matica slovenska, 1982, str. 105—118. **295** Andrej Kobal: Slovenec v službi F. B. I. Gorica 1981, 239 str. **296** Mihael Küzmič: Prekmurški tiski slovenskih izseljencev. Slovenski koledar 1985, str. 147—154. **297** Franc Kurinčič: Na tej in na oni strani oceana. Ljubljana 1981, 311 str. **298** Irena Mislej: Kronologija Slovencev v Argentini. Slovenski koledar 1983, str. 144—148. **299** Mary Molek: The Present, Past and Future of Slovene Immigration. League of Slovenian Americans, INC. Symposia. New York 1981, str. 70—83. **300** Ivan Očak: Jugoslovanski emigranti iz Amerike u Sovjetskom savezu. Zagreb 1985, 235 str. **301** Jerneja Petrič: Naši na tujih tleh. Antologija književnosti Slovencev v Severni Ameriki. Ljubljana 1982, 524 str. Biografski in bibliografski podatki o avtorjih, str. 411—483. Bibliografija slovenske književnosti v Kanadi, str. 487—501. **302** Milan Pogačnik: Društva slovenskih delavcev v zahodnoevropskih državah. Slovenski koledar 1985, str. 114—118. **303** Mojca Ravnik: Etnološko preučevanje slovenskega izseljenstva na oddelku za etnologijo filozofske fakultete v Ljubljani. Glasnik Slovenskega etnološkega

društva 22, št. 3, 1982, str. 62—64. **304** Ingrid Slavec: Slovenci v Mannheimu, zvezna republika Nemčija. Slovenski koledar 1983, str. 160—163. **305** Ingrid Slavec: Slovenci v Mannheimu. Ljubljana 1982, 134 str. **306** Ina Slokan: Slovenski klub št. 27 Jugoslovanske socialistične zveze. Slovenski koledar 1985, str. 126—131. **307** Slovans in the United States and Canada. A Bibliography Compiled and Edited by D. Dwyer with assistance from Maurycy Czerwonka. Preface by Joseph Velikonja. Minnesota 1981, 196 str. **308** Janez Stanonik: Prvi slovenski poskusi izdaje periodičnega glasila v Ameriki. Slovenski koledar 1982, str. 226—231. **309** Julijan Strajnar: Izselsjenstvo — osebne izkušnje in opažanja. Glasnik Slovenskega etnološkega društva 22, št. 3, 1982, str. 89—92. **310** Nives Sulič: »Thanks God I'am Slovenian«. Slovenski koledar 1983, str. 154—159. **311** Nives Sulič: Thanks God I'am Slovenian. Ljubljana 1983, 154 str. **312** Rudolf Susel: Ameriška domovina: the Present and Futur. League of Slovenian Americans, INC. Symposia. New York 1981, str. 101—109. **313** Peter Urbanc, Eleanor Tourtel: Slovenians in Canada. Ontario 1984, 231 str. **314** Joseph Velikonja: Slovene Newspapers and Periodicals in America. League of Slovenian Americans, INC. Symposia. New York 1981, str. 111—126. **315** Erich Werner: Slovenci v Porurju. Ljubljana 1985, 200 str. **316** Danilo Zadavec: Poročila »Slovenca« in »Slovenskega naroda« o izseljevanju Slovencev 1900 do 1905. Maribor 1984, 61 str. **316 a** Joseph Dwyer, Maurycy Czerwonka: Slovenes in the United States and Canada. Immigration History Research Center, University of Minnesota 1981, 196 str. Joseph Velikonja: Preface, str. VIII—XI. Glej še številke: B 78, B 84, B 110, B 151, D 140, D 170, D 171, D 538, D 547.

Jezik, dialekti, priimki, krajevna imena

317 Pavle Blaznik: Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500. A—M. Maribor 1986, 574 str. Historična topografija Slovenije II. **318** Gerald Gänsler: Bemerkungen zu den Vulgar und Faminienamen des Raumes Afenz und Veitsch im 14. und 15. Jahrhundert. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 34, 1984, str. 59—78. **319** Neva Godnič-Godini: Gradivo za kraški leksikon II. Romanizmi, oziroma furlanizmi. Slovensko morje in zaledje 6—7, 1984, str. 107—128. **320** Anton Grad: K etimologiji slovenskega toponima KOSEZE. Onomastica Jugoslavica 9, 1982, str. 209—214. **321** Stanislaus Hafner, Erich Prunc: Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten. Schlüssel zum Thesaurus des slowenischen Volkssprache. Wien 1982, 111 str. A bis B, Wien 1982, 221 str. **322** Iz roda v rod. Pričevanje o slovenskem jeziku. Ljubljana 1982, 79 str. Katalog k razstavi. **323** Janko Jurančič: O jeziku in priimkih na obeh straneh slovensko-hrvaške meje v nekdanji Panoniji. Onomastica Jugoslavica 9, 1982, str. 217—228. **324** Franz Kattinig, Janko Zerzer: Dvojezična Koroška = Zweisprachiges Kärnten: seznam dvojezičnih imen Južne Koroške = Zweisprachiges Ortsverzeichnis von Kärnten. Celovec 1982, 151 str. **325** Janez Keber: O izvoru priimkov na -šek. Onomastica Jugoslavica 9, 1982, str. 229—232. **326** Eberhard Kranzmayer, Primus Lessiak: Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien. Klagenfurt 1983, 193 str. Izdajo sta pripravila na osnovi zapuščine avtorjev Maria Hornung in Alfred Ogriz. **327** Otto Kronsteiner: Die slowenischen Namen Kärntens = slovenska imena na Koroškem: mit einer Einleitung von Heinz Dieter Pohl. Wien 1984, 112 str. **328** Branko Marušič: Starinoslovka srečanja Tume in Srebrniča. Jadranski koledar 1985, str. 105—111. **329** Pavle Merku: I sopranoi nell'ottocento. Reminiscenze storiche di servola. Trieste 1985, str. 453—479. **330** Pavle Merku: Il dialetto sloveno del Torre. Gente e territorio della Valli del Torre. Tarcento—Udine 1985, str. 179—182. **331** Pavle Merku: Slovenski priimki na zahodni meji. Trst 1982, 79 str. **332** Pavle Merku: Naši živalski priimki. Jadranski koledar 1982, str. 117—122. **333** Robert Petaros: Il dialetto sloveno di Kolonkovec (presso Trieste). Contributi alla conoscenza degli sloveni in Italia. Trieste 1983, 86 str. **334** Bernard Rajh: Severovzhodna Slovenija pri oblikovanju slovenskega knjižnega jezika do konca prve polovice 19. stoletja. ČZN 55, 1984, str. 38—49. **335** Bernard Rajh: Vzhodnoštajerske slovnice iz prve polovice 19. stoletja. ČZN 55, 1984, str. 299—309. **336** Theodor Weiter: Die Problematik der deutschen und slowenischen Orts-Berg-und Flurnamen in den Karawanken und Steiner Alpen. Österreichische Osthefte 26, Wien 1984, str. 452—465. **337** Ivan Zelko: Prekmurje do leta 1500. Historična topografija Slovenije I. Murska Sobota 1982, 112 str. Glej še številke: B 45, D 108, D 148, D 156, D 317, D 318, D 321, D 322, D 325.

Kmetijstvo, poljedelstvo, položaj kmetov, kmečki upori

338 France Adamič et al: Kmetijsko združništvo na Slovenskem. Ljubljana 1983, 176 str. **339** France Adamič: Vpliv evropskega kmetijstva na Kranjsko v Vertovčevem času. Vertovčevi predhodniki, sodobniki in nasledniki. Goriški letnik 11, 1984, str. 15—20. **340** Helmut Gebhardt: Die Anfänge der Flurbereinigung und die k.k. Landwirtschaftsgesellschaft in Steiermark. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 75, 1984, str. 125—141. **341** Jože Koropec: Mi smo tu. Veliki punt na Slo-

venskem v letu 1635. Maribor 1985, 268 str. **342** Jože Maček: Dopolnilne navedbe o upiranju podložnikov gosposčine Jurklošter proti prevedbi tlake v druge dajatve v letih 1783—1795. ČZN 56, 1985, str. 234—237. **343** Heinrich Purkarthofer: Johann Heschls Denkschrift über das Forstbestehenden oder die Zerstückung grösserer Landwirtschaften aus dem Jahr 1832. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 32, 1982, str. 93—117. **344** Sergij Vilfan: Les communautés rurales entre l'Occident et les Balcons: Formes slovenes jusqu'au debut du XXe siècle. Les communautés rurales. Sixième partie: Europe orientale. Paris 1986, str. 87—106. **345** Nada Vilhar: Analiza strukturnih sprememb v razvoju kmetijstva na slovenskem narodnostno mešanem ozemlju na Koroškem in organizacijske oblike delovanja koroških Slovencev v agrarni dejavnosti na Koroškem. Ljubljana 1984, 63 str. Glej še številke: B 45, B 103, B 140, C 161, D 52, D 78, D 111, D 116, D 119, D 123, D 178, D 208, D 236, D 265, D 279, D 334, D 358, D 443, D 459, D 461, D 550.

Med prvo in drugo svetovno vojno

346 Vasilij Melik: Nemci in volitve v jugoslovanski Sloveniji med obema vojnama. ZČ 40, 1986, str. 323—326. **347** Vasilij Melik: Slovenski liberalni tabor in njegovo propadanje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 19—24. **348** Jurij Perovšek: Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 49—75. **349** Janko Pleterski: Vprašanje nacionalne enakopravnosti v Jugoslaviji 1918—1941. ZČ 40, 1986, str. 455—463. **350** Janko Pleterski: Narodi, Jugoslavija, revolucija. Ljubljana 1986, 426 str. Prevod srbohrvaško napisane knjige z istim naslovom, ki je izšla v Beogradu leta 1985. **351** Janko Prunk: Nacionalni programi u slovenskoj političkoj misli (1848—1945) I. dio. Časopis za suvremenu povijest 3, 1985, str. 1—30. **352** Janko Prunk: Politične koncepcije slovenskega meščanstva v stari Jugoslaviji. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 117—134. **353** Janko Prunk: Radić in Slovenci 1919—1928. ZČ 39, 1985, str. 25—34. **354** Janko Prunk: Slovenski narodni programi. Ljubljana 1986, 284 str. **355** Janko Prunk: Vestnik »Slovenska politika«. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 155—165. **356** Janko Prunk: Die slowenischen christlichen Sozialisten im alten Jugoslawien. Österreichische Osthefte 24, Wien 1982, str. 155—190. **357** Ivanka Zajec-Cizelj: Spodnještajerski Narodni svet. Celjski zbornik 1984, str. 265—277.

Medicina, veterina, zdravstvo

358 Peter Borisov: Kratak pregled zgodovine stomatologije. Ljubljana 1986, 120 str. **359** Viktorijan Demšar: Zdravstvena skrb za podeželje v 18. in 19. stoletju. Kronika 30, 1982, str. 210—214. **360** Marko Polenšek: Organiziranost javne zdravstvene službe od konca 19. stoletja dalje. Arhivi VIII, 1985, str. 25—28. **361** Helga Schuller: Bilder aus dem steirischen Seuchjahr 1634. Briefe und Berichte aus dem Trauttmansdorffischen Hausarchiv in Wien. Blätter für Heimatkunde 56, 1982, str. 50—52. Glej še številke: B 45, B 73, C 10, C 107, C 181, C 182, C 201, D 26, D 78, D 165, D 203, D 316, D 411, D 430, D 442, D 461, D 462, D 510, D 518, D 551.

Meje po prvi svetovni vojni; boji in pogajanja zanje

362 Louis Adamič: O vprašanju meje med Italijo in Jugoslavijo. Jadranski koledar 1983, str. 62—67. **363** Claudia Fräss-Ehrfeld: Die Rolle der USA in der Kärntner Frage 1918—1920. Carinthia I 176, 1986, str. 61—72. **364** Kärntner Abwehrkampf 1918/1919. Volksabstimmung 1920. Katalog zur Dokumentationsausstellung in Völkermarkter Stadtmuseum. Klagenfurt 1984, 120 str. **365** Robert Knight: Die Kärntner Grenzfrage und der Kalte Krieg. Carinthia I 175, 1985, str. 323—340. **366** Wilhelm Neumann: Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920. Legenden und Tatsachen. Das Kärntner Landesarchiv 2, Klagenfurt 1985, 184 str. Druga izpopolnjena in predelana izdaja knjige iz leta 1970. **367** Alfred Ogris: Kärntens Freiheitskampf als Beitrag zur Staatswerdung Österreichs in den Jahren 1918—1920. Carinthia I 176, 1986, str. 41—60. **368** Janko Pleterski: Geschichtliche Vorbedingungen der Kärntner Volksabstimmung aus der Sicht der slowenischen Geschichts-Wissenschaft. Österreichische Osthefte 24, Wien 1982, str. 418—431. **369** Janko Pleterski, Drago Druškovič: Der ungleiche Grenzstreit. Zwei Essays. Klagenfurt/Trieste 1983, 72 str. **370** Stanislav Renko: Ob 30-letnici londonskega Memoranduma. Jadranski koledar 1984, str. 27—43. **371** Martin Wutte: Kärntens Freiheitskampf 1918—1920. Klagenfurt 1985, 480 str. Glej še številke: B 92, B 93, B 110.

Mere in uteži

372 Zlatko Herkov: Dodatak uz stare mjere Hrvatskog primorja i Istre. I. Stare mjere grada Trsta. II. Stare mletačke mjere. Jadranski zbornik 12, 1982—1985, 1983,

str. 459—521. **373** Janez Šumrada: K poznavanju žitnih mer nekaterih mest in trgov na Kranjskem v prvi polovici 16. stoletja. *Kronika* 30, 1982, str. 203—205.

Mesta in meščanstvo

374 Jože Curk: O utrjevanju slovenještajerskih mest v 16. stoletju. *Kronika* 30, 1982, str. 5—11. **375** Bruno Kathollnig: Villach — 50 Jahre Stadt mit eigenem Statut. Neues aus Alt-Villach. 20. Jahrbuch des Stadtmuseums 1983, 1983, str. 139—147. **376** Breda Mihelič: Urbanistični razvoj Ljubljane. *Ljubljana* 1983, 81 str. **377** Eman Pertl: Povest o Slovenski ulici v Mariboru. *Mohorjev koledar* 1985, str. 91—93. **378** Jelka Pirkovič-Kocbek: Kaj je urbanizem 19. stoletja na Slovenskem? *Kronika* 31, 1983, str. 27—45. **379** Jelka Pirkovič-Kocbek: Izgradnja sodobnega Maribora. *Mariborska arhitektura in urbanizem med leti 1918 in 1976*. *Ljubljana* 1982, 100 str. **380** Franz Smets: Rijeka — Triest: Die Verlagerung eines italienisch-jugoslavischen Konflikts. München 1979, 258 str. **381** Ivan Stopar: Celje. *Motovon* 1986, 144 str. **382** Nace Šumi: Ljubljana. *Ljubljana* 1982, 80 str. **383** Milan Valant: Ljubljanski prostor — Ljubljana v prazgodovini in hudih časih. *Ljubljana* 1982, 32 str. Glej še številke: C 238, D 80.

Muzeji in konservatorstvo

384 Jasna Horvat: Razvoj muzejstva na Slovenskem. *Arhivi VIII*, 1985, str. 35—39. **385** Ivan Komelj: Grad kot spomeniškovarstveni problem v času med obema vojnama. *Varstvo spomenikov XXV*, 1983, str. 13—32. **386** Peter Petru: Stanje slovenskih muzejev. *Argo XX—XXI*, 1982, str. 62—74. **387** Petdeset let Mestnega muzeja v Ljubljani. *Ljubljana* 1986. *Kronika* 33, 1985, str. 205—238. *Gregor Moder*: Ob petdesetletnici ustanovitve Mestnega muzeja v Ljubljani, str. 205. **388** Ljudmila Plesničar-Gec, Irena Sivec, Ivan Puš: Mestni muzej I. Arheološka dediščina Ljubljane in stalna arheološka razstava. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 152, 1985, 51 str. **389** Tehniški muzej Slovenije. *Zgodovina*, zbirke, programi. *Ljubljana* 1985, 107 str. *Katarina Kobe-Arzenšek*: *Zgodovina Tehniškega muzeja Slovenije*, str. 14—19. **390** Ivan Stopar: Spomeniška problematika slovenskih gradov. *Varstvo spomenikov XXV*, 1983, str. 33—38. Glej še številke: D 20, D 30, D 80, D 83, D 432, D 433, D 436, D 440, D 447, D 448, D 469, D 520.

Najstarejša zgodovina, arheologija, srednji vek

391 Rajko Bratož: Cerkvopolitični in kulturnozgodovinski odnosi med Sirmijem in Akvilejo. *ZČ* 37, 1983, str. 259—272. **392** Celjani v slovenskem in srednjeevropskem prostoru. Okrogla miza 1. oktobra 1982 na XXI. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Celju. *ZČ* 37, 1983, str. 93—114. Sodelovali so: Ferdo Gestrin, Nada Klaič, Bogo Grafenauer, Ignacij Voje, Vlado Habjan, Primož Simoniti, Bruno Hartman, Emilijan Cevc, Tatjana Bregant, France Klopčič. **393** Slavko Ciglenečki: Tinje nad Loko pri Žusmu in problem raziskovanja slovanskih naselbin v Sloveniji. *Arheološki vestnik* 33, 1982, 1983, str. 179—188. **394** Evgipij: Življenje svetega Severina. *Ljubljana* 1982, VII + 468 str. Uvod, prevod in komentar Rajko Bratož. **395** Barbara Felsner-Korak: Die soziale Herkunft der Burggrafen und Burgpfleger in Kärnten bis 1500. *Carinthia I* 175, 1985, str. 183—198. **396** Karin Hofbauer: Die Protagonisten der steirischen Politik an der Wende vom 13. zum 14. Jahrhundert. In der Darstellung der Steirischen Reimchronik Ottokars aus der Gaal. *Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark* 77, 1986, str. 67—89. **397** Franc Kos: Izbrano delo. *Ljubljana* 1982, 372 str. Ponatis, izbral in uredil Bogo Grafenauer. Poglavlja iz »Zgodovine Slovencev« do leta 900, str. 5—239. Nekaj razprav, str. 243—324. Tri ocene, str. 327—334. Bogo Grafenauer: Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinopisja, str. 337—359. **398** Milko Kos: Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev. Izbrane razprave. *Ljubljana* 1985, 388 str. Izbral, uredil in napisal opombe Bogo Grafenauer. **399** Darja Mihelič: Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340. *Dela SAZU* 27, *Ljubljana* 1985, 244 str. **400** Peter Petru: Arheološki oris poznoantične poselitve Slovenije. *ZČ* 36, 1982, str. 295—310. **401** Ivo Pirkovič: Langobarde Slovenci v svoji deželi še vedno slabo poznamo. *ZČ* 37, 1983, str. 114—116. **402** Andrej Pleterski: Karantanski Slovani in neslovani. *Arheološki vestnik* 36, 1985, str. 351—357. **403** Santoninov potopis po Gorenjski in južni Koroški pred 500 leti. *Mohorjev koledar* 1986, str. 78—86. Santoninov potopis po Ziljski in Zg. Dravski dolini pred 500 leti. *Mohorjev koledar* 1985, str. 78—83. **404** Peter Štih: Regnum Carantanum. *ZČ* 40, 1986, str. 215—231. **405** Peter Štih: Še enkrat o selitvi Langobardov leta 568: Odgovor Ivu Pirkoviču. *ZČ* 38, 1984, str. 67—68. **406** Peter Štih: Madžari in slovenska zgodovina v zadnji četrtini 9. in prvi polovici 10. stoletja. *ZČ* 37, 1983, str. 171—201. **407** Franc Truhlar: Nekaj napotkov k arheološkemu topografskemu raziskovanju Slovenije. *Arheološki vestnik* 33, 1983, str. 115—123. **408** Sergij Vilfan: Andreas Baumkircher in Krain. Andreas Baumkircher und seine Zeit. Symposium im Rahmen der »Schlaininger Gespräche« vom 24.—26.

September 1982 auf Burg Schlaing. Eisenstadt 1983, str. 263—289. **409** Ignacij Voje: Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu. ZČ 38, 1984, str. 225—230. **410** Ignacij Voje: Jugoslovanske dežele od prevlade Benečanov do prevlade Habsburžanov. ZČ 36, 1982, str. 19—43.

Novi vek: 16.—18. stoletje

411 Bogo Grafenauer: Poglavitne komponente slovenske zgodovine v 16. stoletju in njihova povezanost. 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1986, str. 43—52. **412** Jože Koropec: Iz zgodovine dolnjega slovenskega Posavja v prvi polovici 16. stoletja. ZČ 39, 1985, str. 13—17. **413** Vasilij Melik: Mesto reformacije v slovenski zgodovini. 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1906, str. 15—19. **414** Helfried Valentinitzsch: Hans Jakob Galler-ein steirischer Offizier an der Militärgrenze im 17. Jahrhundert. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 77, 1986, str. 163—174. **415** Maja Žvanut: Slovenci v 16. stoletju. Ljubljana 1986, 81 str. Katalog k razstavi, dva zvezka.

Novi vek: 1740—1918

416 Stefan Bratkowski: Najdaljša vojna Slovencev. Glasnik Slovenske matice 10, 1986, str. 64—74. O narodnem gibanju, vlogi duhovščine in Krekovem združništvu. **417** Irena Gantar-Godina: Češki politični realizem med hrvaškimi in slovenskimi študenti v Pragi (1895—1900). ZČ 39, 1985, str. 269—276. **418** Irena Gantar-Godina: Narodno radikalno dijaštvo. ZČ 36, 1982, str. 219—230. Gibanje v 90.-tih letih prejšnjega stoletja in na začetku 20. stoletja. Masarikovci. **419** Irena Gantar-Godina: Slovenski realisti in nacionalno/jugoslovansko/vprašanje. ZČ 40, 1986, str. 299—310. **420** Tereza Ganza-Aras: Il rapporto della politica croata in Dalmazia nei confronti degli Italiani nel periodo della grave crisi che investì il dualismo austro-ungarico agli inizi del XX secolo. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XV, Trieste—Rovigno, 1984—1985, str. 173—196. **421** Damjan Guštin: Odnos deželnozborske večine SLS do poglavitnih gospodarskih vprašanj Kranjske v letih 1908—1914. Kronika 31, 1983, str. 45—55. **422** Petar Korunić: Jugoslavenska ideologija u hrvatskoj nacionalnoj politici i hrvatsko-srpski odnosi — u povodu knjige V. Krestića, Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja 1860—1873, Beograd 1983. Časopis za suvremenu povijest 16, 1984, str. 83—107. **423** Petar Korunić: Jugoslavenska ideologija u hrvatskoj i slovenskoj nacionalnoj politici i hrvatsko-slovenski odnosi (1835—1874). ZČ 37, 1983, str. 213—234. Zagovarja mnenje, da slovenski zgodovinarji niso prav razumeli jugoslovanske ideje ilirizma. **424** Milan Krajčović: Nastanek in razvoj alianse zatiranih narodov Ogrske 1890—1901. ZČ 39, 1985, str. 83—110. **425** Petko Luković: Slovenci i bokeljski ustanak protiv Austro-Ugarske 1882. godine. Istorijski zapisi 3—4, 1983, str. 85—135. **426** Petko Luković: Slovenci i bugarski aprilski ustanak protiv Turske 1876. godine. ZČ 40, 1986, str. 15—83. **427** Petko Luković: Slovenci i srpsko-bugarski rat 1885. godine. ZČ 39, 1985, str. 111—138 in 213—267 in 355—380. **428** Petko Luković: Slovenci i hercegovački ustanak protiv Austro-Ugarske 1882. godine. ZČ 36, 1982, str. 45—83. **429** Petko Luković: Slovenci i Timočka buna 1883. godine. ZČ 37, 1983, str. 37—78. **430** Vasilij Melik: Problemi in dosežki slovenskega narodnega boja v šestdesetih in sedemdesetih letih. Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1982, str. 471—478. **431** Vasilij Melik: Ilirske province v slovenski zgodovini. ZČ 40, 1986, str. 423—429. **432** Vasilij Melik: Slovenci v času Cankarjevega predavanja o jugoslovanstvu. ČZN 57, 1986, str. 197—204. **433** Vasilij Melik: Celje in leto 1848. ZČ 36, 1982, str. 213—217. **434** Vasilij Melik: Slovenski tisk o balkanskih problemih 70.-tih in 80.-tih let 19. stoletja. ZČ 40, 1986, str. 451—454. **435** Vinko Rajšp: Taborsko gibanje na Slovenskem. Mohorjev koledar 1982, str. 144—147. **436** Joseph Riegler: Die Notlage des steirischen Landbevölkerung zu Beginn des Jahres 1817. Ursachen und Lösungsmöglichkeiten aus der Sicht Erzherzog Johanns. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 32, 1982, str. 67—75. **437** Otto Franz Roth: Eine »Biedermeier«-Reise durch Innerösterreich. Blätter für Heimatkunde 57, 1983, str. 77—85. **438** Otto Franz Roth: Genealogisches und Türkisches 1788 bis 1790 in einer Neuerwerbung des Steiermärkischen Landesarchivs. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 32, 1982, str. 51—65. **439** Miloš Rybař: Papeževo potovanje skozi naše kraje pred 200 leti. Mohorjev koledar 1982, str. 58—63. **440** Marko Štuhec: Poskus umestitve odnosa Slovencev do Srbije 1872 v razmerje med protiavriljstvom in nacionalno radikalnostjo. ZČ 39, 1985, str. 203—212. **441** Ljuba A. Velidova: Volitve v avstrijski državni zbor v slovenskih deželah v letu 1848. ZČ 40, 1986, str. 431—440. **442** Jera Vodušek-Starič: Program Zedinjene Slovenije. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 3—30. **443** Wilhelm Wadl: Die demokratische Bewegung in Kärnten im Jahre 1848. Carinthia I 174, 1984, str. 375—412. **444** Wilhelm Wadl: Dr. Joseph Scholl, der erste Villacher Parlaments-Abgeordnete. Neues aus Alt-Villach 20, 1983, str. 99—137. **445** Franc

Zdravec: Cankarjeva in Pregljeva ocena slovenskega protestantizma. 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1986, str. 21—40. **446** Momčilo Zečević: Jugoslovenstvo od ideje do države 1918. godine. ZČ 39, 1985, str. 203—212. **447** Fran Zwitter: Francuske revolucionarne ideje u zapadnim jugoslovenskim zemljama u vreme francuske revolucije i Napoleona I. Jugoslovenske zemlje i Rusija za vreme prvog srpskog ustanka 1804—1813. Beograd 1983, str. 65—88.

Pravna in upravna zgodovina

448 Ernst Bruckmüller: Habsburški absolutizem in narod dvornih svetnikov. ZČ 38, 1984, str. 29—47. **449** Ferenc Horváth: Zgodovina javne uprave tistega dela Prekmurja, ki je pripadal Železni(Vas)županiji, 1832—1907. ČZN 56, 1985, str. 222—233. **450** Zvezdana Koželj: Pregled stavbnih predpisov na Slovenskem. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 51—52. Stavbni redi od 18. stoletja dalje. **451** Ivan Kristan: Federalizem v ustavnem sistemu nove Jugoslavije. (Enakopravnost narodov in narodnosti v federaciji). Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 237—249. **452** Wolfgang Sittig: Landstände und Landesfürstentum. Graz 1982, 222 str. **453** Sergij Vilfan: Die Klausel des allgemeinen Landschadenbundes als rechtshistorisches Problem. Festschherift Berthold Sutter, Graz 1983, str. 445—458. **454** Sergij Vilfan: Reforme kazenskega prava in postopka v 18. stoletju. Primeri iz teorije, zakonodaje in prakse na avstrijskem ozemlju s posebnim pogledom na Slovenijo. Zbornik znanstvenih razprav XLVI, 1986, str. 142—160. **455** Sergij Vilfan: Wirtschaftsgeschichte und Rechtsgeschichte der Grazer Beitrag zur Theorie. Kleine Arbeitsreihe zur europäischen und vergleichenden Rechtsgeschichte an den Rechts- und Staats-Wissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz, Heft 17, Graz 1985, str. 5—22. Glej še številke: D 289, D 339, D 367, D 394, D 431.

Prebivalstvo, njega razvoj in problemi: migracije

456 Ivan Erceg: Struktura stanovništva i njegova socijalno-ekonomska osnova u bivšoj mletačkoj Istri (1803). Acta historico-oconomica Iugoslaviae 9, 1982, str. 29—52. **457** Jasna Fischer: Die Industrialisierung und die Veränderung der Sozialstruktur in den slowenischen Gebiete in den Jahren 1870—1914. Österreichische Osthefte 26, Wien 1984, str. 49—57. **458** Ferdo Gestrin: Migracije Slovanov v Italijo skozi stoletja. Glasnik Slovenske matice 8, 1984, str. 49—57. **459** Vladimir Klemenčič: Nemci v statistiki v jugoslovanski Sloveniji med obema vojnama. ZČ 40, 1986, str. 465—470. **460** Janez Kos: O starosti prebivalstva brestaniške fare v 18. stoletju. Brestanica 1982, str. 210—211. (Statističen pregled prebivalstva od 1725 do 1800). **461** Ivo Piry: Spremembe v številu in strukturi prebivalstva v obmejnih območjih SR Slovenije (v obdobju 1953—1981). Razprave in gradivo 17, 1984, str. 115—120. Glej še številke: D 13, D 29, D 64, D 66, D 123, D 201, D 202, D 203.

Promet, trgovina, pošta

462 Mladen Bogič: Prispevek k zgodovini železnice. O uporabi kritic. Kronika 32, 1984, str. 60—62. **463** Tadej Bratč: Gradnja trolejbusa in tramvaja v Piranu. Kronika 30, 1983, str. 42—45. **464** Tadej Bratč: Obnova prvega ljubljanskega tramvajskega voza. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 135—141. **465** Wilhelm Deuer: Zur Geschichte der Annabrücke bei Saager. Carinthia I 176, 1986, str. 331—359. **466** Gerhard M. Dieners: Die Bedeutung der Eisenbahn für die Entwicklung steirischer Orte im 19. Jahrhundert. Unter besonderer Berücksichtigung der Stadt Graz. Blätter für Heimatkunde 56, 1982, str. 52—57. **467** Ferdo Gestrin: Marginalije k Valenčičevi razpravi o tovarništvu na Kranjskem. ZČ 36, 1982, str. 347—354. **468** Ferdo Gestrin: Ljubljanski Lanthieriji in trgovina v Fanu. ZČ 39, 1985, str. 193—202. **469** Ferdo Gestrin: Prometno trgovski položaj pohorskega območja v srednjem veku. ZČ 36, 1982, str. 5—17. **470** Boris Golec: Zgodovina in razvoj PTT dejavnosti v Zasavju. Trbovlje 1986, 116 str. **471** 150 Jahre Eisenbahn in Österreich. München 1986, 167 str. **472** Ivan Juvan: Plavljenje lesa in splavarjenje po Dravi, Savinji in Savi. Po pripovedovanju nekdanjih plavcev in splavarjev ter po razpoložljivih virih in lastnih izkušnjah sestavil in napisal Ivan Juvan. Maribor 1986, 126 str. **473** Janos Kalmar: Načrti pomorske trgovine preko Trsta iz časa vladavine Karla VI. Kronika 33, 1985, str. 137—141. **474** Stane Kumar: Slovenske muzejske lokomotive. Ljubljana 1984, 64 str. **475** Avgustin Lah, Jure Mežnarič: Letališče Ljubljana. Ljubljana 1983, 150 str. **476** Il Lloyd Triestino 1836—1986. Contributi alla storia del cinquantennio 1936—1986. Trieste 1986, 490 str. **477** Albert Murn, Dalibor Stoviček: Poštni žig Škofje Loke. Ob 140-letnici prve poštnice zbiralnice na Gorenjskem (1841—1981). Loški razgledi 29, 1982, str. 69—85. **478** Vinko Rajšp: Dosedanje raziskave zgodovine prometa na Slovenskem. ZČ 39, 1985, str. 41—47. **479** Giulio Roselli: Il centenario della ferrovia pontebbana 1879—1979. Udine 1979, 43 str. **480** Sandi Sitar: Letalstvo in Slovenci. Pionirsko obdobje in prva svetovna vojna. Ljubljana 1985,

445 str. **481** Sandi Sitar: Življenje in letenje. Ob 100-letnici rojstva Edvarda Rusjana. Mohorjev koledar 1986, str. 58—61. **482** Bernard Stulli: Železniško pitanje u povijesti Rijeke, 1825—1873. godine. Jadranski zbornik 12, 1982—1985, 1983, str. 105—179. **483** Jože Sorn: Trgovske zveze Slovenije z republiko Avstrijo od novembra 1918 do novembra 1919. Kronika 30, 1982, str. 226—235. **484** Verij Švajcar: Parna vleka na Slovenskem 1846—1978. Ljubljana 1984, 233 str. **485** Erna Umek: Plovba po Savi v 18. stoletju. ZČ 40, 1986, str. 233—268. **486** Sergij Vilfan: Prometni položaj slovenskih dežel in preskrba zahodnih mest (od 14. do 17. stoletja). ZČ 37, 1983, str. 5—20. Glej še številke: C 403, C 437, C 439, D 72, D 77, D 80, D 106, D 122, D 123, D 224, D 235, D 346.

Splošna dela

437 Bogo Grafenauer: Slovenačko-romanska granica — međa i spona. Jugoslovanski istorijski časopis 21, 1986, str. 11—27.

Šolstvo in pedagogika

488 Vladimir Bračić: Prispevki za zgodovino visokega šolstva v Mariboru. Maribor 1984, 304 str. Jubilejna publikacija. **489** Stane Gabrovec: 75-letnica prve slovenske gimnazije. Mohorjev koledar 1982, str. 36—42. **490** France Golob: Ivan Šubic: utemeljitelj obrtne in umetno-obrtne šole na Slovenskem. Loški razgledi 31, 1984, str. 98—114. **491** Vasilij Melik, Peter Vodopivec: Slovenski izobraženci in avstrijske visoke šole 1848—1918. ZČ 40, 1986, str. 269—282. **492** 25 let, Jubilejni zbornik pedagoške fakultete Maribor. Maribor 1986, 510 str. **493** Primož Simoniti, Vasilij Melik: Štiristo let univerze v Gradcu. Mohorjev koledar 1986, str. 86—91. **494** Slovensko šolstvo. Na Goriškem in Tržaškem 1945—1985. Trst 1986, 380 str. Samo Pahor: Pregled zgodovine slovenskega šolstva na današnjem ozemlju Italijanske republike do leta 1945, str. 47—85. Maks Šah: Zgodovinski pregled obnovljenega in na novo ustanovljenega slovenskega šolstva na Goriškem in Tržaškem od 1945 do 1985, str. 87—104. Dušan Jakomin: Vloga slovenskega duhovnika v šoli na Primorskem, str. 105—119. Maks Šah: Pregled natečajev, str. 121—130. Martin Jevnikar: O pisanju in tiskanju šolskih knjig, str. 131—134. Robert Petaros: Seznam učnih knjig za osnovne in srednje šole na Tržaškem in Goriškem (1946—1985), str. 135—167. Robert Petaros: Pregled razprav v Izvestju srednjih šol, str. 177—180. Robert Petaros: Brošure ob poimenovanju šol, str. 181—185. Josip Pečko: Šolski zborni organi, okrajni šolski sveti in slovensko šolstvo, str. 191—213. Josip Pečko: Deželna šolska komisija za šole s slovenskim učnim jezikom, str. 215—238. Ivan Artač: Šolska mladina na odrskih deskah, str. 244—255. Gojmir Demšar, Sveto Grgič: Zgodovina Glasbene matice, str. 257—264. Kratka kronika šol s slovenskim učnim jezikom v goriški in tržaški pokrajini, str. 267—355. Josip Pečko: Pregled zakonskih predpisov, ki posredno ali neposredno zadevajo obnovitev in ureditev slovenskega šolstva v Italiji, str. 361—380. **495** Franc Šebjanič: Tri štipendijske ustanove prekmurskih luteranov. Kronika 31, 1983, str. 22—26. **496** Branko Vrbinc: Ob stoletnici kmetijske šole na Grmu. Mohorjev koledar 1986, str. 140—142. **497** Andrej Vovko: Nekatera vprašanja iz zgodovine šolstva pri nas. Arhivi VIII, 1985, str. 16—20. **498** Andrej Vovko: Nemško manjšinsko šolstvo na Slovenskem v obdobju stare Jugoslavije. ZČ 40, 1986, str. 311—321. **499** Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete 19. Ljubljana 1986, 198 str. Za zgodovinarja zanimivo: Tatjana Hojan: Ob stoletnici ustanovitve »Pedagoškega društva« v Krškem, str. 51—61. Mladen Tancer: Delež prof. Alberta Žerjava v slovenski pedagoški literaturi, str. 73—89. Tatjana Hojan, Marjeta Demšar: Bibliografija za slovensko zgodovino šolstva 1977—1984, str. 151—186. Glej še številke: B 47, B 118, C 73, D 295, D 376, D 398, D 410, D 413, D 415, D 461, D 466.

Turški vpadi

500 Rudolf Kropf, Wolfgang Meyer: Kleinlandschaft und Türkenkriege. Das südliche Burgenland zur Zeit der Bedrohung die Türken im 16. und 17. Jahrhundert. Eisenstadt 1983, 268 str. Med drugim: Franc Šebjanič: Batthyaniische Herrschaft im Übermurgebiet und Südburgenland im Zeichen der Türkeneinfälle vom Ende des 16. bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts, str. 155—165. Ivan Zelko: Die Türkenherrschaft in den Komitaten Vas und Zala südlich der Raab, besonders im Übermurgebiet (Prekmurje), str. 167—180. **501** Fritz Posch: Was geschah im Türkenjahr 1683 in der Steiermark? Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 74, 1983, str. 5—12. **502** Otto Roth: Die historische Steiermark und die Türkenabwehr in ihrem südöstlichen Vorfeld. Frühformen und Randzonen der nachmaligen »Militärgrenze« bis 1578. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 34, 1984, str. 87—98. **503** Fulvio Salimbeni: I Turchi in Terraferma. Memorie storiche Forogiuliesi LXV, Udine 1985, str. 99—112. **504** Roland Schäffer: Festungsbau an der Türkengrenze. Die Pfandschaft Rann im 16. Jahrhundert. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 75, 1984, str. 31—59. Pri literaturi omenjeni tudi slovenski avtorji.

Umetnost (glasbena, literarna, umetnostna zgodovina)

505 Vera Baloh: Secesija na Slovenskem. Uporabna umetnost, umetna obrt in njeni sorodni pojavi v obrti in industrijski proizvodnji. Ljubljana 1984, 162 str. 506 Tomaž Brejc: Slikarstvo od 15. do 19. stoletja na Slovenski obali. Topografsko gradivo. Koper 1983, 248 str. 507 Tomaž Brejc: Slovenski impresionisti in evropsko slikarstvo. Ljubljana 1982, 148 str. 508 Cvetko Budkovič: Razvoj mladinskega zborovskega petja. Od začetkov do druge svetovne vojne. Ljubljana 1983, 90 str. 509 Emilijan Cevc: Kipar Leonhard Kern in njegovo delo na Slovenskem v letih 1612—1613. Razprave SAZU XV, Ljubljana 1986, str. 25—68. 510 Jože Dular: Poltretje leto Literarnega kluba 1939—1941. Dolenjski zbornik 1985, str. 231—251. 511 Matjaž Durjava: Načela oblikovanja slovenskih kmečkih naselij in ljudske arhitekture. Maribor 1986, 107 str. 512 Peter Fister: Arhitektura in cerkvene stavbe na Slovenskem v drugi polovici 20. stoletja (I.). Celovski zvon IV/11. 1986, str. 55—65. 513 Peter Fister: Umetnost stavbarstva na Slovenskem. Ljubljana 1986, 439 str. 514 Janez Höfler: Nekaj opomb k mojstru bohinjskega prezbiterija. Zbornik za umetnostno zgodovino XVIII, 1982, str. 9—16. 515 Janez Höfler: Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in mojstrom sv. Andreja iz Krašca. Ljubljana 1985, 94 str. 516 Janez Höfler: Die gotische Malerei Villachs. 1. Band. Neues aus Alt-Villach 18, 1981, 184 str. 2. Band Neues aus Alt-Villach 19. 1982, 62 str. Farbtafeln I—VIII, Abbildungen 1—171. 517 Barbara Kienzl-Neubauer: Die Ausstattung der Filiationkirche von Buchholz und die Werke des Villacher Malers Johann Rudolph. Neues aus Alt-Villach 22, 1985, str. 77—95. 518 Ivan Komelj: Arhitektura kapucinskega reda na Slovenskem tudi kot konservatorski problem. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 9—11. 519 Leopold Kretzenbacher: Die steirische Bettelgeige. Zur Kultur-Geschichte eines »Volksmusik«-Instrumentes. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 75, 1984, str. 91—106. 520 Kulturne dragotine Slovenije. Iz mariborskih zakladnic. Ljubljana 1983, 59 str. Katalog razstave. 521 Primož Kuret: Glasbena Ljubljana v letih 1899—1919. Ljubljana 1985, 288 str. 522 Ana Lavrič: Pogodba z mojstrom Jurkom iz Loke za zidavo prezbiterija in zvonika v Crnogrobu. Razprave SAZU XV, 1986, str. 135—153. 523 Marjana Lipoglavšek: Iluzionistično slikarstvo 17. stoletja na Slovenskem. Zbornik za umetnostno zgodovino XVIII, 1982, str. 73—91. 524 Marjana Lipoglavšek: Iluzionistično slikarstvo 18. stoletja na Slovenskem (Iluzionistično slikarstvo ljubljanskega umetnostnega kroga in nosilca njegovega razvoja Giulio Qualio ter Franc Jelovšek). Zbornik za umetnostno zgodovino XIX, 1983, str. 15—47. 525 Ljerka Menaše, Luc Menaše: Med ljudmi in spomeniki. Trst 1982, 219 str. Trst 1984, 252 str. 526 Janez Mesesnel: Razstava Slovenska likovna umetnost na temo NOB 1945—1985: Tretjina, ki jo je prispeval Mestni muzej Ljubljana. Petdeset let Mestnega muzeja v Ljubljani. Ljubljana 1986. Kronika 33, 1985, str. 236—238. 527 Obdobje realizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1982, 538 str. Špelca Čopič: Obdobje realizma v slovenskem slikarstvu 19. stoletja, str. 491—507. Primož Kuret: Razvoj glasbene kulture v času realizma na Slovenskem, str. 509—518. 528 Damjan Prelovšek: O dveh ljubljanskih baročnih portalih. Kronika 30, 1982, str. 206—209. 529 Secesija na Slovenskem. Ljubljana 1984, 161 str. Katalog razstave. Jasna Horvat: Zgodovinski oris obdobja, str. 9—16. Damjan Prelovšek: Secesija in Slovenci, str. 17—22. Vesna Bučič: Pohištvo, str. 23—31. Vesna Bučič: Svetila, str. 32—34. Hanka Štular: Steklovina in keramika, str. 35—42. Matija Žargi: Kovina, str. 44—47. Marjetica Simoniti: Nakit, str. 48—49. Andreja Vrišer: Moda, str. 50—52. Hanka Štular: Umetniško tkanje, str. 53—57. Vera Baloh: Knjižna ilustracija, str. 58—63. Borut Rovšnik: Knjižna oprema in mala uporabna grafika, str. 64—70. Mirko Kambič: Fotografija, str. 71—72. 530 Ivan Sedej: Sto znanih slovenskih umetniških slik. Ljubljana 1985, 100 str. 531 Ivan Sedej: Ljudska umetnost na Slovenskem. Ljubljana 1985, 159 str. 532 Slovenska opera v evropskem okviru. Ljubljana 1982, 159 str. Uredila Dragotin Cvetko in Danilo Pokorn. Dragotin Cvetko: Slovenska opera skozi čas, str. 5—12. Primož Kuret: Oblike glasbenogledališkega ustvarjanja na Slovenskem, str. 13—19. Rudolf Flotzinger: Zu den Anfängen des slowenischen Musiktheaters, str. 20—42. Danilo Pokorn: Libreto v slovenski operi, str. 43—55. Manica Špental: Začetki slovenske opere v Mariboru, str. 56—67. Josef Bek: Ljubljanska opera kot središče slovensko-čeških vezi, str. 68—72. Jože Sivec: Wagner na slovenski glasbeni sceni, str. 73—91. Borut Loparnik: Friderik Rukovina in vprašanje repertoarnih vodil slovenske Opere, str. 92—110. 533 France Stelè: Umetnost in obrt. Loški razgledi 32, 1985, str. 17—26. 534 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1986, 611 str. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 27. do 29. junija 1984. 535 Walter Taufer: Das deutschsprachige Theater in Marburg an der Drau. Typologie eines Provinztheaters. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät Wien. Wien 1982, V + 139 str. + CCCXII str. kazala in priloge. Obsežnejšo oceno je napisal Bruno Hartman v ČZN 54, 1983, str. 295—298. 536 Borut Uršič: Katalog rezljanih oltarjev 17. stoletja v Goriških Brdih. Goriški letnik 11, 1984, str. 145—184. 537 Sergej Vrišer: Baročno slikarstvo in

kiparstvo na Primorskem. Ljubljana 1983, 238 str. **538** Marijan Zadnikar: Romanika v Sloveniji. Tipologija in morfologija sakralne umetnosti. Ljubljana 1982, 655 str. **539** Andreja Žigon: Cerkveno stensko slikarstvo poznega 19. stoletja na Slovenskem. Celine 1982, 141 str. **540** Sonja Žitko: Prispevek k problematiki slovenskega kiparstva ob prelomu stoletja. Zbornik za umetnostno zgodovino XXI, 1985, 155—161. Glej še številke: B 122, B 123, B 148, C 65, C 73, C 162, C 163, D 10, D 28, D 77, D 79, D 80, D 82, D 83, D 123, D 221, D 266, D 305.

Vojska in vojne

541 Siegfried Beer: Von der russischen und britischen Besetzung der Steiermark. Blätter für Heimatkunde 59, 1985, str. 103—120. **542** Viktorijan Demšar: Sedemdeset let je minilo... (Spomini na prvo svetovno vojno 1914—1918). Mohorjev koledar 1985, str. 108—114. **543** Metka Gombač: Slovenko časopisje o beneških Slovencih med prvo svetovno vojno. ZČ 36, 1982, str. 339—346. **544** Miroslava Grašič: Oris vprašanja jugoslovanskih dobrovoljcev v času prve svetovne vojne v Rusiji in pojav disidentskega gibanja. ČZN 55, 1984, str. 310—333. **545** Eva Holz: Dnevnik Cirila Prestorja iz 1. svetovne vojne. Kronika 34, 1986, str. 72—88. **546** Eno Pascoli: Acqua azzurra d'Isonzo e sangue rosso d'Italia. Ricordi e documenti per la città dal filo spinato. Gorizia 1982, 462 str. **547** Giulio Primicerio: 1917 Lubiana o Trieste? Le ultime spallate di Cadorna viste »Dall'altra patre«. Milano 1984, 324 str. **548** Gianni Rocca: Cadorna. Milano 1985, 341 str. **549** Mario Silvestri: Caporetto. Una battaglia e un enigma. Milano 1984, 315 str. Glej še številke: C 28, C 193, D 272, D 283, D 297.

Novinarstvo, tiskarstvo, knjižnice, razvoj knjige in pisave

550 Jaro Dolar: Spomin človeštva. Ljubljana 1982, 425 str. **551** Bruno Hartman: Knjižnica mariborske realke (realne gimnazije) (1870—1941). ČZN 56, 1985, str. 139—162. **552** Bruno Hartman: Mariborska sokolska knjižnica. Knjižnica 27, 1983, str. 37—40. **553** A. Korže-Strajnar: Splošnoizobraževalno knjižničarstvo v Sloveniji 1970—1980. Ljubljana 1982, 106 str. **554** Poročilo o delu Univerzitetne knjižnice Maribor za leto 1982. Maribor 1983. **555** Eva Szentléleky-Koroknay: Knjigoveške starine Ljubljane in okolice. Kronika 33, 1985, str. 117—123. **556** Štirideset let Slovenske knjižnice. Ljubljana 1986, 111 str. Štefan Barbarič: Uvodne misli, str. 1—6. Zgodovinski oris delovanja Slovenske knjižnice. France Dobrovoljc: Predzgodovina, str. 15—17. Rozka Štefan, Vasilij Melik: 1946—1948, str. 17—23. France Dobrovoljc: 1948—1974, str. 23—49. France Vurnik: 1974—1976, str. 51—53. Joža Mahnič: 1976—1980, str. 54—59. Štefan Barbarič: 1981—1986, str. 59—67. Andrijan Lah: Seznam razstav Slovenske knjižnice, str. 68—71. Andrijan Lah: Slovenske večernice, str. 73—79. Andrijan Lah: Seznam starejših tiskov Slovenske knjižnice (1575—1899)/izbor/, str. 80—92. France Dobrovoljc, Danijela Sedej: Literatura o Slovanski knjižnici, str. 93—102. Danijela Sedej: Delavci v Slovanski knjižnici, str. 103—111. **557** Tre alfabeti per gli Slavi. Catalogo della mostra allestita nella biblioteca vaticana per l'undicesimo centenario della morte di san Metodio. Vatican 1985, 192 str. Vittorio Peri: Premessa alla mostra, str. 11—19. Francesco Venceslao Mareš, Johannes Michael Reinhart: I cimeli glagoliti della letteratura paleoslava, str. 25—35. Vladimir Mošim: I più antichi manoscritti cirilliani, str. 39—53. Anica Nazor: La scrittura glagolitica presso i Croati, str. 57—65. Vladimir Moršin: Il libro a stampa serbo dei secoli XV—XVII, str. 69—80. José Ruyschaert: Ricerche sulla storia dei fondi di manoscritti slavi della biblioteca vaticana, str. 83—96. Vittorio Peri: Caratteri e libri delle tipografie promosse a Roma dai papi per le lingue slave tra il XVI e XVII secolo, str. 99—124. Na ostalih straneh katalog razstave. **558** Milica Trebše-Stolfa: Razvoj založniške dejavnosti v Slovanski Istri. Arhivi VIII, 1985, str. 60—65. **559** V. N.: Pred osemdesetimi leti. Stopinje 1983, str. 19—24. (Tisk na Prekmurskem). **560** Zakladi NUK. Ljubljana 1982, 97 str. Kolektivno delo, dopolnilo k razstavi. Branko Berčič: Srednjeveški rokopisi, str. 11—22. Branko Berčič: Inkunabule, str. 23—38. Jože Sifrer: Slovensko rokopisno gradivo, str. 39—51. Jože Sifrer: Redki slovenski teksti, str. 53—63. Metka Vobovnik-Avsenik: Kartografsko in slikovno gradivo, str. 77—88. Glej še številke: A 3, C 70, C 263, C 272, C 296, C 308, C 314, D 77, D 91, D 328, D 421, D 460, D 484, D 486, D 487, D 488, D 541, D 542.

Zavarovanje, socialno skrbstvo

561 Metka Gombač: Socialno varstvo v Slovenskem Primorju in Trstu 1945—1947. Arhivi VIII, 1985, str. 13—16. **562** Nada Jurkovič: Razvoj otroškega varstva na ptujskem področju od 19. stoletja do danes. Arhivi VIII, 1985, str. 12—13. **563** France Kresal: Nastanek in razvoj socialne politike na Slovenskem do 1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 101—116. **564** Helfried Valentinitsh: Armenfürsorge im Herzogtum Steiermark im 18. Jahrhundert. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 73, 1982, str. 93—114.

Cene, banke, denarništvo, numizmatika, medalje in značke

565 France Adamič: Stoletnica zadružnega hranilništva v Sloveniji (1883—1983). Slovenski koledar 1984, str. 35—39. 566 Metka Gombač: Denarni zavod Slovenije — podružnica za Slovensko Primorje. ZČ 39, 1985, str. 283—288. 567 Stane Granda: Poskus organiziranja slovenske Ljubljanske občne banke (1872). ZČ 38, 1984, str. 165—170. 568 Toussaint Hočevar: Slovensko poslovno bančništvo kot inovacijski dejavnik, 1900—1930. ZČ 38, 1984, str. 179—192. 569 Peter Kos: Numizmatika na Slovenskem. Zgodovinski oris. Arheološki vestnik 33, 1982, str. 235—257. 570 Marjan Matjašič: Bančništvo na začetku gospodarske reforme 1965. ZČ 29, 1985, str. 79—82. 571 Vasilij Melik: Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi. ZČ 39, 1985, str. 67—73. 572 Janez Peršič: Pravni in družbeni položaj tujih bankirjev v Piranu (v 14. in 15. stoletju). ZČ 39, 1985, str. 335—338. 573 Vinko Rajšp: Slovenski protestantizem, uraška tiskarna in cene. ZČ 38, 1984, str. 161—164. 574 Janez Šumrada: Gospodarjenje neke slovenske družine konec 19. in v začetku 20. stoletja. ZČ 38, 1984, str. 171—177. 575 Janez J. Švajncer: Naši stari prvomajski znaki. Kronika 34, 1986, str. 60—66. 576 Janez J. Švajncer: Naše stare značke. Maribor 1983, 36 str. 577 Sergij Vilfan: Temelji in razvoj denarnih sistemov v slovenskih deželah do 17. stoletja. ZČ 40, 1986, str. 397—412. 578 Salvator Žitko, Janez Kramar: Hranilnice in posojilnice v slovenski Istri. Koper 1985, 44 str. Glej še številke: C 37, C 167, D 9, D 33, D 77, D 159, D 176, D 177, D 180, D 224, D 309, D 310, D 263.

Stara Jugoslavija

579 Dušan Nečak: Prispevek k problematiki nacističnih beguncev v Jugoslaviji (1934). ZČ 40, 1986, str. 103—111. 580 Jurij Perovšek: Oblikovanje programskih načrtov o nacionalni samoodločbi v slovenski politiki do ustanovitve neodvisne delavske stranke Jugoslavije (december 1922 — april 1923). ZČ 38, 1984, str. 5—27. 581 Janko Pleterški: Slovenci v dvajsetih letih. Obdobje ekspresionizma v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Ljubljana 1984, str. 541—553. 582 Pot kmečkega ljudstva v OF. Ljubljana 1986, 432 str. Edvard Kardelj: Naloga pokrajinske organizacije Komunistične stranke Jugoslavije v Sloveniji glede kmečkega in nacionalnega vprašanja, str. 13—30. Ivan Kreft: Razne oblike slovenskega ljudskega gibanja v stari Jugoslaviji. str. 31—57. Drago Košmrlj: Društva kmetskih fantov in deklet — nosilci naprednega mladinskega kmečkega gibanja, str. 58—163. Anton Štampohar: Kosec koso brusi, str. 165—171. Drago Košmrlj: Dejavnost društev v ljubljanski okolici, str. 175—182. Ivan Jevce-Čufi: Mladinsko kmečko gibanje na Ižanskem, str. 183—189. Vekoslav Perpar: Kmečka mladina na Dolenjskem, str. 190—220. Milan Brezovar: Milan Majcen, str. 221—224. Lojze Ule: Nastanek in razvoj društev kmetskih fantov in deklet na Notranjskem, str. 225—245. Anton Štampohar: Društva kmetskih fantov in deklet v Beli krajini, str. 246—274. Jože Levstik: O življenju in delu Janeza Marentiča, str. 275—283. France Benedik: Društva kmečkih fantov in deklet na Gorenjskem, str. 284—287. Ivka Križnar: Delo Staneta Žagarja med ljudmi, str. 288—293. Franjo Fijavž: Delovanje društev kmečkih fantov in deklet na celjsko-savinjskem in konjiškem območju, str. 294—303. Ljubica Šuligoj: Društva kmečkih fantov in deklet v ptujskem okraju, str. 304—328. Vida Rojic: Pomen osebnosti narodnega heroja Jožeta Lacka, str. 329—332. Ela Majcen-Kolar: Spomini na ustanovitev in delo Društva kmetskih fantov in deklet v Vidmu ob Ščavnici, str. 333—335. Franjo Fijavž: Gibanje kmečke mladine v Prekmurju, str. 336—338. Janko Liška: Štefan Kovač-Marko, str. 339—346. Drago Košmrlj: Akademski agrarni klub Njiva, str. 347—382. Drago Košmrlj: Dijaški društvi Mlada generacija in Brazda, str. 383—385. Vilko Kolar-Domen: Učiteljski pokret — del ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem, str. 386—394. Vid Vremec: Uporni kmetje v slovenski Istri, str. 395—405. Maks Zadnik: Pot brkinskega kmečkega človeka v Osvobodilno fronto, str. 406—412. Tone Zorin: Slovenski kmečki človek na avstrijskem Koroškem, str. 413—418. 583 Janez J. Švajncer: Prispevek k podobi o vojaškem uporu v Mariboru leta 1919. Kronika 30, 1982, str. 214—224. 584 Janez J. Švajncer: Razslovenjenje slovenskih vojaških enot v Kraljevini SHS s primerom mariborskega pešpolka. Kronika 30, 1982, str. 31—41. 585 Momčilo Zečević: Prosvetna politika u Sloveniji 1918—1929 i razvoj nacionalne misli. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 135—150. 586 Momčilo Zečević: Na zgodovinski prelomnici. Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918—1929. I. knjiga. Maribor 1986, 281 str. Glej še številke: C 346, C 349, C 351, C 352, C 353, C 356, C 498.

Znanost in tehnika ter njun razvoj

587 Andrej A. Kranjc: Raziskovanje vodnih jam na Slovenskem. Pregled od antike do danes. Kronika 32, 1984, str. 35—43. 588 Vladimir Murko: Resslerovi načrti za izkoriščanje vetrne energije. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 81—99. 589 Vid Pečjak: Poskus zgodovine psihologije na Slovenskem. ZČ 36, 1982,

str. 85—94. **590** Andrej Pogačnik: Urbanizem Slovenije. Oris razvoja urbanističnega in regionalnega prostorskega načrtovanja v Sloveniji. Ljubljana 1983, 296 str. **591** 40 let geodetske službe v SR Sloveniji. Ljubljana 1984, brez paginacije. Glej še številke: B 48, B 88, B 139, C 480.

Zgodovinisje, razvoj in problemi

592 Ferdo Gestrin: Nekaj pogledov na gospodarsko zgodovino v slovenskem zgodovinisju. ZČ 36, 1982, str. 205—211. **593** Bogo Grafenauer: Vprašanje sodobnega stanja slovenskega zgodovinisja kot znanosti in zgodovine v sistemu izobraževanja v Sloveniji. ZČ 36, 1982, str. 183—196. **594** Dušan Nečak: Problematika proučevanja povojnega razvoja v Jugoslaviji. ČZN 56, 1985, str. 117—128. **595** Posvet o krajevnem zgodovinisju v Kranju 8. maja 1985. Kronika 34, 1986, str. 94—106. Sodelovali so: Janez Grašič, Ferdo Gestrin, Vasilij Melik, Marjan Drnovšek, Janez Kopač, Franc Benedik, Franc Konobelj-Slovenko, Nevenka Ciglar, Janez Svoltjšak, Jože Žontar, Ivan Jan, Stane Božič, Tone Miklavčič, Matevž Oman. **596** Speransovi dnevi 1984: Aktualni problemi marksistične historiografije. Antropos 1984, 1—2, str. 11—45. Sodelovali so: France Klopčič, Braco Rotar, Jasna Fischer, Vasilij Melik, Matjaž Potrč, Andrej Ule, Rudi Rizman. **597** Ignacij Voje: Zgodovina v Jugoslaviji (tudi spodrezovanje korenin). Naši razgledi 34, 1985, št. 5, str. 144 in str. 133. **598** Slavoj Žižek: Zgodovina in nezavedno. Ljubljana 1982, 365 str.

Zveze s sosedi in tujino

599 Iskra Vasiljevna Čurkina: Russkie i Slovincy. Naučnie svjazi konca XVIII v. — 1914 g. Moskva 1986, 220 str. **600** Etnische Gruppen in der Bundesstadt Wien. Symposium am 16. Oktober 1981. Wien 1982, 107 str. O Slovencih: Feliks J. Bister: Wien als kulturelles Zentrum der Slowenen, str. 71—79. **601** Bogo Grafenauer: Makedonci in Slovenci. (Vzporednice in razlike zgodovinskega razvoja.) Predavanje dne 7. aprila 1982. Glasnik Slovenske matice 6, 1982, str. 41—53. Glej še številko: C 30.

D. Lokalni del

Ljubljana

1 Cerkev sv. Jakoba v Ljubljani. Ljubljana 1985, 51 str. Damjan Prelovšek: Župnijska cerkev sv. Jakoba v Ljubljani, str. 4—31. **2** Delavski Rožnik. Knjižnica dokumentov ljubljanskih sindikatov, zvezek št. 2, Ljubljana 1983, 23 str. Igor Lukež: Iz zgodovine proslavljanja 1. maja, str. 3—10. Mojca Černe: Delavski Rožnik, str. 11—23. **3** France Martin Dolinar: I piani di studio e la formazione del clero dal '700 all '800 a Lubiana. Cultura e formazione del clero fra '700 e '800. Gorizia, Lubiana e il Lombardo Veneto. Gorizia 1985, str. 83—89. **4** Marjan Drnovšek: Arhivska zapuščina Petra Grassellija 1842—1933. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 6, Ljubljana 1983, 522 str. **5** Marjan Drnovšek: Ljubljana na starih fotografijah. Ljubljana 1985, 148 str. Mirko Kambič: Fotograf — kronist ljubljanske preteklosti, str. 8—10. **6** Marjan Drnovšek: Novoletni govori župana Ivana Hribarja ljubljanskemu občinskemu svetu 1896—1909. Arhivi VI, 1983, str. 100—111 in Arhivi VII, 1984, str. 34—46. **7** Iztok Durjava: Zbirka likovnih del Muzeja ljudske revolucije Slovenije. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 124, 1983, 27 str. **8** Jasna Fischer: Delavke tobačne tovarne v Ljubljani v letih 1871—1914. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 11—62. **9** Eva Holz: Plaćevanje ljubljanskih mestnih uradnikov v drugi polovici 19. stoletja. ZČ 39, 1985, str. 75—78. **10** Jana Intihar Ferjan: Ljubljanska kiparska delavnica 15. stoletja, seznam plastik. Zbornik za umetnostno zgodovino NV XXI, 1985, str. 131—148. **11** Janez Kajzer: S tramovi podprto mesto. Ljubljana 1983, 385 str. **12** Dušan Kos: Posest ljubljanske komende Nemskega viteškega reda (od 13. do srede 18. stoletja). ZČ 38, 1984, str. 271—290. **13** Janez Kos: Štetje prebivalstva in hiš 15. julija 1945 na območju okrožnega mesta Ljubljana. Petdeset let Mestnega muzeja v Ljubljani. Kronika 33, 1985, str. 227—231. **14** Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes. Razstava Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Strokovna priprava razstave in katalog Marjan Drnovšek. Ljubljana 1982, 84 str. **15** Uroš Lubej: Prenova fasad hiše Jurčičev trg 2 v Ljubljani. Varstvo spomenikov 28, 1986, str. 35—44. **16** Joža Mahnič: Župančičeva spominska zbirka. Mestni muzej Ljubljana. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 151, 1985, 27 str. **17** Marjan Matjašič: Stališče vojaških oblasti do nemirov septembra 1908 v Ljubljani. Kronika 32, 1984, str. 28—35. **18** Janko Moder, Janez Švab: Dol pri Ljubljani. Ob 90-letnici Gasilskega društva zbrala in uredila Janko Moder in Janez Švab. **19** Milan Natek: Izraba pogonskih moči pritokov Ljubljanice na območju ljubljanskega barja. Geografski zbornik 24, 1984, 1985, str. 133—156. **20** Peter Petru, Matija Žargi: Narodni muzej v Ljubljani. Kulturni in

naravni spomeniki Slovenije 123, 1983, 38 str. 21 Maruša Pleterski: Pionirska proga. Kronika 32, 1984, str. 44—56. 22 Pozdrav iz Ljubljane. Mesto na starih razglednicah. Ljubljana 1985, 192 str. Walter Lukan: H kulturni zgodovini razglednic, str. 6—23. Vasilij Melik: Ljubljana pred prvo svetovno vojno, str. 24—33. Peter Vodopivec: Grad, str. 34—35; Stari trg, str. 38; Mestni trg, str. 40—41; Okrog Tranče, str. 46—47; Čevljarški most, str. 48—49; Novi trg, str. 50; Okrog Križank, str. 52—53; Vegova ulica, str. 54; Zvezda, str. 56; Tivoli, str. 81—87; Rožnik, str. 89; Rožna dolina, str. 92; Barjanska stran, str. 174—175; Od Mirja proti Viču, str. 176—177; Vič in Glnce, str. 178; Okrog Gornjega trga, str. 182—183; Dolenjska smer, str. 184—185. Olga Janša-Zorn: Zvezda, str. 62—65; Jedro nove Ljubljane, str. 66—71; Poslovno in kulturno središče, str. 74—77; Vladna palača, str. 78; Mladika, str. 79; Nebotičnik, str. 109; Novi pogledi, str. 110—111; Ajdovščina, str. 114—115; Gorenjska smer, str. 116—117; Šiška, str. 123—125; Poljana, str. 166—169; Vzhodno obrobje, str. 170—171. Marjan Drnovšek: Potres in prenova, str. 100; Prešernov trg, str. 102—103; Ljubljanica, str. 104—105; Čopova ulica, str. 106; Hotel Slon, str. 107; Po Miklošičevi cesti, str. 134—137; Železniška postaja, str. 138—139; Proti Ježici, str. 140—141; Tržni vrvež, str. 146—147; Vodnikov spomenik, str. 148; Krekov trg, str. 149—150; Zmajski most, str. 151—155; Šentpeter, str. 156—159; Bolnica, str. 160; Zelena jama, str. 161. 23 Rdeči Zalag. Zbornik prispevkov h krajevni zgodovini Zaloga, Spodnjega Kašlja in Podgrada. Zbrali in uredili: Roman Klešnik, Miroslav Kokolj, Albin Mahkovec, Stanka Ukmar-Jenič. Zalag 1985, 298 str. 24 Branko Reisp: Ljubljanski grad — zgodovinski oris. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 144, 1985, 27 str. 25 Miran Sattler: Ljubljanski originali. Ljubljana 1984, 136 str. 26 Vasko Simoniti: O preprečevanju in zatiranju stekline ter uvedbi pasjega davka v ljubljanskem okrožju pred dvesto leti. Kronika 33, 1985, str. 178—181. 27 Nives Sulič: Pogled na Miklošičevo cesto. Kronika 30, 1982, str. 51—52. 28 Edo Škulj: Ljubljanske orgle. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 139, 1985, 23 str. 29 Marko Štuhec: Prebivalstvo Ljubljane v drugi polovici 17. stoletja na podlagi matičnih knjig. Kronika 33, 1985, str. 124—136. 30 Neva Trampuž-Orel: Narodni muzej 2 — Stara kamena doba na Slovenskem. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 127, 1983, 26 str. 31 Ema Umek, Janez Kos, Milček Komelj: Arhiv SR Slovenije in Grubarjeva palača. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 119, 1982, 30 str. 32 Milan Valant: Zgodovina in okolica stare Ljubljane. Ljubljana 1982, 38 str. 33 Vlado Valencič: Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 3, Ljubljana 1981, 97 str. 34 Davorin Vuga: Ljubljansko barje v arheoloških obdobjih. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 118, 1982, 34 str. 35 Franc Zalar: Jurij Tavčar in Društvo ljubljanskih ostrostrelcev. Petdeset let Mestnega muzeja v Ljubljani. Kronika 33, 1985, str. 219—222. 36 Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo. Gradivo s posvetovanja o zgodovini Ljubljane, 16. in 17. novembra 1983 v Ljubljani. Ljubljana 1984, 595 str. Sodelovali so: Ferdo Gestrin: Spremna beseda, str. 5—8. Ljudmila Plesničar-Gec: Arheološka obdobja Ljubljane, str. 11—21. Tatjana Bregant: Novi rezultati raziskav ljubljanskega barja, str. 22—27. Ivan Puš: Ljubljanski prostor v starejši železni dobi, str. 28—34. Jaro Šašel: K zgodovini Emona v rimskih napisih in literaturi, str. 35—45. Iva Mikl-Curk: Iz deleža Ljubljane pri poznavanju nastanka rimskodobne civilizacije pri nas, str. 46—50. Tatjana Tomazo-Ravnik: Emonec z antropološkega vidika, str. 51—56. Marijan Slabe: Poskus prikaza poselitve v Ljubljanski kotlini (5. in 6. stoletje), str. 57—63. Rajko Bratož: Krščanska Emona in njen zaton (Diskusijski prispevek k referatu Ljudmile Plesničar-Gec o arheoloških obdobjih Ljubljane), str. 64—68. Irena Sivec: Ljubljana v zgodnjem srednjem veku, str. 69—71. Sergij Vilfan: Zgodovina Ljubljane do začetka 16. stoletja, str. 75—95. Emilijan Cevc: Likovna umetnost v srednjeveški Ljubljani, str. 96—71. Ferdo Gestrin: Ljubljana v 16. in 17. stoletju, str. 105—120. Primož Simoniti: H kulturni podobi Ljubljane v 16. stoletju, str. 121—125. Janez Höfler: Glasbena umetnost 16. in 17. stoletja, str. 126—133. Jože Ciperle: Ljubljansko šolstvo do srede 18. stoletja, str. 134—139. Ignacij Voje: Analiza načrtov Ljubljane iz 16. in 17. stoletja, str. 140—154. Jože Zontar: Ljubljana v 18. in prvi polovici 19. stoletja, str. 157—176. Damjan Prelovšek: Ljubljanska arhitektura 18. stoletja, str. 177—188. Jože Ciperle: Ljubljansko šolstvo 1774—1848, str. 189—198. Vasilij Melik: Nekateri strani razvoja Ljubljane 1848—1941, str. 201—211. Marjan Drnovšek: Oris odnosa ljubljanskega občinskega sveta do mestnega razvoja 1850—1914 s posebnim poudarkom na Hribarjevi dobi, str. 212—237. Stane Granda: Poskus organiziranja slovenskega zavarovalništva v Ljubljani v drugi polovici 19. stoletja, str. 238—244. Eva Holz: Gospodarski položaj mestnega uradništva ljubljanskega v drugi polovici 19. stoletja, str. 245—254. Jože Sivec: Razvoj glasbe v Ljubljani v 18. in 19. stoletju, str. 255—273. Andrej Vovko: Oris ljubljanskega šolstva od 1848—1945, str. 274—278. France Filipič: Vloga Ljubljane v zgodovini KPJ-KPS med vojnama (1920—1929), str. 281—332. Miroslav Stiplovšek: Stavkovni boji v Ljubljani 1918—1923, str. 333—340. France Kresal: Stanovanjski problemi delavstva v Ljubljani med obema vojnama, str. 341—349. Tatjana Čepič: Oris delovanja podružnic Delavske kulturne zveze Svoboda (Vzajemnost) v Ljubljani in njeni okolici med

obema vojnama, str. 350—358. Tatjana Klepac: Delavsko gibanje v tovarni Saturnus, str. 359—362. Ana Benedetič: Slovenski študent v preteklosti na tujih in na domači univerzi (od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne), str. 363—384. Slavko Kremšek: Etnološki prispevek k zgodovini Ljubljane od srede 19. stoletja do 1941, str. 385—396. Peter Borisov: Delež ljubljanske kirurgije v razvoju slovenske znanstvene medicine do prvega desetletja po prvi svetovni vojni, str. 397—399. Tone Ferenc: Narodnoosvobodilni boj v Ljubljani. Pregled, str. 403—437. Vida Deželak: Organizacijski razvoj KPS v Ljubljani od aprila 1941 do septembra 1943, str. 438—451. Irena Mrvič: Množična obveščevalna služba v Ljubljani do kapitulacije Italije, str. 452—472. Srečko Brišar: Fragmenti iz poročil množično obveščevalne službe VOS OF v Ljubljani v obdobju 1942—43, str. 473—480. Damjan Guštin: Nekateri vidiki vključevanja Ljubljančanov v partizanske enote v prvi polovici leta 1942, str. 481—489. Anka Vidovič-Miklavčič: Narodnoosvobodilno gibanje železničarjev v ljubljanskem železniškem vozlišču 1941—1943, str. 490—498. Jera Vodušek-Starič: Oris družbenopolitičnega razvoja Ljubljane 1945—1955, str. 501—522. Zdenko Čepič: Prispevek k problematiki industrializacije Ljubljane v prvem desetletju socialistične graditve, str. 523—539. Jože Princič: Organizacijski in upravnoteritorialni razvoj organov ljudske oblasti v Ljubljani v obdobju 1945—1954, str. 540—545. Lilijana Ciglar: Oris razvoja družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani po letu 1945 na primeru organiziranosti Zveze sindikatov in Socialistične zveze delovnega ljudstva, str. 546—552. Boris Rozman: Razvoj in vloga društev, str. 553—557. Andrej Vovko: Oris ljubljanskega šolstva od 1945 do 1958, str. 558—563. Breda Mihelič: Novejša urbanistična zgodovina Ljubljane, str. 564—574. Mirko Kambič: Fotografija kot zgodovinski dokument, str. 575—586. Nives Sulič: Etnološki prispevek k zgodovini Ljubljane po drugi svetovni vojni, str. 587—595. Glej še številke: B 153, C 3, C 19, C 37, C 114, C 221, C 224, C 225, C 256, C 376, C 382, C 383, C 387, C 388, C 464, C 475, C 521, C 528, C 555.

Gorenjska

37 Božo Benedik: Blejski otok in izražanje narodne zavesti. Kronika 33, 1985, str. 181—182. **38** Božo Benedik: Čolnarji in izvoščki na Bledu. Kronika 32, 1984, str. 214—223. **39** Božo Benedik: Počitniške vile so bile ponos blejskega letovišča. Kronika 32, 1984, str. 197—213. **40** Božo Benedik: Vrhunske prireditve na Bledu so bile v šahu in veslanju. Kronika 32, 1984, str. 234—240. **41** Dražgoše. Vodniki po loškem ozemlju 4, 1982, 131 str. **42** Anja Dular: Knjižnica gradu Smlednik po katalogu iz leta 1771. Kronika 34, 1986, str. 15—32. **43** Jasna Fischer: Populacijski razvoj in socialna struktura okrajnega glavarstva Radovljica med leti 1869 in 1910. Kronika 32, 1984, str. 142—145. **44** Ferdo Gestrin: Bled v fevdalnem obdobju — do konca 18. stoletja. Kronika 32, 1984, str. 119—130. **45** Janez Höfler: O umetnostnih spomenikih srednjega veka v Blejskem kotu. Kronika 32, 1984, str. 130—142. **46** Draško Josipovič: Ali je odkrita točna lokacija poznoantične in zgodnje srednjeveške utrdbe Carnium? Kronika 30, 1982, str. 194—197. **47** Mirko Kambič: Bled na starih slikah. Kronika 32, 1984, str. 154—171. **48** Timotej Knific: Arheološki zemljevid Blejskega kota v zgodnjem srednjem veku. Kronika 32, 1984, str. 99—110. **49** Kranj v svobodi in obnovi 1945—1950. Kranj 1986, 91 str. **50** Joža Mahnič: Bled in književnost, Kronika 32, 1984, str. 172—182. **51** Lev Mešaše: Cerkev sv. Lenarta na Krtini in cerkev sv. Andreja na Dolah. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 140, 1984, 38 str. **52** Janez Mrak: 80 let škofjeloškega čebelarstva. Škofja Loka 1985, 137 str. **53** Anka Novak: Vaška skupnost v Ratečah. Traditiones 13, 1984, str. 63—70. **54** Janez Peršič, Peter Štih: Pogani na Kranjskem v 11. stoletju? Kronika 30, 1982, str. 197—198. **55** Andrej Pleterski: Župa Bled. Nastanek, razvoj in presežki. Dela SAZU 30, Ljubljana 1986, 154 str. **56** Andrej Pleterski: Župa Bled. Interpretacija. Kronika 32, 1984, str. 110—116. **57** Branko Reisp: Blejski grad. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 122, 1983, 27 str. **58** Branko Reisp: Škofjeloški grad. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 130, 1984, 34 str. **59** Ksenija Rozman: Cerkev sv. Janeza v Bohinju. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 129, 1984, 34 str. **60** Inja Smerdel: Soseska vasi Selce. Traditiones 10—12, 1981—1983, 1984, str. 5—34. **61** Igor Smolej: Prispevek k zgodovini blejskih gozdov. Kronika 32, 1984, str. 145—154. **62** Meta Sterle: Občina Škofja Loka. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja — 20. stoletje. Ljubljana 1984, 190 str. **63** Stane Stražar: Črni graben. Od Prevoj do Trojan. Lukovica 1985, 990 str. **64** Anton Svetina: Prebivalci Kranja v letu 1754. ZČ 37, 1983, str. 273—284. **65** Mojca Šifrer, Zora Torkar: Iz življenja nekdanjih kamniških usnarjev in čevljarjev. Kronika 33, 1985, str. 148—161. **66** Marko Stuhec: O družini v Kranju sredi 18. stoletja. ZČ 37, 1983, str. 285—294. **67** France Stukl: Knjiga hiš v Škofji Loki II. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 7, Škofja Loka 1984, 221 str. **68** Zora Torkar: Iz življenja in dela kamniških Čehov in Moravcev. Kronika 34, 1986, str. 45—59. **69** Terezija Traven: Rašica. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 117, 1982, 30 str. **70** Ivan Veber: Gozdovi bohinjskih fužinarjev. Bled 1986, 48 str. **71** Ivan Vidali: Mengeš. Kulturni in naravni spomeniki Slo-

venije 128, 1983, 30 str. **72** Sergij Vilfan: Prisilnost tuhinjske ceste, njen konec in go-spodarsko nazadovanje Kamnika. Kronika 33, 1985, str. 99—105. **73** Olga Zorn-Janja: Zgodovina blejskega turizma od začetkov do leta 1941. Kronika 32, 1984, str. 182—196. **74** Železniki — 40 let kovinarstva. Železniki 1986, 77 str. Vsebina: Železniki v pre-teklosti, str. 5—12. Druga svetovna vojna, str. 13—14. Železniki po osvoboditvi, str. 15—16. Kovinarska industrija od osvoboditve naprej, str. 17—75. Avtorji člankov niso podpisani. **75** Josip Žontar: Zgodovina mesta Kranja. Kranj 1982, 529 str. Ponatis dela iz leta 1939. **76** Jeklo in ljudje 5. 1985, 503 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Janez Kopač: Rudarska in metalurška tehnologija v srednjem veku ter odnosi, ki jih ureja jeseniški rudarski red iz leta 1381, str. 11—28. Miha Klinar: Predzgodovina kovinar-skega gibanja na Jesenicah. (Pripombe k sestavku v brošuri »Jesenice«, 1936, str. 31—78. Janez Meterc: Velike stavke jeseniškega delavstva, str. 79—90. Majda Žontar: Društva, ki so razvijala kulturo, telovadbo in planinstvo na Jesenicah do prve sve-tovne vojne, str. 91—122. Jože Dežman: Prispevki k zgodovini delavskih kulturnih društev Svoboda in Enakost na Jesenicah med obema vojnama, str. 123—138. Dušan Prešeren: Nadomestni denar gorenjskih fužinarjev, str. 431—444. **77** Kamnik 1229—1979. Ljubljana 1985, 212 str. Za zgodovinarje so zanimivi članki: Bogo Grafenauer: Srednjeveška kolonizacija in izgradnja fevdalne oblasti vzhodno od Kokre na Gorenj-skem, str. 14—18. Božo Otorepec: Doneski k zgodovini srednjeveškega Kamnika, str. 19—22. Božo Otorepec: Listina iz 1232 in starejša zgodovina Kamnika, str. 23—32. Božo Otorepec: Iz najstarejše zgodovine krajev v kamniški občini, str. 33—41. Peter Kos: Srednjeveška kovnica v Kamniku, str. 42—44. Ferdo Gestrin: Trgovsko prometni položaj Kamnika do 17. stoletja, str. 45—51. Vasilij Melik: Razvoj krajev, občin in okrajev na ozemlju kamniške občine, str. 52—55. Jože Žontar: Kamniško območje od srede 18. do srede 19. stoletja, str. 56—64. Emilijan Cevc: Umetniški vzponi in upadi kamniškega mesta, str. 65—74. Majda Žontar: Delovanje kulturnih društev v Kam-niku od šestdesetih let 19. stoletja do prve svetovne vojne, str. 75—88. Andreja Žigon: Matija Koželj in stensko slikarstvo, str. 89—96. Ana Kastelic: Šola v Kamniku do druge svetovne vojne, str. 97—101. Borut Rovšnik: Izdelki tiskarne Antona Slatnarja iz Kamnika in njihova likovna oprema, str. 102—110. Olga Zorn-Janja: Prispevki k zgodovini turizma v Kamniku, str. 111—119. Svetozar Guček: Zgodovina zimskih špor-tov v Kamniku, str. 120—127. Mirko Stiplovšek: Dva vzpona v razvoju revolucionar-nega gibanja na kamniškem med vojnama, str. 128—135. France Filipič: Delovanje Franca Wankmüllerja, člana vodstva KPJ za Slovenijo, leta 1923 v Kamniku, str. 136—146. Janko Prunk: Kamniška izjava krščanskih socialistov in ljudsko-frontno so-delovanje 1938, str. 147—151. Marija Makarovič: Razmerje vaščanov Kostanja do dela in poklica, str. 200—212. **78** Kranjski zbornik 6, 1985, 367 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Vasilij Melik: Pomen kranjskih zbornikov za slovensko krajevno zgodovino, str. 7—8. Ivka Križnar: Napredno gibanje v Naklem in okolici od 1920—1941, str. 12—16. Karel Makuc: Prvi spomenik žrtvam fašizma, str. 17—20. Andrej Valič: Osnovna izhodišča arheoloških proučevanj mesta Kranja (Carnium), str. 88—94. Milan Sagan-din: Nekateri elementi socialne strukture prebivalstva zgodnjersrednjeveškega gradišča ob tovarni Iskra v Kranju, str. 95—97. Cene Avguštin: Urbanistična in arhitek-turna podoba Kranja v stari fotografiji, str. 98—110. Andrej Vovko: Podružnice Druž-be sv. Cirila in Metoda na ozemlju današnje kranjske občine v obdobju 1885—1918, str. 111—117. Jože Žontar: Prispevki k zgodovini Kranja med obema svetovnima voj-nama, str. 118—136. Majda Žontar: Delavska kulturna društva v Kranju med obema vojnama, str. 137—149. Franjo Jurhar: Gozdarstvo pri nas, nekdanj in danes, str. 150—168. Pavle Šubic: Razvoj kmetijstva v občini Kranj (1900—1953), str. 169—185. Anka Novak: Zadnje kmetije v starem Kranju, str. 186—200. Marko Vidic: Tekstilna za-druga Otoče, registrirana zadruga z omejeno zavezo, str. 210—206. Janez Kopač: Kranj prve mesece po osvoboditvi, str. 207—218. Ivo Šefic: Preskrba prebivalstva v prvih povojnih letih, str. 219—233. Nada Holynski: Razvoj upravnih in samoupravnih teri-torialnih enot na območju kranjske občine po letu 1945, str. 234—245. Mija Mravlja: Pevski zbori v Kranju (1945—1983), str. 246—262. Gregor Zalar: Bolnišnica Golnik od nastanka do danes, str. 276—288. **79** Loški razgledi 29, 1982, 324 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Pavle Blaznik: Puštalsko zemljiško gospostvo in njegova posest zno-traj loškega teritorialnega gospostva v času rektifikacije, str. 11—19. France Golob: Upodobitve sv. Krištofa — dela slikarja Jerneja iz Loke, str. 20—31. Emilijan Cevc: Portret freisinškega škofa Janeza Frančiška iz »Visoške kronike«, str. 32—38. France Štukl: Slikar in pozlatar Franc Lederwasch (1712—1787), str. 39—44. Janez Dolenc: Zapis o slikarju Antonu Ažbetu (Ob 120-letnici rojstva), str. 45—52. Albert Murn, Da-libor Štoviček: Poštni žigi Škofje Loke. Ob 140-letnici prve poštne zbiralnice na Gorenjskem (1841—1981), str. 69—85. France Planina: Planinska društva na loškem ozemlju. (Ob 75-letnici organiziranega loškega planinstva), str. 86—97. Vladimir Žu-žek: Trideset let delovanja Turističnega društva v Škofji Loki, str. 98—114. Tone Ra-kovec: Iskra-Železniki, tovarna elektromotorjev in gospodinjskih aparatov, str. 115—123. Alfonz Zajec: Osemdeset let Gasilskega društva na Dobračevi, str. 146—150. Dra-

ško Josipovič: Najstarejši zapisi o kraških jamah iz okolice Žirov, str. 151—155. **80** Loški razgledi 30, 1983, 431 str. Jaroslav Šašel: O Valvasorjevem rimskem napisu iz Škofje Loke, str. 11—14. Emilijan Cevc: Ikonografski problem Bolfgangove freske Rojstva v Crngrobu, str. 35—41. France Štukl: Crngrob v luči srednjeveškega čaščenja, str. 42—44. France Štukl: Podobar Marko Peternejl (1819—1905), str. 45—49. Janez Dolenc: Pastirjevanje na Starem vrhu nekdanj, str. 50—55. France Golob: Orodje in stroji za čiščenje omlačnega žita, str. 56—71. Pavle Hafner: Stare loške gostilne v zgodovinskem mestnem jedru, str. 102—134. Branko Mlinar: Cestni linijski potniški prevoz v občini Škofja Loka 1964/65 — 1982/83, str. 135—156. Peter Fister, Stojan Škulj: Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke, str. 168—188. **81** Loški razgledi 31, 1984, 290 str. † Pavle Blaznik: Gradivo za članek o zemljiškem gospodarstvu Schrotenthurn, str. 13—18. Emilijan Cevc: Nova umetnostnozgodovinska odkritja v Crngrobu, str. 33—39. Marija Stanonik: Pozabljene spretnosti, str. 57—71. Anton Ramovš: Kamnite stopnice v Dolenji vasi, str. 72—76. France Štukl: Hranilnice na Trati, v Gorenji vasi in v Leskovici, str. 87—97. Pavel A. Florjančič: Uran iz Žirovskega vrha, str. 128—136. Marija Stanonik: Antona Dolinarja opis Lučinske krajine iz leta 1870, str. 147—157. Ivan Jenko: Planinski muzej v Mojstrani, str. 266—270. Ivan Jenko: Triglavsko muzejska zbirka, str. 271—272. **82** Loški razgledi 32, 1985, 343. Anica Lavrič: Rezbarsko delo Bruna Ortnerja, str. 27—32. Barbara Skok: Tipi in razvoj znamenj na loškem ozemlju — Selška dolina, str. 44—62. France Štukl: Prispevki k zgodovini železarstva v Železnikih, str. 63—92. Meta Sterle: Sodavičarstvo na Loškem, str. 112—127. Janez Dolenc: Košnja na Starem vrhu, str. 128—132. France Planina: Vas Papirnica, str. 133—136. Darko Cafuta: Loška papirnica, str. 137—152. **83** Loški razgledi 33, 1986, 275 str. Branko Berčič: Pobuda za organiziranje muzejske dejavnosti. (Ob petdesetletnici), str. 37—45. Emilijan Cevc: Manieristične freske beneške smeri na Gostčem, str. 47—56. Darko Cafuta: Dodatek k zgodovini loške papirnice, str. 57—64. Darko Cafuta: Prva žaga na vodni pogon na Slovenskem?, str. 65—73. Vinko Demšar: Krogarjeva domačija v Opalah, str. 75—84. France Golob: Leseni modeli za mali kruhek z loškega ozemlja, str. 85—97. Jože Dolenc: Rudnik na Ratitovcu, str. 117—123. Drago Meze: Hribovske kmetije v Selški dolini, str. 125—152. France Štukl: Predniki Obrtnega združenja v Škofji Loki, str. 153—167. Jasmin Mrkalj: Večstoletna tradicija klavništva in predelave mesa v Škofji Loki, str. 169—172. Emilijan Cevc: Novi podatki o Klemenu Naistothu iz Loke, str. 175—177. Marija Stanonik: Nekoliko črtic iz žirovske fare izpod peresa Lovrenca Oblaka, str. 178—183. Glej še številke: B 122, C 22, C 99, C 133, C 137, C 203, C 204, C 212, C 219, C 220, C 241, C 326, C 339, C 477, C 522, C 582, D 3.

Dolenjska z Belo krajino

84 France Adamič: Naši kraji in ljudje. Bibliografija občine in občanov. Zbornik občine Grosuplje 12, 1982, str. 209—224. **13**, 1984, str. 217—223. **14**, 1986, str. 207—217. **85** Janez Bogataj: Mlinarji in žagarji v dolini zgornje Krke. Novo mesto 1982, 191 str. **86** Janez Debeljak: Trubarjeva Rašica nekdanj in danes. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 153, 1986, 38 str. **87** Jože Dular: Krka pa teče dalje. Ljubljana 1983, 435 str. **88** Majda Freljh-Ribič: Konservatorske opredelitve urbanističnega spomenika Kostanjevica. Varstvo spomenikov XXVI, 1984, str. 113—130. **89** Jože Gregorič: Stična na Dolenjskem. Ob 850-letnici samostanskega življenja. Mohorjevo koledar 1984, str. 31—36. **90** Cvetka Hribar: Razvoj glasbenega šolstva v Novem mestu od leta 1897 do druge svetovne vojne. Dolenjski zbornik 1985, str. 161—178. **91** Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Kulturni zakladi naše preteklosti. Krško 1983, 28 str. Jaro Dolar: Kapucinska knjižnica Krško, str. 9—11. Emilijan Cevc: Galerijska zbirka slik in plastik starih mojstrov, str. 15—20. **92** Tone Knez, Janez Bogataj: Po dolini zgornje Krke. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 120, 1983, 30 str. **93** Tine Kuret: Gradbeni prefabrikati iz železarne na Dvoru. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 153—165. **94** Jelka Pirkovič-Kocbek: Novomeški Glavni trg in njegova gradbena zgodovina. Dolenjski zbornik 1985, str. 113—129. **95** Jelka Pirkovič-Kocbek: Oblikovni značaj Novega mesta. Zbornik za umetnostno zgodovino NV XIX, 1983, str. 55—66. **96** Jelka Pirkovič-Kocbek: Šentvid, Stična in Ivančna gorica — zgodovina naselbinskih oblik. Kronika 34, 1986, str. 67—71. **97** Jelka Pirkovič-Kocbek: Zgodovina urbanih oblik — Kostanjevica na Krki. Ljubljana 1986, 73 str. **98** Zorka Skrabl: Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini. France Štukl: Hranilništvo v Škofji Loki. Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 5, 1983, 143 str. **99** Andrej Smrekar: Kostanjevica na Krki in okoliške vasi. Kostanjevica na Krki 1982, 66 str. **100** Anton Štampohar: Iz bojev novomeških tekstilcev. Novo mesto 1984, 85 str. **101** Anton Štampohar: Iz revolucionarne preteklosti na območju Gorjancev 1918—1941. Novo mesto 1983, 94 str. **102** Janez Šumrada: Kmečki upor v okolici Višnje gore za časa Ilirskih provinc leta 1813. Kronika 34, 1986, str. 32—37. **103** Mojca in Borut Uršič: Popis sakralnih spomenikov Črmošnjiške doline. Dolenjski zbornik 1985, str. 131—159. **104** Velike Lašče. Zbornik. Ljubljana 1986, 110 str. Justina Jagodič: Zgodo-

vinski utrinki, str. 3—31. Ivanka Peterlin: Geografski in demografski opis Velikih Lašč z okolico, str. 48—57. Jože Petrič: Sodoben trip gospodarskih, družbenih in drugih dejavnosti v krajevni skupnosti Velike Lašče, str. 58—83. **105** O samostanu Pleterje: Janez Hollenstein, Tomaž Lauko: Zgovorna tišina. Kartuzija Pleterje 1986, 84 str. Jože Mlinarič: Kartuzija Pleterje 1403—1595. Ljubljana 1982, 364 str. Spremono besedo je napisal dr. Pavle Blaznik. Delo pa je razdeljeno: uvod, obravnava nastajanje samostanov na Slovenskem, str. 15—96, ustanovitev kartuzije in razmere v času Celjanov 1403—1456, str. 97—159, kartuzija v času 1456—1564, str. 161—193, slovenske kartuzije 1564—1595, str. 195—228. Andrej Smrekar: Kartuzija Pleterje. Pleterje 1982, 46 str. Marijan Zadnikar: Pleterska stara cerkev. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 142, 1985, 18 str. **106** Kronika 30, 1982, obravnava Ribnico. Za zgodovinarje so zanimivi članki: Božo Otorepec: Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku, str. 79—87. Damjan Prelovšek: Romarska cerkev pri Novi Štifti pri Ribnici — odmev Sanmichelijeve arhitekture v Sloveniji, str. 87—95. Ferdo Gestrin: Reformacija v Ribnici in okolici, str. 95—101. Vasko Simoniti: Organizacija obrambe pred Turki na ribniškem območju v 16. stoletju, str. 101—109. Vasilij Melik: Ribnica in deželnozborske volitve 1861—1913, str. 109—117. Peter Vodopivec: Prispevek k zgodovini kočevske železnice, str. 117—122. Andrej Vovko: Ribniška društva do leta 1918 v luči njihovih pravil, str. 122—131. Mirko Kambič: Dežela suhe robe na starih fotografijah, str. 131—143. Ljudmila Bras: Ribnica, njena suha roba in lončarstvo, str. 144—151. Stane Granda: Izvajanje agrarne reforme na veleposestvu Oskarja Kozlerja iz Ortneka, str. 152—159. Vladimir Žumer: Razvoj občine Ribnica kot družbenopolitične in samoupravne skupnosti od osvoboditve do ustave leta 1974, str. 170—180. Ribnica skozi stoletja. Ljubljana 1982, 160 str. Anton Skubic: Čigav je Gallus?, str. 113—114. Anton Lesar: Ribniška dolina 1864, str. 114—116. **107** Zbornik občine Grosuplje 12, 1982, 231 str. Cilka Žagar: Življenjska pot in pomen gimnazije Stična, str. 43—50. Cvetko Budkovič: Prosvetnokulturno življenje v Žalni med obema vojnama, str. 143—156. Andrej Vovko: Podružnica Družbe sv. Cirila in Metoda na območju občine Grosuplje, str. 179—196. Jaka Müller: Kovači in kovačije v Šmarju-Sap, Ponovi vasi in Podtaboru, str. 197—208. **108** Zbornik občine Grosuplje 13, 1984, 223 str. Ivan Ahlin: Gibanje števila prebivalstva, hiš in stanovanj od leta 1910 do 1918 v 210 naseljih občine Grosuplje, str. 43—52. Jakob Müller: Kovačije in kovači III, str. 63—68. Franc Kalar: Ustanovitev in delovanje sokolskega društva v Ivančni gorici od leta 1925 do 1941, str. 69—74. Stefan Barbarič: Jurčičeva odločitev za časnikarstvo, str. 75—84. Mihael Glavan: Adamičeva zapuščina v Narodni in univerzitetni knjižnici, str. 109—113. Jakob Müller: Slovnica krajevnih imen grosupeljske občine, str. 123—131. Fanči Šarf: Narodopisci na Grosupeljskem, str. 133—143. Emilijan Cevc: Štukature v stiškem vhodnem stolpu iz leta 1620, str. 161—172. Tine Kuret: Litoželezni prefabrikati in drugi izdelki dvorske železarne v grosupeljski krajini, str. 203—208. **109** Zbornik občine Grosuplje 14, 1986, 217 str. Jelka Pirkovič-Kocbek: Grosuplje in njegov oblikovni značaj, str. 95—107. Jakob Müller: Kovačnice in kovači, str. 117—126. **110** Marinka Dražmerič: Prispevek k poznavanju izseljevanja iz Bele krajine. Dolenjski zbornik 1985, str. 197—216. **111** Andrej Dular: Gradivo o belokranjskem vinogradništvu na prelomu stoletja. Traditiones 13, 1984, str. 152—155. **112** Andrej Dular: Občina Črnomelj. Ljubljana 1985, 165 str. **113** Andrej Dular: Iz zapuščine metliškega fotografa Antona Muche. Kronika 33, 1985, str. 187—188. **114** Janez Dular: Topografsko področje XI (Bela krajina). Arheološka topografija Slovenije. Ljubljana 1985, 120 str. **115** Marija Makarovič: Gibanje prebivalstva v Predgradu. Dolenjski zbornik 1985, str. 217—230. **116** Marija Makarovič: Predgrad in Predgrajci. Narodopisna podoba belokranjske vasi. Ljubljana 1985, 50 str. **117** Anton Štampohar: Kronološki pregled naprednega političnega gibanja na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje v letih 1931 do 1941. Delavska telovadna in kulturna zveza Svoboda, podružnica v Novem mestu. Novo mesto 1983, 187 str. **118** Anton Štampohar: Društva kmetijskih fantov in deklet na območju občin Črnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja in NOB na Dolenjskem in v Beli krajini 4. Novo mesto 1985, 59 str. **119** Jože Žagar-Jegorov: Kostel. Ljudje in zemlja ob Kolpi. Kočevje 1983, 208 str. Glej še številke: C 2, C 82, C 96, C 208, C 253, C 274, C 496, C 582.

Notranjska

120 Bistriški zapisi 2. Ilirska Bistrica 1984, 112 str. Vlado Valenčič: Nekdanji bistriški okraj v terezijanskem katastru, str. 1—35. Alojz Zidar: Resnica o TIGRU, str. 58—64. Tone Rutar: Krivične trditve o vodstvu TIGR, str. 71—103. Romeo Volk: Skromati, str. 104—110. **121** Ervin Dolenc: Prebivalci Senožec v prejšnjem stoletju. Kronika 34, 1986, str. 37—44. **122** Ljudje in kraji ob Pivki 2. Postojna 1985, 303 str. Janez Kos, Ema Umek: Postojna, podoba od trga do mesta, str. 99—120. Nada Osmuk: Tabor v Studenem, str. 121—131. Franc Habe: Mlini in žage v Postojnski kotlini, str. 173—182. Inja Smerdel: Kako so želi, mlatili in čistili žita v vasi Selce na Pivki, str. 183—

196. Marija Makarovič: Viri preživljanja in načini potrošnje v vasi Gradec pri Pivki, str. 197—212. Marija Makarovič: O noši v vaseh postojnske okolice, str. 213—224. Josip Orbanič: Železnica ob Pivki, str. 239—243. **123** Notranjski listi III, Cerknica 1986, 500 str. Božo Otorepec: Grad Snežnik in snežniški v srednjem veku, str. 28—46. Janez Sumrada: Šteberški in njihova posest v srednjem veku, str. 47—60. Stane Granda: Notranjski kmet in Francozi, str. 61—66. Janez Kos: Obseg zemljiškega gospodarstva Snežnik v prvi polovici 19. stoletja, str. 67—75. Stane Granda: Oris gospodarskih in socialnih razmer v Loški dolini in v Babnem polju v prvi polovici 19. stoletja, str. 76—84. Eva Holz: Okrajna glavarstva in okrajni glavarji na Notranjskem v drugi polovici 19. stoletja. (Teritorialne spremembe in upravna ureditev), str. 85—98. Branko Šuštar: Pregled zadružništva na Cerkniškem do leta 1945, str. 99—118. Boris Rozman: Sokolsko društvo Dolenji Logatec 1908—1941, str. 119—135. Melita Kebe: O furmanstvu na osrednjem Notranjskem med obema vojnama, str. 136—158. Jurij Fikfak: Demografski, gospodarski in socialni oris področja postojnske občine med okr. 1880 in 1980, str. 159—172. Emilijan Cevc: Kopija madone iz Trapanija v Begunjah pri Cerknici, str. 173—180. Marijan Slabe: O starejših upodobitvah Cerknice, str. 181—194. Dragotin Cvetko: Življenjsko delo glasbenika Frana Gerbiča, str. 195—204. Tone Kebe: Gerbičevo glasbeno izročilo kot naša kulturna obveza, str. 205—209. Albinca Lipovec: Nerudove potpisne slike Postojne, Predjame in Cerkniškega jezera, str. 210—222. Andrej Makovec: Zapisi, popis inlinov, žag in nekaterih drugih proizvodnih obratov na osrednjem Notranjskem, str. 489—493. Franc Strle-Nino: Spomini, str. 430—488. **124** Branko Reisp: Grad Kalec. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 145, 1985, 31 str. **125** 100 let turističnega društva Postojna. Uredil Srečko Šajn. Postojna 1983, 68 str. Glej še številke: C 218, C 288, C 504, C 582.

Primorje: Slovenci v Italiji (splošni problemi)

126 N. Agostinetti: Bibliografia sulla minoranza slovena in Italia. Quaderni del Lombardo Veneto, Padova 1982, 12 str. **127** Branko Babič: Odmevi. Pripombe na italijansko zgodovino pisje o dogajanju v Julijski krajini med NOB in v povojnem obdobju. Trst 1985, 139 str. **128** Bibliografija — Jadranski koledar 1946—1981. Trst 1982, 116 str. Bibliografijo je pripravil Slovenski raziskovalni inštitut v Trstu, za tisk sta delo pripravila Jakob Renko in Jurij Paljk. **129** Giuseppe Fornasir: Indici degli atti dell'Accademia di Scienze lettere e arti di Udine 1867—1982. Udine 1983, 112 str. **130** Indici delle Memorie storiche Forogiuliesi (1905—1984). Udine 1985, 166 str. **131** Neda Cijak. Ksenija Majovski, Magda Pavlič-Maver: Slovenska bibliografija v Italiji 1981—1983. Jadranski koledar 1984, str. 175—211. Ksenija Majovski, Magda Pavlič-Maver: Slovenska bibliografija v Italiji. Jadranski koledar 1985, str. 205—232. Ksenija Majovski, Magda Pavlič-Maver: Slovenska bibliografija v Italiji. Jadranski koledar 1986, str. 206—228. **132** Ksenija Majovski, Magda Pavlič-Maver: Založništvo tržaškega tiska. Bibliografija 1945—1984 z izdajami Gregorčičeve založbe. Trst 1985, 247 str. **133** Marjan Pertot: Bibliografija slovenskega periodičnega tiska v Italiji, maj 1945 — december 1980. Trst 1983, 51 str. **134** Verginio Rodaro: Catalogo dei dizionari ed enciclopedie delle Biblioteche dell'Università degli studi del Seminario Arcivescovile e della Società Alpina Friulana di Udine. Udine 1983, 205 str. **135** Peter Beltram: Kanalska dolina. Razprave in gradivo 15, 1982, str. 257—260. **136** Tamara Blažina: Slovenski raziskovalni inštitut (Trst, Gorica, Cedad). Razprave in gradivo 15, 1982, str. 326—331. **137** Ivan Bratina: Zaščita slovenske narodne manjšine v Italiji v luči procesa decentralizacije države in razvoja avtonomije krajevnih ustav. Razprave in gradivo 15, 1982, str. 61—73. **138** Bojan Brezigar: Ko je Wilfan oporekal Mussoliniju. Jadranski koledar 1985, str. 58—65. **139** Ugo Cova: Nel centesimo anniversario della Società Alpina delle Giulie: Momenti di vita dalla fondazione all'avvento della sovranità italiana (1883—1919). Trieste 1983, str. 9—88. Estratto dalla rivista »Alpi Giulie«. **140** Ferruccio Clavara. Riccardo Ruttar: Sloveni ed emigrazione. Il caso delle Valli del Natissone. Udine 1985, 164 str. **141** Darij Cupin: Vprašanje materialne podlage manjšine v funkciji narodnostnega razvoja. Razprave in gradivo 15, 1982, str. 85—91. **142** Maria Luisa Gazerro. Luciano Martin. Giacomo Secco: L'industrializzazione del Veneto Orientale dal 1951 al 1971: Una mappa comune per comune. L'abaco: Rivista semestrale di ricerche, studi, analisi, progetti sul territorio. Udine 1982, str. 15—29. **143** Dušan Jelinčič: Zgodovina Slovenskega planinskega društva Trst 1904—1984. Trst 1984, 190 str. **144** Milica Kacin-Wohinz: Fašistični programi raznarodovanja Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 151—167. **145** Milica Kacin-Wohinz: Nadškof Sedej v politiki italijanskih oblasti. Primorska srečanja 64/65/66, 1986, str. 331—338. **146** Anton Malič: Pevski zbor Rupa-Peč ob 50-letnici delovanja. Sovodnjiški zbornik I. Sovodnje 1983, str. 165—176. **147** Pavle Merku: Gli Sloveni e il Carso isontino. Il Carso isontino tra Gorizia e Monfalcone. Trieste 1984, str. 219—234. **148** Miscellanea slovenica. Dedicata a Martin Jevnikar in occasione del Suo 70° compleanno. Udine 1984, 245 str. Robert Petaros: Martin Jevnikar

kar — sedemdesetletnik, str. 11—34. Roberto Gusmani: Alcuni termini cristiani d'ispirazione germanica nei brižinski spomeniki, str. 35—38. Srečko Renko: Adam Bohorič, prvi slovenski slovničar, v svojem in današnjem času, str. 39—49. Paolo Zolli: I dizionari bilingui italiano-sloveno, sloveno-italiano del XX secolo, str. 51—55. Mitja Skubic: Elementi linguistici latini e romanzi nella lingua dei primi giornalisti sloveni. Slovenski narod 1868, str. 57—66. Manlio Cortelazzo: Gli slavismi nel veneto, str. 67—78. Giovanni Frau: Una versione slovena della parabola del figliuol prodigo, str. 79—85. Alessandro Ivanov: Per un consuntivo della »querelle« sui Resiani, str. 87—92. Jože Pirjevec: Echi della vittoria di Sobieski in Slovenia, str. 93—101. Branko Marušič: Nekaj pripomb k Pregljevi podobi zdravnika dr. Antona Muznika, str. 107—112. Neva Godini: Per ricordare quel 1607 a Udine..., str. 113—124. Pavle Merku: Antropotoponimi sloveni sul Carso, str. 125—137. Lojzka-Luigia Bratuž: Jan Baudouin de Courtenay e gli sloveni del Goriziano, str. 139—150. Silvana Schiavi Fachin: Quale bilinguismo per gli sloveni della provincia di Udine, str. 151—172. Josip Tavčar: Slovensko gledališče v Trstu stikališče idej in ljudi, str. 173—180. Alice Parmeggiani Dri: Diffusione della letteratura croata e serba in alcuni periodici di Trieste (1945—1973), str. 181—190. Cornelio Cesare Desinan: Osservazioni sulla toponomastica della Carniola (Kranjsko), str. 191—203. Robert Petaros: Ivan Trinko: Samogovor poljskega pregnanca, str. 211—214. Prevod Jolanta Kowalska Durazzano, str. 215—220. Richard C. Lewanski: Slovenian area studies bibliography, str. 234—237. Marijan Breclj: Neznana slovenska rokopisna slovnica poljskega jezika, str. 239—245. **149** Milan Pahor: Pregled boja Slovencev v Italiji za narodne pravice po drugi svetovni vojni. Razprave in gradivo 17, 1984, str. 171—176. **150** Milan Pahor: Delovanje pevskega društva Slava. Jadranski koledar 1983, str. 230—242. **151** Paolo Parovel: L'identità cancellata: l'italianizzazione forzata dei cognomi, nomi e toponimi nella »Venezia Giulia« dal 1919 al 1945 con gli elenchi delle province di Trieste, Gorizia, Istria et i dati dei primi 5300 decreti. Trieste 1985, 230 str. **152** Marjan Pertot: Poromaj spomin. Ob 40-letnici II. tržaškega procesa. Trst 1982, 54 str. **153** Pavel Stranj: Družbeni razvoj območja dežele Furlanije-Juljske krajine kjer živijo Slovenci, v luči povojnih popisov. Razprave in gradivo 17, 1984, str. 149—153. **154** Pavel Stranj: Sociodemografski pokazatelj v 35 občinah Furlanije-Juljske krajine, kjer živijo Slovenci. Razprave in gradivo 17, 1984, str. 181—188. **155** Emidij Susič, Danilo Sedmak: Tiha asimilacija. Psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja. Trst 1983, 174 str. **156** Patrizia Vascotto: Dvojezičnost v občini Devin-Nabrežina. Primorska srečanja 56, 1985, str. 335—342. **157** Tarcisio Venuti: Chiesette votive da S. Pietro al Natisone a Prepotto. Udine 1985, 229 str. **158** Andrej Vovko: CMD in Slovenci v Juljski krajini. Jadranski koledar 1985, str. 76—88. **159** Marko Waltritsch: 75 let delovanja Kmečko-delavske hranilnice in posojilnice v Sovodnjah. Sovodnjski zbornik I, Sovodnje 1983, str. 13—96. **160** Marko Waltritsch: Šola Glasbene matice v Sovodnjah 1963—1983. Sovodnjski zbornik I, Sovodnje 1983, str. 147—163. **161** Dorče Sardoč: Tigrova sled. Trst 1983, 310 str. **162** Ukinitve slovenskih in hrvaških šol na Primorskem. (Ob 60-letnici Gentilijeve šolske reforme). Ljubljana 1984, 39 str. Gradivo in razstavo je pripravila Minka Pahor.

Primorska in Istra

163 Josip Basioli: Stolječe industrije za prerađu ribe na sjevernom Jadranu. Jadranski zbornik 12, 1982—1985, 1983, str. 181—224. **164** Liliana Cargnelutti: Note sulla familia Lirutti. Memorie storiche Foroguliesi LXV, Udine 1985, str. 129—141. **165** Mirta Cok, Kristina Kovačević: Kako so se zdravili naši predniki. Jadranski koledar 1985, str. 163—179. **166** James C. Davis: Rise from Want. A Peasant Family in the Machine Age. Philadelphia 1986. 165 str. **166** Branko Jazbec, Karlo Devetak: Gospodarska kriza na Tržaškem in Goriškem. Jadranski koledar 1985, str. 123—130. **167** Milica Kacin-Wohinz: Nič strahu, doma jih zatirajo. Primorski Slovenci v jugoslovansko-italijanskih odnosih med svetovnim vojnama. Naši razgledi 35. št. 8, 1986, str. 222—223. **168** Petko Luković: Naknadni podaci o borbi primorskih Slovencev protiv italijanskih iredentističkih pretenzija na slovenačke teritorije 1878. i njen odjek kod srpskog naroda u Srbiji i Vojvodini. Goriški letnik 9, 1982, str. 59—83. I. del. II. del. Goriški letnik 11, 1984, str. 117—131. **169** Neva Makuc: Demografska gibanja na Primorskem. Primorska srečanja 48, 1984, str. 172—176. **170** Dorica Makuc: Izseljevanje Primorcev v Južno Ameriko. Jadranski koledar 1985, str. 112—122. **171** Dorica Makuc: Tržaški in goriški Slovenci v Argentini med obema vojnama. Jadranski koledar 1984, str. 147—153. **172** Branko Marušič: Primorski čas pretekli. Prispevki za zgodovino Primorske. Koper 1985, 407 str. **173** Branko Marušič: Primorski Slovenci in istrski Hrvati med 1848—1880. (Referat na 13. Pazinskem memorialu). Jadranski koledar 1983, str. 112—116. **174** Branko Marušič: Slovenska narodna in politična zavest na Primorskem pred letom 1848 Goriški letnik 10, 1983, str. 61—73. **175** Pavle Merku: Vzdevki in priimki. Jadranski koledar 1984, str. 79—82. **176** Darja Mihelič: Prispevek k osvetlitvi zaslužkov in cen v srednjeveškem Piranu. ZČ 38, 1984, str. 291—296. **177** Darja Mihelič: Prispevek

k poznavanju poslovanja prodajal v srednjeveškem Piranu. Slovensko morje in zaledje 6—7, 1984, str. 69—79. **178** Darja Mihelič: Agrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340. ZČ 38, 1984, str. 193—224. **179** Darja Mihelič: Drobtnice iz družabnega življenja srednjeveškega Pirana. Kronika 32, 1984, str. 7—10. **180** Darja Mihelič: Neagrarno gospodarstvo Pirana od 1280 do 1340. Ljubljana 1985, 244 str. **181** Zvone Petek, Žitko Salvator: Od Kopra do Pirana. Ljubljana, Koper 1986, 160 str. **182** Nelida Silič-Nemec: Javni spomeniki na Primorskem 1945—1978. Koper 1982, 202 str. **183** Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Piran. Piran 1983, 289 str. **184** Milan Valant: Krajevna zgodovina Primorske (zahodne Slovenije). Ljubljana 1986, 23 str. **185** Marko Vuk: Minoritska cerkev in samostan sv. Franciška v Piranu. Stavbna zgodovina in opis opreme I. del. Goriški letnik 10, 1983, str. 129—151. **186** Salvator Žitko: Pokrajinski muzej Koper. Ob 70-letnici delovanja. Argo XXII, 1983, str. 3—10. **187** Miroslav Bertoša, Miroslav Kurelac, Darko Munič: Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre, svezak I, Zagreb 1977, 147 str. Svezak II, Zagreb 1978, 64 str. Svezak III, Zagreb—Rijeka 1979, 91 str. Vesna Gamulin, Ante Gulin, Miroslav Kurelac, Daniela Milotti, Nenad Moacanin, Darinko Munič i Vjekoslav Štoković: Prilozi za bibliografiju objavljenih izvora za povijest Istre. Svezak IV i Dodatak. Zagreb—Rijeka 1981, 489 str. **188** Anna Antoniazio Bocchina: L'architettura gotica in Istria. Atti e memorie della societa'istriana di archeologia e storia patria. Volume XXXI della Nuova Serie. Trieste 1983, str. 39—48. **189** Elio Apih: Catalogo analitico della stampa periodica Istriana (1807—1870). Trieste 1983, 313 str. **190** Branko Babič: Odmevi. Trst 1985. **191** Leopoldo Bari: Istria ieri e oggi. Trieste 1984. **192** Julij Beltram: Pomlad v Istri. Istrsko okrožje cone B Svobodnega tržaškega ozemlja 1947—1952. Koper 1986, 353 str. **193** Miroslav Bertoša: Između gospodarske kategorije i socijalne napetosti (sukobi na mletačko-austrijskoj granici u Istri od XVI. do XVIII. stoljeća). Problemi sjevernog Jadrana 5, 1985, str. 91—146. **194** Miroslav Bertoša: »Sud-diti di natura grava« banditismo nel parentino nel seicento e nei primi decenni del settecento. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XVI, Trieste—Rovigno 1985—1986, str. 263—302. **195** Carla Colli: Degli Slavi istriani di don Antonio Facchinetti. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XV, Trieste—Rovigno 1984—1985, str. 199—233. **196** G. G. Corbonesi: Il Friuli, Trieste e l'Istria dalla preistoria alla caduta del Patriarcato d'Aquileia. Grande atlante storico-cronologico comparato. Udine 1984, 436 str. **197** Franco Crevatin: Breviora etymologica. Atti e memorie della societa'istriana di archeologia e storia patria. Volume XXXI della Nuova Serie. Trieste 1983, str. 275—277. **198** Ivan Erceg: Broj i financijsko stanje bratovščina u Istri (1741). Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 26, 1983, str. 103—123. **199** Ivan Erceg: Dokument o stanju i mjerama za uređenje Istre 1804. godine. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVII, 1986, str. 107—121. **200** Ivan Erceg: Dokumenti o urbarijalnom uređenju u općini Delnice 1774/1786. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 28, 1986, str. 15—60. **201** Ivan Erceg: Kretanje stanovništva u bivšoj mletačkoj Istri za vrijeme austrijskog i francuskog vladanja (1803—1811). Zbornik JAZU 13, zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU, Zagreb 1983, str. 1—50. **202** Ivan Erceg: Struktura stanovništva i njegova socijalno-ekonomska osnova u bivšoj mletačkoj Istri (1803). Acta historico-oeconomica Iugoslaviae 9, 1982, str. 29—52. **203** Ivan Erceg: Struktura stanovništva i njegova zdravstvena zaštita potkraj XVIII. i početkom XIX. stoljeća u bivšoj mletačkoj Istri. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 27, 1986, str. 35—50. **204** Gherardi Bon, L. Lubiana, A. Milo: Istria fra le due guerre. Roma 1985. **205** Gianni Giuricin: Istria. Momenti dell'esodo. Trento 1985. **206** Danilo Klen: Stodvadeset godina Kandlerovog diplomatskog Zbornika Istre. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 28, 1986, str. 203—219. **207** Janez Kramar: Marezige trdnjava slovenstva v Istri 1861—1930. Koper 1982, 396 str. **208** Marko Legović: Iskorištavanje poljoprivrednog zemljišta u Istri posljednih 160 godina. Problemi sjevernog Jadrana 5, 1985, str. 53—86. **209** Lujo Margetić: Histrica et Adriatica-raccolta di saggi storico-giuridici e storici. Fiume, Trieste 1983, 325 str. Collana degli atti Centro di ricerche storiche — Rovigno, 6. **210** Lujo Margetić: La »pace provinciale« tra gli Istriani e il Margravio W. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XV, Trieste—Rovigno 1984—1985, str. 49—60. **211** Darinko Munič: Kastav u srednjem vijeku. Društveni odnosi u kastavskoj općini u razvijenom srednjem vijeku. Rijeka 1986, 175 str. **212** Napredna mladina slovenske Istre 1919—1947. Koper 1985, 385 str. Salvator Žitko: Delovanje mladine slovenske in italijanske narodnosti 1919—1941, str. 13—45. Salvator Žitko: Delovanje mladine od 1941 do kapitulacije Italije 1943, str. 49—65. Raul Šiško: Veliki polet mladinske aktivnosti do spomladi 1944, str. 67—82. Avgust Lešnik: Dejavnost mladih od pomladi do jeseni 1944, str. 83—106. Janez Dekleva: Mladinska dejavnost od avgusta 1944 do osvoboditve maja 1945, str. 107—118. Lucio Lubiana: Delež italijanske protifašistične mladine Pirana, Izole in Kopra 1941/45, str. 119—135. Mirko Makrežič: Organizacija ZSM in SKOJ, str. 139—161. Vid Vrevec: Protifašistična dejavnost v občini Dolina 1919—1941, str. 165—186. Benjamin Slavec: Delovanje SKOJ in ZSM na dolinskem območju 1941—1945, str.

187—210. Maks Zadnik: Vloga mladih v partizanskih enotah v slovenski Istri, str. 213—233. Danilo Petrinja, Ivan Dodič, Pavel Legac: Obveščevalna dejavnost, str. 235—244. Fran Juriševič: Mladina in partizansko gospodarstvo, str. 245—254. Milan Guček: Delež mladine na področju zdravstva in sanitete, str. 255—259. Sledijo še poglavja, ki zajemajo NOB v Istri, delo prekomorcev, seznam padlih mladincev in mladink. **213** Ivan Peđerin: Il registro dei boschi dell'Istria occidentale del 1541/42. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XIV. Trieste—Rovigno 1983—1984, str. 153—170. **214** Janez Peršič: Židje v poznosrednjeveški beneški Istri. Slovensko morje in zaledje 6—7, 1984, str. 39—68. **215** Anamari Petranović, Anneliese Margetič: Il placito del Risano. Atti — centro di ricerche storiche — Rovigno. Volume XIV, Trieste—Rovigno 1983—1984, str. 55—70. **216** Tihomira Stepinac-Fabijanič: Načini i kultura stanovanja u Istri, na Krasu i sjevernojadranskim otocima: povijesni pregled arhitektonskog razvoja. Problemi sjevernog Jadrana 5, 1985, str. 199—231. **217** Bernard Stulli: Istarsko okružje 1825—1860. Prvi dio. Upravni sustav — demografske prilike — gospodarska struktura. Historijski arhiv Pazin — historijski arhiv Rijeka. Posebno izdanje 8. Pazin—Rijeka 1984, 180 str. **218** Bernard Stulli: Poreština sredinom 19. stoljeća. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXVII, Pazin—Rijeka 1986, str. 7—34. **219** Nevio Setić: Prilog proučavanju veza Dubrovnika sa sjevernojadranskim primorjem i Istrom u XV. i XVI. stoljeću. Problemi sjevernog Jadrana 5, Rijeka 1985, str. 235—258. **220** Janez Šumrada: Podložniško prebivalstvo komornega gospostva Pazin v tridesetih letih 16. stoletja. Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 26, 1983, str. 81—101. **221** Sergio Tavano: L'alto medioevo fra Cividale e Pola. Considerazioni sui monumenti. Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria. Volume XXXI della Nuova Serie. Trieste 1983, str. 197—214. **222** Zbornik ob 40-letnici obnove slovenske šole v Istri. Koper 1985, 125 str. Za zgodovinarja so zanimivi članki: Milan Marušič: Slovenska šola v Istri, str. 5—35. Jernej Humar: Boj za slovensko šolo v Škofijah, str. 40—47. Alenka Aškerc-Mikeln in sodelavci: Sedanji vzgojno-izobraževalni ustroj na obali, str. 48—61. Marijan Malc: Partizanske šole in učitelji v Slovenski Istri, str. 95—97. Marijan Malc: Osnovne šole in učitelji v šolskih letih 1945/46 in 1946/47, str. 98—103. Marijan Malc: Srednje šole in učitelji v šolskih letih 1945/46 in 1946/47, str. 104—106. Ljuba Vrabec. Vilma Krapež: Slovensko šolstvo v Istri do leta 1954 (bibliografija), str. 107—116. Delavci pokrajinskega arhiva v Kopru: Arhivski viri o šolstvu v Slovenski Istri, str. 117—121. Vlasta Beltram: Seznam šolskih kronik v Slovenski Istri, str. 122—123. Glej še številke: C 24, C 25, C 77, C 259, C 399, C 456, C 463, C 558, C 572, C 578, C 582, D 329.

Trst

223 Angelo Ara, Claudio Magris: Trieste: un'identità di frontiera. Torino 1982, 125 str. **224** Fulvio Babudieri: Industria, commerci e navigazione a Trieste e nella regione Giulia. Milano 1982, 217 str. **225** Giorgio Bevilacqua: La minoranza slovena a Trieste e il rapporto Italia-Slavia. Trieste 1984, 124 str. **226** Ernst Bruckmüller: Triest und Österreich im 18. Jahrhundert. Die Entwicklung von Triest und die Staatsbildung der Habsburger im aufgeklärten Absolutismus. Österreichische Osthefte 27, Wien 1985, str. 300—330. **227** P. Cammarosano: Le magistrature cittadine di Trieste nel secolo XIV. Guida e inventario delle fonti. Roma 1982, 83 str. **228** Bruno Chersicla: E tornato Joyce. Iconografia triestina per Zois. Milano 1982, 130 str. **229** Rado Čilenšek, Jože Koren: Osvoboditev Trsta. Ljubljana 1985, 31 str. **230** Comunisti a Trieste. Un'Identità Difficile. Roma 1983, 262 str. Milica Kacin-Wohinz: Comunisti a Trieste. Un'Identità Difficile. Kritične pripombe in dopolnila h knjigi. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1984, str. 181—194. Milica Kacin-Wohinz: Početak obračuna s prošlostju: Comunisti a Trieste. Un'Identità Difficile. Časopis za suvremenu povijest 16, 1984, str. 87—101. **231** Geoffrey Cox: La corsa per Trieste. Gorizia 1985, 312 str. **232** Mario Dassovich: Trieste e l'Austria fra retaggio e mito. Trieste 1984, 224 str. **234** Diego De Castro: La questione di Trieste. Trieste 1982, I e II. **235** Del Bianco: I trasporti a Trieste dalla Società Triestina Tramway all'Azienda Consorziale Trasporti. Udine 1982, 107 str. **236** Karlo Devetak: Kmetijstvo na Tržaškem. Jadranski koledar 1985, str. 131—135. **237** Ferruccio Fölkel, C. L. Cergoly: Trieste provincia imperiale, splendore e tramonto del porto degli Absburgo. Milano 1983, 295 str. **238** Stanko Flego: Brda, vas, ki je ni več. Jadranski koledar 1984, str. 95—112. **239** Stanko Flego: O cerkvah sv. Andreja in sv. Martina pri Dolini. (Zgodovinsko-topografske beležke). Jadranski koledar 1985, str. 183—199. **240** Hilarij Frančeškin: Prerez javno publiciranih stališč KP STO in KPI do memorandumov o soglasju in položaju slovenske manjšine na Tržaškem. (1954—1964). Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 25, 1985, str. 111—144. **241** ID.: Stato e società a Trieste nel secolo XIX. Problemi e documenti. Trieste 1983, 187 str. **242** Darko Ogrin: Goldonijev trg v Trstu. Kronika 32, 1984, str. 63. **243** Milan Pahor: Delavska enotnost — Unità operaia. Prispevek k zgodovini delavskega gibanja v Trstu. Contributo alla storia del movimento operaio a Trieste.

Ljubljana—Trst 1986, 132 str. **244** Milan Pahor: Drugi tržaški proces. Ljubljana 1982, 40 str. **245** Boris Pangerc: Kako so v Bregu tolkli betudo. Jadranski koledar 1982, str. 156—158. **246** Boris Pangerc: Pritrkovalci v Bregu. Jadranski koledar 1985, str. 145—162. **247** Boris Pangerc: Ledenice. Jadranski koledar 1986, str. 166—171, **248** Boris Pangerc: Prehrana v Bregu nekoč. Jadranski koledar 1983, str. 213—220. **249** Roberto Pavanello: L'amministrazione giudiziaria a Trieste da Leopoldo I a Maria Teresa I. L'età anteriore al Portofranco. Fonti e Studi per la Venezia Giulia, serie II: studi vol. IV. Trieste 1982, 106 str. **250** 75 let Glasbene matice. Trst 1985, 58 str. Adrijan Semen: Nash 75 let, str. 5—8. Gojmir Demšar: Glasbena matica v svojem prvem obdobju (1909—1927), str. 9—14. Sveto Grgič: Obnovitev Glasbene matice v letu 1945 in njen povojni razvoj, str. 15—24. Gojmir Demšar: Absolventi Glasbene matice, str. 25—27. Žarko Hrvatič: Orkester Glasbene matice, str. 28—30. Bogdan Kralj: Zborovska dejavnost Glasbene matice, str. 31—36. Gojmir Demšar: Koncerti Glasbene matice, str. 37—40. Ubald Vrabec: Moji spomini na Glasbeno matico, str. 41—43. Pavle Merku: Orkester Glasbene matice pred požigom Narodnega doma, str. 44—46. Aleksander Rojc: Prerez skladateljskega dela pri nas, str. 47—58. **251** Jože Pirjevec: Introduzione alla storia culturale e politica slovena a Trieste nel '900. Trieste 1983. **252** Jože Pirjevec: Tržaški voz. O zgodovinskih dogodkih in političnem razvoju v letih 1945—1980. Trst 1985, 88 str. **253** Pri nas v Barkovljah je bilo pa tako... Trst 1982, 175 str. Uredila Elvi Miklavc Slokar. **254** Laura Ruaro Loresi: Il sistema di difesa romano e medioevale di Trieste. Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria. Volume XXXI della Nuova Serie. Trieste 1983, str. 7—37. **255** Alfieri Seri: Trieste nelle sue stampe. Sviluppo urbanistico dalla nascita dell'emporio alla fine dell'ottocento storia cronaca folklore arte vita quotidiana nei secoli XVIII e XIX. Trieste 1980, 173 str. Ponatis dela iz leta 1979. **256** Tomaž Simčič: Jakob Ukmar (1878—1971). Sto let slovenstva in krščanstva v Trstu. Gorica 1986, 251 str. **257** Slovensko gledališče v Trstu. Ljubljana 1986, 63 str. Filibert Benedetič: Slovensko gledališče v Italiji 1982—83. Jadranski koledar 1984, str. 65—71. **259** Paolo Valdevit: La questione di Trieste 1941—1945. Politica internazionale e contesto locale. Milano 1986, 279 str. **260** Andrej Vovko: O »družbenikih« in podružnicah Ciril-Metodove družbe na Tržaškem do konca leta 1918. Jadranski koledar 1982, str. 123—130. **261** Jodok Zabkar: Das politische Triest in der italienischen und der slowenischen Triester Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts. Südostforschungen XLV, München 1986, str. 123—138. **262** Pietro Zovatto: Ricerche storico-religiose su Trieste. Trieste 1984, 187 str. Glej še številke: C 18, C 110, C 135, C 473, C 476.

Goriška

263 Nino Agostinetti: Stranke in druge politične silnice na Goriškem (1870—1918). Goriški letnik 9, 1982, str. 197—202. **264** Isabel Ahumada Silva: Le monete dei conti di Gorizia e del Tirolo dal Museo Provinciale di Gorizia. Annali di storia Isoncina 1, Gorizia 1986, str. 77—116. **265** Furio Bianco: »A Sua Eccellenza Conte Marco Padrone«. La corrispondenza del fattore di una grande azienda dell'Isontino (1843—1874). Annali di storia Isoncina 1, Gorizia 1986, str. 11—31. **266** Marijan Breclj: Pilonova galerija v Ajdovščini. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 135, 1985, 30 str. **267** Marijan Breclj: Slovenci ob Soči med Brdi in Jadranom. Bibliografija zajema strani 261—283. Celje 1983, 287 str. **268** Pavel Budin: Hranilnica in posojilnica v Mirnu. Pravna ureditev in poslovanje. Goriški letnik 9, 1982, str. 85—107. Isti, Goriški letnik 11, 1984, str. 133—144. **269** Claudio Caltana, Antonella Gallarotti: Il Fondo antico della Biblioteca provinciale di Gorizia. Catalogo. Le edizioni del secoli XV e XVI. Annali di storia Isoncina 1, Gorizia 1986, str. 117—158. **270** I cattolici isontini nel XX secolo, II. Dal 1918 al 1934. Istituto di storia sociale e religiosa. Gorizia 1982, 310 str. **271** Silvano Cavazza: Primož Trubar in začetki luteranstva v goriški grofiji (1563—1565). Primorska srečanja 62, 1986, str. 189—199. **272** Maria Masau Dan, Annalia Delnieri: 8—9 agosto 1916. La presa di Gorizia, immagini documenti, memorie. Mostra allestita nel 70° anniversario. Gorizia 1986, 94 str. Katalog razstave. Alessandro Polin: La presa di Gorizia: cronologia della battaglia, str. 12—21. Maria Masau Dan: Agosto 1916: Gorizia sulla scena d'Italia, str. 22—39. Annalia Delnieri: La rosa purpurea di Gorizia, str. 42—47. Annalia Delnieri: Cartoline: immagini e simboli, str. 48—55. Annalia Delnieri: Guerra & pubblicità, str. 56—57. Annalia Delnieri: La memoria, lo sguardo, il silenzio, str. 58—67. Maria Masau Dan: La familia Mulitsch nell'agosto 1916. Lettere e pagine di diario, str. 70—73. Valerio Staccioli: Rappresentazione e significazione nel repertorio iconografico della Fototeca Provinciale, str. 74—83. Lucia Franco: L'Archivio Storico Provinciale come fonte di ricerca per la prima guerra mondiale, str. 84—90. Roberto Scomersi: Schede bibliografiche, str. 91—94. **273** Gabriele De Rosa: Religione e società nell'Italia del settecento. I problemi della ricerca. Cultura e formazione del clero fra '700 e '800. Gorizia, Lubiana e il Lombardo Veneto. Gorizia 1985, str. 15—30. **274** Karlo Devetak: Demografska slika Goriške pokrajine. Primorska sre-

čanja 48, 1984, str. 177—180. **275** Claudio Donati: Nobiltà goriziana e ordine di Malta nei secoli XVII e XVIII: Storia di un rapporto e di una controversia. *Annali di storia Isontina* 1, Gorizia 1986, str. 33—43. **276** Luigi Faccini: Società ed economia nell'area Isontina tra Presburgo e Fontainebleau. *Annali di storia Isontina* 1, Gorizia 1986, str. 45—75. **277** Zorko Fon, Hinko Uršič: Dolina Soče. Ljubljana 1982, 114 str. **278** Angelo Gambasin: Gli studi teologici dei sacerdoti goriziani presso l'Università di Padova nel secolo XIX. *Cultura e formazione del clero fra '700 e '800*. Gorizia, Lubiana e il Lombardo Veneto. Gorizia 1985, str. 69—81. **279** Stane Granda: Kmetijske razmere v Vipavskih dolini v prvi polovici 19. stoletja. *Goriški letnik* 11, 1984, str. 55—65. **280** Ivo Juvančič: Križarska vojska proti Kobaridcem 1331. *ZČ* 38, 1984, str. 49—55. **281** Milko Kos: Goldoni na Slovenskem. *Kronika* 30, 1982, str. 189—190. **282** Avguštin Lah: Od vipavskih gričev do Goriških Brd. Ljubljana, Koper 1985, 175 str. **283** Dorica Makuc: Prišleki kak kastiga, kak boži bič. *Jadranski koledar* 1986, str. 49—62. **284** Branko Marušič: Zgodovinopisje o političnem življenju primorskih Slovencev v drugi polovici 19. stoletja. *Goriški letnik* 9, 1982, str. 37—52. **285** Branko Marušič: Iz zgodovine Trente in Soče. *Nova Gorica* 1982, 24 str. **286** Pavel Medvedšek: Poslikane planete na kmečki arhitekturi na področju Tolminske, Goriške in Beneške Slovenije. *Goriški letnik* 9, 1982, str. 13—20. **287** Inga Miklavčič-Brezigar: Življenje v Breginju pred potresom leta 1976 in po njem. *Goriški letnik* 10, 1983, str. 39—60. **288** Hubert Močnik: Doneski k zgodovini cerkve sv. Ivana v Gorici. *Goriški letnik* 9, 1982, str. 189—196. **289** Občine na Goriškem od srede 19. stoletja do druge svetovne vojne. *Nova Gorica, Tolmin, Ajdovščina* 1986, 53 str. Razstavo in katalog sta pripravili Lilijana Vidrih-Lavrenčič in Metka Nusdorfer. **290** Edvin Pervanje: Akcije pripadnikov narodnorevolucionarne organizacije TIGR na Šentviški planoti 1930—1932. *Goriški letnik* 11, 1984, str. 205—208. **291** Albert Pucer: Oris Krkavškega vikariata v 17. stoletju. *Mohorjev koledar* 1985, str. 85—90. **292** Branimir Renar: Raša in njeni mlini. *Goriški letnik* 11, 1984, str. 185—194. **293** Fulvio Salimbeni: Facoltà teologiche e seminari tra politica e religione nell'Austria giuseppina. *Cultura e formazione del clero fra '700 e '800*. Gorizia, Lubiana e il Lombardo Veneto. Gorizia 1985, str. 5—14. **294** Cesare Scaloni: Diplomi patriarcali: i documenti dei patriarchi anteriori alla metà del XIII secolo nell'Archivio Capitolare di Udine. *Udine* 1983, 46 str. 11 tabel s fotokopijami originalov. Kritična izdaja. **295** La scuola la stampa le istituzioni culturali a Gorizia e nel suo territorio dalla metà del Settecento al 1915. *Gorizia* 1983, 146 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Mario Brancati: L'organizzazione scolastica nella contea principesca di Gorizia e Gradisca, str. 17—32. Marco Waltritsch: Le istituzioni scolastiche e culturali slovene a Gorizia sino alla prima guerra mondiale, str. 33—42. Luigi Tavano: Vicende ed influssi delle istituzioni scolastiche religiose ed ecclesiastiche (1740—1918), str. 43—54. Carlo Battisti: Dalla biblioteca dei gesuiti alla Studienbibliothek, str. 55—58. Marino De Grassi: Arte della stampa e periodici, str. 59—67. **296** Drago Sedmak: Telovadno društvo »Sokol« v Ajdovščini. *Goriški letnik* 10, 1983, str. 75—98. **297** Josef Seifert: Isonzo. Gorizia 1983. *Ponatis dela Isonzofront*, ki je izšlo na Dunaju leta 1936. **298** Peter Stih: Tolminsko gospostvo po urbarju iz leta 1598. *Goriški letnik* 11, 1984, str. 95—115. **299** Nataša Štupar-Šumi: Dvorec Vogersko — »Božičev grad«. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 137, 1984, 22 str. **300** Nataša Štupar-Šumi: Raziskave ob obnovitvenih delih na gradovih Rihemberk in Štanjel. *Varstvo spomenikov* XXV, 1983, str. 67—70. **301** Tabor »Doberdob« 82. *Znanost mladini*. Ljubljana 1983, 106 str. **302** Luigi Tavano: Dalla »Domus presbyterialis« (1757) al seminario centrale di Gorizia (1818). *Pastoralità e statalismo a confronto*. *Cultura e formazione del clero fra '700 e '800*. Gorizia, Lubiana e il Lombardo Veneto. Gorizia 1985, str. 31—67. **303** Luigi Tavano: Funzione unificante e realtà nazionali nel »Central Seminar« di Gorizia (1818—1918). *Studi Goriziani*, Volume LXI gennaio-giugno, Gorizia 1984, str. 65—78. **304** Sergio Tavano: Gorizia. *Storia e arte*. Reana del Rojale, 1981, 319 str. **305** Borut Uršič: Rezljani oltarji 17. stoletja v Goriških Brdih. *Zbornik za umetnostno zgodovino* XX, 1984, str. 41—64. **306** Andrej Vovko: Družba Sv. Cirila in Metoda na Goriškem. *Jadranski koledar* 1983, str. 96—111. **307** Davorin Vuga: *Vipavska dolina 1 — Arheološki vodnik*. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 134, 1984, 34 str. **308** Marko Vuk: *Grad Dobrovo v Goriških Brdih*. *Goriški letnik* 9, 1982, str. 123—148. **309** Marko Waltritsch: *Petdeset let poslovanja posojilnice v Pevmi (1899—1949)*. *Jadranski koledar* 1982, str. 148—155. **310** Marko Waltritsch: *Slovensko bančništvo in posojilništvo na Goriškem*. *Gorica* 1982, 467 str. **311** Marko Waltritsch: *Trgovski dom v Gorici*. *Jadranski koledar* 1982, str. 15—19. Glej še številke: B 72, B 117, B 120, C 21, C 23, C 40, C 119, C 203, C 494, C 506, C 537, C 566.

Idrija in Cerkljansko

312 Tadej Brate: *Idrijske klavže*. *Kulturni in naravni spomeniki Slovenije* 136, 1985, 23 str. **313** France Dolinar: Škof Anton Alojzij Wolf. *Zbornik idrijski razgledi* XXIX—XXXI, 1984, 1985, 1986, str. 74—78. **314** Ivana Leskovec: *Cerkno in Cerkljani*

1900—1945. Zbornik idrijski razgledi XXIX—XXXI, 1984, 1985, 1986, str. 87—93. 315 Ivana Leskovec: Oris zgodovinskega razvoja cerkljanske laufarije. Primorska srečanja 63, 1986, str. 244—246. 316 Jože Pfeifer: Zdravstveno varstvo idrijskih rudarjev v 18. stoletju. Zbornik idrijski razgledi XXIX—XXXI, 1984, 1985, 1986, str. 15—22.

Beneška Slovenija in Kanalska dolina

317 Giovan Battista Pellegrini: Appunti di terminologia agricola friulana ed alpina (dall'ASLEF vol. IV). Atti e memorie della società istriana di archeologia e storia patria. Volume XXXI della Nuova Serie. Trieste 1983, str. 285—303. 318 L. E. Behares: Bilingüismo y educacion en el Friul. Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias; Serie Lingüística 1/5. Montevideo 1984, str. 84—102. 319 Cesare Cornelio Desinan: Agricoltura e vita rurale nella toponomastica del Friuli—Venezia Giulia. Prvi del, Pordenone 1982, 364 str., drugi del, Pordenone 1983, 222 str. 320 Fedora Ferluga Petronio: Ivan Trinko. Poeta e scrittore della Slavia veneta. Padova 1984, 107 str. 321 Vlado Klemše: Slovenska krajevna in ledinska imena v Furlaniji in Karniji iz seznama v slovarju II Nuova Pirona. Jadranski koledar 1986, str. 155—165. 322 Vlado Klemše: Ledinska imena na območju Vrha in neposredne okolice. Sovodenski zbornik I, Sovodnje 1983, str. 125—131. 323 Tito Maniaco: Storia del Friuli. Roma 1986, 276 str. 324 Branko Marušič: Slovensko-furlanski kulturni stiki. Jadranski koledar 1986, str. 33—36. 325 Pavle Merku: Slovenski priimki na zahodni meji. Trst 1982, 79 str. 326 Andreina Nicolo Ciceri: Tradizioni popolari in Friuli. Udine 1982, dva zvezka, 977 str. 327 Ana Maria Preziosi: Borghesia e fascismo in Friuli negli anni 1920—1922. Roma 1980, 221 str. 328 Prodotto libro. L'arte della stampa in Friuli tra il XV° e il XIX. secolo. Gorizia 1986, 194 str. Maria Masau Dan: La biblioteca dei musei provinciali di Gorizia, str. 15—23. Lorenzo Baldacchini: Un prodotto da leggere: il libro, str. 25—34. Marino De Grassi: Introduzione: Gli strumenti bibliografici, str. 35—40. Antonella Gallarotti: Gli incunaboli: Geraert van der Leye, str. 41—46. Claudio Caltana: Giovanni Battista Natolini tipografo a Udine tra la fine del cinquecento e gli inizi del seicento, str. 47—64. Monica de Re: Della bottega all'impresa commerciale nel seicento: Pietro Lorio, Nicolò Schiratti e i suoi eredi, str. 65—82. Cristina Donazolo: Un'impresa calcografica di Nicolò Schiratti: La veduta prospettica di Udine metropoli del Friuli, str. 83—87. Luigi de Biasio: La biblioteca arcivescovile di Udine, str. 89—92. Monica de Re: La biblioteca Guarneriana di S. Daniele del Friul, str. 93—95. Marino De Grassi: Provincialismo e momenti tardoilluministici nell'editoria del settecento, str. 97—117. Annalia Delnieri: De architectura: dal genotesto al testo, str. 119—138. Piccarda Quilici: Quattro secoli di legature d'arte in Friul, str. 139—167. Antonio Zappalà: Problemi di conservazione del libro, str. 169—177. Maria Volpato, Giuliana Nessi: Indagine sullo stato di conservazione dei fondi antichi nelle biblioteche Isontine d'uso pubblico, str. 179—194. 329 Reziya. Jezik zemlje, jezik kruha. Trst 1981, 102 str. 330 Ricerche religiose del Friuli e dell'Istria II. Trieste 1983, 151 str. P. L. Zovatto: Cultura del clero di Trieste tra '800 e '900, str. 5—45. A. de Nicola: Il dibattito teologico negli Atti del Concilio di Aquileia del 381, str. 47—93. N. Agostinetti: Iredentismo e cattolici nel Friuli austriaco dell'800, str. 95—127. S. Cella: Un latinista e un archeologo (il carteggio tra l'ab. Furlaneto e Kandler, 1840—48), str. 129—139. S. Braini: Indagine sulla persistenza di un sito di culto sul monte S. Leonardo (Trieste) dal periodo precristiano al secolo scorso, str. 141—147. F. Colombo, A. Messina: Notiziola sulla necropoli del monte S. Michele presso Muggia Vecchia, str. 149—151. 331 Marijan Smolik: Molitvenik in pesmarica za Beneške Slovence. Goriški letnik 9, 1982, str. 149—161. 332 Pavel Stranj: Demografsko gibanje v Furlaniji-Juljskih krajini. Jadranski koledar 1983, str. 131—135. 333 Nicoletta Tessarin: Hribovska pašnja v furlanskem pogorju. Primorska srečanja 57/58, 1985, str. 392—396. 334 Viti e Vini della Contea. Gorizia 1986, 127 str. Maria Masau Dan: Per un museo o un centro di documentazione storica sulla produzione vinicola, e sull'agricoltura in genere, della provincia di Gorizia, str. 11—14. Giovanni Colognati: La vite. Per una storia delle tecniche di coltivazione (1860—1920), str. 17—41. Piero Pittaro: Viticoltura e vinificazione nell'800 isontino, str. 43—44. Alberto Levi: Il presente dell'industria vinifera Goriziana (Da »Atti e Memorie dell'I. R. Società Agraria di Gorizia«, 1877), str. 45—80. Carlo del Torre: Avversità atmosferiche e parassitarie nella viticoltura dell'Ottocento attraverso le pagine del »Contadinel« di Giuseppe Ferdinando del Torre, str. 81—95. Paola Francescon: Dall'»Operato d'Estimo Catastale della Comune di Romans«, str. 97—102. Claudio Fabbro: Aspetti tradizionali e moderni della viticoltura goriziana, str. 103—127. Glej še številke: A 29, B 133, C 33, C 191, C 192, C 319, C 479, C 503, C 543, D 151, D 135, D 154, D 148, D 158, D 196, D 378.

Koroška

335 Pavel Apovnik: Kultura koroških Slovencev in njen odnos do kulture sosedov. Celovski zvon II/3, 1984, str. 7—12. 336 Thomas M. Barker: The Slovene mino-

rity of Carinthia. New York 1984, 415 str. 337 Emilijan Cevc: Predromanski relief v Hodišah na Koroškem. Razprave SAZU XV, 1986, str. 3—23. 338 Wilhelm Deuer: Die teilweise Abtragung der ehemaligen Zisterzienser-Stiftskirche von Viktring im Jahre 1843 und ihre Motive. Carinthia I 175, 1985, str. 245—287. 339 Karl Dinklage: Die Anfänge der Kärntner Landesverwaltung. Der Aufbau von Kanzlei, Buchhaltung, Registratur und Archiv der Landstände bis zur Adelsmigration von 1629. Carinthia I 173, 1983, str. 239—287. 340 Teodor Domej, Avguštin Malle, Janko Malle, Franci Zwitter: Clovek ne živi samo od kruha: Slovenska prosvetna zveza in njenih petisedemdeset let. Celovec 1983, 95 str. 341 Josef Feldner: Gränzland Kärnten. Klagenfurt 1982, 360 str. 342 Majda Fister: Rož. Ljubljana 1985, 174 str. 343 Claudia Fräss-Ehrfeld: Geschichte Kärntens. Band I: das Mittelalter. Klagenfurt 1984, 814 str. 344 Bogo Grafenauer: Položaj koroških Slovencev in njegovi zgodovinski temelji. ZC 37, 1983, str. 307—338. Ocena in komentar h knjigi: Unkart-Glatschnig-Ogris: Zur Lage der Slovenen in Kärnten, Klagenfurt 1984. 345 Wilhelm Hirsch: Eine Glocke von 1345 in der Filialkirche von St. Primus in Klagenfurt. Carinthia I 174, 1984, str. 55—58. 346 Ferdinand Hutz: Eine Reise durch Kärnten im Jahre 1867. Ein Dokument zum Beginn des Fremdenverkehrs. Carinthia I 173, 1983, str. 405—456. 347 Peter Iboung: Die kärntner Slovenen im Spiegel der Volkszählung 1981. Klagenfurt 1986, 122 str. 348 Adelheid Janschitz: Geschichte des Gailtales von 1848 bis 1914: Regionalhistorische Untersuchung anhand lokalen Quellen. Salzburg 1982, 154 str. + 155—290 str. prilog. 349 Urban Jarnik: Andeutungen über Kärntens Germanisierung = Pripombe o germanizaciji Koroške. (Spremlna študija Bogo Grafenauer). Celovec 1984, 155 str. 350 Jubilejni zbornik: ob 75-letnici zavoda šolskih sester v Št. Petru. Celovec 1985, 199 str. 351 Herbert Katz: Demographische Entwicklung der Pfarre Bleiburg 1835—1900 unter Berücksichtigung einiger Aspekte der Sozial-Geschichte der Familie. Klagenfurt 1985, 315 str. 352 Barbara Kienzl-Neubauer, Manfred Fuchs: Die Pfarrkirche St. Georgen am Sandhof in Kärnten. Carinthia I 175, 1985, str. 145—166. 353 Irtraud Koller-Neumann: Die Lehre des Bistums Bamberg in Kärnten bis 1400. Das Kärntner Landesarchiv 7, Klagenfurt 1982, 168 str. 354 Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes. Ljubljana 1984, 384 str. Edvard Kardelj: Avstrija ni izpolnila zaupanja, str. 7—19. Janko Pleterski: Pomen koroške preteklosti od srednjega veka do prve svetovne vojne, str. 22—33. Janko Pleterski: Koroški Slovenci in plebiscit, str. 34—39. Tone Zorn: Koroški Slovenci v prvi avstrijski republiki, str. 40—46. Tone Zorn: Priključitev Avstrije nacistični Nemčiji in koroški Slovenci, str. 47—49. France Škerl: Koroška v narodnoosvobodilnem boju, str. 50—62. Tone Ferenc: Sklepne operacije jugoslovanske armade za osvoboditev Koroške, str. 63—70. Aleš Bebler: Koroška meja, str. 71—73. Avguštin Malle: Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki, str. 76—84. Franci Zwitter: Slovenska gimnazija v Celovcu — najzlahotnejši sad borbe koroških Slovencev, str. 85—91. Vladimir Klemenčič: Ob 25-letnici zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu, str. 92—94. Vladimir Klemenčič, Matjaž Klemenčič: Položaj slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem v luči historičnih in socialnogeografskih procesov, str. 95—111. Borut Bohte: Slovenska manjšina v Avstriji in mednarodno pravo, str. 112—123. Danilo Türk: Aktualnost koroškega manjšinskega vprašanja danes, str. 124—129. Matevž Grilc: Posledice tristrankarskega sporazuma za koroške Slovence, str. 130—135. Feliks Wieser: Zavedati se moramo celovitosti naše narodne skupnosti, str. 136—145. Umetniška ustvarjalnost koroških Slovencev zavzema, str. 148—170. Janko Pleterski: Lojze Ude in memoriam, str. 172—174. Janez Stergar, Janko Liška, Avguštin Malle, Borut M. Sturm, Tone Zorn, Pavle Žaucer: Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1848 do 1983, str. 175—283. Štefka Bukovec, Marija Malle, Avguštin Malle: Casniki in časopisi koroških Slovencev v Avstriji 1849—1983, str. 284—299. Janez Stergar, Borut M. Sturm, Nataša Stergar: Izbor strokovne literature o koroških Slovencih, str. 300—318. Avstrijska državna pogodba, str. 319—324. Operativni koledar, str. 325—329. Na ostalih straneh je povzetek v nemščini. 355 Herta Laussegger: Wassermühlen im südlichen Kärnten. Volkskundliche und terminologische Aspekte. Carinthia I 175, 1985, str. 299—321. 356 Avguštin Malle: Razvojni problemi dvojezičnega šolstva na Koroškem. Razprave in gradivo 17, 1984, str. 121—132. 357 Merian. Das Monatsheft der Städte und Landschaften. Jahrgang XXXIX. Hamburg 1986, 198 str. Heft 4: Kärnten. 358 Oskar Moser: Die Getreidesense in Kärnten und die Bestrebungen der Kärntner Landwirtschaftsgesellschaft zu ihrer Einführung. Carinthia I 174, 1984, str. 217—255. 359 Dušan Nečak, † Tone Zorn: Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (1945—1976). Prispевki za zgodovino delavskega gibanja 22, 1982, str. 251—269. 360 Dušan Nečak: Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki (1945—1976). Osnutek za politično zgodovino. Ljubljana 1985, 212 str. 361 Dušan Nečak: Volitve na Koroškem po drugi svetovni vojni. Ljubljana 1982, 270 str. 362 Istvan Németh: Handschriften und Inkunabeln Kärntner Provenienz in der Österreichischen Nationalbibliothek. Carinthia I 174, 1984, str. 173—192. 363 Dieter Neumann: Die Gail bei Villach. Eine landschaftsgeschichtliche Skizze. Neues aus Alt-Villach 1984, 21. Jahrbuch des Stadtmuseums, str. 49—54. 364 Dieter Neumann: Von Mühlen und Mehl. Zur Geschichte

der Villacher Mühlen. Neues aus Alt-Villach 1985, 22. Jahrbuch des Stadtmuseums, str. 55—75. **365** Wilhelm Neumann: Bausteine zur Geschichte Kärntens. Das Kärntner Landesarchiv 12. Klagenfurt 1985, 720 str. **366** Wilhelm Neumann: Der bedeutendste Maler der Kärntner Spätgotik — Thomas Artula von Villach. Neue Funde zu seiner Lebensgeschichte. Neues aus Alt-Villach 20, 1983, str. 59—98. **367** Wilhelm Neumann: Das Jahr 1335 im Rückblick. Anmerkungen zur Österreichischen Staatsbildung mit einem Excurs zu Günther Hödls »Österreich-Kärnten 1335—1985«. Carinthia I 176, 1986, str. 157—176. **368** Wilhelm Neumann: Die Kapelle St. Johann bei Villach und ihre Inhaber. Zur Geschichte der einstigen Kirchenlandschaft im Westen der Stadt. Neues aus Alt-Villach 1985, str. 17—54. **369** Wilhelm Neumann: Die Sagat und das Dorf Agaten bei Villach. Neues aus Alt-Villach 1984, str. 55—76. **370** Jakob Obersteiner: Ein Schulbericht aus dem Beginn des 17. Jahrhunderts. Carinthia I 173, 1983, str. 289—299. **371** Alfred Ogris: Der amtliche Gebrauch zweisprachiger Ortsnamen in Kärnten aus historischer und gegenwärtiger Sicht. Carinthia I 176, 1986, str. 73—106. **372** Alfred Ogris: Matthias Perdon — ein Lebensbild aus der Zeit der Gegenreformation, zugleich ein Beitrag zu zwei Kärntner Ortsnamen. Carinthia I 174, 1984, str. 303—347. **373** 80 let kulturnega delovanja v Borovljah in okolici. 115-letnica Slovenskega katoliško-konstitucionalnega društva v Borovljah. Borovlje 1985, 80 str. **374** Hubert Osprian: Der hl. Ulrich — Bischof und Reichsfürst 955—1683—1983. Jahrbuch der Diözese Gurk, Zbornik krške škofije 1983, str. 68—72. **375** Regina Schmit: 450 Jahre Ursulinenorden — 315 Jahre in Klagenfurt. Jahrbuch der Diözese Gurk, Zbornik krške škofije 1985, str. 66—70. **376** Luka Sienčnik: Koroški Slovenci v boju za svojo šolo. Maribor, Celovec 1984, 279 str. **377** Christian Srienc: Das Dekanat Bleiburg. Jahrbuch der Diözese Gurk, Zbornik krške škofije 1985, str. 17—20. **378** Ernst Steinicke: Das Kanaltal. Sozialgeographie einer alpinen Minderheitenregion. Innsbrucker geographische Studien, Band 11, Innsbruck 1984. **379** Janez Stergar: Koroška in koroški Slovenci v novih slovenskih leksikografskih in enciklopedičnih delih. Ljubljana 1985, 24 str. **380** Janez Stergar: Zeva koroških partizanov ter njena vloga v društvenem življenju in političnem organiziranju koroških Slovencev. Razprave in gradivo 19, 1986, str. 173—190. **381** Sto let Gorjanci = Hundert Jahre Gorjanci. Celovec 1985, 55 str. **382** Borut Marjan Sturm: Volitve v Koroško kmetijsko zbornico dne 15. 11. 1981. Ljubljana 1982, 24 f. str. **383** Arnold Suppan: Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert. Österreichisches Archiv. Wien—München 1983, 263 str., 3 karte, tabelle in statistika. **384** Anton Svetina: Prispevek k zgodovini Dvora nad Vrbo. ZČ 36, 1982, str. 103—123. **385** Anton Svetina: Prispevek k zgodovini Št. Štefana v Ziljski dolini. Kronika 30, 1982, str. 23—24. **386** Ralf Unkart, Gerold Glantschnig, Alfred Ogris: Zur Lage der Slowenen in Kärnten. Die slowenische Volksgruppe und die Wahlkreiseinteilung 1979 — eine Dokumentation. Klagenfurt 1984, 432 str. Glej še oceno Boga Grafenauerja v ZČ 37, 1983, str. 307—338. **387** Helfried Valentinitich: Der Prozess gegen den »Feind des Vaterlandes« Hans Sigmund Cornion 1675—1677. Ein Beitrag zur rechtlichen Situation der Unterkärntner Bauer in der frühen Neuzeit. Carinthia I 175, 1985, str. 229—243. **388** Nada Vilhar: Prikaz razvoja gospodarstva po panogah na narodnostno mešanem ozemlju na Koroškem v obdobju 1970—1980. Ljubljana 1984, 192 f. **389** Nada Vilhar: Prikaz razvoja gospodarstva na narodnostno mešanem ozemlju na Koroškem v obdobju od leta 1973 do 1983. Ljubljana 1983, 304 f. **390** Nada Vilhar: Razvoj turističnega gospodarstva na narodnostno mešanem ozemlju na Koroškem. Razprave in gradivo 19, 1986, str. 203—217. **391** Wilhelm Wadl, Valentin Hallwig: Kärntens Weg in die Welt von Morgen: 1945—1985. Klagenfurt 1985, 96 str. **392** Wilhelm Wadl: Die Wahlen zum Österreichischen Reichstag des Jahres 1848 in Kärnten. Carinthia I 173, 1983, str. 367—403. **393** Wilhelm Wadl: Das Jahr 1945 in Kärnten. Ein Überblick. Klagenfurt 1985, 128 str. **394** Evelyne Weberinig: Landeshauptmannschaft und Vizedomat in Kärnten bis zum Beginn der Neuzeit. Das Kärntner Landesarchiv 10, Klagenfurt 1983, 199 str. **395** Marijan Zadnikar: Po starih koroških cerkvah. Celovec 1984, 319 str. **396** Zbornik ob šestdesetletnici Kluba slovenskih študentov in študentk. Dunaj 1983/1984, 85 str. Mario Koncilija: Zgodovinski pregled KSSSD, str. 8—12. Intervju s profesorjem Jožkom Hutterjem, str. 13—15. Flori Wieser: Naloge, delovanje, problemi KSSSD v zrcalu narodne situacije, str. 16—22. Kristijan Ogris: Interni problemi-vzroki za stagnacijo v manjšinski politiki, str. 23—28. Borut Sommeregger: Legitimacija, transparenca in kontrola v narodni politiki, str. 29—31. Janko Zerzer: Integracija ali geto? — kor. Slovenci in avstrijska družba, str. 32—37. Jože Messner: Integracija ali geto? — kor. Slovenci in avstrijska družba, str. 38—42. Jani Oswald: Zakaj, le zakaj ni patentnih receptov?, str. 43—48. Ludvik Druml: Kulturni boj na hrbitih krajevnih društev?, str. 49—51. Reginald Vospersnik: Pomen manjšinskega šolstva za kulturno rast koroških Slovencev, str. 52—56. Feliks J. Bister: Narodna solidarnost — samo fraza ali niti to več?, str. 57—61. Rihard Grlic: Nekaj misli o KSSSD, str. 62—67. **397** Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes z upoštevanjem vseslovenske zgodovine. Klagenfurt 1985, 184 str. Pripravila komisija zgodovinarjev pod predsedstvom Valentina

Inzka. Sodelovali so: Cilka Broman, Irena Bruckmüller, Hanns Haas, Valentin Inzko, Jožko Lukan, Walter Lukan, Andrej Moritsch, Štefan Pinter, Jože Pirjevec, Karl Stuhlpfarrer, Heimo Titz, Reginald Vospernik, Anton Wutte, Janko Zerzer. **398** Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu. Celovec 1982, 303 str. **405** Marija Makarovič, Ivan Modrež: Črna in Crnjani. Narodopisna podoba koroškega delavskega naselja do druge svetovne vojne. Črna na Koroškem 1986, 427 str. **406** Marija Makarovič: Strojna in Strojanjci. Narodopisna podoba koroške hribovske vasi. Ljubljana 1982, 558 str. **407** Med Peco in Pohorjem. Ravne na Koroškem 1986, 334 str. Za zgodovinarje zanimivo: Mateja Mešl: Prebivalstvo in poselitev v občinah koroške krajine, str. 22—36. Alojz Krivograd: Oris delavskega gibanja v Mežiški dolini 1936—1941, str. 104—125. Marija Suhodolčan: Koroška bibliografija, str. 217—334. **414** Tone Sušnik: Kotlje. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 147, 1985, 27 str. **421** Tone Zorn: List »Koroško Korošcem« — primer nemškonacionalne propagande pred plebiscitom v letih 1919/1920. Kronika 31, 1983, str. 55—63. Glej še številke: B 64, B 96, C 8, C 88, C 89, C 95, C 103, C 116, C 174, C 197, C 198, C 261, C 321, C 324, C 327, C 345, C 363, C 364, C 365, C 366, C 369, C 371 C 443, C 516, C 517. **421 a.** Janko Pleterski: Koroški Slovenci in delavsko gibanje v času Habsburške monarhije. Slovenski vestnik 7.—21. 1. 1983. **421 b.** Janez Stergar: Vprašanje koroških Slovencev v jugoslovansko-avstrijskih odnosih od plebiscita do anšlusa. Slovenski vestnik 16. 5.—6. 6. 1986 in 20. 6.—4. 7. 1986. **421 c.** Janez Stergar: Organizacija koroških partizanov v prvem desetletju po vojni. Vestnik koroških partizanov 20, 1986, 1—2, str. 49—65.

Štajerska

399 Jože Curk: Ruše; urbano-gradbena skica kraja. Ruška kronika. 1985, str. 82—115. **400** Majda Čuček: Kulturna dejavnost v Rušah in okolici od konca prve svetovne vojne (leta 1918) do danes (leta 1980). Ruška kronika. 1985, str. 618—660. **401** France Filipič: Prispevki k zgodovini Ruš 1918—1941. Ruška kronika. 1985, str. 714—771. **402** Janko Glazer: Verske igre v Rušah. Ruška kronika. 1985, str. 607—617. **403** Jože Koropec: Ruše v srednjem veku. Ruška kronika. 1985, str. 68—81. **404** Antoša Leskovec: Iz zgodovine nekmetijskih gospodarskih panog v ruško-bistriškem okolišu od polovice 18. stoletja dalje. Ruška kronika. 1985, str. 257—298. **408** Jože Mlinarič: Ruška kronika. Ruška kronika. 1985, str. 116—132. **409** Jože Mlinarič: Seznam imen iz latinske kronike. Ruška kronika. 1985, str. 133—247. **410** Gena Pen: Tehniška kemijska šola Ruše. Ruška kronika. 1985, str. 597—606. **411** Eman Pertl: Razvoj zdravstvene službe v Rušah in okolici. Ruška kronika. 1985, str. 681—699. **412** Tone Petek: Kratak oris etnološke podobe Ruš in okolice. Ruška kronika. 1985, str. 299—315. **413** Dušan Poljanec: Ruško osnovno šolstvo od 1945 do 1985. Ruška kronika. 1985, str. 561—583. **415** Ivan Seško: Vajenska šola za razne stroke v Rušah (1925—1967). Ruška kronika. 1985, str. 589—596. **416** Metka Vrbnjak: Gospodarska in socialna podoba Ruš in okolice med 1812 in 1843. Ruška kronika. 1985, str. 316—391. **417** Metka Vrbnjak: Ruško osnovno šolstvo med leti 1918 in 1945. Ruška kronika. 1985, str. 531—560. **418** Viktor Vrbnjak: Osnovno šolstvo v Rušah do leta 1918. Ruška kronika. 1985, str. 405—471 in str. 472—530. **419** Mavricij Zgonik: Razvoj kulturne pokrajine na ruškem ozemlju v dobi pohorskega glažutarstva. Ruška kronika. 1985, str. 248—256. **420** Mavricij Zgonik: Ruše in njihove krajevne skupnosti. Ruška kronika. 1985, str. 924.

422 Tatjana Bregant: Prispevek arheoloških raziskav k proučevanju stavbnega razvoja Starega gradu Celje. Varstvo spomenikov XXV, 1983, str. 39—52. **423** Günther R. Burkert: Beeinflussung bäuerlichen Denkens durch Lese-Vereine? Zu den Grundlagen parteipolitischen Verhaltens im 20. Jahrhundert. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 77, 1986, str. 239—254. **424** Jože Curk: Gradbeni oris Novega Kloštra in njegovega gospodstva. ČZN 55, 1984, str. 217—225. **425** Jože Curk: O cestnem omrežju na slovenskem Štajerskem v 17. stoletju. Kronika 34, 1986, str. 7—15. Jože Curk: O cestnem omrežju na slovenskem Štajerskem v 18. stoletju. Prav tam, str. 138—147. **426** Jože Curk: Vloga fevdalne arhitekture pri oblikovanju urbanih naselbin na slovenskem Štajerskem. Varstvo spomenikov XXV, 1983, str. 55—65. **427** Jože Curk: Zemljiško gospodarstvo Zusem — gradbenozgodovinska skica. ČZN 55, 1984, str. 23—37. **428** Janez Cvirn: Iz zgodovine prostitucije v Celju ob koncu prejšnjega stoletja. Kronika 33, 1985, str. 142—147. **429** Tatjana Čepič: Zlet »Svobod« v Celju. Ljubljana 1985, 26 str. **430** Edvard Glaser: Zdravnik humanist — dr. Evgen Jaeger — raziskovalec in prirodoslovec. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 139—146. **431** Gnaden und Rechte. Das steirische Siegelbuch, ein Privilegien — protokoll der inner-österreichischen Regierung 1592—1619. Bearb. von Reiner Puschnig. Graz 1984, 190 str. **432** Vera Kolšek: Celjski muzeji IV — Ob stoletnici. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 1982, 39 str. **433** Vera Kolšek: Ob 100-letnici celjskega pokrajinskega muzeja. Argo XX—XXI, 1982, str. 3—22. **434** Jože Koropec: Zemljiško gospodarstvo Zusem v 17. stoletju. ČZN 55, 1984, str. 1—22. **435** Jože Koropec: Zemljiško gospodarstvo Novi Klošter do konca 17. stoletja. ČZN 55, 1984, str. 191—216. **436** Peter Kos: Celjski

muzeji III — Numizmatična razstava. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 112, 1982, 30 str. **437** Duša Krnel-Umek: Skupnosti in družbeno razlikovanje v Vitanju: od 70. let 19. stoletja do druge svetovne vojne. Ljubljana 1984, 337 str. Doktorska disertacija. **438** Niko Kuret: Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1818) in Georga Götha (1842). Prvi del. 1. snopič. Ljubljana 1985, 112 str. **439** Jože Mlinarič: Salzburško Posavje do konca 16. stoletja. Arhivi VI, 1983, str. 26—30. **440** Milena Moškon: Celjski muzej VI — Zbirka stare libojske keramike. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 116, 1982, 33 str. **441** Antonie Parth: Markt Hohenmauthen. Erinnerungen an die untersteirische Heimat. Blätter für Heimatkunde 59, 1985, str. 144—146. **442** Eman Pertl: Oris razvoja zdravstva in socialnega varstva na območju OS Šentjur/Celje in OS Smarje/Jelše od prvih začetkov do danes. ČZN 55, 1984, str. 276—298. **443** Tone Pertl: Etnološka podoba poljedelstva v Podvolovjeku. ČZN 55, 1984, str. 334—348. **444** Ivan Rihtarič: Državnozbornske volitve na slovenskem Štajerskem od 1879 do 1885. leta. ČZN 57, 1986, str. 277—288. **445** Anton L. Schuller: Erz und Eisen in der grünen Mark. Bibliographie zur Landesausstellung 1984 (Steirische Bibliographie, Sonderband 1). Steiermärkische Landesbibliothek, Graz 1983, VI, 162 str. **446** Anton Sore: Pokopališča v širši Celjski pokrajini. ČZN 56, 1985, str. 194—211. **447** Vlado Šlibar, Zmago Šmitek: Celjski muzej V — Zbirka Alme Karlinove. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 113, 1982, 26 str. **448** Vladimir Šlibar: Celjski muzeji VII — Etnološka zbirka. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 138, 1984, 22 str. **449** Helfried Valentinitzsch: Die Bauernunruhen in der untersteirischen Herrschaft Sannegg 1668—1677. Zeitschrift des Historischen Vereins für Steiermark 74, 1983, str. 37—63. **450** Valant Vider: Zapiski o Solčavi in njeni okolici. Prispevek k zgodovinskemu in etnografskemu gradivu. Solčava 1982, 186 str. **451** Sergij Vilfan: Glose k zgodovini srednjeveškega Celja. Kronika 32, 1984, str. 15—19. **452** Davorin Vuga: Železnodobne Vače. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 100, 1982, 34 str. **453** Dorothea Wiesenberger: Das Dienstbotenbuch. Ein Beitrag zum steirischen Dienstbotenwesen von 1857 bis 1922. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs 34, 1984, str. 113—136. **454** Ivan Zelko: Žička kartuzija. Ljubljana 1984, 130 str. **456** Brestanica. Brestanica 1982, 364 str. Za zgodovinarja zanimivi članki: Marijan Slabe: Raziskave z arheološko metodo na brestaniškem gradu, str. 23—44. Jože Koropec: Brestanica z okolico in Brestaniški do 17. stoletja, str. 45—77. Jože Curk: Brestanica. Gradbeno zgodovinski oris, str. 107—141. Tone Kolšek: Stara Brestanica in njene domačije, str. 157—182. Antoša Leskovec: Opis rajhenburškega nabornega okraja iz leta 1810, str. 183—209. Jože Šorn: Plavž v Fužinah in premogovnik v Senovem, str. 212—224. Tone Kolšek: Brestanica v upravnoterritorialnih razdelitvah ožje pokrajine, str. 225—237. Miloš Rybař: Gradivo za bibliografijo Rajhenburga-Brestanice. (po kronološkem ředu), str. 248—249. Slavica Pavlič: Zgodovinski oris razvoja šole v Rajhenburgu od ustanovitve do leta 1941, str. 299—307. **457** Celjski zbornik 1982—1983. Celje 1983, 327 str. Zanimivi članki: Olga Jakhel-Dergan: Prestrukturiranje celjskega gospodarstva, str. 9—24. Anton Sore: Pridelovanje pšenice in preskrba s kruhom v celjski občini, str. 25—54. Anton Sore: Nekaj primerjalnih podatkov o prebivalstvu Celja in Titovega Velenja, str. 55—64. Milan Natek: Hribovske kmetije v jugovzhodnem delu Spodnje Savinjske doline, str. 65—88. Anton Gosar: Socialno-geografska preobrazba Logarske doline, str. 89—104. Polona Selič: Vplivi Slivniškega jezera na okolje, str. 105—130. Janko Orožen: Železarna v Storah pri Celju v začetku in v najbolj kritičnem razdobju, str. 131—140. Lojze Bolta: Arheološka bibliografija Celje-Celeiae, str. 175—182. Janko Orožen: Problematičnost zgodovine grofov Celjskih, str. 183—200. Emil Lajh: Ob 45-letnici prve konference KPS v Šmiglovi zidnici, str. 225—232. Slavko Pezdur: Slovensko ljudsko gledališče v Celju od leta 1973 do 1983, str. 237—252. Nataša Golob: Slovenske Konjice, poslikava baročnega stropa, str. 263—297. Andrej Lisac-Ljubomir: Dijaki s celjskega območja na zagrebških šolah 1776/77 — 1917/18, str. 315—323. **458** Celjski zbornik 1984. Celje 1984, 367 str. Zanimivejši članki: Rolanda Fugger-Germadnik: Prvi koraki v svobodi, str. 65—80. Anton Sore: Gravitacijsko območje celjske trgovine na drobno, str. 99—130. Janez Rihteršič: Pridobivanje mineralnih surovin v Celjski kotlini v preteklosti in sedanosti, str. 161—172. Janez Cvirn: Stavbna zadruga državnih uslužbencev 1911—1957, str. 279—288. Aleksander Videčnik: Celjski oktet 1937—1941, str. 289—295. **459** Celjski zbornik 1985. Celje 1985, 399 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Milko Mikola: Razvoj oblasti na območju Celja v obdobju 1945—1954, str. 7—28. Ivan Grobelnik: Zlet Svobod v Celju pred petdesetimi leti, str. 45—54. Aleksander Videčnik: Boj za slovensko gasilstvo v Celju (1918—1936), str. 55—63. Ivanka Zajc-Cizelj: Dekliška šola šolskih sester (1878—1946), str. 65—78. Milan Natek: Zemljiško-posesdna struktura in prebivalstvo v celjski regiji, str. 83—110. Anton Sore: Strešne kritine v savinjsko-sotelski pokrajini, str. 111—125. Vladimir Šlibar: Prispevek k proučevanju hramov in zidanic v okolici Sladke gore in Dolge gore, str. 127—132. Blaženka First: Ob veduti celjskega mestnega špitala sv. Elizabete, str. 219—226. Milan Božič: Trideset let radia Celje (1954—1984), str. 363—372. **460** Celjski zbornik 1986. Celje 1986, 404 str. Zanimi-

vejši članki: Vlado Novak: Študijska knjižnica v Celju, str. 7—13. Danijel Dane Debič: Knjižnica Edvarda Kardelja v Celju in njena možna prihodnost v naslednjih 30 letih, str. 15—20. Božena Orožen: Celjske knjižnice in knjižničarji v povojnem tisku, str. 21—36. Antonija Fras: Razstavna dejavnost Knjižnice Edvarda Kardelja v Celju, str. 37—44. Ivanka Bauman: Objave knjižničnih delavcev, str. 45—55. Jožefa Kirn: Zaposleni v Knjižnici Edvarda Kardelja v Celju in njenih predhodnicah 1945—1986, str. 57—60. Milko Mikola: Upravnopolitični razvoj celjske občine 1954—1963, str. 147—158. Rolanda Fugger-Germadnik: Celje v prvih povojnih letih, str. 177—185. Branka Primc: Zgodovinska analiza odprtih površin (dvorišč in vrto) v Celju, str. 209—228. Janez Cvirn: Celjsko gimnazijsko vprašanje, str. 229—250. Ivanka Zajc-Cizelj: Prva glasbena šola v Celju, str. 251—254. Dragica Žvar: Celjski zborovski seminarji v organizaciji Jureta Vrežeta. Ob 80-letnici pedagoškega svetnika Jurčka Vrežeta, glasbenega pedagoga in organizatorja, str. 277—304. Gustav Grobelnik: Pripis h kroniki Celjskega pevskega društva, str. 305—318. Janez Kraševc: Kratak oris zdravilišč na celjskem območju, str. 327—335. Jože Gorenc: Lekarništvo v Celju — danes, str. 337—352. Gustav Grobelnik: Ljudski oder, str. 381—397. 461 Med Bočem in Bohorjem. Šentjur pri Celju — Šmarje pri Jelšah 1984, 869 str. Marjan Žagar: Prometno-geografske razmere, str. 71—78. Slavko Ciglenceki: Arheološka podoba, str. 82—91. Jože Curk: Kratka zgodovina trgov, str. 103—113. Janko Liška: Nekaj iz preteklosti naših krajev, str. 114—120. Anton Sore: Sejmi, str. 121—131. Niko Kuret: Planina pred poldrugim stoletjem, str. 132—135. Viktor Rom: Šmarje nekoč, str. 136—139. Anton Sore: Rast števila prebivalstva, str. 181—186. Milan Natek: Sestavine rasti prebivalstva v obdobju 1961—1981, str. 187—194. Ludvik Mastnak: Zdomci, str. 195—201. Vladimir Kokole: Razvojne perspektive poselitve, str. 202—207. Franjo Fijavž: Nastanek in delovanje komunistične partije, str. 222—234. Franjo Fijavž: Društvo kmečkih fantov in deklet, str. 235—243. Milko Mikola: Politično upravni razvoj po osvoboditvi, str. 445—471. Ernest Rečnik: Organizacije združenega dela, str. 496—521. Lado Tkavc: Slatinski steklarji, str. 522—527. Ernest Rečnik: Šentjurško obrtništvo, str. 528—529. Jože Romih: Smarska obrt, str. 530—555. Dolfe Cizej: Kmetijstvo, str. 556—562. Branko Hus: Veterina v Šentjurški občini, str. 564—566. Karl Anderšek: Veterina v občini Šmarje pri Jelšah, str. 567—568. Borut Belec: Vinogradništvo, str. 569—574. Ernest Rečnik: Zadrugištvo v občini Šentjur pri Celju, str. 575—578. Janko Fras: Šmarsko zadrugištvo, str. 579—581. France Adamič: Trije šentjurški sadjarji, str. 582—587. Miran Koren: Mladinske delovne brigade na Kozjanskem, str. 595—598. Eman Pertl: Oris zdravstva in socialnega skrbstva, str. 605—624. Anton Sore: Zdraviliški turizem v Rogoški Slatini in Atomskih Toplicah, str. 625—631. Eman Pertl: Rogoška Slatina, str. 632—638. Eman Pertl: Atomske toplice Podčetrtek, str. 639—645. France Ostanek: Šolstvo do leta 1941, str. 654—678. Ernest Rečnik: Šolstvo po osvoboditvi, str. 680—697. Rudi Lešnik: Samoupravna šola v Podčetrtku, str. 703—711. Lino Legiša: Kalobrški rokopis, str. 726—728. Dragotin Cvetko: Skladatelji Ipavci, str. 744—755. Marjan Ungar: Kulturna ljubiteljska dejavnost v šmarski občini, str. 766—772. Sergej Vrišer: Po poteh baročnih kiparjev, str. 777—783. Ernest Rečnik: Sokol v Šentjurju, str. 807—811. 462 Polzela. Polzela 1984, 412 str. Za zgodovinarje zanimivi članki: Ivan Stopar: Grajske stavbe na območju Polzele, str. 24—37. Emil Lajh: Utrinki iz delavskega gibanja na Polzeli med obema vojnama, str. 83—86. Janko Orožen: »Polzela«, tovarna nogavic, str. 150—154. Janko Orožen: Pohištvena industrija »Garant«, str. 161—170. Vili Vybihal in TZO Polzela: Kmetijstvo in zadrugištvo na Polzeli, str. 171—187. Jože Rojnik: Polzelsko obrtništvo v preteklosti, str. 203—207. Marinka Marovt: Osnovna šola Polzela od začetka do današnjih dni, str. 247—263. Stanko Novak: 85 let kulturno-prosvetne dejavnosti na Polzeli, str. 267—282. Vito Hazler: Stavbna dediščina v okviru kmečkih domačij, str. 290—309. Marija Makarovič: Zdravstvena kultura na zgledu Orove vasi, str. 310—347. Ferdo Videnšek: Sakralni spomeniki, str. 348—350. 463 Rogatec. Dobovec. Donačka gora. Stojno selo. Ob 700-letnici podelitve trških pravic 1283—1983. Rogatec 1985, 249 str. Jože Curk: Uvod, str. 7—14. Franc Erjavec: Arheološka odkritja v rogaški pokrajini, str. 18—21. Franc Erjavec: Zgodovina rogaškega fevda in njegovih gospodarjev, str. 22—26. Franc Erjavec: Trg Rogatec v srednjem veku, str. 26—45. Milko Mikola: Upravni razvoj Rogatca 1747—1918, str. 45—48. Božidar Brezina: 125-letna povezava Rogatca s tovarno »STRAŽA« v bratskem sosednem kraju Hum na Sutli, str. 49—55. Jože Masera: Šolstvo. Kratak oris šolstva na območju današnjega krajevnega urada Rogatec do leta 1918, str. 56—62. Šolstvo med obema vojnama, str. 62—69. Osnovna šola Edvarda Kardelja Rogatec, str. 69—84. Ivo Marinc: Rogatec v času od 1850—1918—1941—1945, str. 87—91. Milko Mikola: Razvoj oblasti v obdobju 1918—1941, str. 91—92. Milko Mikola: Pregled razvoja oblasti na območju Rogatca v obdobju 1945—1964, str. 133—149. Milko Mikola: Razlastitveni ukrepi ljudske oblasti na območju Rogatca 1945—1948, str. 150—155. Milko Mikola: Razvoj obrti v Rogatcu v obdobju 1945—1962, str. 156—161. Milko Mikola: Gospodarska podjetja na območju Rogatca v obdobju 1945—1955, str. 162—165. 464 Savinjski zbornik V. Žalec 1983, 525 str. Ivan Stopar: Žalec in bližnja okolica, str. 20—35. Janko Orožen: Nemci

pri nas, str. 38—41. Pavle Blaznik: Gradivo za srednjeveško historično topografijo Žalca, str. 42—46. Milan Natek: Žalec, str. 47—65. Franc Kos: K zgodovini trga Žalca, str. 66—74. Janko Orožen: Zakupnika Wagena urbar iz leta 1620 in Žalec. Področje deželnega sodišča in okrajnega urada Žalec, str. 75—77. Franc Ježovnik: Iz koledarja za leto 1905, str. 89—102. Ivanka Zajec-Cizelj: Razvoj ljudske oblasti v Žalcu 1945—1952, str. 129—139. Jože Jan: Razvoj občine Žalec od 1978 do 1982. leta, str. 142—167. Ivan Jurhar: Ferralit — najstarejša kovinsko predelovalna industrija v občini, str. 168—175. Božo Andolšek: Juteks, str. 176—182. Milan Natek: Gospodarstvo hribovskih kmetij na vzhodnem delu Dobroveljske planote, str. 220—253. Aleksander Videčnik: Savinjska posojilnica v Žalcu, str. 254—259. Franc Ježovnik: Zanimivosti, str. 260—264. Srečo Meh: Turistično društvo Žalec in njegovi predhodniki, str. 270—276. Karel Strahovnik: Pomembnost Žalca pri organizaciji slovenskega gasilstva, str. 291—305. Milica Jošt, Karel Strahovnik: Sokolsko društvo Žalec, str. 308—323. Edmund Božiček: Od »Eдинosti« 1899 do »Svobode« 1982, str. 343—359. Marija Makarovič: Govorica noše v Žalcu, str. 376—395. Vlasta Bernik: Žalska osnovna šola do današnjih dni, str. 396—423. Janko Orožen: Kmetijsko-hmeljarska šola, str. 440—451. Ivan Rojc: Razvoj slovenskega lovstva v Žalcu, str. 467—472. Angelos Baš: Luče sredi 19. stoletja, str. 480—484. **465** Vladimir Bračič: Gozdnate Haloze. Socialnogeografska študija. Maribor 1982, 154 str. **466** Vladimir Bračič: Nastanek in razvoj visokega šolstva v Mariboru. Kronika 31, 1983, str. 247—256. **467** Vladimir Bračič: Radgonsko-kapelske gorice. Družbenogeografska študija. Maribor 1984, 177 str. **468** Vladimir Bračič: Razvoj upravne ureditve Maribora. Kronika 31, 1983, str. 229—239. **469** Marjeta Ciglenečki: 90 let Muzejskega društva v Ptuj in muzejske zbirke. Argo XXII, 1983, str. 78—87. **470** Marjeta Ciglenečki, Blagoj Jevremov: Posegi na ptujskem grajskem kompleksu po letu 1945. Varstvo spomenikov XXV, 1983, str. 85—95. **471** Marjeta Ciglenečki: Ptuj na starih vedutah. Ptuj 1983, 25 str. **472** Jože Curk: Dravograd z okolico. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 148, 1985, 26 str. **473** Jože Curk: Gradbeni oris mestne župne cerkve in meščanskega špitala v Slovenj Gradcu. ČZN 57, 1986, str. 327—334. **474** Jože Curk: Lovrenc na Pohorju in njegova okolica. Kronika 32, 1984, str. 19—23. **475** Jože Curk: Mariborski gradbeniki v času baroka in klasicizma. ČZN 57, 1986, str. 289—314. **476** Jože Curk: Nekdanji jezuitski kolegij v Mariboru in njegov gradbeni mojster Janez Fuchs. ČZN 54, 1983, str. 105—124. **477** Jože Curk: O historičnih virih za urbano-gradbeno zgodovino Maribora. ČZN 54, 1983, str. 268—287. **478** Jože Curk: Ob tisočletnici Razvanja. ČZN 57, 1986, str. 3—18. **479** Jože Curk: Urbano-gradbena in komunalna zgodovina Maribora. Kronika 31, 1983, str. 148—157. **480** France Filipič: Gladovna stavka v moški kaznilnici v Mariboru v avgustu in septembru 1936. Kronika 31, 1983, str. 209—219. **481** France Filipič: O progresivnem tisku med vojnoma v Mariboru. ČZN 54, 1983, str. 201—208. **482** Metka Gabršček-Prošenc: Razstavna dejavnost v Mariboru — povojno obdobje. Kronika 31, 1983, str. 256—262. **483** Bruno Hartman: Kulturni tokovi v Mariboru in njegovem zaledju med vojnoma. ČZN 54, 1983, str. 232—247. **484** Bruno Hartman: Mariborska Zveza kulturnih društev in njene knjižnice. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 23, 1983, str. 89—99. **485** Bruno Hartman: Slavjanofil Ivan Sergejevič Aksakov v Mariboru leta 1860. ČZN 54, 1983, str. 125—144. **486** Bruno Hartman: »Südmarkini« knjižnici v Mariboru. ČZN 54, 1983, str. 145—153. **487** Bruno Hartman: Slovensko Delavsko bralno in pevsko društvo v Mariboru in njegova knjižnica. Kronika 31, 1983, str. 192—196. **488** Bruno Hartman: Zgodovina knjižnice mariborske (klasične) gimnazije (1758—1941). ČZN 55, 1984, str. 248—275. **489** Katalog dejavnosti. Univerza v Mariboru. Maribor 1986, 202 str. **490** Peter Klasinc: Ormož v zgodovini. Arhivi VIII, 1985, str. 9—12. **491** Jože Koropec: Iz zgodovine Razvanja do leta 1700. ČZN 57, 1986, str. 24—31. **492** Jože Koropec: Pileatorjeve pritožbe zoper mariborski mestni svet leta 1623. Kronika 31, 1983, str. 138—143. **493** Jože Koropec: Maribor in največji slovenski kmečki upori. ČZN 54, 1983, str. 84—92. **494** Antoša Leskovec: Upravni in gospodarski razvoj Maribora v 19. stoletju. Kronika 31, 1983, str. 167—175. **495** Marijan Linasi: Oris razvoja Tovarne meril Slovenj Gradec od ustanovitve do konca II. svetovne vojne. (Ob njeni 80-letnici). Kronika 33, 1985, str. 162—166. **496** M. K.: Negova in okolica. Stopinje 1983, str. 138—143. **497** Marjan Matjašič: Demografsko ekonomski aspekti strukture mariborskega mestnega prebivalstva. Kronika 31, 1983, str. 240—247. **498** Jože Mlinarič: Maribor do začetka 17. stoletja. Kronika 31, 1983, str. 126—137. **499** Jože Mlinarič: Mariborski mestni sodniki v srednjem veku. ČZN 54, 1983, str. 29—54. **500** Jože Mlinarič: Minoritski samostan v Mariboru 13. stoletje — 1814. ČZN 54, 1983, str. 55—72. **501** Jože Mlinarič: Preteklost območja severno od Razvanja do Drave in od Limbuša na zahodu do Pobrežja na vzhodu v obdobju do leta 1600. ČZN 57, 1986, str. 32—40. **502** Jože Mlinarič: Slovenjegraški meščanski špital. ČZN 57, 1986, str. 315—326. **503** Ormož skozi stoletja II. Ormož 1983, 294 str. Zanimivejši članki: Andrej Fekonja: Pregled arhivske dejavnosti na ormoško-ptujskem območju v luči dela profesorja Antona Klasinca, str. 7—23. Jože Curk: Razvoj urbanih naselbin na območju občine Ormož, str. 61—80. Jože Mlinarič: Križiške župnije Velika Nedelja, Ormož, Središče in Miklavž do konca 18. stoletja, str. 81—98. Marjeta Ci-

glenečki: Na novo odkriti gotski plastiki iz Velike Nedelje, str. 99—110. Peter Klasinc: Popis vinske desetine gosposčine Ormož iz leta 1482 in urbar za ormoški okoliš iz leta 1486, str. 111—130. Gernot Fournier: K zgodovini letnih in tedenskih sejmov v Ormožu, str. 131—138. Marija Hernja-Masten: Lončarski ceh v Ormožu iz leta 1746, str. 139—154. Kristina Šamperl-Purg: Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ormož 1780—1851, str. 155—162. Gerald Gänser: Tako imenovani »Tanzhoferjev frajovž« v Ormožu, str. 163—168. Nada Jurković: Telovadno društvo Sokol Ormož 1912—1941, str. 169—175. Ljubica Šuligoj: Kmečko vprašanje in Društva kmečkih fantov in deklet na ormoškem območju med obema vojnama, str. 177—208. **504** 800 let, Dravograd 1185—1985. Dravograd 1985, 110 str. Jože Koropec: Dravograjski svet do leta 1600, str. 11—23. Jože Curk: 800 let Dravograda, str. 24—32. Gradivo za obdobje od prvih začetkov industrije do konca NOB je zbral in uredil ter napisal Maks Šavc. **505** Milica Ostrovška: Udeležba Mariborčan v predvojnem naprednem gibanju. ČZN 54, 1983, str. 209—217. **506** Anton Ožinger: Cerkevna ureditev na desnem bregu Drave, med Pohorjem in Mariborom. ČZN 57, 1986, str. 41—46. **507** Anton Ožinger: Codex Henrici — malo poznana znamenitost Maribora. ČZN 54, 1983, str. 24—28. **508** Anton Ožinger: Križniki pri Veliki Nedelji. Arhivi VIII, 1985, str. 7—9. **509** Anton Ožinger: Sedež slovenske škofije na Štajerskem v Mariboru leta 1859. Kronika 31, 1983, str. 158—167. **510** Eman Pertl: Razvoj zdravstva v Mariboru. ČZN 57, 1986, str. 57—88 in str. 205—226. **511** Tone Petek: Kratek etnološki oris železničarske kolonije Studenci v Mariboru. Kronika 31, 1983, str. 197—202. **512** Jelka Pirkovič-Kocbek: Socialna stanovanjska gradnja v Mariboru. Kronika 31, 1983, str. 202—208. **513** Aleksander Poznik: Osnovne Paracelsusove teze in njegovo bivanje v Ptuj. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 115—126. **514** Radlje skozi čas. Zbornik občine Radlje. Radlje 1983, 148 str. Jože Koropec: Posestne razmere okoli Radelj do 17. stoletja, str. 21—27. Mavricij Zgonik: Doba glažutarstva in fužinarstva, str. 28—32. Franc Minaržik: O prvih apotekaricah v Sloveniji v Radljah (Marenbergu) v 17.—18. stoletju, str. 33—37. Sergej Vrišer: Slikarstvo in kiparstvo v Radljah in njihovem zaledju, str. 38—45. Jože Curk: Radlje in njihova okolica (umetnostnozgodovinski oris), str. 46—56. France Filipič: Območje občine Radlje ob Dravi med leti 1918—1941, str. 57—76. Tone Petek: Razkroj tradicionalne kulture in inovacije v radeljski občini, str. 107—113. Cilka Možič: Gospodarski razvoj, str. 123—143. **515** Rado Rihtarič: Prispevek k nastanku trga Gornja Radgona. Kronika 33, 1985, str. 183—185. **516** Vida Rojic: Iz zgodovine Strnišča in Kidričevega. ČZN 55, 1984, str. 57—121. **517** Franc Rozman: Delavsko gibanje na Pohorju do prve svetovne vojne. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 24, 1984, str. 63—75. **518** 750 let. Zbornik občine Slovenska Bistrica. Slovenska Bistrica 1983, 591 str. Zanimivejši članki: Jože Koropec: Svet okoli Slovenske Bistrice do leta 1700, str. 91—161. Jože Curk: Urbano-gradbena zgodovina slovenjebistriškega ozemlja, str. 163—182. Ferdo Šerbelj: Umetnostni spomeniki v občini Slovenska Bistrica, str. 183—227. Sergej Vrišer: Donesek k baroku v Slovenski Bistrici, str. 229—232. Eman Pertl: Razvoj zdravstva in zdravstvene službe na območju občine Slovenska Bistrica, str. 233—248. Tone Petek: Oris etnološke podobe slovenjebistriškega Pohorja, str. 249—261. Angelos Baš: Nekateri značilnosti dela v pohorskih gozdovih slovenjebistriške graščine, str. 263—269. Zmaga Kumer: Pesemsko izročilo slovenjebistriškega območja, str. 271—286. Edmond Pogorevc: Razvoj šolstva v Slovenski Bistrici, str. 311—327. Več avtorjev: Iz šolskih kronik, str. 329—343. Andrej Vovko: Podružnice »Družbe sv. Cirila in Metoda« Slovenska Bistrica, Polskava, Pragersko, Poljčane, Studence ter Makole do leta 1941, str. 345—353. France Rozman: Delavsko gibanje na območju občine Slovenska Bistrica od začetkov do prve svetovne vojne, str. 355—361. Edmond Pogorevc: Utrinki iz časa med vojnama, str. 373—389. Anton Ožinger: Arhivski fondji za občino Slovenska Bistrica, str. 455—458. Metka Vrbnjak: Gospodarska in socialna podoba slovenjebistriškega in studeniškega območja na začetku XIX. stoletja, str. 511—539. Viktor Vrbnjak: Dogodki na slovenjebistriškem med leti 1848 in 1875, str. 541—584. **519** Marjetica Simoniti: Iz zgodovine zlatarske in pasarske obrti v Mariboru. ČZN 54, 1983, str. 73—83. **520** Marjetica Simoniti: Mariborski muzej 3. Kulturnozgodovinska zbirka. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 121, 1983, 31 str. **521** Marijan Smolik: Marijina božja pot v Puščavi. Bogoslovni vestnik 46, št. 2, 1986, str. 141—148. **522** E. Steinböck: Die Kämpfe um Radkersburg und im steirischen Grenzraum 1919. Wien 1983, 63 str. Militärliterarische Schriften-Reihe 47. **523** Ivan Stopar: Svibno. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 114, 1982, 28 str. **524** Ivan Stopar: Grad Pišce. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 115, 1982, 26 str. **525** Kristina Šamperl-Purg: Invalidski dom in Invalidska uprava Ptuj v letih 1750—1860. Kronika 33, 1985, str. 175—177. **526** Fanči Šarf: Občina Gornja Radgona. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja — 20. stoletje. Ljubljana 1982, 106 str. **527** Manica Špendal: Glasbeno življenje v Mariboru. Kronika 31, 1983, str. 183—192. **528** Manica Špendal: Začetki slovenskega opernega umeštvovanja v Mariboru. ČZN 54, 1983, str. 191—200. **529** Manica Špendal: Mariborska opera od leta 1928 do 1941. ČZN 57, 1986, str. 227—244. **530** Janez J. Svajncner: Benedikt Zeilhofer — vojak. ČZN 54, 1983, str. 164—190. **531** Sergej Vri-

šer: Barok v Petrovčah. Mohorjevo koledar 1983, str. 31—33. **532** Sergej Vrišer: Doneski k opusu baročnih kiparjev Straubov in Jožefa Holzingerja. Kronika 31, 1983, str. 144—148. **533** Sergej Vrišer: Maribor. Motovun 1984, 144 str. **534** Sergej Vrišer: Stari Maribor: mesto, ljudje in dogodki. Kronika 31, 1983, str. 176—183. **535** Mavricij Zgonik: Vloga geografskega okolja na začetke in rast Maribora. Kronika 31, 1983, str. 103—114. **536** Marija Znidarič: Prispevek k zgodovini Nemcev v Mariboru med obema vojnama. ČZN 54, 1983, str. 218—231. Glej še številke: C 16, C 20, C 22, C 26, C 27, C 32, C 47, C 122, C 128, C 136, C 144, C 206, C 207, C 210, C 214, C 215, C 216, C 217, C 219, C 239, C 317, C 340, C 412, C 436, C 460, C 470, C 501, C 502, C 541, C 564.

Prekmurje in Porabje

537 Koloman Cigüt: Zgodovina raziskovanja nafte v Medjimurju in severovzhodni Sloveniji. ČZN 57, 1986, str. 245—276. **538** Peter Klinar: Pomurski migranti med dvema svetovoma. Ljubljana 1982, 79 str. **539** Miroslav Kokolj: Prekmurški Slovenci 1919—1941. Murska Sobota 1984, 647 str. **540** Jožef Kosič: Prehrana Slovencev. Prekmurje. Ljubljana 1986, str. 36—38. **541** Franc Küzmič: Pregled knjižnic in knjižničarstva v Prekmurju od začetkov do osvoboditve. ČZN 57, 1986, str. 107—133. **542** Franc Küzmič, Jože Vugrinec: Dragocenosti Pokrajinske in študijske knjižnice v Murski Soboti. Katalog razstave, posvečene 40-letnici knjižnice in 80-letnici knjižničarstva v Prekmurju. Murska Sobota 1986, 27 str. **543** Mihael Küzmič: Mali katekizem Štefana Küzmiča. ČZN 55, 1984, str. 233—247. **544** Mihael Küzmič: Prevajanje svetega pisma v prekmurščino. Celovski zvon III/9, Celovec 1985, str. 31—35. **545** Vilko Novak: Zgodovinski dejavniki. Prekmurje. Ljubljana 1986, str. 18—24. **546** Franc Sapač: Ali so in kdaj so oporekali slovenski značaj Prekmurja, in kdo ga je imel za hrvatsko ozemlje. ČZN 57, 1986, str. 134—136. **547** Jože Sraka, Alojz Sraka, Janez Sraka: Prekmurje in Prekmurci. Melinci, Rim, Chicago 1984, 544 str. **548** Fanči Šarf: Občina Murska Sobota. Ljubljana 1985, 124 str. **549** Franc Šebjanič: Idejna vplivnost nemških univerz na dejavnost prekmurških luteranskih izobražencev v 18. stoletju. ČZN 55, 1984, str. 226—232. **550** Vanek Šiftar: Prispevek k zgodovini vinogradništva na sedanjem prekmurškem območju. ČZN 57, 1986, str. 89—106. **551** Jože Zadravec: Fragmenti ljudske medicine v severovzhodni Sloveniji. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike 8, 1985, str. 127—136. **552** Ivan Zelko: Župnija Dobrovnik. Stopinje 1983, str. 122—131. **553** Ivan Zelko: Zgodovina župnije Dolenci. Stopinje 1984, str. 75—83. **554** Ivan Zelko: Župnija Sv. Trojica v Gornjih Petrovcih ali Nedela. Stopinje 1982, str. 31—41. **555** Ivan Zelko: Dopolnilo k zgodovini lendavske župnije. Stopinje 1982, str. 42—55. **556** Ivan Zelko: Frančiškani v Murski Soboti. Stopinje 1984, str. 84—87. **557** Ivan Zelko: Madžarska in turška oblast v Prekmurju. Stopinje 1985, str. 179—182. **558** Ivan Zelko: Turška oblast v Prekmurju. Stopinje 1983, str. 132—137. **559** Ivan Zelko: Stoletne razprtije zaradi reke Mure med Avstrijo in Madžarsko. Kronika 32, 1984, str. 24—27. **560** Ivan Zelko: Historična topografija Slovenije I. Prekmurje do leta 1500. Murska Sobota 1982, 113 str. + priloge. **561** Marija Kozar-Mukič: Raziskave o Slovencih na Madžarskem. Razprave in gradivo 17, 1984, str. 177—180. **562** Marija Kozar-Mukič: Slovensko Porabje-Szlovénvidék. Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja — 20. stoletje. Ljubljana, Szombathely 1984, 249 str. **563** Albina Lük: Informacija o položaju slovenske narodne skupnosti na Madžarskem. Ljubljana 1982, 14 f. str. **564** Franček in Marija Mukič: Slovensko Porabje. Celje 1982, 125 str. **565** Sonja Novak Lukanovič: Razvoj narodnostnega šolstva v Porabju. Ljubljana 1982, 11 f. str. Glej še številke: B 62, B 150, C 35, C 36, C 81, C 82, C 83, C 84, C 140, C 210, C 283, C 296, C 334, C 337, C 449, C 495, C 500.

Summary

BIBLIOGRAPHY OF SLOVENE HISTORY IX (PUBLICATIONS OF THE YEARS 1982—1986)

Eva Holz

The current Slovene Historical Bibliography was first published in 1938. After World War II the Historical Review began to publish it. A detailed survey of its publication is in HR 29, 1975, page 329. Regarded are all works dealing with the history of the territory on which the Slovenes lived. It is a selected bibliography and as such does not regard elementary and secondary schools text-books, fragments or abbreviations or works already published. As a rule it does not regard detailed works from the fields of literary, art or music history but only those of surveyal character. Of historical works dealing with the whole Yugoslavia or with all nations of Yugoslavia only most significant and those dealing mainly with the Slovene history and its problems are considered.

The Bibliography 1982—86 is divided into four chapters: A. Bibliographies, B. Biographies, C. General Part, D. Local Part. The General part further divides into: Archives and Sources-Atlases, Cartography-History of the Church-Labour Movement-Societies and Institutions, Mountaneering-Ethnology-Feudal Tenure, Aristocracy Families and Castles-Photography and Film-Forestry and Hunting-Heraldry and Sphragistics-Industry, Trade, Mining, Iron Industry, Power Stations and Economic History in General-Emigrants-Language, Dialects, Second Names, Local Names, Farming, Agriculture, Peasant Situation, Peasant Rebellions-Between World War I and II-Medicine, Veterinary Medicine, Medical Service-Borders after World War I, Struggles in Negotiations-Measures and Weights-Towns and Citizenry-Museums and Preservation-Ancient History, Archaeology, Middle Ages-Modern Era: 16.—18.th Century-1740—1918-History of Law and Administration-Population-its development and Problems: Migrations-Traffice, Trade, Post-General Works-Education and Pedagogics-Turkish Raids-Art-Army and Wars-Journalism, Typography, Development of Book and Writing-Insurance, Social Care-Prices, Banks, Monetary Matters, Numismatics, Medals and Badges-Prewar Yugoslavia-Science and Technique-their Development-Historiography, Development and Problems-Connections with Neighbours and Abroad.

The Local Part begins with Ljubljana and in succession deals with other Slovene Provinces including Slovenes in Italy and Austria.

Pri Slovenski matici je izšla knjiga

Božo Otorepec

Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem

S kritično študijo o srednjeveških grbih in pečatih naših starejših urbanih naselij smo dobili delo, ki smo ga zelo pogrešali, toda to dokaj obsežno delo prinaša v resnici več, kot obljublja naslovni okvir. Avtor je zbral domala vse dostopne arhivsko izpričane podatke o starejši zgodovini naših mest in trgov, ne samo tistih v današnjih političnih mejah Slovenije, marveč celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Pri tem je kritično ovrednotil in mnogokrat tudi korigiral ali vsaj izpopolnil dosedanja zgodovinska spoznanja.

Otorepčeva študija je znanstveno pomembno delo, rezultat dolgotrajnega in zavzetega študija. S svojo akribijo in razgledanostjo presega marsikatero podobno tuje delo, pri nas pa je popolnoma pionirskega značaja. Lahko rečemo, da je to ena najpomembnejših edicij, kar smo jih za starejši čas naše zgodovine doživeli v zadnjih desetletjih. Delo spremljajo tudi reprodukcije ohranjenih pečatov.

Po dogovoru med Slovensko matico in Zvezo zgodovinskih društev Slovenije imajo člani zgodovinskega in muzejskih društev možnost kupovati knjige SM po posebnih članskih cenah, ki sicer veljajo samo za člane Maticе. Tako stane Otorepčeva knjiga v prosti prodaji 45.000 din, **članska cena pa je 31.000 din.**

Slovenska matica, Trg osvoboditve 7, 61000 Ljubljana
Telefon: (061) 214 190

KONGRESI IN SIMPOZIJI, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

MEDNARODNI SIMPOZIJ: NARODNO REVOLUCIONARNE IDEOLOGIJE
IN GIBANJA V JUGOVZHODNI EVROPI V 19. STOLETJU

Dunaj, 2.—4. marca 1988

Pri nas je najbrž manj znano, da imajo tudi Bolgari na Dunaju svoj znanstveni inštitut, ki razvija živahno dejavnost na področju zgodovine, kulturne zgodovine, obravnavanja odnosov Bolgarije z Avstrijo, ima bogato knjižnico in izdaja svoje publikacije v nemškem jeziku. Velikokrat se je že pokazalo, kaj takšen inštitut za ugled in seznanjanje za vsako takšno državo pomeni; zato tudi je toliko različnih inštitutov po različnih državah, takšnih seveda, kjer je zgodovinski razvoj pustil tako močne sledove, da je to upravičeno in smiselno. Ni treba posebej naglašati, kako bi tudi Slovenci in drugi jugoslovanski narodi potrebovali takšen inštitut prav na Dunaju in najbrž še kje. Že po naravi svojega dela je jasno in logično, da ima ta bolgarski inštitut dobre in plodne odnose z dunajskim Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institutom. Ena od skupnih akcij je bila tudi simpozij, o katerem poročam.

Sam naslov simpozija, narodno revolucionarne ideologije in gibanja v jugovzhodni Evropi v 19. stoletju, najbrž res ni bil najbolj ustrezen in je bil deležen tudi marsikakšne kritike udeležencev z zahoda, ni pa jih bilo tudi malo, ki se prav zaradi naslova simpozija niti niso udeležili (predvsem Avstrijci). Nam, ki smo navajeni na marksistično izrazoslovje, sam naslov niti ni tako padel v oči, čeprav je seveda upravičeno vprašanje, kaj in kakšna sploh so narodnorevolucionarna gibanja in ideologije in katera zraven ne spadajo. Tudi ni nujno, da so bila vsa gibanja in ideologije, ki so končno pristala v socialističnem in komunističnem gibanju, sama po sebi revolucionarna, nekatera narodna ali tudi narodnoosvobodilna gibanja pa zaradi svojega meščanskega predznaka pa že eo ipso kontrarevolucionarna. Seveda so to znanstvena meščanskega predznaka že eo ipso kontrarevolucionarna. Seveda so to znanstvena vprašanja, ker pa je bil z bolgarske strani organizacijski del simpozija zelo podprt s strani bolgarske vlade, je insistiranje Bolgarov na tem naslovu razumljivo.

Simpozija se je udeležilo okrog petdeset znanstvenikov iz 14 držav: Avstrije, Bolgarije, obeh Nemčij, Grčije, Italije, Jugoslavije, ČSSR, Francije, Madžarske, Poljske, SZ, Velike Britanije in ZDA. Do začetka simpozija je veljalo, da bodo prišli tudi Romuni, vendar je nazadnje prišel le telegram, da jih ne bo, kot se je v zadnjih letih že na mnogih znanstvenih srečanjih zgodilo. Jugoslovanski zgodovinarji so bili na simpozij povabljeni, vendar se niso odzvali, in tako je v zadnjem hipu vskočil z referatom podpisani, po naključju pa sta bila takrat na Dunaju še dr. Mirjana Gros in dr. Janko Prunk, ki sta se simpozija tudi udeležila. Med Avstrijci je bilo tudi nekaj koroških Slovencev (npr. dr. Walter Lukan), medtem ko dr. Jože Pirjevec iz Trsta zaradi bolezni ni mogel priti.

Simpozij je bil v prostorih palače Palfy in sta ga pozdravila bolgarski veleposlanik v Avstriji Hristo Dorčev in predstavnik avstrijskega zunanjega ministrstva dr. Heinrich Blechner, otvorila pa direktor avstrijskega inštituta za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope prof. dr. Richard G. Plaschka ter predstojnik inštituta za orientalistiko dunajske univerze prof. dr. Anton Cornelius Schaendinger, nakar je bilo delo simpozija razdeljeno na tri sekcije: prva se je ukvarjala s splošno tipologijo narodnorevolucionarnih gibanj in ideologij, druga z mednarodnim položajem in sodelovanjem narodnorevolucionarnih gibanj, tretja pa je govorila o narodno revolucionarnih aktivnostih in javnem mnenju, o publikacijah in virih o narodnorevolucionarnih ideologijah in gibanjih. V vseh treh sekcijah je bilo prebranih 30 referatov, med njimi 4 v angleščini, 3 v francoščini, ostalih 23 pa v nemščini. V plenumu je bilo prebranih le prvih pet referatov prve sekcije, in sicer je G. Hering z Dunaja govoril o problematiki vzrokov revolucionarnih uporov na začetku 19. stoletja, A. Suppan (Dunaj) na podlagi literature o ilirizmu kot narodno revolucionarni ideologiji — k temu referatu je dodala nekaj observacij tudi Mirjana Gros —, Charles Jelavich (Bloomington — ZDA) je na podlagi učbenikov govoril o vzgoji in razvoju ideje o narodu pri južnih Slovanih, D. Dojnov (Sofija) o zaporedju in posebnostih v razvoju bolgarskega narodnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja, zelo polemičen pa je bil referat H. Heppnerja (Graz) o teoriji in stvarnosti narodne revolucije v Bolgariji v 19. stoletju, pri čemer je opozoril, da je bilo v tem, čemur Bolgari pravijo narodna revolucija, le 2000 upornikov, kar je 0,1 % bolgarskega prebivalstva. Zastopal je tezo,

da je bil to le upor nekaterih Bolgarov. Referate v prvi sekciji so imeli še I. Ress (Budimpešta) o oceni balkanskih narodnih gibanj, ki jo je imel grof Benjamin Kal-lay v času svoje diplomatske dejavnosti, F. Gottas (Salzburg) je govoril o bolgarskem narodnem gibanju v 60-ih letih 19. stoletja, W. Kessler (Marburg/Lahn) o Bolgarih v luči hrvatske južnoslovske ideologije in politike v 19. stoletju, N. Genčev (Sofija) o Vasilu Levskem in bolgarski revolucionarni ideologiji. Vsako sejo sekcije je vodil moderator, ki je po vsakem referentu usmerjal tudi diskusijo.

V drugi sekciji so referirali C. Svoloupolos (Solun) o grški revoluciji in vzhodnem vprašanju, Z. Zeman (Oxford) o velesilah in nacionalizmu v času berlinskega kongresa, M. Zgorniak (Krakov) o stališčih poljske politične emigracije do balkanske problematike v letih 1864—1878, Barbara Jelavich (Bloomington) o odnosu carske Rusije do bolgarskega revolucionarnega gibanja, W. Bihl (Dunaj) o Avstroogrski in bolgarskem vprašanju 1876—1878, R. Havranková (Praga) o sodelovanju čeških demokratov pri osvobodilnih gibanjih balkanskih narodov v 19. stoletju, T. Islamov (Moskva) o nastanku narodov v vzhodni srednji Evropi konec 18. in v začetku 19. stoletja, H. Haselsteiner o federalističnih načrtih v jugovzhodni Evropi in F. J. Kos (Kerpen — ZRN) o politiki nemškega rajha do bolgarske vstaje 1876, E. Palotas (Budimpešta) o mednarodnih zvezah košutovske emigracije v 50. in 60. letih ter K. Šarova (Sofija) o mednarodnih vidikih bolgarskega revolucionarnega gibanja v drugi polovici 19. stoletja.

V tretji sekciji so bili referenti: W. Zeil (Berlin — DDR), ki je govoril o informacijah v nemški javnosti v narodnoosvobodilnem gibanju Bolgarov v 60. in 70. letih preteklega stoletja, E. Niederhauser (Budimpešta) o madžarskem javnem mnenju o jugovzhodnoevropskih narodih v 19. stoletju, podpisani o stališču slovenskih socialnih demokratov o balkanskih vojnah in nacionalni problematiki na Balkanu sploh, H. D. Doppmann (Berlin — DDR) o Vasilu Levskem in vlogi cerkve v bolgarskem odporiškem gibanju, I. Diószegi (Budimpešta) o bolgarskem odporu določbam berlinskega kongresa v luči avstroogrskih virov, M. Todorova (Sofija) o prostovoljcih iz balkanskih dežel v krimski vojni, K. Grothusen (Hamburg) o rusko-turški vojni 1877/78 in berlinskem kongresu v luči sodobne karikature in slikarstva, H. J. Korn-rumpf (Mainz) o nekaterih turških in nemških objavah o odnosu med Turki in Bolgari 1870—1885, F. Conte (Pariz) o Rakovskem in bolgarski revolucionarni mladini 1890—1899 ter B. Michel (Pariz), ki je najavil diskusijski prispevek, ne pa referata, in se je dotaknil, zelo ilustrativno in obenem poglobljeno, različnih aspektov obravnavane tematike simpozija.

Tezišče simpozija je bilo torej zadnjih 30 let preteklega stoletja in odnos do Bolgarov, kar je bilo predstavljeno res iz različnih zornih kotov in skozi prizmo gledanja različnih narodov in držav. Udeleženci so bili skoraj sami specialisti in je bilo dosti referatov rezultat novih gledanj in novih raziskovanj, pri čemer je treba poudariti zelo organizirano in temeljito delo bolgarskih kolegov, ki so prispevali veliko povsem novih arhivskih raziskav. V celem so bili organizatorji lahko zadovoljni tako z referati kot tudi z živahno diskusijo. Ker denar ni problem, bo zbornik referatov izšel najverjetneje še letos. Še najmanj je bil predstavljen naš prostor in odnosi naših narodov z Bolgari, kar je seveda glede na zgodovinski položaj, razvoj in problematiko ter številna še neraziskana in neprediskutirana vprašanja res škoda.

Franc Rozman

»LE CINQUANTENAIRE DE L'ANNSCHLUSS«

Paris—Rouen, 29. 2.—4. 3. 1988

Leto 1988 je leto obletnic. Spominjamo se »pomladi narodov« leta 1848, konca prve svetovne vojne 1918 in nastanka Jugoslavije, našega preloma z Informbirojem 1948, študentskega leta in leta sovjetske invazije na Češkoslovaško 1968... Za sosednjo Avstrijo in ne samo njo, pa je letos najpomembnejši dogodek spomin na dogodke izpred petdesetih let, na dogodke okoli marčevske priključitve Avstrije nacističnemu »rajhu« leta 1938. Danes v Avstriji nekateri najbolj znani zgodovinarji, pa tudi politiki, nočejo več govoriti o teh dogodkih kot o »anšlusu«, temveč trdijo, da je šlo za »nasilno priključitev«, če že ne kar za okupacijo (npr. prof. dr. Schausberger, prof. dr. Stourzh, kancler dr. Vranitzky itd.). Tako še naprej gojijo politično tezo, ki je nastala takoj ob koncu vojne in ki se ji imajo zahvaliti za obnovitev Avstrije, tezo, da je bila Avstrija prva žrtev nacizma. Drugi niso takega mnenja (npr. prof. dr. Botz, doc. dr. Stuhlpfarrer, doc. dr. Haas, dr. Garscha in sploh mlajša generacija zgodovi-

narjev) in trdijo, da je bil »anšlus« vendarle dobro sprejet od nemalega dela avstrijskega prebivalstva in politike. Nekako v karikaturi bi lahko rekli, da v jubilejnim letu teče v Avstriji razprava okoli »anšlusa« v prepiru, ali so Avstrijci Hitlerja sprejeli s cvetjem v rokah ali s solzami v očeh. Vendar številna strokovna srečanja na to temo potekajo v znamenju opozorila, da se kaj takega ne ponovi več, čeprav je na njih treba včasih posebej povedati, da ne gre za proslavo dogodka izpred petdesetih let, temveč za obujanje spomina, ki naj opozarja.

Približno taka dilema je bila tudi rdeča nit mednarodnega znanstvenega posvetovanja v Parizu in Rouenu od 29. februarja do 4. marca 1988. Avstrijski kulturni inštitut in Center za avstrijska raziskovanja univerze v Rouenu (Centre d'Etudes et de Recherches Autrichiennes) sta bila glavna organizatorja posvetovanja, toda duša simpozija je bil prof. dr. Felix Kreissler — »avstrijski Francoz«. Čeprav že desetletja živi in deluje v Franciji, posebej v Rouenu, je prof. Kreissler ostal Avstrijec, ne po državljanstvu temveč po narodnosti. Zato, da bi to ostal in da bi njegova domovina lahko ostala Avstrija, je sredi tridesetih let (1937), kot eden revolucionarnih socialistov emigriral in ostal (z nekaj prekinitvami) v Franciji, tudi po drugi svetovni vojni. Toda ni se utopil v večinskem prebivalstvu, temveč je vložil največji del svojih življenjskih sil v znanstveno delo, s katerim je deloval v prid Avstriji in njenim demokratičnim državljanom. Uspel je zainteresirati tudi francoske sodelavce in tako je v šestdesetih letih nastal na rouenski univerzi Center za avstrijska raziskovanja (CERI), od ustanovitve do upokojitve je bil njegov vodja in še danes, ko sta ga za njim prevzela doc. dr. Christiane Ravy in njen mož dr. Gilbert Ravy, je njegov »spiritus agens«. Avstrijska in mednarodna znanost pozna prof. dr. Felixa Kreisslerja zlasti kot raziskovalca fenomena »avstrijskega naroda« in mnogi strokovnjaki ga imajo sploh za največjega poznavalca tega modernega avstrijskega procesa. Njegovo delo »Österreich und seine Nation. Ein Lernprozess mit Hindernissen«, Wien, Köln, Graz, Böhlau 1984, 733 strani, sodi med najboljša dela na to temo.

Strokovni in človeški interes prof. dr. Kreisslerja sega seveda daleč preko ene same teme, pa čeprav gre za eno najpomembnejših tem iz sodobne avstrijske zgodovine. Leto 1938 in razdobje prve avstrijske republike mu je bilo že pred leti izziv za raziskovanje, katerega rezultate je objavil v knjigi »Von der Revolution zur Anektion. Österreich 1918—1938«, Wien, Frankfurt/Main, Zürich, 1970. Letos pa se je odločil, da organizira posvetovanje, ki je imelo svetovne razsežnosti. Vsaj kar zadeva udeležence, ki so se zbrali iz dvanajstih držav od Avstrije do Mehike in držav vzhodne Evrope.

Strokovnjaki, med katerimi je bilo nekaj imen evropskega slovesa kot so prof. dr. Erika Weinzierl (Dunaj), prof. dr. Kurt Pätzold in prof. dr. Dietrich Eichholtz (Berlin), dr. Susanne Miller (Bonn), prof. dr. Jan Tomicki (Varšava) ali dr. Robert Knight (London), so se zbrali v Parizu, kjer je bil slovesni začetek simpozija. Začel se je originalno. Namesto plenarnih referatov in dolgih pozdravnih govorov — ti so bili omejeni le na pozdrave organizatorjev prof. dr. Kreisslerja in direktorja avstrijskega kulturnega centra v Parizu dr. Altmüllerja — je spregovorila »priča časa« bivši avstrijski minister, socialist, Franz Olah. Njegove reminiscence na simpoziju so bile poživljajoče, še bolj pa obširna, včasih polemična razprava bivšega avstrijskega zunanjega ministra dr. Ericha Bielke, ki je nemalokrat dopolnjeval in korigiral, zlasti avstrijske referente, ko so ocenjevali reakcije avstrijskih političnih struktur (posebej socialistične) in diplomacije na anšlus. Podobno vlogo je imel na simpoziju tudi bivši direktor dunajskega Dokumentacijskega arhiva avstrijskega odporiškega gibanja (Dokumentationsarchiv des österreichischen Widerstandes — DÖW) dr. Herbert Steiner, avstrijski komunist, Žid in dolgoletni emigrant v Angliji, kamor je pobegnil pred klerofašizmom in nacizmom v Avstriji, čeprav je na simpoziju nastopil tudi z referatom o preganjanju avstrijskih Židov od marca do novembra 1938. Zanimivo pa je, da se je v razpravi, presenetljivo, postavil na stran tistih, ki so bili mnenja, da Avstrijci »anšlusa« niso sprejeli z veseljem. Doslej je namreč bil med tistimi, ki so ostro kritizirali zadržanje Avstrijcev in njihovih političnih struktur pri »anšlusu«.

Simpozij je bil vsebinsko razdeljen na dva dela. V prvem so spregovorili predvsem avstrijski referenti, ki so predstavili dogajanja pred petdesetimi leti iz skrajaja vseh zornih kotov. V drugem delu pa smo nastopili referenti iz držav, ki se jih je problematika priključitve Avstrije posredno ali neposredno dotaknila oziroma vplivala na zgodovinski razvoj njihovih dežel.

Če odštejemo nekaj preglednih referatov, ki zagotovo sodijo na široko zasnovan simpozij, kot je bil ta v Parizu in Rouenu, vendar pa niso pomenili diskusijskega izziva (npr. E. Weinzierl: Avstrijsko-francoski odnosi od januarja do marca 1938; A. Schumacher: Francija in anšlus; E. Bielka: Dogajanja na avstrijskem konzulatu v Münchnu od februarja do marca 1938), lahko ocenimo, da so relativno maloštevilno a visoko strokovno publiko najbolj razgibali referati Antona Staudingerja (Dunaj):

Od avstrofašizma do nacizma, Michela Cullina (Pariz): Je avstrofašistični odpor nacizmu mit? in Gerharda Botza (Salzburg): Ali je bil anšlus izsiljen? Vsi trije referenti so namreč močno problematizirali sliko prevladajočega dela avstrijske historiografije o Avstriji kot prvi žrtvi nacizma. Botz je bil od vseh najradikalnejši v kritiki te slike. Poudarjal je, da pravzaprav ni največji problem v moči nacizma v Avstriji, temveč v »latentnosti struktur, ki so ga prevzele«. Podobno stališče je zastopal tudi Staudinger, ki je v referatu dokazal, da avstrofašistična »avstrijska ideologija« ni mogla biti konkurenca nacizmu, saj mu ni bila »prava alternativa«. Tudi Cullin je govoril v isto smer in zatrjeval, da sicer ni mogoče zanikati dejanskega katoliškega antinacističnega odpora (Kuschak, Winter, Staud, Maleta itd.), vendar ne gre glorificirati Dollfusovega režima in ga proglašati za nosilca prvega avstrijskega odpora zoper nacizem. Da pa se je tudi avstrijska diplomacija bolj malo trudila za drugačno Avstrijo, je dokazoval Oliver Rathkolb v referatu z naslovom »1938: Zunanjepolitična elita Avstrije. Žrtve ali akterji?« V njem je zapisal, da so avstrijski diplomati po anšlusu množično pristopali k NSDAP, vendar ne zato, da bi preživeli, temveč zaradi kariere. V razpravi je sicer bivši zunanji minister Bielka to opravičeval z občutkom za »Staatsdienertum« (služiti državi), ki je marsikomu močno oteževal odločitve, vendar je tudi zatrdil, da se je večina prilagodila novim pogojem.

Natančno opisovanje razprave ob teh in še nekaterih drugih referatih npr. Winfrieda Garsche (Dunaj): Avstrijski nacisti v marcu 1938: Vladna ali kolaboracijska stranka?, Helmuta Konrada (Graz): Prizadevanja nacistov okoli avstrijskega delavstva ali Harra Molta (Hamburg): Ali je bila nacistična aneksonistična politika nadaljevanje weimarske avstrijske politike?, bi nas odvedlo predaleč. Sklenimo z ugotovitvijo, da je bilo iskanje odgovora na vprašanje »Kako je bil v Avstriji sprejet anšlus?« rdeča nit celega posvetovanja in da so bile vse druge teme nekako drugorazredne. Razprava je izzvenela v smer, ki jo je nakazal prav Garscha, uvodoma pa tudi že organizator Kreissler: Anšlus je bil v zadnjem času deležen revizije »z leve in desne«. Desničarji so skrbno negovali legendo o sili, ki so jo nacisti storili Avstriji, in o avstrijskem odporu, levičarji pa so poskušali prikazati anšlus kot uresničitev želja avstrijskega prebivalstva.

Tudi referente na tem simpoziju bi lahko delili na zagovornike enega ali drugega prepričanja. Treba pa je reči, da se je razprava, čeprav se je bolj nagibala v prid levici, zaključila s spoznanjem, da ni mogoče bagatelizirati vloge avstrijskih nacistov in avstrijskega prebivalstva pri anšlusu, vendar pa tudi ne gre brezbržno razširjati njihovega pomena.

Med tematskimi sklopi, ki so bili predstavljeni na simpoziju, je treba opozoriti še na tistega, ki je govoril o ekonomskih razsežnostih anšlusa. Avstrijsko zgodovino pisje se je s to problematiko zadnje čase dosti uskarjalo (prof. dr. Norbert Schausberger, Celovec) in je močno podčrtalo ekonomske razloge za anšlus, saj je nacistična Nemčija v tistem času ostala praktično brez državne kapitala, še posebej brez zlata. Zato je bila tudi prva nacistična akcija 13. marca 1938 usmerjena prav v zasego zlata avstrijske nacionalne banke, kar ji je tudi uspelo. Oba najpomembnejša referenta na simpoziju Dietrich Eichholz (Berlin): Gospodarski interesi Nemčije v Avstriji pred anšlusom in György Ranki (Budimpešta; zaradi smrti avtorja je bil referat le prebran): Gospodarske posledice aneksije Avstrije za donavsko kotlino, sta v bistvu potrjevala dognanja avstrijskega zgodovino pisja in ekonomskim vidikom anšlusa prisodila večjo težo kot so jo imeli doslej.

Problem židovstva in antisemitizma je bil predstavljen najbolj šibko, še posebej če gledamo nanj z vidika spoznavanja novosti. Referati Kurta Pätzolda (Berlin): Antisemitismus: Berlin 1933 — Dunaj, marec 1938, Herberta Steinerja (Dunaj): Preganjanje avstrijskih Židov od marca 1938 do kristalne noči (november 1938), Helene Maimann (Dunaj): Usode Židov na Dunaju od 1938 do začetka vojne in (delno) Eckarta Früha (Dunaj): Val samomorov marec—april 1938 na Dunaju, so bili pregledni in povedni, vendar niso prinesli kakšnega posebej novega podatka, pa tudi ne nove interpretacije znanih dejstev. Zato so ostali malodane brez diskusijskega odmeva.

Po obsegu ne najmanjši pomen je imela skupina referatov, ki je prikazala anšlus v luči drugih. Tako je Rolf Zaugg-Prato (Zürich) predstavil referat z naslovom: Švica in anšlus, Jan Tomicki in Ewa Krumrey: Poljska in anšlus, Valerian Bystricki (Bratislava): Češkoslovaška in anšlus, Živka Damjanova: Bolgarsko javno mnenje in anšlus, in avtor teh vrstic: Jugoslavija in anšlus. V isto serijo sodijo še referati s podobno, včasih še bolj »eksotično vsebino«: Françoise Kreissler (Pariz): Kitajski tisk in aneksija Avstrije, Christian Kloyber: Mexiko in anšlus ter Robert Knight: Britanska zunanja politika od anšlusa do Münchenskega sporazuma (marec—oktober 1938). Tudi ti referati niso vzbudili tako obširne diskusije kot centralna tema, vendar gre tu navidezno nezanimivost pripisati predvsem dejstvu, da auditorij te problematike skorajda ni poznal. Čeprav smo se referenti in organizatorji trudili sprožiti razpravo, smo bili deležni le pazljivega poslušanja.

Med referenti, ki jih še nisem omenil, sta še dva, slovenski publiki dobro znana avstrijska zgodovinarja. Karl Stuhlpfarrer (Dunaj) je svoj referat: Južna Tirolska in anšlus, prebral, Hanns Haas (Salzburg) pa je svojega: Aneksija Avstrije 1938 in njen pomen za sistem kolektivne varnosti, samo poslal. Zato moremo le za prvega zapisati, da je avtor temeljito predstavil naslovno problematiko, kakor jo je obdelal v obsežni, dvodelni monografiji z naslovom »Umsiedlung Südtirol« (Wien 1985). Lista referentov je bila zaključena z dvema referentoma, ki sta obdelala časopisne odmeve na anšlus. Susanne Miller (Bonn) je spregovorila o nemškem emigrantskem tisku in aneksiji Avstrije, Paul Pasteur (Le Havre) pa o časopisu »Populaire« in drugem socialističnem tisku ter anšlusu. Oba deskriptivna referata bosta lahko koristna specialistom.

Simpozij je bil zasnovan široko. Sodelujočim ni bilo niti za trenutek »dolčas«, med drugim tudi zato ne, ker je bil aktivni udeleženeec (ne pa referent) belgijski zgodovinar George Gorielly. Ta je ustvarjal vtis, da se spozna na vse teme, ki se jih je simpozij dotaknil, saj je imel malodane k vsakemu referatu kaj dodati ali pripomniti. Največkrat je šlo za obrobne zadeve, ki niso imele neposredne zveze z referatom ali temo, velikokrat pa je s svojimi konservativno obarvanimi intervencijami, karakterističnimi po pomanjkanju takta, razburjal poslušalstvo.

Kljub široki zasnovanosti, kar gre zelo pohvaliti, pa je treba pritegniti zgodovinarju iz NDR Pätzoldu, ki je napol v šali dejal, da prisostvuje »družinskemu sporu«. Če v družino štejemo vse nemškogovoreče udeležence, potem bo to še posebej držalo, ne da bi imeli vsi ostali občutek manjvrednosti. Vsi udeleženci smo bili mnjenja, da je simpozij v celoti uspel ter da bi kazalo takšna srečanja gojiti tudi v drugih državah.

Referati in diskusija bodo (tako zagotavljajo organizatorji) objavljeni v nemškem in francoskem jeziku še v letošnjem letu.

Dušan Nečak

POROČILO O DELU »SEKCIJE MLADIH ZGODOVINARJEV«

Solsko leto 1987/88 je prineslo novost na področju izobraževanja študentov zgodovine. Na pobudo Eme Umekove in Ignacija Vojeta se je namreč ustanovila t. i. »Sekcija mladih zgodovinarjev«, ki predstavlja neobvezno obliko udejstvovanja študentov na področju širjenja polja zgodovinarjeve razgledanosti. Zamisel je zgrajena na dejstvu, da je arhiv z gradivom, ki ga hrani, temelj zgodovinarjevega dela. Neformalna skupina nekaterih študentov in profesorjev se je tako sestajala dvakrat mesečno v prostorih Arhiva Slovenije. Preko tovrstne oblike sestajanja se je skušala uresničiti želja po tesnejši povezanosti oddelka za zgodovino z arhivom.

Kot osnovno gradivo smo si izbrali testamente, ki predstavljajo izjemno bogat in še vedno zelo aktualen vir, saj so mu zgodovinarji, pa tudi drugi (npr. etnologi), do sedaj posvečali še premalo pozornosti. Arhiv nam je nudil možnost direktnega stika z dokumenti, kar v rednem študijskem procesu lahko pogrešamo. Kot smo ugotovili, se testamenti ne kitiijo samo z obilnimi podatki o materialni kulturi tedanjih ljudi, temveč so hkrati tudi polni pričevanj o duhovnem življenju. Nenazadnje izražajo različne raziskave, kot npr. odnos človeka do smrti, ki ga lahko razberemo iz določil poslednje volje. Iz njih lahko sklepamo na finančno ali posestno moč testatorja, med dediči pa lahko razkrivamo socialno strukturo, odnose v družini, položaj ženske itd.

Sestajati smo se začeli v decembru 1987. Zaradi različnih ovir smo se žal uspeli sestati samo sedemkrat. Na teh sedmih srečanjih smo spoznali različne vrste testamentov. Njih specifične lastnosti so bile pogojene, kot smo ugotovili, z značilnostmi področja, kjer je testament nastal, kot tudi od testatorja in njegovega položaja v socialni strukturi.

V sklopu teh sestajanj smo se srečali z različnimi temami, povezanimi s testamenti. Ignacij Voje nam je predstavil fond testamentov, ki jih hrani Dubrovniški arhiv, hkrati pa je obogatil svoje predavanje z analizo dveh testamentov, značilnih za to področje. Ema Umek je vodila delo skupine kar štirikrat, za kar se ji na tem mestu še enkrat najlepše zahvaljujemo. Prvič nas je seznanila s testamenti v notranjosti in s fondi, kjer lahko zgodovinar te testamente poišče, hkrati pa smo z analizo konkretnih primerov lahko ugotovili, kaj je moč pričakovati od podatkov, ki nam jih ti dokumenti nudijo. Na drugem srečanju smo spoznali testament Michelangela Zoisa in ugotavljali razlike med plemiškim in meščanskim testamentom. Na tem srečanju smo zaključili, da so zelo pomemben vir tudi zapuščinski inventarji, zato smo naslednjč obdelali še inventar M. Zoisa. Na zadnjem srečanju nam je Ema Umek predsta-

vila še rustikalne testamente iz okolice Podčetrška, ki so sicer po obsegu skromnejši, a kljub temu zelo bogat vir za raziskovanje vsakdanjega življenja, ki se mu ne bi smeli upirati oziroma izogibati tako zgodovinarji kot etnologi. Naši prošnjiki se je odzval tudi Ferdo Gestrin in nam predstavil značilnosti piranskih testamentov, ki se po svojih formulah razlikujejo od testamentov, nastalih v notranjosti slovenskega ozemlja. France Martin Dolinar je pripravil predavanje o testamentu škofa Janeza Karla Herbersteina in s tem usmeril razmišljanje tudi na področje cerkvene zgodovine.

Vsa srečanja je spremljala živahna diskusija, ki je odpirala pogled na nekatere probleme, značilne za dobo nastanka testamta, hkrati pa je vsem prisotnim omogočala, da izrazijo svoje poglede na zgodovino, ki bi jo lahko pisali na podlagi testamentov. Zaključimo lahko, da je tovrstna oblika sestajanja in hkrati izobraževanja izredno ploden način dodatnega udejstvovanja zgodovinarjev, saj nenazadnje opozarja na dejstvo, ki je bilo dosedaj žal puščeno preveč ob strani, na tesno povezanost zgodovinarja z viri, ki je sam študij zgodovine v zadostni meri ne omogoča. Zato smo sklenili, da bomo takšno obliko neformalnega sestajanja, ki nam omogoča bližino z dokumenti, v bodočnosti še nadaljevali.

Andrej Studen
Bojan Balkovec

ZBIRKA ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

Na upravi Zgodovinskega časopisa (YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel. (061) 332 611, int. 210) lahko naročite naslednje zvezke knjižne zbirke ZC:

1. Edvard Kardelj-Sperans in slovensko zgodovinopisje. Ljubljana 1980, 44 strani. — 800 din

Zbornik objavlja predvsem gradivo z izrednega občnega zbora Zgodovinskega društva za Slovenijo (2. marca 1979) ob štiridesetletnici izida knjige Edvarda Kardelja-Speransa »Razvoj slovenskega narodnega vprašanja«. Gradivo je izšlo kot separaten odtis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 4/1979.

2. Franc Sebnanič: Solnik in domoljub Adam Farkaš (1730—1786). Ljubljana 1982, 24 strani. — 600 din

Razprava o doslej skoraj nepoznanem zaslužnem prekmurskem protestantskem učenjaku in rektorju šopronskega liceja je izšla kot separata publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 1-2/1981.

3. Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije, Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984. Ljubljana 1987, 134 strani. — 3600 din

Zbornik objavlja 15 razprav o denarstvu, bančništvu, zaslužkih, cenah in življenjskih stroških na Slovenskem od antike do obdobja po drugi svetovni vojni. Večina razprav je bila objavljenih v »Zgodovinskem časopisu« od številke 3/1984 do 4/1986; novo je v zborniku med drugim tudi slikovno gradivo.

4. Dušan Kos: Bela krajina v poznem srednjem veku. Ljubljana 1987, 76 strani. — 4000 din

Razprava o srednjeveški zgodovini Bele krajine (politične, upravne, cerkvene razmere, plemstvo, gospostva, mesta, agrarna kolonizacija). Separatna publikacija — ponatis iz »Zgodovinskega časopisa«, št. 2 in 3/1987.

Na navedene cene veljajo običajni popusti za člane slovenskih zgodovinskih in muzejskih društev ter za študente.

OCENE IN POROČILA

Imre Boba, **Novi pogledi na povijest Moravie**. Preispitivanje povjesnih izvora o Moravskoj, Rastislavu, Svetopolku i sv. braći Cirilu i Metodu. Split : Crkva u svijetu, 1986. 166 strani.

Knjiga Imre Bobe, profesorja na Department of history, University of Washington (Seattle), ki jo predstavljamo, je precej starejša, kot bi se zdelo glede na letnico izida pri nas (1986). To je namreč le srbohrvaški prevod dela, ki je izšlo leta 1971 v Haagu pod naslovom *Moravia's history reconsidered*. Kljub temu relativno dolgemu času, odkar je knjiga med bralci in strokovno publiko ter tako podvržena kritičnim in drugačnim odmevom (glej npr. ocene: T. von Bogyay v *Ungarn Jahrbuch* 3, 1971, 222; K. Reindl v *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 34, 1972, 342; P. de Vooght v *Revue d'histoire ecclésiastique* 67, 1972, 712—713; A. R. Lewis v *Speculum* 48, 1973, 112—113; H. Preidl v *Südostforschungen* 31, 1973, 399—400; F. Graus, *Die Nationenbildung der Westslawen im Mittelalter*, Sigmaringen 1980) pa so njeni rezultati pri nas slabo znani, z velikim časovnim zamikom in brez pravega odmeva, čeprav se s svojimi izsledki še kako dotika prav slovenske zgodovine, še zlasti pa zgodovine večjega dela današnjega jugoslovanskega prostora.

Avtor je v svoji knjigi na podlagi analiz moravske zgodovine dotikajočih se zgodovinskih virov, prišel do ugotovitve, da je bila v zmoti vsa dosedanja historiografija, ki je relativno kratkotrajno (od prve četrtine do konca 9. stoletja), a v virih zelo bogato dokumentirano slovansko kneževino Moravsko locirala na širši prostor današnje Češkoslovaške, z jedrom ob reki Moravi, ki s severa teče v Donavo. Ta lokalizacija naj bi temeljila le na predpostavkah in ne na zgodovinskih virih. Zato naj ne bi bila nikoli dokazana. Nasproti temu je Boba mnenja, da na virih 9. stoletja (zahodni anali in kronike, med katerimi s svojim bogastvom podatkov izstopajo zlasti *Annales Fuldeneses*, papeška pisma, bizantinski viri kot Konstantin Porfirogenet in starocerkveno slovanski viri) temelječe preučevanje moravske geografije dopušča samo sklep, da je moravska kneževina, ki je vrhunec svojega razvoja dosegla za časa Rastislava in Svetopolka in v kateri sta v svoji misijonski akciji med Slovani delovala tudi brata Ciril in Metod, lahko ležala samo južno od Donave, na področju Panonije, z jedrom med Dravo in Savo v okolici Sirmiuma. Takšno bistveno premeščanje Moravske je seveda zahtevalo tudi novo konstrukcijo zgodovine prostora, na katerega jo je pisec premaknil, saj dobi z aplikacijo podatkov, ki se nanašajo na moravsko zgodovino, povsem novo in bistveno drugačno zgodovinsko podobo. Avtor je posvetil vprašanju geografske lege Moravske večino svojega teksta, historičnemu okviru, v katerem naj bi živela v novi prostor postavljena Moravska, pa je namenil le nekaj skromnih strani. To pa je glede na pomembnost vprašanja, ki je po svoji teži ekvivalentno vprašanju geografskega položaja Moravske in od katerega rešitve zavisi tudi rešitev celotne problematike, odločno premalo, da bi dokazal in potrdil zaključke, do katerih je prišel.

Tako naj bi po propadu avarskega kaganata konec 8. stoletja na širšem ozemlju med dalmatinsko obalo na jugozahodu in Dravo ter Donavo (in še čez) na severu ter proti Beogradu in Nišu na vzhodu nastala država Slovanov (*terra Sclavorum*) oziroma Slavonija (*Sclavonia*), ki naj bi bila patrimonialni kondominij (str. 9 sl., 17 sl.). V njej naj bi bila Moravska le ena od slavonskih kneževin (sklavinij), v katerih naj bi vladali Rastislav (v Sremu in Potisju), Svetopolk (v Bosni), Kocelj (v Panoniji okrog Blatnega jezera) in Mutimir; knezi iste dinastije, potomci Mojmira, ustanovitelja patrimonija.

Tako postavljena slika zgodovinskega razvoja obsežnega dela balkanskega polotoka zahteva odgovor na vrsto vprašanj, ki se postavljajo in sežejo od kritične uporabe virov, na katerih utemeljuje avtor misel o patrimonialnem značaju tega celotnega prostora in rodbinski povezanosti Rastislava in Svetopolka s Kocljem (in s tem s Pribino) in Mutimirom in mnenje o Svetopolku kot »knezu Bosne« (str. 98) oziroma »prvem kralju Slavonije — Hrvatske« (str. 97), virov kot sta Letopis popa Dukljanina ali *Chronica Ragusina* Junija Resta, pisana že v italijanščini (!), do vprašanj, zvezanih s problematiko hrvaške zgodovine tistega časa in z njeno vklopitvijo v takšno sliko; problematiko bolgarske oblasti, ki je segala tudi v Srem; vprašanja Braslava in njegovega regnuma, ki ga je v Svetopolkovem času imel med Dravo in Savo in bil zvest frankovski vazal; ter tudi do vprašanja Madžarov, ki so konec 9. stoletja že prišli na prostor med Donavo in Tiso, ki je po Bobi tudi spadal k Svetopolkovi državi. Vsa ta in še mnogo drugih vprašanj pušča pisec ob strani.

Glede na to in na dejstvo, da je avtorjev glavni namen utemeljiti novi geografski položaj Moravske in da je temu cilju posvečen skoraj celotni tekst, se bo pričujoča

ocena omejila le na nekatera vprašanja, zvezana z interpretacijo virov v tej smeri, in ne bo posegala v zgoraj postavljena vprašanja, ki se odpirajo, če vzamemo piščeve premise za resnične.

Prvi dvomi se porajajo že ob dokazovanju, da izrazi v virih kot Sclavi Marahenses, Maravi, Maravani ne pomenijo prebivalcev določene pokrajine, ampak prebivalce urbanega centra z imenom Morava (Marava, Marahava). Ne da bi se spuščali podrobno v problematiko, naj le na nekaj analogijah iz slovenske zgodovine pokažemo, da temu ni tako. Iz sporočila Einhardovih analov k letu 820:¹ »Carniolenses (kot oblika bi lahko stalo tudi Sclavi Marahenses) qui circa Savum fluvium habitant« je jasno, da so Carniolenses prebivalci pokrajine in ne nekega kraja. Podobno je z izrazom Carantani, ki ga lahko primerjamo z Maravi, Maravani. Da pomeni prebivalce pokrajine in ne mogoče le kraja (civitas Carantana — Krnski grad), naj med številnimi primeri omenim le dva. To nam dokazuje npr. *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*,² kjer 3. poglavje začenja tisti del teksta, ki govori o tem, kako so »Sclavi qui dicuntur Quarantani et confines eorum« sprejeli krščansko vero; ali pa npr. sporočilo Fuldskih analov za leto 863:³ »Carlmanus... praelatus erat Carantanis«, kjer izraz Caratani še celo presega karantanske okvire in se uporablja za označbo celotne Vzhodne prefekture⁴. Prav tako lahko spodbijamo Bobin »kronski dokaz«, da pomeni izraz »Marahava« mesto in ne pokrajino, ki ga je našel v sporočilu Fuldskih analov k letu 901, kjer stoji: »Richarissu episcopus et Udalricus comes Marahava missi sunt«, saj latinska gramatika dovoljuje izpuščanje predloga v citiranem stavku samo, če je Marahava mesto (str. 27). Da je lahko teorija eno, praksa pa čisto nekaj drugega, kažejo npr. viri kot *Annales Alamaniaci*, *Annales Laubacenses* in *Annales Sangallenses maiores*,⁵ ki ob madžarskem vpadu v Italijo leta 899 poročajo: »Ungari Italiam invasserunt«, pri čemer verjetno nihče, sklicujoč se na latinsko slovnico, ne bo trdil, da je Italija naselje. Potrditev svojega mnenja išče Boba tudi v nazivih, ki jih je imel Metod potem, ko je bil kot nadškof postavljen na sedež sv. Andronika v Sirmiju. Izhajajoč iz kanonskega pravila, da se škofje imenujejo za cerkev določenega kraja in ne pokrajine ali države, Boba sklepa, da se nazivi, s katerimi papež Janez VIII. v svojih pismih naslavlja Metoda (*Methodius Pannonicus archiepiscopus*; *Methodius archiepiscopus Pannoniensis ecclesiae*; *Methodius archiepiscopus sancte ecclesie Marabensis*),⁶ ne nanašajo na pokrajino (Panonija, Moravska), ampak na kraj. Toda ker se ve, da je bil Metod postavljen na obnovljeno mesto nadškofa v Sirmiju, bi potemtakem za Sirmium obstajali še najmanj dve drugi imeni — (civitas) Pannonia(e) in Maraba, česar pa nam noben vir ne potrjuje. Veliko bolj je sprejemljiva in razložljiva razlaga, da je v titulaciji, ki jo je nosil Metod, mišljena pokrajina in ne kraj. Za to govori več razlogov. Na eni strani bi pričakovali, če bi papež Janez VIII. naslavljal Metoda po določenem kraju, obliko *Methodius (archi)episcopus Sirmiensis*, kakor so nosili naslov sirmijski škofje (in tudi panonski metropolit) v antiki.⁷ Po drugi strani pa je Metod kot nadškof imel čast in opravljal funkcijo metropolita čez celo pokrajino in je zato njegov naslov za cerkev določene pokrajine povsem razumljiv in jasen. In če spet potegnemo analogijo s slovensko zgodovino, je tudi papež Nikolaj I. med 858 in 863 naslavljal Osvalda, ki je bil le pokrajinski škof v Karantaciji, z »Hosbaldo chorepiscopo Quadrantino«⁸ in ne po sedežu, ki ga je imel pri Gospej Sveti.

Ker ti poskusi še ne spreminjajo geografske lege Rastislavove in Svetopolkove Moravske, ampak le pripravljajo podlago za to (v prostor, ki je bil s svojimi pokrajinskimi geografskimi oznakami povsem napolnjen že v antiki, bi avtor le z velikimi težavami uvajal novo pokrajinsko ime; veliko lažje pa seveda to naredi s krajevnim imenom), se je pisec lotil reinterpretacije tistih virov, ki s svojimi podatki kažejo na lokacijo Moravske (str. 33—72). Po bogastvu takšnih informacij so med temi viri, kot je bilo že rečeno, na prvem mestu anali iz Fulde. Ti iz leta v leto beležijo dogodke na vzhodni meji frankovske države. Med njimi zavzemajo pomembno mesto prav odnosi z moravskimi sosedmi, ki so bili velikokrat sovražne narave. In prav iz teh opisov vojaških akcij, v katerih je možno slediti premikom ene ali druge strani, se lahko pokaže na lego Moravske.

1: Leta 855 je Ludvik Nemški napadel Rastislava. Po Ludvikovem umiku je Rastislav šel preko Donave in pustošil obmejne kraje (... post reditum regis Rastiz cum suis insectus plurima trans Danuvium finitimorum loca praedando vastavit. *Ann. Fuld. ad a. 855*, MGH SS I, 369).

¹ F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II*, Ljubljana 1906, 61.

² Izdal M. Kos. Ljubljana 1936, 129.

³ *Gradivo II*, 183.

⁴ Primerjaj L. Hauptmann, *Postanek in razvoj frankovskih mark ob srednji Donavi*, ČJKZ 2, 1920, 210—250; B. Grafenauer, *Karantanski temelji Koroške vojvodine*, ZC 31, 1977, 133—154.

⁵ *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores I*, 53, 77.

⁶ *Acta Ecclesiastica Sloveniae 7*, 1985, Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih, 103, 92, 93.

⁷ Glej R. Bratož, *Cerkvenopolitični in kulturnozgodovinski odnosi med Sirmijem in Akvilejo*, ZC 37, 1993, 268.

⁸ *Gradivo II*, 188, 189.

2: Leta 864 je šel Ludvik preko Donave in oblegal Rastislava v kraju Dowina (Hludowicus rex... ultra Danubium cum manu valida profectus Rastizen in quadam civitate, que lingua gentis illius Dowina dicitur, obsedit. Ann. Fuld. ad a. 864, MGH SS I, 378).

3: Med Karlmanovim pustošenjem Moravske leta 872 je Svetopolk napadel Bavarce, ki so na obali Donave čuvali ladje ekspedicije (Sed dum Karlmannus caedes et incendia in Marahensibus exercuisset, Zuentibald misso clam exercitu copioso Baiarios, qui ad tuendas naves in litore Histri fluminis relictis fuerant, occupavit..., Ann. Fuld. ad a. 872, MGH SS I, 385).

4: Leta 882 je Svetopolk na severni strani Donave napadel Werinharja (sina mejnega grofa v Vzhodni marki Engilsalka) in grofa Vezzilona s spremljevalci ter jih zverinsko razmesaril. Njegova vojska je nato opustošila okolico, nekatere oddelke pa je poslal preko Donave, da so požigali po posesti zgoraj omenjenih Werinharja in Vezzilona (Nam de septentrionali parte Histri fluminis apprehenso Werinhario, de pueris Engilsalchi... mediocri, Vezziloni quoque comiti, qui illorum propinquus erat, dexteram manum cum lingua... abscederunt. Homines vero illorum quosdam sine dextra laevaue reversi sunt. Exercitus scilicet iussu ducis igne devastat omnia; insuper ultra Danubium missis spiculatoribus, ubicumque proprietas vel substantia praedictorum fit puerorum, igni tradita sine mora est; Ann. Fuld. ad a. 884, Gradivo II, 264).

5: Leta 884 je Svetopolk ponovno vdrl v Panonijo, jo opustošil in se vrnil. Kasneje je s svoje strani poslal preko Donave vojaški oddelek, katerega sta napadla Megingoz in Papo (najstarejša sinova bratov Engilsalka in Vilhelma, krajišnikov v Vzhodni marki), skupaj z nekaterimi Panonci. Toda bila sta premagana in sta na begu utonila v Rabi (dux... hostiliter in Pannoniam hostilem exercitum infert, ... prospere reversus est, postea vero missa quadam exercitus sui parte supra Danubium... Megingoz et Papo, quibusdam Pannoniorum secum assumptis, contra illos incaute venerunt... Isti fugae praesidium quarentes Megingoz et Papo, in flumine qui dicitur Hraba vitam finire. Ann. Fuld. ad a. 884, Gradivo II, 268).

6: Leta 884 je prišel cesar Karel III. v bližino reke Tulln, na Mons Comianus, kjer je bila meja med Bavarci in Moravani in se srečal s Svetopolkom (Imperator per Baiariam ad Orientem proficiscitur, veniensque prope flumen Tullinam, Monte Comiano colloquium habuit. Ibi... veniens Zuentibaldus dux. Ann. Fuld. pars V. ad a. 884, Gradivo II, 268; Imperator in terminis Noricorum et Sclavorum cum Zuentibaldo colloquium habuit. Ann. Fuld. pars IV. ad a. 884, MGH SS I, 399).

Iz teh šestih sporočil fuldskih analov je jasno vidno, da je bila Donava mejna reka med Velikomoravsko in Vzhodnofrankovsko državo, saj sta se nasprotnika napadala prav preko nje. Postavilo bi se lahko samo vprašanje, na kateri strani te reke — na severni ali južni, oziroma vzhodni ali zahodni, če vzamemo v obzir tudi Donavo pod kolenom v panonski nižini — so bili eni oziroma drugi. Vendar je to vprašanje seveda samo navidezno, saj je vključenost prostora južno in zahodno od Donave v Vzhodnofrankovsko državo (Vzhodna marka, obe Panoniji) v virih tistega časa več kot dobro izpričana in je na tem mestu ni potrebno ponovno in posebej dokumentirati (glede tega glej npr. Gradivo II). Z ozirom na dejstvo, da je bila po viru meja med Bavarci in Moravani v višini reke Tulln (Dunajski les; glej št. 6), da so se boji med Arnulfom in Svetopolkom v letih 882—884 vneli zaradi sporov med dvema rodbinama v Vzhodni marki (št. 4, 5 in za širši kontekst Gradivo II, 264), da je v teh bojih največ pretrpela prav Arnulfova Zgornja Panonija (Regnum Arnulfi), ki je ležala med Rabo na jugu, Donavo na vzhodu in severu ter Vzhodno marko na zahodu, da je Svetopolk leta 872 na Donavi porazil Bavarce (št. 3) in da je isti deset let kasneje najprej na severni strani omenjene reke napadel Werinharja in Vezzilona in nato še preko Donave požigal po njihovih posestvih, ki sta jih imela v Vzhodni marki (št. 4); vse to jasno locira Velikomoravsko državo severno od Donave (glede natančnejšega poteka meje na Donavi glej npr. L. Havlik, Die alten Slawen im österreichischen Donaugebiet, Österreich in Geschichte und Literatur 9/4, 1969). Glede na stavek Pannonia de Hraba flumine ad Orientem tota deleta est (Ann. Fuld. ad a. 884, Gradivo II, 268) nekateri zgodovinarji,⁹ med njimi tudi Boba (str. 12 sl., 55), trdijo, da ni bila uničena Zgornja Panonija, temveč Spodnja Panonija med Rabo, Dravo in Donavo, pri čemer so s spremembo Oriens (kot ima vir — vsaj v izdaji MGH) v oriens bistveno spremenili pomen stavka. Oriens z veliko začetnico ne pomeni strani neba, ampak Vzhodno marko (Marcha orientalis), kar se vidi iz konteksta vira: npr. Engilsalchus... marcensis in Oriente effectus est, Ann. Fuld., MGH SS I, 401, 408, 409).

Boba, ki v svojem tekstu mimo tako bogatih in izpovednih podatkov ni mogel molče, si je pri dokazovanju svoje teze lahko pomagal samo s konstruiranjem. Izhajajoč iz dejstva, da leži Fulda, kjer so bili anali pisani, na severni strani Donave, trdi, da označuje izraz trans (ultra, supra) Danubium (št. 1, 2, 4, 5) lokacijo na južni strani

⁹ Glej P. Stih, Madžari in slovenska zgodovina v zadnji četrtini 9. in prvi polovici 10. stoletja, ZG 37, 1983, 179, op. 60.

Donave (str. 39, 43, 51). Vendar si s takšno konstrukcijo, ki jo v najboljšem primeru lahko smatramo za zanimivo, ne pa pravilno, lahko kaj malo pomaga. Tako v primeru dogodkov leta 855 (št. 1) napačno trdi, da je »očiten zaključek, da je Rastislavova Moravska bila nekje na področju Panonije« (str. 39), ko pa s stališča, ki ga je on sam zavzel, Rastislavov pohod »trans Danuvium« gledano iz Fulde, pomeni smer sever-jug in je njegovo področje torej bilo na severni strani reke. Da je njegova interpretacija izraza »trans Danubium« iz gledišča Fulde umeten konstrukt, pa kažejo že dogodki k letu 864 (št. 2). Če jih interpretiramo po Bobinem predlogu, postavljajo državo Ludvika Nemškega na severno, Rastislavovo pa na južno stran Donave. Takšni zaključki pa so, ne glede na to, da bi takšna interpretacija pomenila premik frankovske Vzhodne marke in obeh Panonij na severno stran Donave, kar je nemogoče, v nasprotju s podatki istega vira za leto 855, ki, interpretirani po istih Bobinih izhodiščih, postavljajo na sever Rastislavovo Moravsko. S tem se piščeva konstrukcija pokaže kot popolnoma zgrešena.

Medtem ko se ob interpretaciji dogodkov leta 855 ni zavedel pasti, v katero je sam stopil (Moravska se dejansko postavi na severno stran Donave), pa za dogodka k letu 884 (št. 4, 5) spreminja gledišče. Sedaj naj bi izraz »ultra Danubium« pomenil severno in ne več južno obalo Donave, saj je bil ta del Fuldskih analov pisan v Regensburgu, »ki leži na južnem bregu Donave« (str. 55). Regensburg v resnici leži na Donavi, kar pa je pravzaprav nepomembno, saj nam vir (št. 4) jasno pravi, da je Svetopolk najprej premagal Franke na severni strani Donave in nato pustošil njihova posestva preko reke (ultra Danubium); to je na južni strani.

Edini pravi okvir za reševanje tega vprašanja je pač upoštevanje konteksta vira samega in zgodovinskega okvira, v katerem so se ti dogodki odvijali. Naj v zvezi z interpretacijo dogodkov leta 884 (št. 4) opozorim samo še na naravnost nerazumljivo avtorjevo trditev, da naj bi »speculatores«, ki jih je Svetopolk poslal preko Donave, ropali in požigali na njeni severni strani (str. 55), kar je v direktnem nasprotju z virom, ki je glede tega povsem jase. V kakšne nesmisle lahko pripelje takšno konstruiranje in nekritično povzemanje, pa najbolje kaže karta, ki naj bi ponazarjala Svetopolkovo pustošenje v Panoniji med leti 882—884 in ki jo je v razpravi Imre Boba's *Reconsiderations of Moravia's Early History and Arnulf of Carinthia's Ostpolitik (887—892)* objavil Charles R. Bowlus, profesor na Department of History, University Arkansas at Little Rock, zagovornik Bobine teze (*Speculum* 3, 1987/62, 562). Na njej je na podlagi napačno zapisanega in interpretiranega stavka Pannonia de Hraba flumine ad orientem (namesto pravilno Orientem) tota delecta est kot področje Svetopolkovih pustošenj označena Spodnja Panonija med Rabo in Donavo, na jugu pa še celo preko Drave skoraj do Save. Nato je, sklicujoč se na Bobo, ki meni, da se izraz Hister za Donavo v Ann. Fuld. uporablja za njen spodnji tok od izliva Drave ali Save vanjo (str. 51), na karti kot Hister označil ne samo spodnji tok Donave, ampak celo še Dravo in Savo. V tako zastavljeni geografiji mu potem »de septentrionali parte Histri fluminis« (št. 4) pomeni severni breg — Drave, od koder naj bi Svetopolk poslal svoje čete (speculatores) na pustošenje Werinherjeve in Vezilionove posesti preko Rabe in celotne Zgornje Panonije na severni breg Donave! Takšno naravnost škandalozno nepoznavanje ali pa ignoriranje zgodovinskih virov in »licentia poetica«, ki si jo je v zvezi z njimi privoščil Bowlus, ni več zgodovina ampak kopito, na katerega se da nataktni vsak čevlji. Dokaze proti takšnemu interpretiranju lahko najdemo prav v Ann. Fuldenses, prav v opisu dogodkov leta 884.¹⁰ Da pisec analov ni delal distinkcije med terminoma Hister in Danuvius nam priča že večkrat omenjeni odlomek (št. 4), kjer je ob opisovanju med seboj povezanih in na isti prostor se nanašajočih dogodkov uporabljal enkrat izraz Hister, drugič pa Danuvius. V nadaljevanju tega opisa, ki je še zmeraj povezan s sovražnostmi med Arnulfom in Svetopolkom, pa za Braslava pravi, da ima oblast »inter Dravum et Savum flumine«.

Ze ta analiza enega, čeprav za to vprašanje verjetno najpomembnejšega vira, kaže, da v dokumentaciji ni osnov, na podlagi katerih bi lahko pritrdili Bobini tezi. V poskusu dokazati jo, nas tudi prepričuje, da prostor severno od Donave v nobenem primeru ni spadal v področje Metodovega delovanja. Toda prav za to se je ohranil prvovrsten in neizpodbiten vir: pismo papeža Janeza VIII. Svetopolku iz leta 880, v katerem sporoča, da je za škofa v Nitri posvetil Vihinga in ga podredil nadškofu Metodu (AES 7, 74, 94). Proti takšnim dejstvom izzveni vsako Bobino razpravljanje, da Metod po kanonskem pravu ni mogel biti »nadškof Moravske«, ampak le »nadškof mesta Morave« (str. 79—87), kot dokaz, da Metodovo delovanje ni seglo na sever čez Donavo, v prazno. Če še nekoliko ostanemo pri zgodovini misijonskega poslanstva Cirila in Metoda med Slovani, je treba opozoriti na podatek v Žitju Metoda V., ki pravi, da sta se brata po preteku treh let vrnila iz Moravske (AES 7, 201). Žitje Konstantina XV., XVI. (AES 7, 154) pa to informacijo še dopolnjuje, da sta se vračala (v Bizanc) preko Panonije, kjer ju je sprejel Kocelj, in Benetk (kjer ju je dohitelo papeževo po-

¹⁰ Gradivo II, 264, 267, 268.

vabilo v Rim), ki so bile takrat v bizantinski posesti in hkrati glavno zahodno pristanišče za ladje, namenjene v Carigrad. Če bi Moravska res ležala nekje v Panoniji, v širši okolici Sirmija, bi brata v Bizanc potovala po kopnem in ne bi delala nepotrebne ovinka na severni Jadran.

Poleg virov, ki jih je pisec upošteval, je potrebno opozoriti še na nekaj podatkov virov, ki jih v svojem tekstu ne navaja, so pa za lokalizacijo Moravske zelo izpovedni. Tako *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* javlja, da je Pribina, kasnejši mejni grof Spodnjepanonski, prebežal pred moravskim knezom Mojmirom preko Donave k Ratbodu, ki je bil takrat vzhodni prefekt (*Priwina exulatus a Moimaro duce Maravorum supra Danubium venit ad Ratbodum*. M. Kos, CBC, c.10, 135) in je kot tak v svojih rokah združeval oblast nad Vzhodno marko, obema Panonijama in Karantanijo. Isti vir tudi sporoča, da je salzburški nadškof Adalram (824—836) Pribini »nekoč posvetil cerkev na njegovi posesti onkraj Donave v kraju, ki se imenuje Nitra« (M. Kos, CBC, c.11, 136).

Tretji tak podatek, ki ne potrebuje komentarja, je iz Svetopolkove dobe. Za čas okrog 880 imamo ohranjen geografski opis kralja Alfreda, ki pravi, da imajo »Moravani na zahodu Turingijce in Čehe in polovico Bavarcev; in južno od njih je na drugi strani Donave dežela Karantanija južno od gora, ki se imenujejo Alpe«.¹¹ Položaj Moravske tik pred njenim propadom v začetku 10. stoletja določa tudi Raffelstättski carinski red, nastal med 903 in 905 (*Gradivo II*, 341), ki za ladje, ki z zahoda prihajajo po Donavi navzdol in bi hotele onstran Češkega gozda in Mauterna priti do Moravanov (*ad mercatum Moravorum*), določa, da pred prestopom državne meje plačajo posebno davščino.

Za konec je možna le ugotovitev, da vsa gornja izvajanja ne dopuščajo, da bi se strinjali s tezo Imre Bobe, po kateri naj bi Rastislavova in Svetopolkova pa tudi Metodova Moravska ležala južno od Donave, nekje na prostoru Panonije. Kljub avtorjevi veliki želji in naporom je treba njegov poskus označiti kot zgrešen in obsojen na neuspeh, ki (globalno gledano) razen zmede, v reševanje tozadevne problematike ne prinaša nič bistveno novega.

Peter Štih

Nada Klaić, **Povijest Zagreba**. Zagreb : Liber, 1982. 570 strani.

Knjiga je sestavljena iz dveh glavnih delov. V prvem avtorica opisuje razvoj Gradeca v zgodnjem srednjem veku, v drugem pa Kaptol — Zagreb. Slovani so z Avari prišli na področje današnjega Zagreba, kjer so skupaj porušili ilirsko-romanska naselja. Slovani so se potem naselili na gričevje pod Medvednico. Klaićeva dopušča možnost, da so že tedaj postavili utrdbo. Med Slovane, ki se osamosvojijo, so se osamosvojili tudi Slovani »za bregom« Save. Ko so Avari poraženi, so imeli Slovani že izoblikovano upravo. Klaićeva predpostavlja, da je v času Ljudevita Posavskega obstajala trdnjava, ki se je imenovala Gradič. To naselje se je kontinuirano nadaljevalo do časa Ladislava Arpadoviča, ko je kralj postavil prvo škofijo na slavonskih tleh. Glede porekla imena Zagreb Klaićeva odbija razlage prejšnjih avtorjev (predvsem I. Tkalčića), ki so postavljali tezo, da je naselje nastalo za nasipom. Povsem drugače je po Skokovi razlagi. »Greb« po Skoku pomeni tudi obalo. To pomeni, da je naselje nastalo za obalo in ne za nasipom.

Posebno poglavje je avtorica posvetila zagrebški utrdbi. Kot že zgoraj napisano, je prvi znan podatek v času Ljudevita Posavskega. Utrdbe (*castra, castella*) so bile središča politične moči. Središče Ljudevita Posavskega je bila Siscia. Toda glede na to, da je Ladislav Arpadovič izbral Zagreb za središče škofije, lahko predpostavljamo, da je bila utrdba že tedaj razvita.

V naslednjem poglavju avtorica opisuje razvoj »županije«, ki se je začel konec XI. stoletja s prihodom Arpadovičev. Prav tako opisuje razvoj fevdalnih posesti pod Arpadoviči in Anžui. Za primerjavo opiše avtorica tri velike fevdalne družine: fevdalno posest družine Aka (susedsko-stubiška posest), Jaroslavičev (običko-brezoviška posest) in posest kneza Makarija (moslaviška posest). Podrobno opiše njihov razvoj in na koncu tudi razkroj.

V naslednjem poglavju opisuje Klaićeva razvoj svobodnega naselja na Gradecu. Razvoj naselij — trgov je dolgotrajen proces. Nastajala so ob prometnih poteh, rekah itd. Poleg domačinov se v Gradecu naseljujejo tudi tujci, ki se ločijo od kmetov. Medtem ko so kmetje izgubili pravico svobodnega gibanja, so jo novi naseljenci — »hospites« obdržali. Svobodno so razpolagali tudi s svojo premočjo in nepremično lastnino. Posebno mesto v zgodovini hrvaških mest imajo vdori Tatarov. Bela IV. je ohranil svoj prestol prav ob pomoči mest. Tatari ga namreč niso ulovili, ker je našel zaščito v Trogiru. Tam mu konjenica ni mogla do živnega. Bela IV. je spoznal, da samo

¹¹ Citat po B. Grafenauer, *Ob 1100-letnici slovanske rokopisne knjige*, ZC 17, 1963, 193.

utrjena mesta lahko kljubujejo sovražniku. Tako je mestom dal posebne privilegije, med drugimi tudi Gradecu. Prebivalci Gradeca so v Virovitici predložili Beli IV. svojih 12 zahtev. Po Klaičevi so najvažnejše pravice, ki omogočajo svobodno trgovino na področju Ogrske. Kralj jim vse privilegije potrdi, toda hkrati jim tudi sam postavi pogoje, med katerimi je najtežja vojaška obveznost. To je edino kraljevsko mesto, ki je obvezano na to dolžnost.

Posebno pomembna so postala mesta za vlado Anžuincev. Ker ga slavonski velikaši niso upoštevali, se je moral Karel povezati z mesti. Na začetku Karlove vlade so imeli prebivalci Gradeca težave, ker je dovolil kanonikom pobiranje dajatev na trgu. Spor med mestom in kanoniki se je nadaljeval do leta 1333. Tega leta se je kralj ustavil v Gradecu. V mestu se je odločil, da bo postavil dvor. Zgradbo so postavili poleg obzidja. Nastal pa je manjši spor zaradi vrat. Ban Mikac je hotel zgraditi velika vrata, meščani pa se niso strinjali. Čeprav so Anžučinci ustanovili novo viteško družbo, so podpirali tudi mesta. V dobi Anžuincev se je Gradec dvignil v slavonsko prestolnico. S prihodom Sigismunda Luksemburškega na ogrski prestol se spremeni pogoji življenja v mestu. Usodna je povezava med kraljem in zagrebškim škofom. Kralj je kot tujec kršil vse stare pravice mesta. Škof celo postane upravitelj mesta. Temu se meščani Gradeca niso mogli upreti, ker nikjer v njihovih privilegijih ne piše, da kralj ne sme postaviti na čelo mesta svojega upravitelja. Sigismund je v zadnjih letih vladanja poskušal omiliti škodo, ki jo je naredil meščanom Gradeca. Vsega pa le ni mogel popraviti.

Med zagrebške bane so se vpisali tudi Celjski grofje, posebno po bitki s Turki pri Nikopolju 1396. leta, ko je Herman II. pomagal Sigismundu. Leta 1399 mu je kralj za zasluge dal mesto Varaždin. Med drugim postane Herman II. tudi upravitelj zagrebške škofije. Cerkvene zadeve pa je vodil škof Eberhard Alben. Ko je Sigismund postavil Hermana na prvo mesto med posvetnimi dostojanstveniki, si je pridobil velik ugled tudi v Slavoniji. Naslednje leto 1408 je Herman sledil kralju v vojno z Bosno. Bansko službo je opravljal Barbara. Herman II. ni imel neposrednega stika z Gradcem do svoje vrnitve leta 1423. Po smrti škofa Albena postavi Sigismund na škofovo mesto Matka Talovca. Ta zelo ostro nastopi proti Hermanu. Izrine ga iz škofije in Gradeca. Hermanu je škodovala nestalna politika kralja Sigismunda. Pred Hermanovo smrtjo kralj postavi na bansko mesto Matka Talovca. Hermanovi nasledniki so imeli Talovca za uzurpatorja. Da bi omilil svoje dejanje, je kralj Hermanovim dedičem podelil knežji naslov. To je knez Ulrik s pridom izkoristil. Večkrat prihaja do sporov med Talovcem in Celjskimi knezi. Knezi so šttili meščane Gradeca, čeprav so se meščani večkrat pritoževali. Vloga Celjskih knezov Klaičeva pozitivno ocenjuje, drugačnega mnenja sta pa Kampuš in Karaman (Tisučljetni Zagreb), kjer opisujeta Celjske kneze in njihove ljudi kot nasilne tlačitelje meščanov Gradeca.

Ko je prišel na ogrski prestol Matija Korvin, je bil na banskem mestu Jan Vitovec. Ban je pomagal kralju, da se utrdi v Slavoniji. Gradec je imel pod vladavino Matije Korvina precej nevšečnosti, ker je kralj večkrat uvedel nove davke. Meščani ga niso vedno ubogali. Za mesto je bilo ugodno, da je kralj dovolj močan, da je držal fevdalce mirne. Tako ni bilo napadov na mesto in trgovce.

V naslednjem poglavju opisuje avtorica razvoj mesta in njegove prebivalce. Po letu 1242 so mesto začeli sistematično graditi. Vmes so posegli zagrebški kanoniki, ki so si s kraljevim dovoljenjem zgradili trdnjavo — Popov Turin. Z gradnjo obzidja so mesto zavarovali pred sovražnikom. S treh strani je bilo mesto dobro zavarovano. Severna stran pa je bila vedno problematična tudi v naslednjih stoletjih. Avtorica posveti veliko pozornost opisu mestnih vrat. Vrata so tudi imela velik vpliv na notranjo postavitve stavb. Notranjost mesta so razdelili na četrti — »otoke«. Vsak otok ali več hkrati so varovali mestna vrata. Kamena vrata so varovali prvi, osmi in deveti otok, Poljska vrata so varovali peti, šesti in sedmi otok itd. Avtorica zelo dosledno opiše razvoj mestne arhitekture. Nato preide na opis predmestja. Razvijalo se je od Popovega Turna do Medveščaka. Imenovali so ga »Vicus Teuthonicorum« — Nje-mačka ves, imelo pa je še več drugih nazivov.

Mestno skupnost so formalno sestavljali vsi, bogati in revni prebivalci. Meščan (civis) je lahko postal samo lastnik hiše, če je bil katoliške vere (I. Tkalčič). Na ozemlju so živeli tudi drugi prebivalci, ki niso imeli meščanskih pravic. V magistratu so sodelovali člani vseh narodnosti, slovanske, latinske, nemške in ogrske. Sodniki so se volili iz teh grup, s tem pa lahko sledimo vplivu vsake grupe v mestu. Večkrat je prihajalo do medsebojnih sporov in trenj. Ločevanje grup po pogovornem jeziku se je končalo po Sigismundovi smrti. Tega leta se je tudi povečalo število svetnikov v magistratu od 20 na 24. V popisu se prvič omenja tudi poklic svetnikov, med katerimi je bilo kar 14 obrtnikov.

Posebno zanimivo je avtorica napisala poglavje o pravnem življenju v mestu. Mesto je že od leta 1242 imelo temeljne pravne predpise. Sredi 14. stoletja so začeli zapisovati sodniške razprave. Te nam dajejo sliko tedanjega življenja v mestu. Avtorica opiše nekaj primerov. Velik problem v mestu je predstavljal krvnik. Nihče ni

hotel opravljati te dolžnosti. Kot zanimivost je avtorica opisala nekaj primerov, ko je tožitelj moral izvršiti kazen nad obtožencem (če sam ni našel krvnika ali koga drugega, ki je bil pripravljen izvršiti kazen). Večkrat so dali obtožencu možnost, da se izogne kazni, če je za leto dni sprejel službo krvnika.

Naslednje poglavje je avtorica posvetila občinskemu gospodarstvu. Sama mestna uprava je poskušala urediti gospodarstvo in davčne razmere. Meščani so iskali vse možne izhode, da bi se izognili nadzoru in davkom, predvsem prebivalci, ki so si izbrali mesto za začasno prebivališče. Mesto je imelo več uspeha pri pobiranju tržnih dajatev. Stanarine in davek na nepremičnine so meščani zelo neredno plačevali. Običajno je bil mestni obračun na koncu leta negativen in je sodnik moral sam najti rešitev.

Avtorica posebej analizira družbeno razslojenost v mestu. Kot temeljni vir uporabi popis meščanov, ki so se uorili škofu leta 1397. Med uporniki srečamo sodnika, prisežnike, velike trgovce, plemiče, obrtnike, vojake in tudi manjše trgovce. Na soisku so člani mestne uprave, kakor tudi prebivalci, ki te časti niso imeli. Med uorniki je veliko ljudi iz drugih dežel, npr. italijanski trgovec Kun (Khun de Florencia), trgovec Dionizij, florentinski trgovec Rogerij. Avtorica natančno opiše njihovo imetje in položaj, ki so ga imeli v mestu. Čeprav je bila italijansko-francoska skuovina med ekonomskimi najmočnejša v mestu, začne propadati v drugi polovici 15. stoletja. Mestna uprava preide iz rok trgovcev v roke obrtnikov. Velikaši in plemiči niso bili zainteresirani za meščanski status (civitet). Mesto je v zadnjih desetletjih 14. stoletja doživelo največji razcvet. Prej so se italijanski in francoski trgovci le bežno ustavljali v mestu. Ko pa je kralj Karel Anžuinski izbral Gradec za prestolnico, je postalo mesto zanimivo tudi za bogatejše trgovce. Glede obrtnikov in razvoj obrti analizira avtorica Tkalcičev popis, ga uredi in dopolni z viri. Avtorica hkrati opiše tudi nastanek obrtnih združenj (cehov). Analiza virov iz let 1355 do 1521 daje takšno sliko: največ je bilo čevljarjev, mesarjev in krojačev, manj pa zlatarjev, usnarjarjev in zidarjev. Največ ugleda, podobno kot v primorskih mestih, so uživali zlatarji.

V drugem delu knjige opisuje avtorica razvoj škofije. Pravi, da je imel Zagreb vse pogoje, da postane najmočnejše kolonizacijsko središče, glede na pogoje, ki ga je mesto uživalo. Klaičeva opiše položaj zagrebškega škofa na njegovih posestvih. Že v 12. in 13. stoletju je škof dobil ozemlje v okolici Zagreba in tudi samo naselje. Prav tako je imel škof na tem ozemlju sodno oblast. Škofje so vedno podpirali naselitev novih kolonistov, zato so gradili nove samostane. Težili so k temu, da bi najbolje organizirali svoje posesti. Glede družbene strukture avtorica ne opiše bistvenih razlik. Tudi škof je imel svoje viteze in vojsko za obrambo svojih posesti. Vpliv škofa, ki ga je imel v Slavoniji, je bil odvisen od kralja. Če je škofa podpiral, je imel ta večji vpliv in obratno. Tako recimo je škof Štefan pod kraljem Ludvikom Anžuincom imel velik vpliv. Ludvik je škofa postavil celo na bansko mesto. Podoben vpliv so imeli tudi nekateri naslednji škofi. Avtorica ne zasledi neredov na škofovih posestvih, ker zato ni bilo pogojev. Največkrat so se proti škofu dvignili vitezi in mesta.

Posebno poglavje posveti avtorica zagrebškemu Kaptolu. Ko je Ladislav ustanovil škofijo, je poleg postavil tudi kaptol. Že tedaj so kanoniki sestavljali del škofije. Stalno so se pojavljali spori glede posesti kanonikov in škofov. Škofi niso hoteli ločevati med svojo in kanoniško lastnino. Tako so na začetku kanoniki živeli v veliki bedi. Organizacijo Kaptola je opisal Ivan Gorički. Vseh kanonikov je bilo 32, čeprav to število ni bilo vedno enako. Vodja kaptola je bil prepozit, sledili so lektor in kantor. Gorički opiše strukturo in dolžnosti kanonikov, njihove prihodke in dajatve.

Klaičeva pravi, da se je odnos med Gradcem in Kaptolom stalno sreminal glede na kraljev odnos do teh dveh naselij. Če je kralj podpiral Gradec, si kanoniki niso upali poseči v pravice Gradca in obratno. Največji spori so bili v času Sigismundovega kraljevanja, ker je z nestalno politiko daroval in odvzemal posesti brez razloga in s tem povzročal spore. Glede kulture je Kaptol imel večji vpliv kot Gradec. Obrtniki v Gradcu niso bili zainteresirani za šole, ker je v svojih okvirih niso rabili. Plemiči in bogatejši meščani pa so lahko zagotovili svojim otrokom boljše šolanje in kulturno življenje.

Flavij Bonin

Pietro Zovatto, **La stampa cattolica italiana e slovena a Trieste**. Università degli studi di Trieste, Facoltà di magistero, III^a serie, N° 18. Udine 1987, 412 str.

Tržaška pedagoška fakulteta zagotovo sodi med tvorce zgodovinopisnih dogajanj v deželi Furlanija—Juljska krajina. To njeno delo se zrcali predvsem v seriji izdaj (založba Del Bianco v Vidmu), ki jih predstavljajo posamezne monografije in zborniki (objavljajo gradivo s področja družboslovnih in humanističnih ved) »Miscella-

nea«. V novi seriji izdaj je doslej izšlo 18 zvezkov, od tega 6 zbornikov, ostalo so monografije. Med monografijami imajo zgodovinsko tematiko naslednje: Daniele Bonamore, *Il linguaggio dell'economia e della finanza a Venezia* (Relazioni dei Rettori in terraferma, 1500—1700), izšla leta 1980 kot drugi zvezek serije; Giulio Cervani, *Il litorale austriaco dal Settecento alla »Costituzione di dicembre« del 1867*, izšla leta 1979 kot tretji zvezek serije; Giulio Cervani, *Stato e società a Trieste nel secolo XIX*, izšla leta 1983 kot 12. zvezek serije, in Pietro Zovatto, *La stampa cattolica italiana e slovena a Trieste*, izšla leta 1987 kot 18. zvezek serije. O tej zadnji izdaji poročamo na tem mestu.

Pietro Zovatto je najbolj plodovit pisec cerkvene zgodovine Trsta, Istre in Furlanije. Deluje kot profesor na tržaški univerzi in vodi v Trstu deželni center za cerkveno zgodovino, ki objavlja posamezne monografije in zbornike (*Ricerche religiose su Trieste e l'Istria*). Poleg cele vrste razprav je Zovatto objavil več knjig kot *Fénelon e il Quietismo* (1969), *Le origini del cristianesimo a Concordia* (1975), *Il monachismo benedettino del Friuli* (1977), *Mons. Antonio Santin e il razzismo nazifascista a Trieste* (1977), *Pia Rimini 1938—1945* (Una vittima del razzismo; 1978), (skupaj s P. Passolunghijem) *Bibliografia storico-religiosa su Trieste e l'Istria* (1978), *Cattolicesimo a Trieste* (appunti, 1980), *Ricerche storico-religiose su Trieste* (1984). Zovatto se v svojih obravnavah dotika tudi slovenske cerkvene zgodovine, uporablja tudi vire v slovensščini in slovensko zgodovinsko literaturo.

Tematiko, ki se je loteva v svoji zadnji samostojni objavi, je Zovatto deloma obravnaval že v razpravi *La stampa cattolica slovena (e croata)* v zborniku *Ricerche religiose del Friuli e dell'Istria* (1984). Slovenski zgodovinarji tržaškega katoliškega tiska v Trstu niso posebej obravnavali, delne obravnave so v objavah Tomaža Simčiča (predvsem monografija o Jakobu Ukmarju, Gorica 1986). Zovattova knjiga ima dva sestavna dela: zgodovinski pregled, ki obsega polovico knjige, in izbor člankov iz tržaškega katoliškega tiska in drugo gradivo, kar obsega drugo polovico knjige. V prvem delu v dveh poglavjih obravnava italijanski tisk od nastankov (prvi je tednik *Il Buon Fratello*, ki je začel leta 1860) do leta 1920, ko se pojavi *Vita nuova*, ki izhaja še danes. Temu tedniku je posvečeno drugo poglavje; zgodovino lista pa pisec nreneh z letom 1936, ko končuje v Trstu svoj episkopat Luigi Fogar, žrtev fašističnih napadov. Kot dodatek prvemu poglavju je pisec objavil repertorij italijanskega tržaškega katoliškega tiska: obsega 22 listov in 14 župnijskih biltenov. Tretje poglavje novega dela je namenjeno pregledu slovenskega tiska. Čeravno pisec ni prodril globlje v poznavanje problema, pa si je vendarle pridobil temeljne ugotovitve, ki jim nikakor ni mogoče oporekati. Zlasti pri prikazu delovanja Jakoba Ukmarja mu je v veliki meri služila Simčičeva monografija. Seveda je pisca snov vodila tudi izven Trsta in moral je v svoji opis vključiti tudi ostalo Primorsko, zlasti Goriško. Poglobljen študij bi avtorju odpiral še drugačno porlobo. Krščanski socializem (krščansko-socialstvo), ki začenja v Trstu s *Primorskim listom* (1893) in se nadaljuje v Ukmarjevih listih (*Družinski prijatelj*, *Zaria*) in v povojnem Ščekovem *Malem listu*, nekako obide. Tretjemu poglavju je pisec dodal repertorij slovenskega (hrvaškega) katoliškega tiska v Trstu. Seznam obsega 25 naslovov. Sestavljalec je vključil tudi nekaj izrazito goriških listov in pri tem storil še kako nedoslednost.

Drugi del knjige povzema gradivo iz italijanskih časnikov po naslednjih vsebinskih sklopih: verska vsebina, prostozidarstvo, programski članki, socialno vrašanje, narodnostno vrašanje. Izbor člankov iz slovenskega tiska in drugega gradiva je manj obsežen, porazdeljen je na dva sklopa: verska in programska vrašanja ter nacionalno vrašanje. Vsaj kar zadeva gradivo o Slovencih, je mogoče zapisati, da je izbor nastal bolj priložnostno in da v njem slovenski tržaški katoliški tisk ni predstavljen v vseh svojih programskih smereh in otenkih.

Zovattovi knjigi bi lahko očitali nekaj nedoslednosti, med drugim tudi neupoštevanje nekaterih slovenskih (hrvaških) pa tudi italijanskih razprav o obravnavanem problemu (L. Ferrari, T. Matta). Očitali bi ji lahko tudi določeno improviziranost in nedodelanost. Vendar je Zovatto eden redkih italijanskih zgodovinarjev, ki dela na virih v slovenskem jeziku. Njegove konstatacije o temeljnih značilnostih slovenske tržaške zgodovine so sprejemljive, seveda pri tem sledi že uveljavljenim pogledom. V Zovattovem delu je vsekakor potrebno naglasiti problem partnerstva, ki ga imajo v tržaških razmerah druge polovice 19. stoletja in pozneje Slovenci. Če se še danes velik del italijanskega zgodovinarstva temu problemu izogiba ali pa ga zelo bliskovito prikazuje, so v Zovattovi knjigi vendar Slovenci v Trstu pomemben činitelj dejani. Tudi knjiga o katoliškem periodičnem tisku v Trstu znova kaže, da sta obe etnični skupnosti v danem primeru kljub skupnim katoliškim načelom, ki naj bi jih vodila, živeli vsaka zase in vsaka na svoj način načrtovali svojo usodo. Vrednost Zovattove knjige je zato videti tudi v premagovanju podobe nacionalno uniformnega Trsta skozi zgodovino in skozi današnjost.

Vincenzo Marini, **Fondo archivistico Leopoldo Gasparini Regesto**. Centro regionale di documentazione »L. Gasparini«, Monfalcone [1988], 89 str.

Poleg deželnega (Trst) in furlanskega inštituta (Videm) za zgodovino odpornišva je v deželi Furlanija—Julijska krajina namenjen proučevanju in hranjenju gradiva za zgodovino predvsem delavskega gibanja nedavno ustanovljeni deželni dokumentacijski center, ki ima svoj sedež v Trziču ter nosi ime Leopolda Gasparinija (1894—1969). Gasparini je bil ugleden delavski voditelj, ustanovitelj KPI v Julijski krajini, udeleženec odpora, po drugi svetovni vojni pa tudi več let urednik dnevnika *Il Lavoratore*. Pred smrtjo je pripravljajl zgodovino delavskega gibanja v deželi Furlanija—Julijska krajina; dela ni dokončal. Zato pa je zapustil kar obsežen osebni arhiv, danes shranjen v dokumentacijskem centru, ki nosi njegovo ime. Vincenzo Marini je Gasparinijevo gradivo uredil, popisal in objavil v posebni publikaciji, ki je prva izdaja tržiškega centra. Uvod v izdajo je prispeval Mario Lizzero, predsednik dokumentacijskega centra; naglasil je potrebnost tržiškega centra, ne le kot ustanove, ki naj koristi zgodovinopisju, marveč tudi kot središča, ki naj služi tudi potrebam sodobnosti. Gasparinijeva ostalina je zelo različna, poleg korespondence so tu še zbirski, osnutki člankov, časopisni izrezki itd. Gradivo je osredotočeno predvsem okoli delavskega in komunističnega gibanja v 20. stoletju, veliko dokumentacije se nanaša tudi na NOB in povojni čas (problemi razmejitev med Italijo in Jugošlavijo). Prav veliko je gradiva, ki je vezano za slovensko zgodovino. Zato bo moral slovenski zgodovinar uporabljati tudi Gasparinijev arhiv. Iz seznama tudi ugotovimo, da je ohranjenih pet pisem iz Gasparinijevega korespondiranja z zgodovinarjo Milico Kacinovo. Slovenski zgodovinarji so se torej k Gaspariniju obračali za informacije že za njegovega življenja. Ni dvoma, da bo Marinijev seznam omogočil še večjo uporabo Gasparinijevih virov.

Branko Marušič

Trieste religiosa nel 25° di sacerdozio di Pietro Zovatto. Trst: Centro studi storico-religiosi Friuli-Venezia Giulia, 1987. 278 str.

Dejavnost tržaškega deželnega središča za cerkveno zgodovino Furlanije-Julijske krajine je bila na tem mestu že prikazana (ZČ 41/1987, 141—142). Ustanova je začela s svojim izdajateljskim udejstvovanjem leta 1974, poleg avtorskih izdaj pa je v njenem okrilju izšlo pet zbornikov *Ricerche Religiose del Friuli e dell'Istria*. Knjiga *Trieste religiosa* (izšla sredi leta 1987) je po vrsti sedemnajsta izdaja, obenem pa peti zbornik.

V celoti je posvečena srebrnomašniškemu jubileju Pietra Zovatta, ki center vodi, obenem pa je najbolj plodovit pisec njegovih izdaj. Gradivo za zbornik je prispevalo 19 avtorjev, med njimi tudi trije tržaški Slovenci.

Uvodna prispevka (P. Fusaroli, P. Nonis) seznanjata bralce s slavljencem Zovattom, čigar rod izvira iz zahodne Furlanije; njegov stric Paolo Lino Zovatto je bil raziskovalec oglejskih in concordijskih starožitnosti. Na tem uvodnem mestu bi bilo primerno objaviti Zovattov podrobnejši življenjepis in navesti njegovo bibliografijo. Pravi zborniški del začinja razprava B. M. Favette o cerkvi rožnega venca v Trstu (začeli so jo graditi leta 1631). Bliže slovenskim problemom je članek G. Radole *La cappella civica nelle lotte nazionali a Trieste* (29—47), v njem pisec na podlagi arhivskega gradiva pojasnjuje dogajanja v Trstu leta 1898, ko je občinski svet energično nasprotoval odločitvi tržaškega škofa Šterka, da se postne pridige v slovenskem jeziku odvijajo v cerkvi sv. Jakoba. Tržaški mestni glasbeniki so zato odrekli sodelovanje pri obredih v cerkvi sv. Justa, a le za krajši čas, saj je škof kmalu podlegel nacionalističnemu pritisku. S. Cella je prikazal opis potovanja po Italiji v letih 1856 in 1870 poreškega duhovnika Osvalda de Caneva. P. Blasi je analiziral delo kulturnega delavca Lorenza Schiavija (1829—1911). Velik del zgodovine tržaškega katoliškega gibanja je prikazan v daljši študiji C. Desinana o duhovniku Ugu Mioniju (1870—1935). Mioniju, piscu vzgojnih verskih besedil, je posvečen poseben zbornik, ki ga je istrska družba za arheologijo in krajevno zgodovino izdala leta 1986, pa tudi knjižica P. Blasija (1985). Novejši zgodovini je namenjen spis F. Czeicke de Halburga *Antonio Santin a il problema giuliano nel 1946* (111—127), v njem pisec poudarja Santinov predvsem verski odnos do tako imenovanega tržaškega vprašanja. G. Cuscito se je lotil katoliškega društvenega življenja v Miljah pred prvo svetovno vojno; svoji razpravi je dodal nekaj virov.

Eden od treh slovenskih sodelavcev zbornika je Tomaž Simčič z razpravo *J. Ukmar e il cattolicesimo intransigente* (163—179). Simčič je avtor samostojne študije o Jakobu Ukmarju, ki je izšla v Gorici leta 1986. Pisec posveča pozornost predvsem Ukmarjevemu delovanju pred prvo svetovno vojno v Trstu, njegovi krščanskosocialni aktivnosti, ki pa v Trstu ni našla širšega odziva. Ukmar je učenec Mahničeve

šole, čeravno je vstopil v goriško bogoslovje dve leti zatem, ko je postal Mahnič škof na Krku. Ukmarjeva intransigentnost se je težko prebijala v okolju slovenskega edinjaškega Trsta. F. Salimbeni je prispeval krajši članek o jezikoslovcu Ascoliju in Trstu. O zgodovinarju Trsta Siviju Rutteriju je pisala G. Bravar. D. Coccopalmerio je avtor zapisa o dejavnosti tržaškega Centro ricerche religiose. Maks Šah je avtor pregleda »Storiografia religiosa del Friuli, di Trieste e dell'Istria (Appunti)« (203—212), nadvse koristen pregled, ki upošteva dela italijanske in slovenske historiografije. E. Serra je pisala o religioznosti v poeziji pesnika Biagia Marina, G. Baroni pa o pesniku Virgiliu Goittiju. Zbornik zaključujeta dve literarnozgodovinski razpravi. O pesnici Lini Galli piše F. Russo, avtorica članka *I motivi religiosi nella poesia di Alojz Gradnik* (245—265) pa je Slovenka Fedora Ferluga-Petronio. Ni prvič, da se pesnik Gradnik predstavlja italijanskemu bralcu, vabljev je tudi zato, ker je vendar v njem tekla tudi romanska kri.

Zbornik je uredil tržaški univerzitetni učitelj Domenico Coccopalmerio. Slovenski avtorji, ki v njem sodelujejo, pa s slovenskimi temami potrjujejo raznorodnost preteklosti in sedanjosti tako imenovanih julijskih krajev. Še donedavna je razlaganje preteklosti — ob podobnih priložnostih — potekalo le z enega brega in z izrazito nacionalističnimi poudarki. Tržaški center za deželno cerkveno zgodovino je vendar prebil pregrade, tudi knjiga *Trieste religiosa* znova potrjuje nadvse koristne spremembe v odnosu do Slovencev in njihove preteklosti.

Branko Marušič

Lujo Tončić — Sorinj, *Erfüllte Träume. Kroatien — Österreich-Europa*. Wien—München : Amalthea Verlag, 1982. 479 strani.

Kljub dejstvu, da je v spomilih dr. Luja Tončića-Sorinjskega kar precej strani posvečenih dogajanjem na naših tleh, pa tudi piščevi vlogi v njih, izzid njegovih reminiscenc doslej pri nas ni vzbudil nikakršne pozornosti.

Ime Tončić-Sorinjski poznavalcu avstrijskega povojnega političnega življenja nikakor ni neznano. Navsezadnje se je iz vrst avstrijske Ljudske stranke le še danes tako kontroverzni Kurt Waldheim vzpel tako visoko, med njuno kariero pa je celo nekaj podobnosti: oba sta bila v prevajalski službi nemške vojske med vojno dejavna tudi na področju NDH (pri čemer naj bi se aktivnost Tončića-Sorinjskega omejila na občasno nabavljanje literature in arhivskega gradiva v Zagrebu), oba sta v šestdesetih letih kot člana ÖVP postala avstrijska zunanja ministra, nato pa generalna sekretarja dveh pomembnih mednarodnih organizacij — Združenih narodov in Evropskega sveta. Razlik je razumljivo več: tudi po zadržanju v času vojne ju ni mogoče primerjati.

Rojen leta 1915 v Salzburgu očetu Dalmatincu in materi, potomki starega flandrijskega plemstva (Pleson de Woestyne), je bil pisec, po lastnih besedah, »otrok umirajoče stare monarhije« (str. 16). Z izginotjem obdonavške cesarstva je v veliki meri zatoni tudi »včerajšnji svet« njegovih staršev. Priključitev Avstrije Reichu je bila za družino Tončić-Sorinjski ponoven udarec. Oče, dr. Dušan Tončić-Sorinjski, je bil v Schuschniggovem obdobju državni svetnik, zadolžen za hrvaško manjšino na Gradiščanskem, in kot tak v očeh novih oblastnikov seveda kompromitiran. Tudi sinu, uvrščenemu v kategorijo »Nationale Minderheit«, nacionalsocialistični režim ni bil naklonjen, tako da je kmalu zapustil dunajsko univerzo in vpisal študij zgodovine v Zagrebu. Njegovi spomini na predvojni čas so morda celo preveč idilični: »Čeprav je novsod v Evropi že divjala vojna in je nad nas legalo dušeče vzdušje negotovosti, je vsa dežela soominjala na otok blaženih. Gospodarski položaj je bil dober, nikjer ni bilo čutiti niti najmanjšega pomanjkanja, gospodarsko življenje je cvetelo...« (str. 91).

V Zagrebu je Tončić-Sorinjski 10. aprila 1941 doživel razglasitev t. i. »Neodvisne države Hrvatske«. Čeprav že od mladega v skladu z družinsko tradicijo naklonjen ideji hrvatske državnosti, so ga okoliščine nastanka nove retortne države vendarle razočarale: »Videl sem jasno pred seboj in vedel, da hrvaška svoboda, temelječa na nemških enotah in italijanski invaziji Dalmacije, sloneča na primitivni fašistični diktaturi neznatne manjšine, ki se je na oblasti lahko obdržala le z brutalnim terorjem, ne more preživeti konca vojne...« (str. 95).

Še istega leta je mladi doktorand sledil povabilu dr. Fritza Valjavca na oddelek na jugovzhodno Evropo berlinske univerze. Njegovo bivanje v prestolnici Tretjega Reicha je bilo predčasno prekinjeno: zavrnitvi vstopa v NSDAP je sledil vpoklic v nemško »Wehrmacht«. Drugače kot dr. Kurt Waldheim se dr. Lujo Tončić-Sorinjski v svojih spomilih glavnih postaj svoje vojaške kariere ne spominja selektivno. Po skoraj treh letih, prebitih na Nizozemskem, v starem Reichu in v »Češko-moravskem protektoratu«, je devetindvajsetletni pripadnik prevajalskega oddelka Luftwaffe eno izmed službenih poti iz Olomouca v Zagreb izkoristil za pobeg iz nemške vojske. Konec septembra 1944 se je v dokaj tveganih okoliščinah prebil preko Bosne do Splita in tam v skrivališču pri sorodnikih pričakal osvoboditev mesta. Ker je bil, kot pravi, »parti-

zanom znan kot nasprotnik nacionalsocialistične Nemčije«, ga ti niso obravnavali kot nemškega ujetnika, »čeprav bi to seveda lahko storili« (str. 124). Šele novembra 1945 je dr. Lujo Tončič-Sorinjski zapustil očetovo sorodstvo v Splitu in se preko »Avstrijskega antifašističnega odbora« v Zagrebu podal v Salzburg, kjer ga je pričakal porušeni dvorec njegovih staršev.

Kljub tako nevzpodbudnemu začetku se nadaljnja življenjska pot piscu zdi kot »izpolnitev sanj«. Sprva dejaven v publicistiki, kjer je v »Berichte und Informationen« pisal med drugim tudi o problemu Trsta, perspektivni član ÖVP leta 1949 postane poslanec v »Nationalratu«, po različnih zadolžitvah v Evropskem svetu pa leta 1966 tudi avstrijski zunanji minister. V tej funkciji je leta 1967 na Dunaju sprejel jugoslovanskega predsednika Tita in se ob tej priliki sešel s tedanjim sekretarjem za zunanje zadeve dr. Markom Nikezićem. Pogovor je med drugim teknil tudi o položaju koroških Slovencev, a je imel Tončič-Sorinjski upravičeno ali neupravičeno občutek, da temu vprašanju njegov sogovornik prisoja obroben pomen: »Situacija je bila zame nedvomna: Jugoslaviji je šlo za večje interese. Tako je Nikezić na primer načel vprašanje jugoslovanskih odnosov z EFTA, želje, ki smo jih mi vedno podpirali, kar sem mi tudi tokrat v poudarjeni formi potrdil« (str. 355). Problem koroških Slovencev, ki jih Tončič-Sorinjski apostrofirata kot »zelo majhno in neprestano kopnečo manjšino, omejeno na skrajni južni del Koroške«, naj bi tako po piščevem mnenju z leti postal skoraj izključna domena Ljubljane, ostala država pa naj bi se iz »zadeve počasi, a opazno umikala« (str. 353). Glede člena 7 Tončič-Sorinjski meni, da je bilo za avstrijsko mednarodno pozicijo vsekakor neugodno, da obveznosti niso bile izpolnjene že kmalu po sklenitvi državne pogodbe, nato pa po kazuističnem zatrjevanju, da ta člen ni natančno formuliran in zato dopušča različne interpretacije, dovolj značilno prizna, da bi »vztrajanje pri večji natančnosti v takratni situaciji Avstriji samo škodilo« (ibid). Sam naj bi se njegove izpolnitve nameraval lotiti z vso močjo, a je bilo njegovega mandata v vladi prehitro konec. Leta 1968 ga je namreč na Ballhausplatzu nasledil dr. Kurt Waldheim, Tončič-Sorinjski pa je še istega leta dosegel najvišjo stopnico diplomatske kariere — postal je generalni sekretar Evropskega sveta.

Bil naj bi to logičen nasledek njegovih življenjskih prizadevanj, ali kot je zapisal sam: »Svet mojih prednikov je zatonil, Hrvaška je postala komunistična, Avstrija se je znašla na robu svobodnega sveta v hudem boju za svojo bodočnost, za svojo notranjo svobodo in ohranitev dediščine minulih stoletij. Ali ni bila pot k Evropi poslednji cilj vseh mojih naravnih stremeljenj?« (str. 228). V tem horacovskem »hoc erat in vocis« se Luju Tončiču-Sorinjskemu pravzaprav le ena želja ni uresničila: še kot otrok je hotel postati guverner kake velike kolonije — za Avstrijca njegove generacije vsekakor težko izpolnjive sanje (str. 227).

Zaključek Tončičevih spominov je nekako v duhu poetovega nasveta: »Vendar mornar, ko je najvišji dan, izmeri daljo in nebeško stran.« Temu primerno je izbrano tudi prizorišče: »Levo otok Korčula, za njo nekoliko skrito Lastovo, povsem desno otok Vis s štrlečimi pečini, spodaj otok Sušac in povsem v daljavi, izginjajoče za obzorjem, vrh in svetilnik otoka Palagruža, že blizu italijanske obale. Je 24. avgust 1974, pozno popoldne.« (Str. 460.) Pogled avstrijskega konservativnega politika zaobseže preteklost, sedanost in prihodnost. Evropa, tako pisec, je obdana z antievropskimi silami, pred Reaganovska Amerika je v krizi, politika »detanta« krepki le komunistični svet, ki uspešno parazitira na račun zahoda. Kontinent ogrožata tako notranji kot zunanji terorizem, boj protievropskih sil je usmerjen zoper gradnjo atomskih central in s tem zoper evropsko energetsko avtarkijo, zahodne vrednote nezadržno tonejo, zgodovinski spomin mladih generacij vsled različnih šolskih reform vztrajno kopni. Lažna liberalizacija je izpodkopala etos posameznikov in ugled ustanov. Evropa je odrinjena na rob dogajanj, Avstrija pa je sredi nje — tako Tončič-Sorinjski — s svojo socialistično vlado izmed vseh nekomunističnih držav najbolj levo usmerjena. Šele zdaj, v začetku osemdesetih let (sic!) se pričenjajo kazati prvi znaki erozije znotraj socialistične stranke, ta proces pa sremelja krepitev krščanske demokracije in s tem ÖVP. Avtor stoji pred dilemo: ali po četrtnoletja politične aktivnosti ostanek življenja posvetiti družinskemu krogu in »globljim duhovnim vrednotam« ali sprejeti izziv prihodnosti in zajadrati na valu novega konservativizma. Poslednji stavek njegovih spominov izven kot odločitev: »Ko sem tako sedel na čerih Palmizane in je vihar nad morjem postajal vse močnejši, sem v sebi začutil odločenost in moč, da se ponovno zaženem v dejavno življenje.« (Str. 465.)

Kako vednost o političnih trendih naslednjega desetletja lahko vpliva na avtorjevo odločitev v avgustu 1974, ostaja nepojasnjeno, težko pa je pojasniti tudi, kako je pišček novovzbujeni ustvarjalni »impetus« na magistralni poti »Hrvaška—Avstrija—Evropa« zagrešil toliko napak. Doktor prava in posestnik številnih drugih diplom, med njimi tudi zgodovine in geografije, v teh sicer zanimivih in spretno napisanih spominih s toponomastiko in onomastiko ni imel sreče. Tako piše Beograd na moru (str. 57—59), Provincija Liubiana (str. 96). Znani izrek sv. Hieronima »Deus, perdona me, quia Dalmata sum« pripíše škofu Dominisu (str. 54), slovito sliko Ženevčana J. E. Liotarda

»La belle chocolatière« atribuiria Francozu Fragonardu (str. 69), zapiše, da se kneževina Hrvaška prvič omenja že leta 613, nemški tanki pa naj bi kot znanilci NDH prispele na Jelačićev trg 10. julija 1941, v času torej, ko so bili v resnici že globoko na ozemlju SSSR. (»10. julija 1941 sem sedel v kavarni Kostinčer v Zagrebu, ko je bilo od zunaj zaslišati vpitje in hrup. Stekel sem na ulico in videl, kako Građanska zaštitna, nekakšna hrvaška mešanska straža, odvzema orožje jugoslovanskim vojakom. Na vogalu Praške ulice je bila izobešena ustaška zastava, na Jelačićev trg pa so pripeljali prvi nemški tanki...« (Str. 93.)

Zelo kuriozna je Tončičeva zapisava osebnih imen: že v krogu njegovih predvojnih političnih znancev, ki naj bi vsi po vrsti pripadali »najvišjemu vodstvu« HSS (str. 78) je mogoče zanesljivo prepoznati le ing. Košutića, izbor ostalih imen (Buić, Tudor, Milić, Torbarina) pa zaman iščemo v vodstvenem registru Hrvatske seljačke stranke. Tudi s povojnim obdobjem pisec nima sreče. Leta 1961 se je v Zagrebu sestal s predsednikom parlamenta Semacom in ministrskim predsednikom Blažekovićem (str. 298) — to sta najbrž dr. Zlatan Sremec in Jakov Blažević.

Nemški poslanik v Zagrebu naj bi se pisal »Kaschke« (v resnici Siegfried Kasche, str. 97, 474). Minister oboroženih sil NDH, Ante Vokić, ki je skupaj z bivšim šefom ustaške diplomacije dr. Mladenom Lorkovićem leta 1944 pripravljaj »badoglijevski puč«, je predstavljen kot »Ilija Vukić« (str. 89, 474), kar je res zelo približna aproksimacija. (»Ilija Vukić« je morda neke vrste »spominski kompromis« med imenom Ante Vokić in Ilija Jukić. Slednji je v času priprav na puč v Londonu vzdrževal zvezo med »domaćimi mačkovci« in predstavnikom NDH v Helsinkih, dr. Ferdom Bošnjakovićem. /Krizman Bogdan: Ustaše i Treći Reich, 2., Zagreb 1983, str. 62./ Za zgodovinarja je v zvezi z afero Lorković-Vokić zlasti zanimiv podatek, po katerem naj bi dr. Mladen Lorković pisca že spomladi 1944 /»Im Frühjahr 1944«/ seznanil s pripravami na puč. Gre pač za edino memoarsko pričevanje, tako rekoč iz prve roke, o začetnih fazah omenjene afere, poleg seveda tistega, ki ga je leta 1945 v britanskem ujetništvu zapisal bivši ustaški poslanik v Berlinu, dr. Vladimir Košak.* Dr. Mladen Lorković naj bi torej že spomladi 1944 svojemu zancu Tončiču-Sorinjskemu, tedaj oficirju nemške vojske, v zaupnem pogovoru pripovedoval, da je preko Italije in Švice vzpostavil stike z britansko in ameriško vlado, ugoden izid načrtovane zarotniške akcije, usmerjene zoper radikalno pronemško krilo ustaškega vodstva, pa naj bi Hrvaški omogočil izstop iz Osi, nevtralen status in kasnejšo priključitev morebitni novonastali obdonavski federaciji, sestoječi še iz Avstrije, Češkoslovaške, Madžarske in Slovenije (str. 89).

Samo Kristen

Arhivsko društvo Slovenije in arhivi Slovenije izdajajo glasilo

ARHIVI.

ARHIVI izhajajo od leta 1978 in prinašajo razprave in članke s področja arhivistike in zgodovine institucij, seznanjajo z arhivskim gradivom in ga objavljajo, poročajo o delu arhivskih organizacij in Arhivskega društva Slovenije ter podajajo bibliografijo s področja arhivistike.

Revijo ARHIVI lahko naročite na naslov: Arhivsko društvo Slovenije, YU-61000 Ljubljana, Zvezdarska 1.

* Recenzent seveda ne izključuje možnosti, da je o zgodnjem obdobju »afere Vokić-Lorković« zapisanega kaj tudi v nedavno izdanih spominih Edmunda Glaise von Horstenaua. V tretjem delu njegovih zapisov je namreč obravnavano obdobje, ki ga je preživel kot »poblašeni nemški general v Zagrebu« (Peter Broucek: Ein General im Zwielicht. Die Erinnerungen Edmund Glaises von Horstenau. Böhlau Verlag, Wien, Köln, Graz 1988).

OBVESTILA

OBVESTILO O PRIPRAVAH NA 24. ZBOROVANJE SLOVENSКИH ZGODOVINARJEV NA PTUJU, 28.—30. SEPTEMBRA 1988

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je po dosedanjih podatkih za svoje 24. zborovanje na Ptuj oblikovala okvirni program z osrednjo temo LETO 1918 IN NASTANEK JUGOSLOVANSKE DRŽAVE. Referate, ki bodo udeležencem predstavili rezultate novejših raziskav tega obdobja slovenske zgodovine, bodo pripravili:

Vasilij Melik: Leto 1918 v slovenski zgodovini; Bogo Grafenauer: Iz starega, v novi prostor; Janko Pleterski: Zunanji odmevi deklaracijskega gibanja; Janko Prunk: Jugoslovanski november — od 29. 10. do 1. 12. 1918; Jure Perovšek: Gospodarski vidik slovenske samoodločbe leta 1918; Feliks J. Bister: Delovanje dr. Antona Korošca od majniške deklaracije do 1. 12. 1918; Horst Haselsteiner: Veliki vojaški upori — Judenburg, Murau, Radgona; Janez J. Švajncer: Vojaška organizacija do leta 1918 in nastanek slovenske vojske; Branko Marušič: Italijanska okupacija Posočja 1915—1918; Branka Boban: Radić in Slovenci v letu 1918; Walter Lukan: Stališča avstrijskih strank o jugoslovanskem vprašanju in državi; Jože Pirjevec: Stališča strank v Italiji do nove države; Sergej Vrišer: Fotografije kot vir za leto 1918; Saša Serše: Gradivo kranjskega Deželnega odbora in leto 1918.

V sekciji za krajevno zgodovino bodo obdelane naslednje teme iz lokalne zgodovine: Iva Curk: Novejša arheološka odkritja na Ptuj; Sergij Vilfan: Ptujski statut iz leta 1376 (in problemi njegove izdaje v slovenščini); Ljubica Šuligoj: Leto 1918 na Ptuj.

V okviru šolske sekcije bodo na temo ŠOLA — MUZEJ — ARHIV naslednji prispevki: Ema Umek: Pouk zgodovine v arhivih; Marija Kremenšek: Odnos učencev do obiskov muzejev in galerij; Eva Kocuvan: Izkušnje muzejskega pedagoga v Narodnem muzeju; Irena Kodrič: Oblike učnih ur v Muzeju ljudske revolucije Slovenije.

Po posameznih problemskih sklopih je predvidena diskusija. Udeležence vabimo, da pripravijo svoje prispevke.

V program zborovanja sodi tudi strokovna ekskurzija. Zgodovinsko društvo Ptuj organizira ekskurzijo skozi Slovenske gorice (Velika Nedelja), čez Ptujsko polje (Borl), Haloze (Cirkulane, Dolane), Podlehnik, na Ptujsko goro in v Turnišče. Kotizacija za zborovanje znaša 9000 din.

Prijave za zborovanje že sprejema Zveza zgodovinskih društev Slovenije (Aškerčeva 12, 61000 Ljubljana, št. žiro računa 50101-678-49040), rezervacijo prenočišča pa naslovite na Zgodovinsko društvo Ptuj (Zgodovinski arhiv, Muzejski trg 1, 62250 Ptuj). Tiskana vabila s točnim programom zborovanja, prijavo in rezervacijo prenočišča bo Zveza zgodovinskih društev Slovenije poslala društvom v začetku septembra 1988.

Jasna Horvat

OBVESTILA O IZHAJANJU ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

1. Verjetno ni treba posebej razlagati, zakaj smo v upravi ZČ letos zagotovili nespremenjeno ceno naročnine na revijo le do 30. 7. 1988. Zaradi počitniškega časa bomo sprejemali vplačila starih zneskov še dva meseca dlje, od 1. 10. 1988 pa bodo veljale naslednje cene za letnik 1988: za nečlane in ustanove 20.000 din, za društvene člane 12.000 din (z všteto članarino), za člane-upokožence 9.000 din in za člane-študente 6.000 din. S 1. 10. 1988 bomo ustrezno revalorizirali tudi stare neplačane terjatve. Zato prosimo zamudnike, da tudi v lastnem interesu pohitijo z vplačilom svojih obveznosti in olajšajo delo uprave ZČ ter s tem omogočijo tudi nemoteno nadaljevanje izhajanja revije. Glede na letni obseg ostaja ZČ slejkoprej ena najcenejših slovenskih strokovnih revij.

2. S pričujočim zvezkom je nehvaležno a odgovorno delo tehničnega urednika ZČ od prof. Dušana Kosa prevzel prof. Bojan Balkovec, stažist na zgodovinskem oddelku ljubljanske filozofske fakultete.

3. Ob koncu poletja pričakujemo izid ponatisa dveh starejših razprodanih zvezkov ZČ (3—4/1970 in 1—2/1974), prav tako pa tudi pete knjižice v Zbirki Zgodovinskega časopisa — Janez Cvirn, Politična orientacija celjskega nemštva 1861—1907.

4. Za letošnji tretji in četrti zvezek ZČ je v tiskarni deloma že postavljeno med drugim naslednje gradivo: zaključek omenjene Cvirnovne razprave, Bogo Grafenauer — Slovenci sredi 18. stoletja (Pregled položaja v času odprave oglejskega patriarhata 1751), Janez Rotar — Viri Trubarjevega poimenovanja dežel in ljudstev in njegova dediščina, Vinko Rajšp — Čarovniški procesi na Slovenskem, Ignacij Voje — Poskusi kvantifikacije trgovskega prometa in proizvodnje v srednjeveškem Dubrovniku in Bojan Balkovec — Vpliv volilne zakonodaje na izide parlamentarnih volitev v narodno skupščino leta 1920 in 1923.

Janez Stergar

O ČEM SMO PISALI...

... pred štirimi desetletji?

»Poleg propagande — cerkvene in časopisne — je oblast posegla od izžanskega napada dalje tudi po močnejših sredstvih. Ze takoj 22. marca je gubernij mislil zaradi dogodkov na Igu razglasiti »stojno sodbo« (preki sud) za vse nemire v podeželju v kranjskih kresijah. Ker pa bi bil normalni, zakoniti način razglasitve — po pravnih določbah bi jo moralo razglasiti pristojno apelacijsko sodišče — preveč zamuden, se je Welserscheimb umaknil po stranski poti. Obrnil se je s tem predlogom na notranjega ministra Pillersdorfa,¹⁰¹ zagrozil pa s »stojno sodbo« na svojo roko že pred tem. Čim je Pillersdorf nameravani korak (v pismu z dne 25. marca)¹⁰² odobril za vse tri kranjske kresije (na Koroškem naj bi se mir vzpostavil brez tega sredstva), je bila 28. marca »stojna sodba« res proglášena in je ostala v veljavi vse do jeseni.«
(Bogo Grafenauer, Slovenski kmet v letu 1848, ZČ 1948—49, str. 28)

... pred tremi desetletji?

»Koliko je šlo v tem sporazumu res samo za »vojaške zadeve«, moramo zaenkrat sklepati le iz dveh znanih izjav. Dne 5. decembra 1944 je izjavil Churchill v spodnjem domu glede Grčije (še pred državljansko vojno), da je ta v zelo težkem gospodarskem in finančnem stanju. Glavno breme nosi Anglija, ker je Grčija »v naši sferi, to je v vojaški sferi, glede katere smo se sporazumeli z našimi zavezniki.«⁸⁶ V Jalti pa je Stalin dejal, v diskusiji o Grčiji, da popolnoma zaupa angleški politiki v Grčiji.«
(Metod Mikuž, Boji Komunistične partije Jugoslavije za zahodne meje (od 1941 do 1945), ZČ 1958—59, str. 33)

... pred dvema desetletjema?

»Kljub vsem tem spremembam ima pa dualizem še vedno svoje prištaše. Franc Jožef je odklanjal do svoje smrti vsako debato o kaki drugačni organizaciji monarhije; ni si mogel zamisliti vlade Ogrske, ki bi ne bila v rokah plemstva; rezultati krize, ki je nastala na Ogrskem leta 1905, so dokazali, da je solidarnost med dinastijo in vladajočimi madžarskimi razredi močnejša kakor pa vse ideje o sodelovanju dinastije s silami demokracije in nemadžarskimi narodi.«
(Fran Zwitter, Vzroki in posledice avstrijsko-ogrskega sporazuma, ZČ 1968, str. 23)

... pred desetletjem

»Tudi pozneje močan tok migracij slovanskega življa v Italijo ni prenehal. Po padcu Bosne 1463 in ko so bili Benečani v vojni s Turki na Moreji ter je turški pritisk na beneško Dalmacijo trajal celi dve desetletji, so begunci zopet masovno pritiskali na dalmatinska mesta. Dubrovniške oblasti so tedaj zopet sprejele sklep, da bodo begunce na svoje stroške vozile v Apulijo, Marke in beneško ozemlje.«
(Ferdo Gestrin, Migracije Slovanov v Italijo. Rezultati jugoslovanske historiografije, ZČ 178, str. 14)

* * *

To in še mnogo drugega zanimivega poiščite v starejših številkah ZČ, ki jih dobite na upravi ZČ.

UDK 347.983.071.55 (497.12) "1849"

VILFAN Sergij, dr., redni profesor, Univerza Edvarda Kardaļa,
Pravna fakulteta, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11

Organizacija sodišč leta 1849 in narodnostne meje (zlasti na Štajerskem in Koroskem)

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 165—188, cit. 114

Sn. (De., Sn., En.)

Prizadevanja za ustvaritev nacionalnih ozemelj so 1848/49 propadla in obveljala je razdelitev Avstrije na dežele po historičnem načelu. Ko so 1849 uvedli novo strukturo sodstva in uprave znotraj dežel, so pri uradnih pripravah ugotavljali nacionalno strukturo po statistiki iz 1846, vendar z različnimi posledicami: Kranjska je veljala v celoti za slovensko, na Štajerskem so ustvarili slovensko sodno (in nato začasnó tudi upravno) območje v obsegu ireljtine dežele, na Primorskem so »po možnosti« upoštevati nacionalno strukturo pri sestavi sodnih okrajev, na Koroskem pa je bilo poleg slovenskih in nemških okrajev tudi precej mešanih.

Avtorski izvleček

UDK 949.713 "07"

MARGETIC Lujo, redni profesor, YU-51000 Rijeka, Ulica G. Carabino 11/IV

Još o pitanju vremena dolaska Hrvata

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 234—240, cit. 61

Sh. (De., Sn., En.)

Avtor polemizira z mnenji P. Štiha objavljenimi v članku »Karantanija — stara domovina Hrvatov?« (ZC 41/1987, str. 529—549) in dokazuje, da mnogi podatki v DAI Konstantina Porfirogeneta kažejo na to, da so Hrvati prišli konec 8. stoletja. Hkrati pa zavrača tezo, da bi to delo govorilo o času po njihovem prihodu, ko bi bili Hrvati že osvobojeni od Frankov. Avtor kljub vsemu priznava, da je DAI v celoti in po posameznostih durorazreden vir.

Avtorski izvleček

UDK 324.352 (436.5 Dobria v.) "1873/1901"

SIENCNIK Luka, dr. veterine v pokoju, publicist,
A-9141 Dobria vas/Eberndorf
Bahnhofstrasse 2

Voitev županov v Dobri vasi koncem prejšnjega stoletja

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 229—233, cit. 18

Sn. (De., Sn., En.)

Občina Dobria vas je dobila leta 1873 v osebi Jurija Hobla, doma iz Šentvida v Podjuni, svojega prvega slovenskega župana. Deželna vlada je nato celotni Šentivški predel oddelila od občine Dobria vas in ustanovila lastno občino Rikarja vas. Leta 1892 je Dobria vas dobila svojega drugega slovenskega župana v osebi Janeza Sumaha, kmeta v Sinči vasi. Ker je moral prevzeti velike občinske dolgové, je moral zelo štediti, da jih je odplačal. To ga je slalo mnogo glasov, posebno onih v 3. kuriji. Leta 1901 je zgubil župansko mesto, čeravno je zmagal leta 1898 že z 11 proti 7 mandatom.

Avtorski izvleček

UDK 016.930 (497.12) "1982/1986"

HOLZ Eva, mag., raziskovalni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka
Kosa, ZRC SAZU, YU-61000 Ljubljana, Novi trg 4

Bibliografija slovenske zgodovine IX (1982—1986)

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 245—292

Sn. (En., Sn., En.)

Bibliografija slovenske zgodovine IX (publikacije 1982—1986) je nadaljevanje tekoče slovenske zgodovinske bibliografije, ki izhaja v Zgodovinskem časopisu (ZC 5/1961, 12—13/1963—59, 15/1961, 17/1963, 25/1971, 29/1975, 38/1984, 40/1986). Tokrat je razdeljena na: A. Bibliografije, B. Zivljenjepisi, C. Splošni del, D. Lokalni del. To je izbrana bibliografija, upošteva dela, ki obravnavajo zgodovino Slovencev ali zgodovino ozemlja, na katerem so živelj Slovenci. Zajeta so tudi dela v tujih jezikih, ki obravnavajo to problematiko.

Avtorski izvleček

SIENČNIK Luka, Dr., Retired Veterinary, Publicist,
A-9/41 Dobrja vas/Eberndorf
Bainhofstrasse 2

Elections of Mayors in Dobrja vas/Eberndorf at the End of 19th Century

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2,
pp. 229—233, 18 notes

Sn. (De., Sn., En.)

The commune Dobrja, vas has in 1873 in the person of Jurij Hobl from Sentvid in Podjuna gained its first Slovenian mayor. The provincial government then divided the whole Sentvid region from the Dobrja vas/Eberndorf commune and established its own — Rikarja vas. In 1892 Dobrja vas/Eberndorf gained its second Slovenian mayor — Janez Šumrah, a farmer from Šinča vas. Having succeeded all debts of the commune he was to be economical in order to pay them back which costed him votes especially in the third curia. In 1902 he lost the position of a mayor, although in 1898 he won the elections with 11 against 7 mandates.

Author's Abstract

UDC 016:930 (497.12) "1982/1986"

HOLZ Eva, M. A., Research Collaborator, Historical Institute of Milko
Fos Centre of Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences
and Arts, YU-61000, Ljubljana, Novi trg 4

Bibliography of the Slovene History IX (1982—1986)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2,
pp. 246—292

Sn. (En., Sn., En.)

Bibliography of the Slovene history IX (publications 1982—1986) is a continuation of the current Slovene historical bibliography being published in Historical Review (HR 5/1981, 12—13/1982—59, 15/1981, 17/1983, 26/1971, 29/1975, 38/1984, 40/1986). Part IX is divided into: A. Bibliographies, B. Biographies, C. General Part D Local Part. It is a selected bibliography, comprising works dealing with the history of the Slovenes or the history of Slovene ethnic territories. Works in foreign languages dealing with the same matter are also included.

Author's Abstract

VILFAN Sergij, Dr., Regular University Professor, University of Edward
Kardelj, Faculty of Law, YU-61000 Ljubljana, Trg osvobodilce 11

Organization of Courts in 1849 and Nationality Borders (Particularly in Styria and Carinthia)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2,
pp. 165—188, 114 notes

Sn. (De., Sn., En.)

The efforts for creation of national territories have in 1848/49 failed and the historical principle of partition of Austria prevailed. When introducing the new judiciary and administration structure in 1849 within the provinces, the nationality structure was at the official preparations ascertained from the 1846 statistics with various consequences: Carinthia was considered completely Slovene, in Styria a Slovene judiciary (and temporary administration) region in the range of a third of the province was created, in the Littoral (region) by chance, the national structure was considered when consisting judicial districts in Carinthia there were beside Slovene and German quite a few mixed districts.

Author's Abstract

UDC 949.713 "07"

MARGETIČ Lajo, Dr. Regular University Professor, YU-61000 Rijeka,
Ulica G. Carrabino 11/IV

More on Question of Arrival of Croats

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2,
pp. 234—240, 61 notes

Sh. (De., Sn., En.)

The author discusses some stands in the article of Peter Štih, Carinthia — the Old Homeland of Croats? (HR 41, 1987, 529—549), proving that many data in the work of Constantine Porfirjengnet DAL hint to the belief that the Croats came at the end of the 9th century, and combats the belief that this work informs of the period after the arrival of Croats during which they were to be free from the Franks. The author emphasises that DAL is a second-class source as a whole and in detail.

Author's Abstract

UDK 929 "Kastelic J."

BRATOZ Rajko, dr., docent, Univerza Edvarda Kardaolja, Filozofska fakulteta, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Jože Kastelic — petinsedemdesetletnik

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 241—242

Sn. (Sn., En.)

Avtor v jubilejnem zapisu na kratko predstavlja Kastelčevo delo na področju zgodovinskih raziskav iz antične zgodovine in posebej v okviru oddelka za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete. To delo zajema dvajsetletno obdobje, od 1968 dalje, tematsko pa obsega zelo pomembno pedagoško delo na fakulteti, publicistično delo in javne nastope. Zlasti z zadnjima dvema dejavnostima Jože Kastelic, univ. prof. v pokojju, zaokrožuje svoje več kot polstoletno ukvarjanje z antiko.

Avtorski izvleček

UDK 929 "Šašel J."

BRATOZ Rajko, dr. docent, Univerza Edvarda Kardaolja, Filozofska fakulteta, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Jaroslav Šašel — In memoriam

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 1, s. 125—129

Sn. (Sn., En.)

S smrtjo Jaroslava Šasla 25. 3. 1988 je slovensko arheološko in zgodovinsko znanost zadela nenadomestljiva izguba. Jaroslav Šašel se je kot znanstvenik izoblikoval najprej na področju epigrafike, na področju katere je ustvaril svoja najpomembnejša dela. Njegove epigrafske, onomastične, topografske raziskave, raziskave s področja vojaške, družbene, gospodarske in verske zgodovine zajemajo območje severnojadranskih in vzhodnoalpskih dežel ter zahodne in osrednjega Balkana, nanašajo pa se na čas od začetkov antike na tem področju do vključno zgodnjega srednjega veka. Avtor v 21 opombah posreduje po tematskih sklopih Šaslovo izbrano bibliografijo.

Avtorski izvleček

UDK 929 "Zwitter F."

GRAFENAUER Bogo, dr., redni profesor v pokojju, Univerza Edvarda Kardaolja, Filozofska fakulteta, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Akademik prof. dr. Fran Zwitter (Bela Cerkev 24. 10. 1905 — Ljubljana 14. 4. 1988)

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 2, s. 159—163

Prof. dr. Fran Zwitter se je rodil 24. 10. 1905 v Beli Cerkvi na Dolenjskem, umrl je 14. 4. 1988 v Ljubljani. Po študiju v Ljubljani in izpopolnjevanju na Dunaju in v Parizu, se je zaposlil v Ljubljani kot srednješkolski profesor. Od leta 1938 do upokojitve leta 1975 je bil profesor na univerzi v Ljubljani. Med drugo svetovno vojno je bil najprej konfiriran, nato je odšel v partizane, kjer je postal leta 1944 vodja Znanstvenega inštituta pri predsedstvu SNOS. Zwitter se je ukvarjal z različnimi vprašanji, od razvoja prebivalstva (Prebivalstvo na Slovenskem od srede XVIII. stoletja do današnjih dni), vprašanja mej o srednjeveških mestih, o nacionalnih vprašanjih v Habsburški monarhiji, in je pričel pri nas uvajati metode francoske zgodovinske šole. Zwitter je bil vse od začetka izhajanja Zgodovinskega časopisa član njegovega uredništva in od 1950. do smrti odbornik pri Slovenski matici. Sodeloval je med drugim tudi pri pripravi Zgodovine narodov Jugoslavije.

Bojan Balkovec

UDK 929 "Hočevar T."

GRANDA Stane, mag., znanstveni sodelavec, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, YU-61000 Ljubljana, Novi trg 3

Toussaint Hočevar — In Memoriam

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 42/1988, št. 1, s. 129—131

Sn. (Sn., En.)

21. aprila 1987 je umrl ekonomski zgodovinar Toussaint Hočevar, profesor univerze v New Orleansu. Rodil se je v Ljubljani 26. 6. 1927, doktoriral je v Innsbrucku. Kot profesor je služboval na več ameriških višjih in visokih šolah. Svoje raziskave je v veliki meri usmeril v odkrivanje gospodarske preteklosti Slovencev. Zaradi izpostavljenosti njihovega ozemlja in številčnosti ga je pritegnila predvsem ekonomika komunikacijskih sistemov. V zadnjih letih je proučeval predvsem položaj Slovencev, ki žive na obrobju etničnega prostora v Avstriji in Italiji ter nastanek in razvoj slovenskega bančništva. S stalnim recenziranjem slovenskih znanstvenih publikacij in organiziranjem Society for Slovene Studies si je pridobil trajne zasluge za slovensko znanost in kulturo.

Avtorski izvleček

BRATOZ Rajko, Dr., Lecturer, University of Edvard Kardelj, Faculty of Arts, YU-61000 Ljubljana, Askerčeva 12

Jaroslav Šašel — In Memoriam

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 1, pp. 125—129

Sn. (Sn., En.)

With the death of Jaroslav Šašel on the 26th of March 1988 the Slovene archaeological and historical science were struck by an irreplaceable loss. J. Šašel was primarily a formed scientist in the field of ethnographics where he created his most significant works. His epigraphic, onomastic, toponymic research into military, social, economic and religious history capture the territory of North Adriatic and Eastalpine lands and West to Central Balkan, regarding the time from the beginning of antiquity to including the Early Middle Ages. The author gives in 21 comments a thematically divided selected bibliography of the work of J. Šašel.

Author's Abstract

UDC 929 "Hočevar T."

GRANDA Stane, M. A., Research Collaborator, Historical Institute of Milko Kos, Centre of Scientific Research of the Slovene Academy of Sciences and Arts, YU-61000 Ljubljana, Novi trg 8

Toussaint Hočevar — In Memoriam

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 1, pp. 129—131

Sn. (Sn., En.)

On 21st of April 1987 died Toussaint Hočevar, an economy historian, Professor at the University in New Orleans. T. Hočevar was born in Ljubljana on the 25th of June 1927. He took his doctoral degree in Innsbruck and served as professor on various American high schools and universities. His research work was directed mainly into the economic history of Slovenia especially economy of communication systems. In the last years he studied the position of Slovenes living on the periphery of the Slovene ethnic territory in Austria and Italy, and the beginning and development of Slovene banking. With constant reviewing of Slovene scientific publications and with organizing the Society for Slovene Studies T. Hočevar gained permanent merits for the Slovene science and culture.

Author's Abstract

BRATOZ Rajko, Dr., Lecturer, University of Edvard Kardelj, Faculty of Arts, YU-61000 Ljubljana, Askerčeva 12

Jože Kastelic — 75 Years of his Life

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2, pp. 241—242

Sn. (Sn., En.)

The author gives in this jubilee note a brief presentation of the work of J. Kastelic in the field of historical research into antiquity, primarily in the frame of his work at the Department for History at the Faculty of Arts in Ljubljana. This survey captures the period from 1968 on and thematically his significant pedagogical and publicistic work and public appearances. With the latter two activities Jože Kastelic, retired university professor, concludes his over half a century engagement in antiquity.

Author's Abstract

UDC 929 "Zwitter F."

GRAFENAUER Bogo, Dr., Retired University Professor, University of Edvard Kardelj, Faculty of Arts, YU-61000 Ljubljana, Askerčeva 12

Academician Prof. Dr. Fran Zwitter (Bela Cerkev 24. 10. 1905 — Ljubljana 14. 4. 1988)

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 42/1988, No. 2, pp. 159—163

Prof. Dr. Fran Zwitter was born on the 24th October 1905 in Bela Cerkev in Lower Carniola, died in Ljubljana on 14th April 1988. After his studies in Ljubljana and advanced scientific studies in Vienna and Paris he took a Grammar school professor job in Ljubljana. From 1938 to his retirement in 1975 he was Professor at the University in Ljubljana. During World War II he was confined, then joined the partisans and in 1944 became the director of the Scientific Institute at the presidency of SNOŠ (Slovene National — Liberation Council).

Zwitter researched into various problems: development of population (Population on Slovene Territory from Middle of XVIII. Century to Nowadays), the question of borders, medieval towns, nationalistic question in the Habsburg monarchy. Fran Zwitter also introduced methods of the French school of history. He was from the first issue of the Historical Review member of its editorial office and from 1950 to his death he was co-ordinator at Slovenska matica. He collaborated in preparing the History of Nations of Yugoslavia.

Bojan Balčkovec

ZGODOVINSKI ČASOPIS (ZČ)

— osrednja slovenska historična revija
— glasilo Zveze zgodovinskih društev Slovenije

Na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, v Ljubljani, Aškerčeva 12/I, telefon (061) 332 611, int. 210, lahko dobite naslednje zvezke »Zgodovinskega časopisa« (ZČ):

ZČ 1/1947 (ponatis 1977) — 3200 din	ZČ 27/1973, št. 3-4 (ponatis 1988) — 4800 din
ZČ 2-3/1948-49 (ponatis 1988) — 6800 din	ZČ 28/1974, št. 1-2 (ponatis 1988) — 7200 din
ZČ 4/1950 (ponatis 1987) — 4000 din	ZČ 28/1974, št. 3-4 — razprodan
ZČ 5/1951 (ponatis 1987) — 6400 din	ZČ 29/1975, št. 1-2 — 2300 din
ZČ 6-7/1952-53 (ponatis 1986) — 8000 din	ZČ 29/1975, št. 3-4 — 2400 din
ZČ 8/1954 — razprodan	ZČ 30/1976, št. 1-2 — 2600 din
ZČ 9/1955 — razprodan	ZČ 30/1976, št. 3-4 — 2400 din
ZČ 10-11/1956-57 — razprodan	ZČ 31/1977, št. 1-2 — 3200 din
ZČ 12-13/1958-59 — razprodan	ZČ 31/1977, št. 3 — 2400 din
ZČ 14/1960 — 6000 din (kmalu razprodan)	ZČ 31/1977, št. 4 — 1800 din
ZČ 15/1961 — razprodan	ZČ 32/1978, št. 1-2 — 2600 din
ZČ 16/1962 — razprodan	ZČ 32/1978, št. 3 — 2000 din
ZČ 17/1963 (ponatis 1978) — 4400 din	ZČ 32/1978, št. 4 — 2000 din
ZČ 18/1964 (ponatis 1980) — 4000 din	ZČ 33/1979, št. 1 — 2600 din
ZČ 19-20/1965-66 (ponatis 1985) — 5200 din	ZČ 33/1979, št. 2 — 2200 din
ZČ 21/1967 — razprodan	ZČ 33/1979, št. 3 — 2000 din
ZČ 22/1968, št. 1-2 (ponatis 1983) — 2000 din	ZČ 33/1979, št. 4 — 1600 din
ZČ 22/1968, št. 3-4 — 4000 din (kmalu razprodan)	ZČ 34/1980, št. 1-2 — 3200 din
ZČ 23/1969, št. 1-2 — razprodan	ZČ 34/1980, št. 3 — 1600 din
ZČ 23/1969, št. 3-4 — razprodan	ZČ 34/1980, št. 4 — 1600 din
ZČ 24/1970, št. 1-2 (ponatis 1981) — 2000 din	ZČ 35/1981, št. 1-2 — 2600 din
ZČ 24/1970, št. 3-4 (ponatis 1988) — 6800 din	ZČ 35/1981, št. 3 — 1600 din
ZČ 25/1971, št. 1-2 (ponatis 1985) — 2400 din	ZČ 35/1981, št. 4 — 1400 din
ZČ 25/1971, št. 3-4 (ponatis 1986) — 2400 din	ZČ 36/1982, št. 1-2 — 2200 din
ZČ 26/1972, št. 1-2 (ponatis 1980) — 3200 din	ZČ 36/1982, št. 3 — 1600 din
ZČ 26/1972, št. 3-4 (ponatis 1984) — 2800 din	ZČ 36/1982, št. 4 — 1400 din
ZČ 27/1973, št. 1-2 — razprodan	ZČ 37/1983, št. 1-2 — 2000 din
	ZČ 37/1983, št. 3 — 1400 din
	ZČ 37/1983, št. 4 — 1400 din
	ZČ 38/1984, št. 1-2 — 2000 din
	ZČ 38/1984, št. 3 — 1400 din
	ZČ 38/1984, št. 4 — 1400 din
	ZČ 39/1985, št. 1-2 — 2200 din
	ZČ 39/1985, št. 3 — 1800 din
	ZČ 39/1985, št. 4 — 1400 din
	ZČ 40/1986, št. 1-2 — 2600 din
	ZČ 40/1986, št. 3 — 2000 din
	ZČ 40/1986, št. 4 — 2200 din
	ZČ 41/1987, št. 1 — 2400 din
	ZČ 41/1987, št. 2 — 2400 din
	ZČ 41/1987, št. 3 — 2400 din
	ZČ 41/1987, št. 4 — 2800 din
	ZČ 42/1988, št. 1 — 3600 din
	ZČ 42/1988, št. 2 — 4800 din

Člani zgodovinskih in muzejskih društev s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo na navedene cene 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust. Za nakup kompleta ZČ odobravamo poseben popust. Za naročila, večja od 10.000 dinarjev, je možno brezobrestno obročno odplačevanje. Ob takojšnjem plačilu pri nakupih v vrednosti nad 20.000 din dajemo dodatni 10-odstotni popust. Za naročila iz tujine zaračunamo 60-odstotni pribitek na cene knjižne zaloge. Pri poštnini nad 500 dinarjev zaračunamo dejanske poštno stroške.

Ponatise vseh zvezkov ZČ, ki so že razprodani, lahko naročite v prednaročilu po posebni nižji prednaročniški ceni.

Bibliografsko kazalo za prvih petindvajset letnikov ZČ stane 2000 din. Publikacije lahko naročite in prejmete osebno na sedežu Zveze zgodovinskih društev Slovenije, prav tako pa tudi po pošti.

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
ZGODOVINSKI čas. **A**
1988

941/949

120030129,2

COBISS •